

21839

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

AHİ ÇELEBİ CAMİSİ RESTORASYONU

VE ÇEVRE DÜZENLEMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mimar Serpil TOPKAÇ

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih: 22.06.1992

Tezin Savunulduğu Tarih : 10.07.1992

Tez Danışmanı : Prof.Dr.Zeynep Ahunbay
Jüri Üyesi : Prof.Doğan Kuban
Jüri Üyesi : Doç.Dr.Nur Akın

HAZİRAN 1992

ÖNSÖZ

"Ahi Çelebi Camisi Restorasyonu ve Çevre Düzenlemesi" isimli tezimi hazırlamamda değerli tecrübeleriyle bana yardımcı olan danışmanım Prof. Dr. Zeynep Ahunbay'a, araştırmam aşamasında değerli katkılarıyla beni destekleyen Sn. Ferial Akış'a, Sn. Serpil Avukatoğlu'na, Sn. Nazan Güçlü'ye, Sn. Selmin Bodur'a ve Dr. Gülsün Tanyeli'ye, inceleme aşamasında yapıya gelerek değerli bilgileriyle beni aydınlatan Yrd. Doç. Dr. Ahmet Ersen'e ve yapıda çalışabilmem için gerekli izni sağlayan Vakıflar Bölge Müdürü Sayın Erdal Güven'e teşekkürlerimi sunarım.

Haziran, 1992

Serpil TOPKAÇ

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	II
İÇİNDEKİLER.....	III-V
ŞEKİL LİSTESİ.....	VI-XII
FOTOĞRAF LİSTESİ.....	XIII-XXIX
ÇİZİM LİSTESİ.....	XXX
ÖZET.....	XXXI
SUMMARY.....	XXXII -XXXVI
BÖLÜM I. GİRİŞ.....	1
I.1. ÇALIŞMANIN AMACI.....	1-2
I.2. ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ.....	2
I.2.1. RÖLÖVE ÇALIŞMALARI.....	2
I.2.2. TANIMLAMA.....	2
I.2.3. TARİHSEL ARAŞTIRMA.....	3
I.3. YEMİŞ İSKELESİ BÖLGESİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ... 3	
I.3.1. İLKÇAĞLARDAN İSTANBUL'UN FETHİNE KADAR HALİÇ.....	3-7
I.3.2. İSTANBUL'UN FETHİNDEN SONRA HALİÇ.....	7-9
I.3.3. AHİ ÇELEBİ MAHALLESİ.....	9-10
I.3.4. YEMİŞ İSKELESİ BÖLGESİ.....	10-14
I.4. AHİ ÇELEBİ CAMİSİ.....	14
I.4.1. HEKİMBAŞI AHİ ÇELEBİ.....	14-16
I.4.2. YAPIM YILI.....	16-17
I.4.3. MİMARİ.....	17-18
I.4.4. AHİ ÇELEBİ VAKFIYESİ.....	18-19
I.4.5. GEÇİRDİĞİ YANGIN VE DOĞAL AFETLER.....	19-21
I.4.6. YAPININ İLK TASARIM VE ONARIM EVRELERİ. 21	
I.4.6.1. OLASI İLK TASARIM 1499 ÖNCESİ.....	21-22
I.4.6.2. MİMAR HAYREDDİN DÖNEMİ: 1510 KÜÇÜK KİYAMET DEPREMİ.....	22
SONRASI ONARIMI	
I.4.6.3. MİMAR SİNAN DÖNEMİ: 1539 ZINDANKAPI YANGINI SONRASI ONARIMI	22-24
I.4.6.4. XVII. YÜZYILIN III. ÇEYREĞİ:	

1652 YEMİŞ BÖLGESİ YANGINI
SONRASI ONARIMI

I.4.6.5. XVIII. YÜZYIL SONU:

1795 HASIR İSKELESİ YANGINI
SONRASI ONARIMI

I.4.6.6. XIX. YÜZYILIN III. ÇEYREĞİ:

I.4.6.7. XIX. YÜZYIL SONU:

1894 İSTANBUL DEPREMİ SONRASI
ONARIMI

I.4.6.8. XX. YÜZYIL BAŞI:

BÖLÜM II. BETİMLEME.....	29
II.1. GENEL BETİMLEME.....	29
II.1.1. ÇEVRE ÖLÇEĞİNDE GENEL BETİMLEME....	30
II.1.2. YAPI ÖLÇEĞİNDE GENEL BETİMLEME....	30-31
II.2. YAPISAL BETİMLEME.....	31
II.2.1. SON CEMAAT YERİ.....	31-34
II.2.2. HARİM.....	35
II.2.2.1. SAHİN (= BALDAKEN).....	35-39
II.2.2.2. YAN SAHİNLER.....	39
II.2.2.2.1. DOĞU YAN SAHİNİ.....	39-40
II.2.2.2.2. BATI YAN SAHİNİ.....	40-41
II.2.3. MİNARE.....	42-43
II.2.4. ÇEŞME.....	43-45
II.2.5. ŞADIRVAN SU HAZNESİ.....	45-46
II.2.6. HELALAR VE ABDEST ALMA YERLERİ.....	47
II.3. DIŞ CEPHELER.....	47
II.3.1. KUZEYBATI (GİRİŞ) CEPHESİ.....	47-51
II.3.2. GÜNEYBATI CEPHESİ.....	51-54
II.3.3. GÜNEYDOĞU (KIBLE) CEPHESİ.....	54-57
II.3.4. KUZEYDOĞU CEPHESİ.....	57-
II.4. STRÜKTÜR.....	59-60
II.5. YAPIM TEKNİĞİ VE MALZEME.....	60
II.5.1. TEMELLER.....	60-62
II.5.2. DÜŞEY TAŞIYICILAR.....	62
II.5.2.1. SÜREKLİ TAŞIYICILAR (DUVARLAR, PLASTIRLAR, PAYANDALAR).....	62-64
II.5.2.2. TEK TAŞIYICILAR (AYAKLAR).....	64-66

II.5.3. KEMERLER	65
II.5.3.1. TUĞLA KEMERLER	65
II.5.3.2. TAŞ KEMERLER	66
II.5.4. GEÇİŞ ÖĞESİ (PANDANTİF)	67
II.5.5. ÖRTÜ ÖĞELERİ	67
II.5.5.1. KUBBELER	67
II.5.5.2. TONOZLAR	68
II.5.6. DÖŞEMELER	68-69
BÖLÜM III. YAPININ BUGÜNKÜ DURUMU	69
III.1. YAPININ GEO-TOPOGRAFİK KONUMUNDAN	
KAYNAKLANAN SORUNLAR	69
III.2. STRÜKTÜR VE KONSTRÜKSİYONLA İLGİLİ	
(YAPISAL) BOZULMALAR	70-71
III.3. MALZEME BOZULMALARI	71-72
BÖLÜM IV. RESTİTÜSYON	72-73
IV.1. İLK TASARIM	73
IV.2. II. DÖNEM	74
IV.3. III. DÖNEM	75-77
IV.4. IV. DÖNEM	77-78
IV.5. V. DÖNEM	78
IV.6. VI. DÖNEM	79-81
IV.7. VII. DÖNEM	81
IV.8. VIII. DÖNEM	82
BÖLÜM V. RESTORASYON ÖNERİLERİ	82
V.1. İŞLEVSEL DEĞERLENDİRME	82
V.2. ÖNERİLEN RESTORASYON TEKNİKLERİ	82
V.2.1. TEMİZLEME	82
V.2.2. SAĞLAMLAŞTIRMA	83
V.2.3. BÜTÜNLEME	83-86
V.2.4. YENİLEME	86-87
BÖLÜM VI. SONUÇ	88
KAYNAKLAR	89-95
ŞEKİLLER	96-153
FOTOĞRAFLAR	154-263
ÖZGEÇMİŞ	264

ŞEKİL LİSTESİ:

- I-1. Antik Dönemde İstanbul, 1/50.000 (Müller-Wiener, Bildlexikon Zur Topographie Istanbul, Tübingen, 1977, s.17)
2. IV. - VII. yüzyıllarda İstanbul, 1/50.000 (Müller-Wiener, Bildlexikon Zur Topographie Istanbul, Tübingen, 1977, s.21)
3. Petrion'daki Çift Sıra Deniz Suru, 1/5.000 (Müller-Wiener, Bildlexikon Zur Topographie Istanbul, Tübingen, 1977, s.309)
4. VIII. - XII. yüzyıllarda İstanbul, 1/50.000 (Müller-Wiener, Bildlexikon Zur Topographie Istanbul, Tübingen, 1977, s.25)
5. XIII. - XV. Yüzyıllarda İstanbul, 1/50.000 (Müller, Wiener, Bildlexihon Zur Topographie Istanbul, s.27)
6. Christoforo Buondelmonti'nin Historia Byzantia'sından Fetihden Önceki İstanbul Planı, 1420, (E. Oberhummer, Konstantinopel Unter Sultan Suleiman dem Grossen, aufgenommen 1559 durch Melchior Lorichs, Münih, 1902, s.19)
7. Hartmann Schedels'in İstanbul Görünüşü, 1493 (E. Oberhummer, Konstantinopel Unter Sultan Suleiman dem Grossen, Aufgenommen 1559 durch Melchior Lorichs, Münih, 1902, s.21)
8. XV. - XVI. Yüzyıllarda İstanbul, 1/50.000 (Müller-Wiener, Bildlexikon Zur Topographie Istanbul, Tübingen, 1977, s.32)
9. Leipzig'deki Bibliyografya Enstitüsü'ndeki Helmolts'un Dünya Tarihi'nden Vavassore'nin İstanbul Planı, 1520 (E. Oberhummer, Konstantinopel Unter Sultan Süleiman dem Grossen, aufgenommen 1559 durch Melchior Lorichs, Münih, 1902, s.22)

10. Piri Reis'in Kitabü'l-Bahriye'sinden İstanbul Planı, 1520-25 (E. Oberhummer, Konstantinopel Unter Sultan Süleiman dem Grossen, aufgenommen 1559 durch Melchior Lorichs, Münih, 1092, Levha XXII.)

11. Matrakçı Nasuh'un İstanbul Minyatürü, 1533-36 (Matrikçı Nasuh, Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn, XVI. yy. İstanbul Manzarası, Topkapı Sarayı Müzesi)

12. Matrakçı Nasuh'un İstanbul Minyatürü, 1533-36 (Matrikçı Nasun, Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn, XVI. yy. İstanbul Manzarası, Topkapı Sarayı Müzesi)

13. Matrakçı Nasuh'un İstanbul Minyatürü, 1533-36 (Matrikçı Nasun, Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn, XVI. yy. İstanbul Manzarası, Topkapı Sarayı Müzesi)

14. M. Lorichs'in İstanbul Görünüşünde Ahi Çelebi Camisi, 1559. Leiden Bibliotheek der Rijksuniversiteit. BPL 1758.10 (E. Oberhummer, Konstantinopel unter Sultan Süleiman dem Grossen, aufgenommen 1559 dunch Melchior Lorichs, Münih, 1902, Levha X)

15. Lorichs'in İstanbul Görünüşünde Ahi Çelebi Camisi, 1559. Leiden Bibliotheek der Rijksuniversiteit. BPL 1758.10 (E. Oberhummer, Konstantinopel Unter Sultan Süleiman dem Grossen, aufgenommen 1559 durch Melchior Lorichs, Münih, 1902, Levha X)

16. Venedikli Bir Grubun Hazırladığı İstanbul Planı, 1574 (E. Oberhummer, Konstantinopel unter Sultan Süleiman dem Grossen, aufgenommen 1559 durch Melchior Lorichs, Münih, 1902, s.23)

17. Melchior Lorichs'in İstanbul Görünüşünde Ahi Çelebi Camisi, 1585. Viyana Österreichische National-bibliothek. Cod. 8626 (T. Cantay, XV. - XVI. Yüzyıllarda Süleymaniye Camii ve Bağlı Yapıları, İst., 1989, I. Baskı, Eren Yayıncılık, s.7)

18. Cornelius Loos'un İstanbul Görünüşünde Ahi Çelebi Camisi, 1710. Stockholm National Museum, NM THC 9116 (T. Cantay, XV. - XVI. Yüzyıllarda Süleymaniye Camii ve Bağlı Yapıları, İst., 1989, I. Baskı, Eren Yayıncılık, s.8)

19. Cornelius Loos'un İstanbul Görünüşünde Ahi Çelebi Camisi, 1710. Stockholm National Museum, NM THC 9116 (T. Cantay, XV. - XVI. Yüzyıllarda Süleymaniye Camii ve Bağlı Yapıları, İst., 1989, I. Baskı, Eren Yayıncılık, s.8)

20. Mühendis Seyyit Hasan'ın 1826 Öncesini Gösteren Haritasının Eminönü-Unkapanı Arası (Prof. Dr. A. Süheyl Ünver, Fatih'in Oğlu II. Beyezid'in Suyolu Haritası Dolayısıyla 140 Sene Önceki İstanbul, Belediye matbaası., İst., 1945)

21. E. H. Ayverdi'nin 19. Asırda İstanbul Haritası, pafta no: C5

22. Barker'ın Görünüşlerinde, Eminönü-Balıkpazarı Arasında, Galata Köprüsü'nden Önce Karşı Yakaya İşleyen Peremeler (= Kayıklar), 1813. (S. H. Eldem, İstanbul Anıları, Çeltüt matbaası. İst., 1979, s.50-51)

23. Barker'ın Görünüşlerinde, Balıkpazarı-Yemiş İskelesi Bölgesi, 1813. (S. H. Eldem, İstanbul Anıları, Çeltüt matbaası, İst., 1979, s.70-71)

24. Barker'ın Görünüşünde Soldan Sağa Doğru: Rüstem Paşa Camisi, Tahtakale Hamamı ve Ahi Çelebi Camisi, 1813. (S. H. Eldem, İstanbul Anıları, Çeltüt matbaası, İst., 1979, s.62-63)

25. Barker'ın Görünüşünde 1844'te Yapılan İlk Galata Köprüsü (S. H. Eldem, İstanbul Anıları, Çeltüt matbaası, İst., 1979, s.280)

26. Ahi Çelebi Camisi ve Çevresi, 1853 (S. H. Eldem, İstanbul Anıları, Çeltüt matbaası, İst., 1979, s.276)
27. F. Lorendo Albümünden Ahi Çelebi Camisi ve Çevresi (S. H. Eldem, İstanbul Anıları, Çeltüt matbaası, İst., 1979, s.64-65)
28. Ahi Çelebi Mahallesinin Batı Ucu, 1913-14, 1/1000 (Atatürk Kütüphanesi, Harita no: 2759)
29. Ahi Çelebi Camisi ve Çevresi, 1913, 1/500 (Atatürk Kütüphanesi, Harita no: 2872)
30. Mim. Serpil Topkaç'ın Ahi Çelebi Camisi düzeltmesiyle cami ve Çevresinin Pervititch Haritası, 1930-33 (Atatürk Kütüphanesi, pafta no: 76)
31. Ahi Çelebi Mahallesi (1934 Belediye Şehir Rehberi)
32. Ahi Çelebi Mahallesi'nin Doğu Ucunu Oluşturan ve 1958'de Ragıp Gümüş Pala Caddesinin Açılması İçin İstimlak Edilen Yapı Adaları (Müller-Wiener, Bildlexikon Zur Topographie Istanbul, Tübingen, 1977, s.342)
- 33 a. 1958 Tarihli İstimlaktan Önce Eminönü (R. E. Koçu, İstanbul Ansiklopedisi, C. IX., İst., 1958, s. 5079)
- 33 b. 1958 Tarihli İstimlaktan Sonra Eminönü (R. E. Koçu, İstanbul Ansiklopedisi, C. IX., İst., 1958, s. 5079)
- 33 c. 1986 Tarihli İstimlaktan Sonra Eminönü Ve Yemiş İskelesi Bölgesi (İstanbul Anakent Büyük Şehir Belediyesi)
34. 1958 Tarihli İstimlaktan Sonra Yemiş İskelesi Bölgesinin Durumunu Gösteren Halihazır Harita, 1/1000 (İstanbul Anakent Büyük Şehir Belediyesi)

35. 28.2.1986-154 Sayılı Onayla Yürürlüğe Giren "Eminönü İlçesi Haliç Düzenleme Uygulama İmar Planı" (1/1000) Uyarınca Gezi ve Yeşil Alanı Şeklinde Düzenlenen Yemiş İskelesi Bölgesi (İstanbul Büyük Şehir Belediyesi, pafta no: J-108)

36. 28.2.1986-154 Sayılı Onayla Yürürlüğe Giren İstimlak Yemiş İskelesi Bölgesi'nin Kuzeydoğusunda Devam Etmektedir. (T.A.Ç. Vakfı Teknik Bürosu, Yemiş İskelesi Bölgesi Rölövesi)

37. Yemiş İskelesi Bölgesi'nin Vaziyet Planı, 1986 (T.A.Ç. Vakfı Teknik Bürosu, Yemiş İskelesi Bölgesi Rölövesi)

38. Yemiş İskelesi Bölgesi, 1991, 1/1000

39. Zındankapı Surunun Restitüsyon Planı, 1/200 (T.A.Ç. Vakfı Teknik Bürosu, Yemiş İskelesi Bölgesi Rölövesi)

40. Zındankapı'nın 1986 İstimlakından Önceki Durumu 1/2000, (T.A.Ç. Vakfı Teknik Bürosu, Yemiş İskelesi Bölgesi Rölövesi)

41. Zındankapı'nın 1986'dan Önceki Durumu İle Sur Restitüsyonunun İlişkisi

42. 1986'dan Sonra Zındankapı Burcunun Kalıntısı, Zemin Kat Planı, 1/200

43. 1986'dan Sonra Zındankapı Burcunun Kalıntısı, I. Kat Planı, 1/200

44. Ahi Çelebi Camisinin Kat Planları, 1/500

45. Ahi Çelebi Camisinin Rökonstrüksiyon Projesi, [Zemin Kat Planı, 1/200], (T.C. Başbakanlık Devlet Osmanlı Arşivi, Plan Kataloğu, No: 642 (42 / 54 cm) İstanbul, Yemiş İskelesi, Ahi Çelebi Camii Planı; No: 643 (45.5 / 56 cm) İstanbul, Yemiş İskelesi'nde Yeniden İnşa Edilen Ahi Çelebi Caminin Planı)

46. Ahi Çelebi Camisinin Rökonstrüksiyon Projesi, [Giriş Cephesi, 1/100], (T.C. Başbakanlık Devlet Osmanlı Arşivi, Plan Kataloğu, No: 642 (42 / 54 cm) İstanbul, Yemiş İskelesi, Ahi Çelebi Camii Planı; No: 643 (45.5 / 56 cm) İstanbul, Yemiş İskelesi'nde Yeniden İnşa Edilen Ahi Çelebi Camiinin Planı)

47. Ahi Çelebi Camisinin Rökonstrüksiyon Projesi, [Üst Kat Planı, 1/200], (T.C. Başbakanlık Devlet Osmanlı Arşivi, Plan Kataloğu, No: 642 (42 / 54 cm) İstanbul, Yemiş İskelesi, Ahi Çelebi Camii Planı; No: 643 (45.5 / 56 cm) İstanbul, Yemiş İskelesi'nde Yeniden İnşa Edilen Ahi Çelebi Camiinin Planı)

II-1. Ahi Çelebi Camisinin 1988 Tarihli Röperli Krokisi

2. Ahi Çelebi Camisi Çeşmesi (R. E. Koçu, İstanbul Ansiklopedisi, C.I. İst., 1958, s.272)

3. Ahi Çelebi Camisi ve Şadırvanı (R. E. Koçu, İstanbul Ansiklopedisi, C.I., İst. 1958, s.269)

4. Ahi Çelebi Camisi ve Şadırvanı (İ. H. Konyalı, "Mimar Koca Sinan'ın Eserleri", Hazine, İst., 1958, S.7, s.7)

5.a) Şadırvan Su Haznesi, Plan, 1/10

5.b) Şadırvan Su Haznesi, Kuzey Cephesi

5.c) Şadırvan Su Haznesi, Güney

5.d) Şadırvan Su Haznesi, Doğu ve Batı Cepheleri

6.a) Ana Kubbe Alemi

6.b) Ana Kubbe Aleminin Parçaları

7.a) Ahi Çelebi Camisinin Kible Cephesinden T/3t Almaşık Duvar Örgüsü

Sinan Paşa Camisinden T/3t Almaşık Duvar Örgüsü, İstanbul, 1533-55 (Afife Batur, "Osmanlı Camilerinde Almaşık Duvar Üzerine", Anadolu Sanatı Araştırmaları 2 Den Ayrı Baskı, İst., 1970, s.172)

7 b) Ahi Çelebi Camisinin Giriş Cephesinden T/2t Almaşık Duvar Örgüsü

Zeynep Sultan Camisinden T/2t Almaşık Duvar Örgüsü, İstanbul, 1769 (Afife Batur, "Osmanlı Camilerinde Almaşık Duvar Üzerine", Anadolu Sanatı Araştırmaları 2 Den Ayrı Baskı, İst., 1970, s.178)

III-1 a) Eminönü Meydanı ve Yemiş İskelesi Civarında Zeminin Jeolojik Katmanları (H. Peynircioğlu, İ. H. Aksoy, K. Özüdoğru, Yeni Cami Temellerinin İncelenmesi, İstanbul, 1978, s.26, Şekil 3-6)

1 b) Yemiş İskelesi Civarındaki Dolgu Zemin, H. Peynircioğlu, İ. H. Aksoy, K. Özüdoğru, Yeni Cami Temellerinin İncelenmesi, İstanbul, 1978, s.24, Şekil 3-4

IV-1. Ahi Çelebi Camisi'nin yapım ve onarım evreleri

V-1. Havalandırarak Kuruma ve Yükselen Rutubetin Dergelenmesi İçin Önerilen Döşeme

FOTOĞRAF LİSTESİ

1. 1958 istimlakından sonra Haliç'in karşı yakasından bakış
2. Ahi Çelebi Mahallesi'nin doğusu 1953 yılında istimlak edilerek otopark şeklinde düzenlenmiştir.
3. Bölgenin İstanbul içindeki yeri ve 1958'de güneyinden geçirilen Ragıp Gümüşpala Caddesi nedeniyle yolun diğer yakasıyla ilişkisi kesilen Ahi Çelebi Mahallesi (Bkz. Şekil 29)
4. 28.2.1986 tarih ve 154 sayılı onayla yürürlüğe giren istimlaktan sonra geri ve yeşil alan olarak düzenlenen kıyı şeridi ve bölgede azalan yapı yoğunluğu
5. Tarihi yarımada'nın Eminönü-Unkapanı arasındaki bölümüne ait sluet: Ahi Çelebi Camisi, arkaya doğru Rüstempaşa ve Nuruosmaniye camileri
6. Galata'dan bakış
7. Galata Kulesi'nden bakış
8. Bölgenin güneyine bakış
9. Sağda Marmara Belediyeler Birliği (M.B.B.) ve kuzeyinde yeralan otopark. Kıyıda Eminönü Haliç Hattı Vapur İskelesi önünde oldukça dar bir yaya yolu bırakılmıştır.
10. M.B.B.'nin güney cephesine bitişik 361 ada 2 parseldeki Şeyh Samedani ve Şeyh Zindani turbeleri

11. M.B.B. ve kuzey cephesine bitişik 361 ada ve 17 parseldeki Yemiş Kapanı Kapalı Çarşası'ndan kalan tek yapı
12. 28.2.1986 - 154 sayılı onayla yürürlüğe giren istimlakla yıkılan Yemiş Kapanı Kapalı Çarşısı
13. Bölgenin güneydoğusuna bakış. Önde Zındankapı burç kalıntısı, arkada Cafer'ül-Ensari Külliyesi.
14. 1: Zından, 2: Zından Han 3: Cafer Baba Türbesi
15. Zındankapı Burç Kalıntısı, kuzey cephesi
16. Zındankapı Burç Kalıntısı, güney cephesi
17. Zındankapı Burç Kalıntısı, doğu cephesi, solda kemer izi
18. Burcu içine yerleştirilen dükkanların kalıntısı
19. Zındankapı burç kalıntısı, batı cephesi
20. (F. 19'dan detay) Bizans suru kalıntısı
21. Bölgenin batısında yer alan 358 ada ve 15 parseldeki yapının doğu cephesi
22. 358 ada ve 15 parseldeki yapı, kuzey cephesi
23. 359 ada ve 3 parseldeki yapı, 1991 sonunda yıkılmıştır.
24. 362 ada ve 5 parseldeki yapı, 1992 başında yıkılmıştır.
25. 361 ada ve 1 parseldeki Ahi Çelebi Mahallesi, şu anda meyve deposu olarak kullanılmaktadır.

26. Mahkemenin Balık Değirmen Sokağı (güney) cephesi
27. Mahkemenin kuzey cephesi
28. Sahnın kuzey duvarı.
29. (F. 29'dan 5 no.lu ayrıntı) Altta 120 cm kotu düzeyine kadar yükselen kesme küfeki taş duvar dokusu ve üzerinde tuğla kırıklı moloz kireç taşı duvar dokusu
30. Sahnın kuzey duvarındaki harim giriş kapısının batısında, 120 cm kötü düzeyinde yeralan (d= 4.5-5 cm) tuğla kemer içi ve bu düzeye kadar yükselen, yanaşık derzli örülmüş yoğun kesme küfeki taş duvar dokusu
31. Sahnın kuzey duvarındaki harim giriş kapısının doğusunda yaklaşık 120 cm kotu düzeyinde yeralan kesme küfeki taş duvar dokusu
32. (F. 31'den detay) 4.5-5 /35/35 cm'lik tuğla kemer izi.
33. (F. 31'den ayrıntı) Sahnın kuzey duvarındaki Harim giriş kapısının doğusunda, duvarın köşesinde 19 yy. blok tuğla (6/9/24 cm) dolgu, arkasındaki kemer sırtını tarif eden taş sıraları ve içindeki ışınsal dizilmiş (d= 4.5-5 cm) klasik tuğla parçaları.
34. (F. 32'den ayrıntı) Duvar yüzeyinde oluşan 4.5-5 cm'lik çıkıntı
35. (F. 33'ten ayrıntı) Yanaşık derzle örülmüş (25-32 / 52-75 cm) kesre küfeki taş duvar dokusu Mimar Sinan dönemi onarımından kalmış olmalıdır.
36. (F. 28'den 2 no.lu ayrıntı) Gerginin geçtiği bölümler iki sıra tuğla ile kapatılmıştır.
37. (F. 36'dan ayrıntı) Gerginin duvara saplandığı nokta
38. (F. 28'den 3 no.lu ayrıntı) Pencereilerin altındaki klasik tuğla hatıl

39. (F. 28'den 4 no.lu ayrıntı) Sahın kuzey duvarında moloz taş duvar; doğu duvarında ise (T/2t) yinelemesindeki almalı moloz taş duvar vardır.
40. (F. 28'den 1 no.lu ayrıntı) Sahının kuzeybatı köşesinde kuzey ana askı kemerinin 385 cm kotu düzeyine kadar olan bölümü kemer sırtı biçiminde şekillenen kesme küfeki taş duvar dokusundan oluşmaktadır. Üstte (4.5/35/35 cm) klasik tuğla kemer devam etmektedir.
41. (F. 39'dan ayrıntı) Sahının kuzeydoğu köşesinde tuğla (4.5/35/35 cm) ana askı kemerlerinin oturduğu bölümler 385 cm kotu düzeyine kadar kemer biçiminde devam eden kesme küfeki taş duvar dokusu yer almaktadır.
42. Sahın güney duvarının 1990 yılı rasparasından önceki durumu
43. Sahın güney duvarı (1992)
44. (d= 1.5 cm) Marmara mermeri plaka kaplı mihrap
45. Mihrabın doğusundaki "L" planlı niş. üstte, yarım daire planlı, etrafı kireç taşı söve ile çevrilmiş ve ahşap kapağı sökülüş dolap nişi yer almaktadır.
46. Sahın güney duvarı, mihrap üstünden tuğla hatıllı moloz kireç taşı duvar dokusu
47. Sahın doğu duvarı, Mart 1983'teki durumu (Selmin Bodur)
48. Sahın doğu duvarının 1990 yılı rasparasından sonraki durumu. Tuğla kemerlerin altındaki ek kemerler
49. Sahın batı duvarı, (3/30/30 cm) tuğla sırt çizgisi ile duvardan 12 cm geri çekilen (3/30/30 cm) tuğla atkı kemerleri ve altlarındaki ek (3/30/30 cm) tuğla

kemerler. Altta, 16 cm kalınlığındaki kireç taşı manto ile yatay kesidi arttırılan ayaklar yer almaktadır.

50. (F. 49'dan detay) Pencere altlarındaki tuğla dolgular.
51. Sahın doğu duvarı, boşaltma kemerlerinin kilit üstü noktasında duvara saplanan gergi.
52. Pencere altlarındaki tuğla dolgular.
53. Doğu yan sahnın kuzey duvarı, tonoz mesnet noktası ile istinat duvarı üst noktası arasında görülen diagonal yarık.
54. F 53'ten ayrıntı.
55. Doğu yan sahnın güney duvarı, üstteki yuvarlak iz.
56. F 55'ten ayrıntı.
57. Oval pencere üstündeki 6/9/24 cm blok tuğla kemer.
58. Doğu yan sahnın doğu duvarında dikdörtgen alt sıra penceresi. Kuzeyinde odtaşı söve parçası, güneyinde ise 6/9/24 cm blok tuğla dolgu, üstte, (d= 4.5 cm) ahşap kalaslardan ve üzerindeki (d= 12 cm) betondan oluşan lento sistemi vardır.
59. Doğu tonozu ile oval pencere ilişkisi.
60. (F. 59'dan ayrıntı) Yan sahnın oval pencere kemeri ile tonoz ilişkisi.
61. Doğu yan sahnı, batı duvarı, güney köşesinde kesme küfeki taş duvar dokusu.

62. Doğu yan sahnını, batı duvarı, kuzey köşesinde kesme küfeki taş duvar dokusu (bkz. F. 39, F. 42)
63. Doğu yan sahnını, batı duvarı, atkı kemerleri arasındaki farklı duvar dokuları.
64. Doğu yan sahnını, doğu duvarı, duvar dokusu.
65. Doğu yan sahnını, doğu duvarı, duvar dokusu.
66. a) Doğu tonozu
66. b) Doğu tonozu
67. Sahnın batı duvarı.
68. Sahnın batı duvarı, kuzey od taşı atkı kemeri, kilit tuğla dolgu ve üstünde devam eden od taşı duvar. Oda taşı atkı kemerinin altında tuğla ek kemerler vardır.
69. Sahnın batı duvarı, güney oda taşı atkı kemeri, kilit üstü noktasından duvara saplanan gergi, gergi etrafındaki klasik ve blok tuğla dolgu ve üstünde devam eden oda taşı duvar.
70. Batı tonozunun kuzey bölümü.
71. Minarenin batı yan sahnına bitiştiği kısımda pekiştirilen batı tonozundaki kademe.
72. Minareye geçişi sağlayan kapı. od taşından yapılan lentosu (18.5 / 75 / 120 cm) yuvarlak kemer karnı verecek biçimde oyulmuştur.
73. Minareye geçişi sağlayan mekan ile minare arasındaki geçit.

74. Minare merdiveni başlangıcı.
75. Batı yan sahını, güney duvarındaki çatlak.
76. Batı yan sahını, batı duvarındaki duvarda ve tonozda devam eden çatlak.
77. (F. 76'dan ayrıntı) Batı tonuzu ile güney payanda ilişkisi tonozdaki ayrılma.
78. Batı yan sahını, kuzeydoğusuna bakış.
79. Batı yan sahını, güneydoğusuna bakış.
80. (F. 79'dan ayrıntı) Od taşından yapılan atı atkı kemerleri ve altlarındaki 3/30/30 cm'lik tuğladan yapılan ek kemerler.
81. (F. 78'den ayrıntı) Kesme küfeki duvar dokusu üzerinden başlayan 4.5/35/35 cm'lik tuğladan yapılan ana askı kemeri ve od taşından yapılan batı atkı kemeri.
82. (F. 79'dan ayrıntı) Kesme küfeki taş duvar dokusu.
83. Sahın batı duvarı, yuvarlak kemerli pencereler. Yuvarlak formu veren ahşap elemanlar.
84. Batı yan sahını, batı duvarı, parapet seviyelerinde klasik tuğla dolgu, altta ve yanlarda odtaşı söve parçaları.
85. Sahın güneybatısına bakış.
 - a) (F. 85'ten ayrıntı) Alçı kubbe kasnak profili.
 - b) (F. 85 a'dan ayrıntı) Alçı kubbe kasnak profili.
 - c) (F. 85'ten ayrıntı) Alçı kubbe kasnak profili.

86. Yatay ve ince bir çatlakla belirginleşen kubbe basınç bölgesi.
87. Kubbe merkezindeki kalem işleri ve avize zincirlerinin bağlandığı noktalardaki alçı bezemeler.
88. 4/32-4.5/35 cm'lik tuğladan yapılan ana kubbe.
89. (F. 88'den ayrıntı) Saçaktan 108-120 cm yüksekten geçen kubbe yatay düzleminde yer alan od ve küfeki taşları.
90. 38 cm çapındaki küfeki kilit taşı ve 8 cm çapındaki ahşap alem direği.
91. Ana kubbe kasnağı ile üst kısım arasındaki düzlem farkını kapatan çamur.
92. Ana kubbe eteğinin güneyinde 12-15 cm genişliğinde ve saçaktan 24 cm yüksekliğinde olan 4.5/35 cm'lik tuğladan yapılan kademe.
93. F. 92'den ayrıntı.
94. Ana kubbenin bakır alemi.
95. Ana kubbenin bakır aleminin parçaları: Küp (d= 2-3 mm); Alt Bilezik (d= 1.5 mm) ve Hilal (d= 4 mm).
96. Sahın ana askı kemerleri ve pandantiflerindeki XIX. yy. sonu kalem işleri. Kemerlere almasıık örgülü etkisi vermeye çalışılmıştır.
97. F. 96'dan ayrıntı.
98. Batı yan sahnın döşemesi: Üstte, (d= 12 cm) grobeton, altında (d= 4.5-5 cm) döşeme tuğlası ve en altta moloz dolgu.

99. Son cemaat yerinin I. ünitesinin batı ucundaki döşemede açılan sondaj çukuru. Üstte tuğla (4.5/30 cm) kemer başlangıcı, altta oldukça kalın (8-12 cm) portland çimentolu harç ile sıvanmış moloz dolgu duvarı.
100. I. üniteden son cemaat yerinin kuzey duvarının batısına bakış.
101. Son cemaat yerinin kuzey duvarının batısına bakış.
102. Son cemaat yerinin kuzey duvarı, betonarme lentonlu pencere ve üzerinde 6/9/24 cm'lik blok tuğla dolgu.
103. (F. 102'den ayrıntı) Sağda manto üst kotu düzleminde 6/9/24 cm'lik blok tuğla ile doldurularak 90 dereceye tamamlanan eğimli duvar köşesi. Pencere altında yerden 20 cm yükseklikten geçen (d= 10 cm) beton hatıl.
104. I. üniteden son cemaat yeri, kuzey duvarı, giriş aksına bakış.
105. Son cemaat yerine girişi sağlayan, karnı bursa kemeri şeklinde biçimlenmiş (d= 18 cm) Marmara mermerinden söveye sahip (d= 4.5 cm) ahşap kapı.
106. Giriş kapısının kanatlarının yaslandığı kanat genişlik ve yüksekliğindeki (d= 45 cm) duvar nişleri.
107. (F. 106'dan ayrıntı) Duvar ayaklarının üzerindeki 6/9/24 cm blok tuğla dolgu, duvardan ayrılmaktadır.
108. Son cemaat yeri, güney duvarı, doğu ucu.
109. (F. 108'den ayrıntı) Çatlaklardaki blok tuğla dolgu.
110. Sahın giriş kapısının iki tarafındaki pencereler.

111. Son cemaat yerinden cümle kapısına bakış.
112. Basık kemer şeklinde biçimlenmiş (d= 8 cm) Marmara mermerinden sövesi olan (d= 4.5 cm) ahşap kapı.
113. Son cemaat yeri güney duvarı, batı ucu.
114. Son cemaat yeri doğu duvarı, güney ucu.
115. (F. 114'ten ayrıntı) Pencerenin altındaki (4.5/30 cm) tuğla kemer izi.
116. Son cemaat yeri doğu duvarı kuzeyi, imam odası ve 1990 onarım çalışmaları sırasında kaldırılan camlı ahşap bölme.
117. Son cemaat yeri batı duvarı, güney ucu.
118. (F. 117'den ayrıntı) Pencerenin kuzeyindeki (4.5/30 cm) tuğla kemer izi.
119. Son cemaat yeri, batı duvarı, kuzeyi. Çeşmenin üstüne eklenen odaya ve depo olarak kullanılan su haznesine geçişi sağlayan kontrplak kapı.
120. (F. 119'dan ayrıntı) Blok tuğla (6/9/24 cm) duvar.
121. Doğu-batı doğrultusunda yeralan son cemaat yer askı kemerlerinin güney yüzeylerine konmuş klasik ve blok tuğla dolgu.
122. Son cemaat yeri, 1. ünitesinin doğu duvarı. Pencerenin üstünden başlayan ve kubbede devam eden çatlak ile doğu askı kemerindeki blok tuğla dolgu.

123. F. 121 ve F. 122'den ayrıntı. Kemer güney yüzündeki klasik ve blok tuğlalar.
124. Son cemaat yerinin askı kemerleri ile ek kemerlerinin tuğla boyutları (3/30/30 cm) tutmakla birlikte kullanılan horasan harçları renk ve doku olarak birbirinden farklıdır. Ek kemerlerdeki horasan harcı daha kırmızıdır ve içinde lifli katkı maddeleri ile iri beyaz kireç topakları gözlenmektedir.
125. İlk olarak 1748'de Nuruosmaniye Camisinde kullanılmaya başlanan simitli gergi sistemi.
126. Son cemaat yerinin batısına açılan sondaj çukuru.
127. (F. 126'dan ayrıntı) Son cemaat yeri döşemesi: Üstte, (d= 12 cm) grobeton, altta, (d= 4.5-5 cm) döşeme tuğlası, ve en altta moloz dolgu.
128. İki üniteli son cemaat yeri. II. ünite kubbelerinde kilit taşı yoktur.
129. (F. 128'den ayrıntı) 24 cm çapındaki küfeki kilit taşı.
130. Son cemaat yerine doğudan bakış.
131. (F. 130'dan ayrıntı) Son cemaat yerinin I. ünitesinin 6 no.lu kubbesindeki yarık.
132. Son cemaat yerinin doğu cephesinde izlenen kütle hareketi. I. ünite daha geniş ve daha alçaktır. (bkz. F. 195)
133. Son cemaat yeri doğu cephesi. Saçak, kubbelerde kullanılan 2.5-3/28-30 cm boyutlarındaki tuğla ile 6 sıralı taşırtma tekniğiyle örülmüştür.

134. Son cemaat yerinin iki ünitesi arasındaki kurşun yağmur deresinin doğu ucu.
135. Son cemaat yerinin iki ünitesi arasındaki kurşun yağmur deresinin batı ucu.
136. Son cemaat yerinin 1990 yılı onarımı sırasında, raspadan önceki durumu.
137. Son cemaat yerinin 1990 yılı onarımı sırasında, raspadan sonraki durumu.
138. Son cemaat yerine doğudan bakış. Balıkpazarı, Değirmen Sokağı ve girişindeki şadırvan su haznesi.
139. Son cemaat yeri kuzey cephesinin doğu ucu.
140. Ana giriş kapısı. T/2t almaşık duvar dokusu.
141. Ana giriş kapısı. T/2t almaşık duvar dokusu.
142. Ana giriş kapısı. Askı kemeri, kilit hizasında duvardan öne çıkmaktadır.
143. Son cemaat yerinin ve caminin kuzeybatı köşesine eklenen 1281 H./1864 tarihli çeşme ile üstündeki oda.
144. Son cemaat yeri cephesindeki 1.5 tuğla (3/30/30 cm) kalınlığındaki askı kemeri ve T/2t (3/30/30 cm) almaşık duvar. Aynasında moloz dolgu ve (d= 18.5 cm) odtaşı söveli pencere sistemi. Zemin hizasında çeşme, son cemaat yerinden 22 cm. daha öndedir.
145. Ahi Çelebi Camisi, son cemaat yeri örtüsü üstünden kuzey cephesi.

146. (F. 145'ten ayrıntı). 2 tuğla (4.5/35/35 cm) kalınlığındaki ana askı kemeri, dolgu duvarından 14 cm öne çıkmaktadır. Kemer üzerinden simit mesnetli demir onarım kuşaklama gergisi (7 / 9.5 cm) geçmektedir.
147. (F. 146'dan ayrıntı) Simitli mesnet ve üzerindeki 6/9/24 cm blok tuğla dolgular.
148. Kuzey cephesinin doğu ucu.
149. Kuzey cephesinin batı ucu.
150. Kuzey cephesinin doğusuna eklenen moloz duvar payanda.
151. Kuzey cephesinin batısına eklenen moloz duvar payanda.
152. 1990 yılı onarım çalışmaları sırasında raspalanmaya başlanan güney cephesi.
153. Güney cephesinin raspadan sonraki durumu (1990).
154. (F. 153'ten ayrıntı) Altta büyük ve küçük boyutlu kesme küfeti taş duvar dokusu, üstte sağda, T/3t almaşık duvar dokusu ve üstte solda, tuğla hatıllı moloz duvar dokusu.
155. Kible duvarı ve payanda ilişkisi.
156. Ahi Çelebi Camisi güney cephesi. Ana askı kemeri üzengi düzeyine kadar yükselen ve betonarme harpuşa ile biten büyük ve küçük boyutlu kesme küfeki taşlardan örülmüş pekiştirme duvarı. Üstte mimar Sinan dönemine ait ana askı kemeri ve T/3t almaşık duvarı, ana askı kemerinin içinde sonradan yapıldığı anlaşılan yuvarlak kemerli pencerelerin yer aldığı almaşık dolgu duvarı ve en üstte XIX. yy. sonu dış bükey saçak profili.
156. a) F. 156'dan ayrıntı.

157. Son cemaat yerinin doğusuna eklenmiş abdest alma yeri ve helalar.
158. Ahi Çelebi Camisine kuzeydoğudan bakış. (1992)
159. Ahi Çelebi Camisinin kuzey, doğu ve batı cephelerinde kuşaklama gergisi üzerinde yer alan ve altındaki duvarı düzeçlemek amacıyla (4.5/35 cm) tuğladan örülen duvar dokuları.
160. Alttaki Haliç yönünde eğik duvarı düzeçlemek amacıyla örülen (4.5/35 cm) devşirme tuğladan duvar dokusu güney cephesinde yoktur.
161. Raspadan önce batı cephesi (1990).
162. Ahi Çelebi Camisinin batı cephesi ve çevresi.
163. Ahi Çelebi Camisi batı cephesi, güney uçtaki T/2t (3/30/30 cm) duvar dokusu ile son cemaat yerinin kuzey cephesindeki duvar dokusu aynı malzeme ve tekniğe sahiptir. Burada da askı kemerinin dolgu duvarında moloz taş kullanılmıştır.
164. Batı cephesinin kuzey ucuna eklenen payanda.
165. Batı cephesinin güney ucuna eklenen payanda.
166. (F. 164'ten ayrıntı) Beden duvarlarının bitimi ve sonradan eklenen payanda arasındaki derz.
167. (F. 165'ten ayrıntı) Beden duvarlarının bitimi ve sonradan eklenen payanda arasındaki derz.
168. Raspadan önce batı cephesi (1990).

169. Batı cephesinden ayrıntı (1992).
170. Caminin kuzeybatı köşesine eklenen 1281 H/1864 tarihli çeşmenin batı cephesi.
171. Son cemaat yerinin I. ünitesinin batı cephesi. Minare ve çeşme arakesitlerinde iyi cins küfekiden kesme taş tekniğinde işlenmiş duvar dokuları vardır. Cephede yeralan küçük boyutlu kesme küfeki taş duvar dokusuna kible cephesinde de rastlanmaktadır (bkz. F. 156).
172. (F. 171'den ayrıntı) Son cemaat yerinin batı cephesinin çeşme ile ara kesitinde yer alan mimar Sinan dönemi kesme küfeki taş duvar dokusunun temiz taş yüzeyi izlenebilmektedir (bkz. F. 193).
173. Batı cephesi, güneyde yan sahını örten tonozla devam eden yarık. Ana askı kemerinin içindeki dolgu duvarı -doğu cephesinden farklı olarak- odtaşındandır.
174. Batı cephesi kuzey ucuna eklenen payanda.
175. Batı cephesi güney ucuna eklenen payanda. Yapının beden duvarının bitmi ile payandanın başlangıcı arasındaki yarık. Yapı kuzeydoğuya doğru kaydığından kuzey uçtaki payandada böyle bir çatlak yoktur.
176. Minare.
177. Minarenin kireç taşından yapılmış kürsüsü ve üstte bir profille ayrılan yaklaşık 40 cm geri çekilen 70 cm.yüksekliğindeki minare sekisi.
178. Kenarlardan 8 cm daralarak minare sekisine oturan ve gövdeye geçişi görsel olarak yumuşatan kaval simgesi (Gövde alt bileziği). Kireç taşından örülmüş gövde sonradan portland çimentolu harç ile sıvanarak taş gibi

- derzlenmiştir. Sıva altındaki taşlar bozulmuş ve kabuklanmalar oluşmuştur.
179. Ahşap konstrüksiyonlu külahın petekten yükselen seren direği.
180. Şerefe korkulukları. Kireç taşlarının üstten bağlantılarını sağlayan ve dış etkenlere açık demir kenetlerdeki paslanmalar nedeniyle yapısal bozulmalar ve çatlaklar ortaya çıkmıştır.
181. Marmara mermerinden yapılmış 1281 H/1864 tarihli Çeşme.
182. Depo olarak kullanılan su haznesine ve üstteki odaya çıkan merdivene geçişi sağlayan koridor.
183. Su haznesi.
184. Çeşmenin üstüne eklenen oda.
185. Çeşmenin üstündeki odanın doğu duvarında son cemaat yerine ait askı kemeri.
186. Şadırvan su haznesinin kuzey cephesi.
187. Şadırvan su haznesinin güney cephesi.
188. Şadırvan su haznesinin doğu cephesi.
189. Şadırvan su haznesinin batı cephesi.
190. Helalar.
191. Abdest alma yeri.
192. Son cemaat yerinin I. ünitesinin doğu cephesindeki çatlak.

193. Son cemaat yerinin I. ünitesinin doğu cephesinin kuzey ucundaki mimar Sinan dönemi duvar dokuları. Altta kesme taş tekniğinde örülmüş yoğun küfeki duvar, üstte ise T/3t (4.5/35/35 cm) almasıık duvar yer almaktadır.
194. Helaların girişinde yer alan camlı ahşap bölme ile ayrılan mekan.
195. Son cemaat yerinin II. ünitesinin doğu cephesindeki dolgu duvarı 50 cm. geri çekilerek askı kemerinin içi boşaltılmıştır.
196. Yerinden sökülmüş olan oval kitabe.

ÇİZİM LİSTESİ :

- Pafta 1. VAZİYET PLANI, 1/1000, AHİ ÇELEBİ CAMİSİ,
1.5 M KOTU RÖLÖVE PLANI, 1/50
- Pafta 2. AHİ ÇELEBİ CAMİSİ, 6.0 M KOTU RÖLÖVE PLANI, 1/50
- Pafta 3. AHİ ÇELEBİ CAMİSİ, A - A RÖLÖVE KESİTİ, 1/50
- Pafta 4. AHİ ÇELEBİ CAMİSİ, B - B RÖLÖVE KESİTİ, 1/50
- Pafta 5. AHİ ÇELEBİ CAMİSİ, C - C RÖLÖVE KESİTİ, 1/50
- Pafta 6. AHİ ÇELEBİ CAMİSİ, D - D RÖLÖVE KESİTİ, 1/50
- Pafta 7. AHİ ÇELEBİ CAMİSİ, E - E RÖLÖVE KESİTİ, 1/50
- Pafta 8. AHİ ÇELEBİ CAMİSİ, F - F RÖLÖVE KESİTİ, 1/50
- Pafta 9. AHİ ÇELEBİ CAMİSİ, G - G RÖLÖVE KESİTİ, 1/50
- Pafta 10. AHİ ÇELEBİ CAMİSİ, H - H RÖLÖVE KESİTİ, 1/50
- Pafta 11. AHİ ÇELEBİ CAMİSİ, I - I RÖLÖVE KESİTİ, 1/50
- Pafta 12. AHİ ÇELEBİ CAMİSİ, İ - İ RÖLÖVE KESİTİ, 1/50
- Pafta 13. AHİ ÇELEBİ CAMİSİ, KUZEY CEPHESİ, RÖLÖVESİ 1/50
- Pafta 14. AHİ ÇELEBİ CAMİSİ, GÜNEY CEPHESİ, RÖLÖVESİ 1/50
- Pafta 15. AHİ ÇELEBİ CAMİSİ, DOĞU CEPHESİ, RÖLÖVESİ 1/50
- Pafta 16. AHİ ÇELEBİ CAMİSİ, BATI CEPHESİ, RÖLÖVESİ 1/50
- Pafta 17. AHİ ÇELEBİ CAMİSİ, 1.5 M KOTU, KRONOLOJİK
ANALİZ PLANI, 1/100
- Pafta 18. AHİ ÇELEBİ CAMİSİ, 6.0 M KOTU, KRONOLOJİK
ANALİZ PLANI, 1/100
- Pafta 19. AHİ ÇELEBİ CAMİSİ, KUZEY CEPHESİ, KRONOLOJİK
ANALİZ 1/100
- Pafta 20. AHİ ÇELEBİ CAMİSİ, GÜNEY CEPHESİ, KRONOLOJİK
ANALİZ 1/100
- Pafta 21. AHİ ÇELEBİ CAMİSİ, DOĞU CEPHESİ, KRONOLOJİK
ANALİZ 1/100
- Pafta 22. AHİ ÇELEBİ CAMİSİ, BATI CEPHESİ, KRONOLOJİK
ANALİZ 1/100
- Pafta 23. AHİ ÇELEBİ CAMİSİ, VAZİYET PLANI, 1/1000, 1,5 M
KOTU PLANI, 1/50, RESTORASYON PROJESİ
- Pafta 24. AHİ ÇELEBİ CAMİSİ, 6,0 M KOTU PLANI, 1/50, RESTORAS-
YON PROJESİ
- Pafta 25. AHİ ÇELEBİ CAMİSİ, KUZEY CEPHESİ, 1/50, RESTORASYON
PROJESİ
- Pafta 26. AHİ ÇELEBİ CAMİSİ, GÜNEY-BATI CEPHESİ, 1/50, RESTO-
RASYON PROJESİ
- Pafta 27. AHİ ÇELEBİ CAMİSİ, KIBLE CEPHESİ, 1/50, RESTORASYON
PROJESİ
- Pafta 28. AHİ ÇELEBİ CAMİSİ, KUZEY-DOĞU CEPHESİ, 1/50, RESTO-
RASYON PROJESİ

ÖZET

Esas olarak, XV. yy. sonlarında, Fatih'in hekimbaşısı Ahi Çelebi b. Kemal'üt-Tabib tarafından Haliç'te sur dışında yaptırılan Ahi Çelebi Camisi'nin restorasyonunu amaçlayan tezde, yapının rölövesi ve restorasyon projesi hazırlanarak onarım ilkeleri belirlenmektedir. Yapının özgün işlevi korunmaktadır.

Caminin kuruluşuyla oluşan, şimdiki adıyla Ahi Çelebi Mahallesi, çevre ölçeğinde düzenleme amacıyla ele alınmaktadır.

I.bölümde, ilk olarak, İstanbul Anakent Büyükşehir Belediyesi tarafından 28.2.1986 tarih ve 154 sayılı onayla yürürlüğe giren düzenleme projesi doğrultusundaki istimlak çalışmalarından sonra oldukça kritik duruma düşen bölgenin tarihsel gelişimi incelenmiştir.

Daha sonra Ahi Çelebi Camisi'nin tarihsel gelişimi incelenmiştir. Yapı İstanbul'da fetihten sonraki yıllarda sur dışına yapılan ender camilerdendir. Yapı küçük bir mahalle mescidi olarak yapılmıştır. Daha sonra Yemiş İskelesi Bölgesinde sık sık görülen yangınlardan ve doğal afetlerden etkilenen cami, mimar Hayreddin ve mimar Sinan dönemlerinde onarılmıştır. Bugünkü biçimini Sinan döneminde yapılan ikinci onarımdan sonra almış olmalıdır. Cami, Evliya Çelebi'nin rüyasında gittiği ve orada "Şefa'at ya Resulallah" diyeceği yerde yanlışlıkla "Seyahat ya Resulallah" diyerek gezginliğe başladığı camidir.

II. bölümde, yapının plan, cephe, strüktür ve yapım tekniklerinin betimlemesi yapılmaktadır.

III. bölümde, yapının bugünkü durumu incelenmiştir. Yapının geo-topoğrafik konumundan kaynaklanan sorunlarla birlikte, strüktür, konstrüksiyon ve malzeme bozulmaları incelenmiştir.

IV. bölümde, mevcut yapısal verilere dayanılarak iki resititüsyon denemesi yapılmıştır.

V. bölümde, restorasyon teknikleri önerilmiştir.

VI. bölüm, sonuç bölümüdür.

RESTORATION PROJECT FOR THE AHI ÇELEBİ MOSQUE
AND ITS SURROUNDINGS
SUMMARY

The subject of this thesis is the restoration of the Ahi Çelebi Mosque.

Ahi Çelebi Mosque is placed in the Eminönü.

The mosque was constructed at the end of the XV th century by the Ottoman Sultan Fatih's chief physician, Ahi Çelebi b. Kemal'üt-tabib. Mehmet Ziya, indicated that Hayreddin was the architect, but İ. H. Konyalı gives Sinan's name. After the studies on the list of Sinan's buildings, it was realised that the existing building, was repaired by Sinan.

The building has a single-dome and a square-plan central praying hall flanked by narrow side aisles. Lateral covered portico has double rows of riwaqs. Minaret is attached to the western flanking side aisle, at its northern point. The structure of the building is composed of the supporting walls, piers, plasters, suspending arches, domes and vaults. Different wall construction techniques was used in the building. On the entrance facade and its western point, there's a fountain constructed in 1281 H/1864. Again on the same facade and its eastern end, there are toilets dated to the beginning of the XX th century. With the dome covered double-riwaq portico, the building has a very unusual form.

The building was repaired several times. It was damaged by two earthquakes in 1509 and in 1894. The building underwent several interventions in different eras.

The proposed restoration work includes liberation, consolidation, reintegration and renovation operations. After restoration work, the building's original function will be go on.

The thesis consists of six chapters including historical research, description of the present state of the building and proposals for further work. In the first chapter the main historical sources in connection with the subject were reviewed; the history of the building was studied and general information was given about "Yemiş İskelesi Bölgesi". At the end of this chapter there is descriptions of the past intervention phases of the building. The second chapter consists of the description of the building; its plan, facade, structure, construction techniques and materials. Third chapter, consists of the structural and material damages. In the fourth chapter, restitution proposals

were made according to the evidence supplied by the building. The last chapter consists of the suggestions made for restoration of the building.

Ahi Çelebi Mosque was the center of the old Ahi Çelebi District. The origin of the famous Istanbul fires was the shops on the outside of the city walls and the boats anchored by the Haliç coast. Along with these fires there were two earthquake in 1509 and in 1894.

The fires and earthquakes which caused damage to the mosque are, in chronological order:

PERIOD	DISASTER	PLACE, NAME	DATE
Bayezid II. (1481-1512) Architect Hayreddin	Earthquake	Küçük Kıyamet	1509
Süleiman the Magnificent (1520-1566) Architect Sinan	Fire	Zindankapı	1539
	Fire	Babacafer	1554
Mehmet IV. (1648-1687) Architect Kasım Ağa	Fire	Yemiş Bölgesi	1652
Ahmet III. (1703-30) Architect Bekir Ağa	Fire	Zindankapı	1727
Mustafa III. (1757-74) Architect Çelebi Mustafa, Architect Elhaç Ağa	Fire	Odunkapısı	1762
Selim III. (1789-1807) Architect Mehmet Tahir	Fire	Hasıriskelesi	1795
Mahmut II. (1808-39) Architect Abdullah, Architect Ali Rıza	Fire	Odunkapısı	1818
Abdülmeçid (1839-61)	Fire	Yemiş Bölgesi	1852
Abdulhamid II (1876-1909)	Earthquake	İstanbul	1894

In the period of Bayezid II, the earlier disaster is the "Küçük Kıyamet" earthquake in 1509. During this earthquake, 109 masjids and all of the minarets in Istanbul fell down. As a small district masjid, Ahi Çelebi Mosque should have been damaged. Restoration studies were carried out under the control of chief architect Hayreddin. Restoration work started immediately and was finished in 65 days.

During the reign of Süleiman the Magnificent, there were two fires within the district. The first is the Zindankapı fire in 1539. According to the register of "Cami-i Ahi Çelebi derun-ı Sebzebane, ihrak olup tekrar tamir olunmuştur" in the lists of Sinan's buildings, the building was repaired by the chief architect Sinan.

There is a miniature by Matrakçı Nasuh which shows the state of the building in 1533-36; in other words, the state of the building approximately 24-27 years after architect Hayreddin period and, 3-6 years before Sinan's period. According to this engraving, the building had a timber roof called as "çarpuşta" by A. Kuran.

There is another engraving, by Melchior Lorichs which shows the state of the building in 1585; at the end of the Sinan's period. According to this engraving, the present state of the building was formed in this phase. According to this engraving the building had a cubical substructure covered by a dome with squinches or weight towers (?) at the corners. Minaret was attached to the main body at its northern point. Together with this formation, the building was one of the single-dome mosques of Istanbul in the classical period.

During the reign of Mehmet IV., there was "Yemiş Bölgesi" fire in 1652. According to Mustafa Naima, the mosque, its law court and famous "Çardak" (cafe) were damaged very badly and fell down completely.

During the reign of Abdulhamid II., the building was damaged by an earthquake in 1894. The building underwent several interventions at different dates. According to M. Ziya, during this restoration the dome was supported by means of buttresses attached to the main walls at their corners. The restoration activities consist of four interventions including arches, piers, plasters and dome. The arches were supported by means of additions of new arches. The piers and plasters were covered with cut stone; the dome was surrounded with a iron ring. After that, the mosque was opened to the public.

Because of the disaster and destruction, the structure of the Ahi Çelebi District often changed. At the last,

During the destructions for developing Eminönü square the district disappeared.

Destruction was approved in 28.2.1986. This destruction left behind these buildings:

1.Ahi Çelebi Mosque (blok 360/plot 15) which is under restoration (1992).

2.Ahi Çelebi law court (363/1) used as a store.

3.Değirmen Khan (361/12) was restored in 1991 to be used by "Union of Municipalities of the Marmara Region"

4.Zindan Khan (387/66-70)

5.Türbe of Şeyh Samedani and Şeyh Zindani (361/2)

6. The ruin of a shop as from Yemiş Kapanı Covered Bazaar (361/17)

7. The ruin of a tower flanking the gate "Zindankapı" (356/83-92)

8. A three-storey building (358/15).

Most of the domes and minarets that give Istanbul a unique skyline date from the classical Ottoman period. Ahi Çelebi Mosque is placed near Haliç southern coast and in unique skyline.

This building is very important for Istanbul. It has to be restored and arranged together with its surroundings.

BÖLÜM 1. GİRİŞ

I.1.Çalışmanın Amacı

XV. yy. sonlarında Fatih'in Hekimbaşısı Ahi Çelebi b. Kemal-üt Tabib tarafından Eminönü'nde yaptırılan ve XV. yy.. sonunda deniz suru dışına kurulan ender mahallelerinden olan Ahi Çelebi Mahallesi'nin çekirdeğini oluşturan Ahi Çelebi Camisi'nin restorasyonu, tezin ana konusudur. Bununla beraber Camisi'nin kuruluşuyla ortaya çıkan ve gelişen, şimdiki adıyla Ahi Çelebi Mahallesi çevre ölçeği kapsamında incelenmektedir.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin 28.2.1986 tarih ve 154 sayılı onayıyla yürürlüğe giren 1/1000 ölçekli Eminönü ilçesi Haliç Düzenleme Uygulama İmar Planı kapsamına giren Yemiş İskelesi Bölgesi'ndeki 2863 sayılı kanun uyarınca Belediye tarafından kamulaştırılarak koruma altına alınan eski eser binalar dışında kalan tüm ticari yerleşim dokusu, gezi, oyun ve yeşil alanlar şeklinde düzenlenmek üzere istimlak edilmiştir.

Cami, Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nün kontrolluğunda Beta İnşaat Şirketi tarafından onarılmaktadır (1991). Ancak maddi problemler nedeniyle çok yavaş ilerleyen onarım çalışmaları, sık sık durdurulmaktadır.

Bu tez, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün onarım ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin düzenleme uygulamalarının yanı sıra, tek bir yapı üzerinde ayrıntılı incelemeyi ve önerileri içeren bir çalışmadır.

Amaç, yapının detaylı rölöve ve restitüsyon projesinin hazırlanması ve onarım ilkelerinin belirlenmesidir. Ayrıca istimlak nedeniyle kullanıcı kitlesini yitiren yapının,

günün koşullarına uygun bir biçimde işlevsel olarak yeniden değerlendirilmesidir.

I.2.Çalışmanın Yöntemi

I.2.1.Rölöve Çalışmaları

Ahi Çelebi Camisi yangın ve depremlerden dolayı sık sık onarım görmüştür. Özellikle konumu nedeniyle ağır strüktürel hasarlar alan yapıda büyük deformasyonlar ve düşeyden sapmalar ortaya çıkmıştır. Bu nedenle yatay ve düşey ölçümlerin yapılabilmesi için birleşik kaplar sistemine dayanarak hortum yardımıyla, yapıyı çevreleyen yatay düzlemler oluşturulmuştur. Bu düzlemler 1.50 m ve 6.00 m kotu düzeylerinden geçmektedir. Caminin planları bu yatay düzlemlere göre hazırlanmıştır. Bu düzlemler yapının alt ve üst sıra pencerelerini kesecek şekilde oluşturulmuştur.

Yatay ölçümlerde 1.50 ve 6.00 m kotu düzeylerin de gerilen çelik bir metre ile tüm mimari elemanların duvar üzerindeki yerleri ve genişlikleri saptanmış; çapraz ölçüler alınmıştır.

Düşey ölçümler 8 m'lik teleskopik mira ile plan düzlemleri düzeyine göre yapılmıştır. Kubbe yüksekliği mevcut ahşap iskele üzerinden ölçülmüştür.

Yatay ve düşey ölçümlerdeki düşeyden sapmalar çekül yardımıyla belirlenmiştir.

I.2.2.Tanımlama

Camideki her mekan ve cepheler giriş yönünden (kuzeyden) başlayarak saatin tersi yönde tanımlanmıştır.

I.2.3.Tarihsel Araştırma

Yazılı kaynaklar için, İstanbul Arkelooji Müzesi kitaplığı, Alman Arkeoloji Enstitüsü, Atatürk Kitaplığı, Beyazıt Kitaplığı, T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İstanbul Üniversitesi Genel Kitaplığı, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık fakültesi Restorasyon Anabilim Dalı Kitaplığı'ndan yararlanılmıştır.

Haritalar için, Vakıflar Bölge Müdürlüğü, İ.T.Ü. Şehircilik Enstitüsü, Atatürk Kitaplığı, İstanbul Büyük Şehir Belediyesi, T.C. Başbakanlık Devlet Osmanlı Arşivi ve T.A.Ç. Vakfı'nın Yemiş İskelesi Bölgesi için hazırladığı rölöve çalışmalarından yararlanılmıştır.

I.3.Yemiş İskelesi Bölgesi'nin Tarihsel Gelişimi

I.3.1. İlk Çağlardan İstanbul'un Fethine Kadar Haliç

İlkçağ yazarı Miletos'lu Hesykios'un ileri sürdüğü ve imparator Jüstinianos4un yaptırdığı ve tamir ettirdiği dini tesüleri anlatan "Yapılar" adlı eserin sahibi VI. yüzyıl yazarı Prokopios'un da tekrarladığı efsaneye göre Zeus'un sevgilisi İo, bir inek haline getirildikten sonra Zeus'un karısı Hera'nın başına sardığı taundan kaçarken Alibey ve Kağıthane derelerinin denize döküldükleri yerde yükselen tepede Keroessa'yı doğurmuştur. Haliç eski adı olan "Keras"'ı Keroessa'dan almıştır. [1]. Su perisi Semestra'nın büyüttüğü Keroessa'nın deniz tanrısı Poseidon'dan doğurduğu ve kaynak perisi Byzia'nın beslediği Byzas, Byzantion'u kurmuştur [2].

Bu efsaneye göre İstanbul'un ilk yerleşmesi bol balık avı sağlayan ve denizcilere geniş, emin bir liman olan Haliç'in yukarı ucunda olmalıdır [3].

İstanbul'un kurulduğu yarımada'yı kuzeyden sınırlayan Haliç eski Yunan yazarları tarafından Keros (= Boynuz) olarak adlandırılmıştır. Oysa Roma çağı yazarlarından Plinius ile Ammianus Marcellinus'dan öğrenildiğine göre batılılar tarafından sonradan Altınboynuz'a (= Khrysokeros) çevrilen isim Haliç'in değil doğrudan doğruya İstanbul'un adıdır [4].

Byzantion'lu Dionysios'un verdiği bilgilere göre Eminönü'ne hakim bir yükseklikte Hera mabedi, az ötesinde ise Hades mabedi bulunuyordu. Süleymaniye yamacı ise Skiros kayalıkları olarak adlandırılıyordu. Avranın eteklerinde balık avına uygun olduğundan Kykla olarak adlandırılan ve Atena mabedinin bulunduğu bölge vardı. Unkapanı'na inen vadinin ucunda balığın en bol olduğu ve Zeus mabedinin bulunduğu Melras koyu vardı. Fener'e doğru dik inen Mellapokopsas burnundan sonra Hippenidos ve Peraikos adlı balığı bol koylardan sonra Kamara ve Blakhernai (= Ayvansaray) kıyıları gelirdi. Daha ileride Sapra Thalassa (= Saprass: kokmuş, pis, bozuk deniz) denilen, Kydaros (Alibey) ve Barbyzes (Kağıthane) derelerinin Haliç'e döküldükleri ve çamurlarını getirdikleri bataklık bölge yer alıyordu [5]. (Şekil I-1)

Byzantion, Asya ile Avrupa arasında bir köprü konumunda olan ve geçimini ağırlıklı olarak deniz ticaretinden sağlayan bir koloni idi. Haliç hem deniz ticaretini en iyi sağlayan, hem de denizden gelecek saldırılara karşı en iyi savunma olanaklarını sağlayan topografik verilere sahip idi [6]. Bu olasılıklara sahip Byzantion M.Ö. V. yy'da kendi parasını diğer Yunan şehirlerine kabul ettiren bağımsız bir şehir haline gelmiştir [7].

M.S.196'da Septimus Severus'un tahribatına uğrayan Byzantion, yeniden imar edilmiştir [8].

Konstantin, İstanbul'u imparatorluğun başkenti yapmaya karar verdiği zaman, Byzantion'un fiziksel yapı potansiyeli bunu karşılayacak nitelik ve nicelikte değildi [9]. Avrada da eski başkent Roma yaratılak istendiği için Konstantin Cibali ile Fener arasındaki bir noktadan Marmara'ya uzanan yeni surlar yaptırarak şehri genişletmiş ve 395'te Byzantion doğu Roma İmparatorluğu'nun başkenti olmuştur. daha sonra V. yy'da II. Theodosius zamanında daha da batıdan Ayvansaray'dan Marmara'ya indirilen surların yapılması ile şehir iyice büyütülmüştür [10]. Theodosius suru Ayvansaray'dan Haliç'e indiğinden Sarayburnu'ndan itibaren buraya kadar bir sur duvarı uzatılmıştı. Yer yer kapıları ve önlerinde iskeleleri olan sur duvarında aralıklarla yerleştirilmiş kare planlı burçlar bulunmaktaydı [11].

Sur ile Haliç arasındaki oldukça dar olan kıyı şeridinde gemi tezgahları, tamir ve kalafat yerleri bulunuyordu [12]. Şehrin denizle olan ana bağlantısı hem tersane hem de liman olan Neorion ile sağlanıyordu. Haliç kıyısındaki iskelelerin ve Neorion limanının çevresinde, sur dışında bazı dağınık yerleşmeler kurulmuştu [13]. V. yy'ın başında şehrin nüfusu artmış ve Haliç kıyılarında mahalleler ortaya çıkmaya başlamıştır [14]. (Şekil I-2). Blachernai (Ayvansaray) ve Sykae (Galata) gibi büyük mahalleler oluşmuştur. II. Theodosius (408-450) 413'te bu mahalleleri içine alan karasurlarının yapımına başlatmıştır. 439'da Petrion ile Blachernai bölgeleri arasında yeni sur duvarları yapılmıştır [15]. (Şekil I-2) Heraklius döneminde (610-641) 626 Avar istilasını nedeniyle harap olan bu sur dışı bölge sahilden geçen ikinci bir suria korumaya alınmıştır [16] (Şekil I-3). I. Tiberios (698-705) ve özellikle II. Anastasias (713-715) zamanında surlar sağlamlaştırılmıştır [17].

Ortaçağda, Haliç dünyanın dört bir köşesinden gelmiş tüccarların toplandıkları merkezdi. Artık, Bizans döneminde, Haliç kıyılarındaki yerler, kapılar, iskeleler, ve arkalarındaki kilise ve manastırlar ile adlandırılıyordu [18]. Şimdiki Sirkeci'deki Eugenios kapısı ile Khalkedonisia iskelesi, büyük dini törenlerde kullanılıyordu. Bizanslılar, Haliç'i Eugenios kapısı üzerindeki Kentenarios burcu ile Galata surlarındaki Kastellion burcu arasında girdikleri zincirle kapatıyorlardı [19] (Şekil I-4). Sepetçiler Köşkü ile Sirkeci arasında İstanbul Boğazı ve Marmara'dan gelen yiyecek maddelerinin boşaltıldığı -ilk çağlardan bu yana kullanılan- Prosforion limanı; az ileride, Eminönü ile Bahçekapı arasında ilk çağa ait Neorion limanı bulunmaktaydı [20]. Eminönü ile Unkapanı arası şehrin en önemli iskelesi idi [21]. Önceleri "Zeugma" sonraları "Perama" olarak adlandırılan bu kıyayla Sykae arasında kayıklar çalışmaktaydı. VI. yy'da Zeugma'da kereste ve odun depoları bulunmaktaydı [22]. Bahçekapı'dan Unkapanı'na uzanan kıyıda ortaçağın ikinci yarısında kurulan ve XI. yüzyıldan itibaren Yakın Doğu'da geniş ölçüde ticaret yapan Venedik, Amalfi, Pisa ve Cenova'ya ait İtalyan sitillerinin kiliseleri, depoları ve hanları vardı [23].

Haçlı Seferi sırasında Latinler 1203'te Balat ile Petrion tarafından; 1204'te Cibali ile Ayakapı tarafından şehre saldırmışlar; çıkan yangınlar mahalleleri tamamen harap etmişti [24]. 1261'de VIII. Michael (1553-82) tarafından geri alınan şehrin, Haliç kıyısındaki Latin mahalleleri tutuşturulmuştur. 1291, 1303, 1308 ve 1351'de Haliç'in çeşitli yerlerinde yangınlar çıkmış ve geniş sahaları harap etmiştir [25]. Tahribattan sonra yeniden yapılaşan ve toprağın dolmasıyla giderek daha da genişleyen kıyı şeridi daha yoğun olarak kullanılmaya başlanmıştır [26] (Şekil I-5).

Haliç'in güney sahilinin doğu ucunda, sur dışında yer alan şimdiki adıyla Yemiş Kapanı Bölgesi'nin doğusunda Balıkpazarı, batısında Odunkapısı ve merkezinde ise Zındankapı semtleri yer almaktadır. Bu bölgenin fetihten önceki durumu kısaca şöyleydi:

Balıkpazarı bölgesi, Bizans döneminde, karşı yakaya ve köylere işleyen "Pereme"lerden (kayıklardan) dolayı "Porta Perama" olarak anılmaktaydı [27] (Şekil I-4, 5). Venediklilere imtiyaz olarak verilmiş bu bölge ilk çağlardan beri çok işlek bir ticaret merkezi ve Peremelerin durak yeri olmuştur.

Venediklilerin diğer bir bölgesi de Zındankapı'dır. Bizans döneminde yanındaki kilisenin adıyla anılan Juxta Templun Precursoris'in diğer bir adı da St. Johannes de Cornibus'tur [28]. Burada fetihten sonra da hapishane (= zından) olarak kullanılan bir burç bulunmaktadır. Evliya Çelebi'ye göre, Halife Harun Reşit tarafından Bizans imparatoru Nikephoros'a elçi olarak gönderilen Baba Cafer Ultan, sert dilinden dolayı bu burçta hapsedilmiş, ölmüş ve gömülmüştür [29]. Mezarı halen (1992) "Baba Cafer Türbesi" olarak ziyaret edilmektedir.

Odunkapısı bölgesi, Bizans devrinde Drunyarîi veya yanındaki karakoldan dolayı "Viglae" olarak anılmaktaydı. Burada büyük Jüstinianus devrinde kereste ticareti yapılmaktaydı [30].

I.3.2.İstanbul'un Fethinden Sonra Haliç

21 Nisan 1453 gecesı Galata sırtlarından gemilerini; Haliç'in batı ucunda kurduğu köprüden ordusunu geçirmesiyle Türklerin eline geçen İstanbul başkent olmak için gereken fiziksel ve sosyal yapı potansiyeline sahip

değildi. Savaş ve göçlerden gücünü yitirmiş olan Bizans'ın başkenti Konstantinopolis'teki suriçi nüfus bile yeterince yoğunluğu olmayan dağınık yerleşmeler şeklindeydi [31]. 1450 öncesinde, İstanbul'da Nikolos von Cues'e göre 40.000, Tetoldi'ye göre 30-36.000, Andreadi. Arnoldi'ye göre 50.000 ve Leonoreli'ye göre 70.000 kişi yaşamaktaydı. XIV yy. gezgini Ebu'l-Fida, XV yy. başında Klavifya, daha sonra Buondelmonti'de la Broxuiere'ye göre şehir Haliç yamaçları ve sur ile deniz arasındaki bölge hariç bağ, bahçe ve buğday tarlalarından oluşmaktaydı [32] (Şekil I-5, 6). Konstantinopolis Türklerin İstanbul'u gibi sur dışında gelişmiş bir şehir değil, suriçi şehridir. Sur dışında şehrin organik bir parçası sayılmayan birkaç mahalle vardı.

Fatih varolan nüfusu koruduktan sonra, şehrin gelişebilmesi için gereken nüfus çokluğunu sağlamak için Anadolu'dan ve Rumeli'den Türk, Rum, Ermeni ve Yahudi getirmiştir. Yerleştikleri mahallelere -bir kısmı günümüze kadar ulaşan- isimler veren bu ilk devşirme halkın büyük çoğunluğu yine Haliç yamaçlarına yerleştirilmiştir. Bundan sonra İstanbul, diğer Anadolu-Osmanlı şehirlerinde olduğu gibi sur dışına yayılmaya başlamıştır [33]. Fetihden 150 yıl sonra nüfus sur dışına taşarak 1.5 kat artmıştır [34]. Batıda, gelişmesi surlar tarafından engellenen şehir, diğer taraflardan dışarı taşan yeni mahallelerle büyümüştür [35] (Şekil I-7, 8)

Fatih, cami ve mescit merkezli mahallelerle yerleşim politikası doğrultusunda çevresindeki devlet büyüklerinden şehrin belli başlı bölgelerinde cami veya mescit yaptırmalarını istemiştir [36]. Bu uygulama sonucunda sur içindeki mahalle sayısı Fatih döneminde 181'e ulaşmıştır. daha sonra II. Bayezid döneminde sur dışına taşarak 262'ye ulaşmıştır. Bunlardan 181'i sur içinde olmak üzere 8'i Eyüp, 2'si Kasımpaşa, 11'i Galata'da ve 10'u Boğaziçi ve Üsküdar'dadır [37].

XV.yy. sonunda (Şekil I-7, 8) İstanbul'a islami bir şehre kazandıran dini yapılar ve çevrelerinde gelişen mektep, medrese ve hamam gibi vakıf yapılarının sayısı 300'ü bulmuştur [38]. Bu cami ve mescitlerle nüfus dağılımı arasında bir bağlantı kuran Prof. Doğan Kuban, nüfusun üçte birinden fazlasının, her dönemde en kalabalık bölge olan Haliç yamaçlarına yerleştirildiğini söylemektedir [39].

Haliç kıyılarında Gümrük Emni (= Eminönü) makamından itibaren Yemiç Kapanı, Odun İskelesi ve Unkapanı gibi yerler, deniz yoluyla gelen malların boşaltıldığı, depolandığı, işlendiği ve satıldığı merkezlerdi [40] (Şekil I-8, 9, 10).

I.3.3.Ahi Çelebi Mahallesi

Tarihi belli suriçi cami ve mescitlerinin bütün cami ve mescitlere oranı XVI yy'da % 62.4 iken XVII. yy'da % 45'e inmiştir; XVI. yy'dan itibaren sur dışına yapılan cami ve mescitlerin sayısı giderek artmıştır. 1499 öncesi yapılan Ahi Çelebi Camisi bu dönemin öncülerindendir. Ahi Çelebi Mahallesi sayılı sur dışı mahallelerindendir [44] (Şekil I-10, 13).

Mahallenin merkezi olan Ahi Çelebi Camisinin yapım yılı ile ilgili kesin bir veri yoktur. Mehmet Ziya ve Ekrem Hakkı Ayverdi aynı tarihi kabul etmektedirler. M. Ziya, Hayrat-ı Şerifeler Ser Müfettişi Müdekkiki Gayyur Emin Bey'den aldığı bilgileri kabul ederek, yapım tarihini 905 H / 1499 olarak vermektedir [42]. Ayverdi ise, Zındankapı ve Yemiş İskelesi arasında ve sur dışında yer alan Ahi Çelebi Mescidi (Yoğurtçular Camisi) Mahallesinin Fatih Vakfiyelerinde [43]. geçmediğini ve 953 H / 1546 tarihli tahrir defterinde [44]. Vefa Camisi bölgesinde 905 H /

1499 tarihiyle "Mahalle-i Mescid-i Mevlana Ahi Çelebi" olarak kayıtlı olduğunu söylemektedir [45]. Vakfiye tarihi Fatih devrinden sonra olmakla birlikte Ahi Çelebi'nin Fatih'le olan -hekimbaşı-hasta- yakın ilişkisi gözönüne alınacak olursa, caminin yapımı ve mahallenin teşekkülü Fatih devrinden sonra olabilir [46].

Ahi Çelebi Camisinin bulunduğu bölge XVI. yy'da "İskele-ı İzmir" [47], "Sebzehane" [48] ve "Bab-ı Meyva" [49] isimleriyle anılmaktaydı (Şekil I-14, 17).

XVI. yy'da oldukça yoğun bir deniz ticaretine sahne olan Haliç'in (Şekil I-16) özellikle güney sahilinin Eminönü ile Ayvansaray arasında kalabalık bir yerleşme başlamıştır. Yemiş Kapanı, Odun İskelesi ve Unkapanı gibi merkezler Tahtekal'a (= Tahtakale) bölgesinde yoğunlaşarak Mercan yokuşu ile Fatih döneminde kurulan İç Bedestan çevresinde gelişen büyük çarşıya bağlanmaktaydı. Tahtakale'de sürekli çıkan yangınlardan dolayı XVII. ve XVIII. yy'larda kargir olarak yapılan hanlar buradaki ticaretin canlı göstergesidir [50]. Bu dönemde "temiz hava" olarak kabul edilen poyraz rüzgarını alan Haliç yamaçlarında ev ve konaklar ortaya çıkmıştı [51] (Şekil I-18).

I.3.4.Yemiş İskelesi Bölgesi

Haliç'in güney sahilinde Eminönü ile Unkapanı arasında balmumcu, kurukahve, kına ve pirincin yanı sıra kuru ve yaş meyvanın satıldığı Yemiş İskelesi Bölgesi bulunmaktaydı (Şekil I-17).

XVII. yy'da Yemiş İskelesi Bölgesinin güneyindeki surda üç kapı (Balıkpazarı, Zındankapı, Odunkapı) vardı (Şekil I-10, 17). Balıkpazarı'nda karşı yakaya giden bir, köylere giden iki iskele bulunmaktaydı [52]. Eminönü ile Galata

arasında, şimdiki (Nisan, 1992) Galata Köprüsü'nün bulunduğu yerde, avrupalı seyyahların gondollara benzettikleri, ama onlardan daha hızlı ve hafif buldukları peremeler (kayıklar) çalışmaktaydı [53].

iskelelerin başlarında, ağaçların gölgelediği küçük meydanlar, meydan çeşmesi ve cami yapılmış, kıyısında su üstüne çıkan kahvehaneler kurulmuştu [54]. Ayvansaray ile Samatya arasındaki kayıkların sayısı 1680'de 450-550 ve 1751'de 1274'dür [55]. II. Mahmut döneminde (1836) Unkapanı ile Azapkapı arasında yapılan ilk ve bugünkü (Nisan 1992) Galata köprüsünün yerinde Abdülmecid döneminde (1944) yapılan ikinci köprüden (Şekil I-20, 21, 25) sonra kayıkların sayısı oldukça azalmıştır [56] (Şekil I-22, 25)

Haliç'teki iskeleler gemilerin geldikleri yerlerin adları ile anılıyorlardı (Şekil I-20, 21). Örneğin Çanakkale boğazındaki Çardak'tan gelen gemilerin yanaştıkları iskelenin adı "Çardak'tan gelen gemilerin yanaştıkları iskelenin adı "Çardak İskelesi" idi [57]. Bu iskele basında Ellialtıncı ortanın idaresinde bir Yeniçeri Kolluğu (= karakolu) ile bir Yeniçeri kahvesi vardı [58]. Haliç'teki en tanınmış iskelenin kahvesi için bir Yeniçeri şairi:

Çardakdaki Ellialtı kahvesi

Leb-i deryada muhabbet kafesi

beyti ile başlayan uzun bir destanda buradaki kahvehanelerin mimarisini ve zenginliğini anlatır [59]. Yeniçerilik kaldırıldıktan sonra bölgeyi idare eden "Muhtesib Ağa" (polis = zabıta) "Çardak'ta otururken "Çardak Çorbacısı"da kayık trafiğini idare etmekteydi [60]. Kıyıda, bölgede sık sık çıkan yangınları söndürmekte kullanılan "Ateş Kayığı" denilen tulumbacı kayıkları bulunmaktaydı [61]. 1652 yangınında [62] yanıp yıkılmadan önce sadrazanılar burada oturur, yiyecek maddelerinin fiyatlarını saptarlardı [63]. Burada bulunan cami ve

mahkeme de çardak ile birlikte yanarak yıkılmıştır [64]. Yemiş İskelesinin yanındaki, Çardak İskelesi suçlu Yeniçerilerin Beyazıd'daki Yeniçeri Ağası Sarayı'nda mahkeme edildikten sonra cezalarını çekmek veya idam edilmek üzere kayıklara bindirildikleri yer idi [65].

XVIII.yy'dan itibaren Haliç'te kargir yapılarla dolu bir sahil hattı; arkasında Hanlar Bölgesi yer almaktaydı (Şekil I-18, 19). Kaymakam Bayram Paşa tarafından onarılıp boyanan karasurları geçirdikleri bir dizi deprem sonucunda 1134-37 H / 1722-24'te yenilenmiştir. Bu sırada 1180 H / 1776'da Zındankapı'da esaslı bir onarım geçirmiştir [66].

XIX.yy'da kıyısındaki çok sayıda iskelelerle (Şekil I-20, 21) yoğun bir deniz ticaretine sahne olan Ahi Çelebi Mahallesi'nin (Şekil I-22-24, 26-28, 31) doğu ucunda yer alan Balıkpazarı bölgesi (Balıkhane, Balıkpazarı, Balıkpazarı Meyhaneleri) 1958'de [67]. Eminönü meydanını genişletmek ve şimdiki Ragıp Gümüşpala Caddesini açmak için ortadan kaldırılmıştır [68] (Şekil I-32, 33a, 33b, 33c, 34).

1958 istimlakından sonra tarihi Balıkpazarı'nın bulunduğu bu mahallenin büyük bir kısmı yıkılarak Eminönü Meydanı'na katılmıştır (Foto I- 1, 2) (Şekil I-32, 33a, 33b). Taşçılar ve Balıkpazarı Caddeleri ile mahallenin doğu ucundaki Peynirci Akif ve Helvacı Bekir sokakları ortadan kaldırılmıştır. Bu sokaklar arasında yer alan ve meydana bakan Valide Hanı İzzet Mehmet Paşa Mescidi de (Şekil I-22, 32) tarihe karışmıştır. Mahallenin batıda kalan bölümü ise Rüstem Paşa Mahallesi'ne katılmıştır. Böylelikle Ahi Çelebi Mahallesi tamamen ortadan kaldırılmıştır [70]. Yemiş İskelesi Bölgesi'nin arta kalan parçası kuzeydoğu (Eminönü) tarafından daralmaya devam etmiştir (Foto I- 1, 2, 3) (Şekil I-34, 36, 38). Son olarak 28.2.1986-154 sayılı onayla yürürlüğe giren 1/1000

ölçekli "Eminönü İlçesi Haliç Düzenleme Uygulama İmar Planı" kapsamına alınan bölge (Foto I- 3) (Şekil I-35) 2863 sayılı koruma kanununa göre korunması gereken eski esar binaların dışında kalanlar istimlak edilerek yıkılmışlardır. Açığa çıkan alan plan uyarınca gezi ve yeşil alanı şeklinde düzenlenmiştir (Foto I- 4, 7, 9, 12) (Şekil I-33c)

Eminönü'nde, Haliç kıyısında, belli bir tarihi süreç içinde oluşmuş; içinde -Balıkpazarı Değirmeni, Çobansuyu ve Çirozcular sokaklarının üstü örtülerek oluşan- Yemiş Kapanı Kapalıçarşısı (Foto I- 11, 12) (Şekil I-37, 38), hanları (Değirmen Han Zindan Han) (Foto I- 11, 14), dükkanları (Foto I- 22, 24), mahzenleri, camisi (Ahi Çelebi Camisi) , türbeleri (şeyh Samedani, Şeyh Zindani) (Foto I- 10), hapishanesi (Zindankapı Burcu) (Foto I- 13, 14), Mahkemesi (Ahi Çelebi Mahkemesi) (Foto I- 25, 27) ve Çardak kahvesi olan tarihi bir ticaret merkezi ortaya çıkmıştır. İstanbul Ticaret Odası ile Galata Köprüsü arasında yer alan bu tarihi doku 1986 istimlakıyla parçalanarak bütünlüğünü kaybetmiştir; Rayıp Gümüşpala Caddesi'nin diğer tarafındaki yoğun ticaret fonksiyonuna sahip bölümden kopmuştur (Foto I- 3, 4, 8)

İstimlaktan sonra bölgede kalan binalar şunlardır: (Şekil I-38)

1. Ahi Çelebi Camisi (360 ada / 15 parsel) (Foto 143, 152, 155, 162, 169) Restore edilmektedir (1992)

2. Ahi Çelebi Mahkemesi (363/1) (Foto I- 25, 27) Meyva deposu olarak kullanılmaktadır.

Daha önceden Ahi Çelebi Camisinde bulunan mahkemenin yeniden kurulması için halkın 7, ca, 993 H / 7 Mayıs 1585'te başvuruda bulunmasıyla yeniden kurulması

için İstanbul kadısına hüküm verilmiştir [71]. Mahkeme Ahi Çelebi Camisi dışında 1585'ten sonra kurulmuş olmalıdır.

3. Değirmen Han (361/2) (Foto I- 9, 11) Restore edildikten sonra Marmara Belediyeler Birliği tarafından kullanılmaktadır (1990).

4. Zindan Han (387 / 66, 70) (Foto I- 13, 14) (Şekil I-40, 41) Restore edilerek, en üst katı kafeterya olan katlı mağaza şeklinde yenilenmiştir.

5. Şeyh Samedani ve Şeyh Zindani türbeleri (361/2) (Foto I- 10)

6. Yemiş Kapanı Kapalıçarşısı'ndan kalan tek yapı (361/17) (Foto I- 11)

7. Zındankapı Burç kalıntısı, içindeki yapılar (356/83, 92) (Foto I- 13, 20) (Şekil I-39-43) Zındankapı tuğla kemeri başlangıcı izlenebilmektedir.

8. Cephesi estetik değerlerini hala koruyabilen bir yapı (358/15) (Foto I- 22)

9. Özgün değerini yitirmiş ancak Değirmen Han ile birlikte sokağın ölçeğini belirleyen bir yapı (362/5) (Foto I- 24) 1992 başında yıkılmıştır.

I.4.Ahi Çelebi Camisi

I.4.1.Hekimbaşı Ahi Çelebi

Vakfiyesine göre Ahi Çelebi Camisi (Yoğurtçular Camisi [72], Kanlı Fırın Mescidi [73] Ahi Çelebi b. Kemal'üt-tabib tarafından yaptırılmıştır [74].

Bu konuda kaynaklarda bazı çelişkiler vardır: Ayvansarayi, "Yoğurtçular Camisi'ni Ahi Çelebi olarak tanınan Ahi Çelebi Mehmet Kemal Ahi Han yaptırmıştır." [75] derken; Kanlı Fırın Mescidi'nin Ahi Çelebi adında, Muhaşşı Ahi Çelebi'den başka birisi tarafından yaptırıldığını ve bu kişinin 930/1523-24'te öldüğünü söylemektedir. Mehmet Ziya, Muhaşşı Ahi Çelebi'nin yaptırdığı (fevkani) Yoğurtçular Camisinden geriye sadece kuru çeşmesinin kaldığını; Hoca Ahi Çelebi Camisinin karşısında bulunan Kanlı Fırın Mescidi'nin bulunduğu yerin Tomuzcuoğlu adında birisinin arsası olduğunu bildirmektedir [76]. İ. Hakkı Konyalı, Ahi Çelebi Camisine girilen Balıkpazarı Değirmen Sokağı'nın eski adının Kanlı Fırın olduğunu söylemektedir [77].

1428'de [78] Kastamonu'da [79]. doğan Ahi Çelebi'nin babası Tebrizli Kemaleddin'dir [80]. Babası Tebriz'den (Şirvan) Kastamonu'ya Candaroğlu İsmail Bey'in sarayına gelir (1443-59). Candaroğlu Devleti'nin ortadan kalkmasıyla İstanbul'a gelirler (1460); Mahmutpaşa'da muayenehane açarlar [81]. Hastaları çok çabuk iyileştirmekle üne kavuşur [82]. ünü sayesinde - Osmanlıların ikinci darüşşifası olan- Fatih Darüşşifasına başhekim olur [83]. Fatih hastalanınca "tedbiri taam" için matbah eminliğine getirilir. Padişahın ölümüyle görevden uzaklaştırılır [84]. daha sonra II. Bayezid'in Edirne'de yaptırdığı (1488) darüşşifaya atanır [85]. Yavuz Selim tahta geçtikten sonra (1512) babasını Defterdar Kasım Çelebi, Rumeli Beylerbeyi Hasan Paşa ve Ahi Çelebi ile birlikte Dimetoka'ya gönderir. Rivayete göre II. Bayezid, bu sırada, oğlu tarafından verilen emirle Ahi Çelebi tarafından zehirlenmiştir [86]. Yavuz Selim ve bir süre de Kanuni dönemlerinde hekimbaşılık yapan Ahi Çelebi 950/1523-24'de Hicaz'dan dönüşünde Mısır'da ölmüştür. Mezarı İmam Şafii'nin mezarının yanındadır [87].

I.4.2.Yapım Yılı

Bugün, (1992) onarım nedeniyle kapısından sökülmüş olan Marmara mermeri plaka üzerinde "Ahi Ahmet çelebi Camii - 1477" yazılı olan caminin ilk yapılışıyla ilgili kesin bir belge yoktur. Yine, imam odasında sökülmüş olarak duran, 1848 tarihli oval kitabedeki (Foto 196) "Ya Ze'l-Celali ve'l İkrām-1264" kaydı caminin ilk yapılışıyla ilgili bir veri sağlamamaktadır.

Mehmet Ziya ve E. Hakkı Ayverdi bu konuda görüşbirliğine sahiptir. M. Ziya, Hayrat-ı Şerifeler Ser Müfettişi Müdekkiki Sayyar Emin Bey'den aldığı bilgileri aktarırken, caminin yapımına 905 H / 1499'da başlanıldığını; tamamlanıldığını söylemektedir [88]. Ayverdi ise 953 H / 1546 tarihli İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri'ni [89] kaynak göstererek aynı tarihi vermektedir. Defterde "Mahalle-i Mescid-i Mevlana Ahi Çelebi" adıyla kaydı bulunan mahallenin camisinin vakfiye tarihi (1499) Fatih devrinden (1451-81) sonra olmakla birlikte, o dönemin koşulları (bkz. bölüm I.3.2.) gözönüne alındığında caminin yapımının büyük bir olasılıkla Fatih döneminde olması gerekmektedir [90]. İstanbul'da cami, Edirne'de mektep, medrese ve hamam yaptıran Ahi Çelebi'nin 1460'da İstanbul'a geldiği ve 14916'da Edirne'ye gittiği düşünülecek olursa, camiyi 1460-1488 yılları arasında yaptırdığı varsıyalabilir. Mahallesi daha sonra II. Bayezid döneminde (1481-1512) ortaya çıkmış olmalıdır. Ancak Fatih Vakfiyeleri'nde [91]. bunu destekleyecek bir veri yoktur.

İ.H.Konyalı, tezkirelere (TB: 1-22; TE: 1-23; TM) ve yapım tekniklerine dayanarak caminin Mehmet Ziya'nın savı gibi II. Bayezid döneminde 1499'da mimar Hayreddin tarafından yapılmadığını, Kanuni döneminde Mimar Sinan'a yaptırdığını ifade etmektedir [92]. Fakat Mimar Sinan'ın 1538'de Mimarbaşılığa getirildikten sonra 930

H / 1523-24'te ölmüş olan Ahi Çelebi adına bir cami yapmış olması kuşkuludur. Tezkirelerde bulunan "Cami-i Ahi Çelebi, Derun-ı Sebze hane, ihrak olup tekrar tamir olunmuştur" [93]. anlaşıldığına göre cami Mimar Sinan döneminde onarılmıştır.

Buna ek olarak, T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki Kanuni dönemine ait 953 H / 1546 tarihli İstanbul Evkaf Müfettişi Seydi Alioğlu Abdurrahman'ın Tahrir Eminliğinde hazırlanan bir il yazıcı defteriyle; aynı arşivde 670 numarayla kayıtlı, III. Murat dönemine ait İstanbul evkafını kontrole çıkan Tahrir Emini Yusuf oğlu Hüseyin'in hazırladığı İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri'ne göre Ahi Çelebi'nin oğlu Ruhullah Çelebi'nin kızı Ayşe 934 H / 1528'de Aliyy-ü'l-Fenarioğlu Mevlana Efendi'nin hazırladığı vakfiye ile camidededesine kuran okunsun diye 20.000 akçe bağışlamıştır. Bu vakfiye Mimar Sinan dönemi onarımından önce, 1528'de caminin varolduğunu kanıtlamaktadır.

A.Kuran, caminin XVI yy'ın ilk çeyreğinde tamamlanmış olabileceğini söylemektedir [94].

1.4.3.Mimarı

Ayverdi, 905 H / 1499 tarihli vakfiyedeki "Mahalle-i Mescid-i Mevlana Ahi Çelebi" kaydından [95]. bahsederek yapıyı Fatih dönemine tarihlendirmektedir [96]. Mahalle camiden sonra ortaya çıkmış olmalıdır. Ahi Çelebi'nin 1460-88 yılları arasında İstanbul'da bulunduğu göz önüne alındığında, yapının ilk tasarımı mimar Ayas dönemine ait olması gerekmektedir.

M.Ziya, yapının 905 H / 1499'da mimar Hayreddin tarafından yapıldığını bildirmektedir [97].

14 Eylül, 1510'da (= 29, Cumada-1-ula, 915) başlayan ve 45 gün süren "Küçük Kıyamet" depreminden sonra İstanbul'da 109 mescit hasara uğramıştır. 915. Zilhiccesinin 18. günü başlayan onarım çalışmaları 65 gün sürmüştür. Bütün çalışmalar mimar Hayreddin'in kontrolü altında yapılmıştır [98]. Bu sırada Ahi Çelebi Meseidi de onarılmış olmalıdır.

İ.H. Konyalı ise caminin Kanuni devrinde mimarı Sinan'a yaptırıldığını söylemektedir [99]. Ancak "Cami-i Ahi Çelebi, Derun-ı Sebze hane, ihrak olup tekrar tamir olunmuştur." [100] kaydından anlaşıldığına göre hasara uğrayan yapı mimar Sinan döneminde onarılmıştır.

Ahi Çelebi Camisi geçirdiği yangın ve depremler sonucu ağır hasar görmüş ve XVI. ve XVII. yy'larda XVIII ve XIX. yy.. sonlarında ve XX. yy. başında dönemlerin mimari anlayışı ve ekonomik-teknik olanakları çerçevesinde onarımlar görmüş; ekler almıştır.

I.4.4.Ahi Çelebi Vakfiyesi

953 H / 1546 tarihli İstanbul Vakıflar Tahriri'nde [101] "Vakf-ı Cami-i Ahi Çelebi b. Kemal'üt-Tabib" adıyla ve "der Haric-i Bab-ı Meyva" adresiyle tarihi verilmeden- geçen vakfiyenin kaydı 976 H / 1568'de yapılmıştır [102]. Güney Haliç denizsurları dışındaki sayılı vakıflardandır [103].

Ahi Çelebi adına kurulan vakfın harcamalar bölümünde "El-mesraf der mahruse-i İstanbul" başlığıyla Edirne'deki mektup ve medresenin de harcamalarının dökümü yapılmaktadır. Sonuç olarak, İstanbul'daki cami, Edirne'deki mektep ve medrese için kurulan vakfın yıllık toplam geliri 161.390 akçedir [104].

Ahi Çelebi'nin İstanbul'da bir cami, Edirne'de mektep, medrese ve hamam yaptırmıştır. Hamam, tekdi; Eski Caminin yanındaydı [105]. Yapım yılı belli olmayan mektep Belediye'nin karşısında; Gazi Paşa İlkokulu'nun yerindeydi [106]. Hıbrî, Evliya Çelebi ve Badi'nin söz etmediği medrese ise XVI. yy'da yıkılmış olmalıdır. Mecldi'deki "muhtasarat okunmak için" kaydından [107]. "yirmili medrese" olduğu anlaşılmaktadır [108].

1.4.5.Geçirdiği Yangın ve Doğal Afetler

905 H / 1499'da mevcut olan [109]. Ahi Çelebi Camisi en erken olarak Yavuz Sultan Selim döneminde, 14 Eylül 1510'da (= 29 Cumada-l-ula, 915) [110]. başlayan ve "Küçük Kıyamet" (= Kıyamet-i Suğra) depremini geçirmiş olmalıdır. İstanbul'da 109 cami ve mescidin; 1070-1300 evin yıkıldığı bu büyük depremden küçük bir mahalle mescidi olan Ahi Çelebi Mescidi'nin de oldukça etkilenmiş olması gerekmektedir.

Yapı, bundan sonraki ikinci büyük depremini 1312 H / 1894'te geçirecektir.

Ünlü İstanbul yangınlarının kaynağı, genellikle Haliç kıyısındaki sur dışı dükkanlar ve iskeleye yanaşmış gemilerdir. Buralardan çıkan yangınlar, rüzgarın etkisiyle kısa sürede çevreye yayılmışlardır [111].

Kanuni döneminde, 1539'daki Zindankapı yangınında tamamen harap olan [112]. yapı, Tuhfetü'l-Mimarin'deki "Cami-i Ahi Çelebi, Derun-ı Sebze hane, ihrak olup tekrar tamir olunmuştur" [113]. kaydından anlaşıldığına göre o sırada mimarbaşı olan (1539-89) mimar Sinan döneminde geniş çapta onarım görmüştür. Yine aynı dönemde, 1554'te, yapı, çok yakınından başlayan Babacafer yangınından [114].-bir kayıt bulunmamakla birlikte- hasar görmüş olmalıdır.

IV.Mehmet döneminde, 1652'de, Yemiş, Zindankapı ve Hasır İskelesi bölgelerinde çıkan yangında cami, mahkeme [115]. ve Çardak kahvesi yanarak yıkılmıştır [116].

III.Ahmet döneminde, 12 Eylül 1727'de Zindankapı; III. Mustafa döneminde, 17 Mart 1762'de Odunkapısı yangınlarında [117] -bir kayıt bulunmamakla birlikte- cami de etkilenmiş olmalıdır. Yapının bulunduğu bölge III. Mustafa döneminde, 1767'de büyük İstanbul yangınından etkilenmemiştir [118].

III.Selim döneminde, 8 Temmuz 1795'te Hasır İskelesi yangınında cami yanmıştır [119].

II.Mahmut döneminde, Temmuz 1818'de Odunkapısı yangınında bir barutçu dükkanındaki büyük patlamalar ve sarsıntılar çevredeki bazı binaların yıkılmasına neden olmuştur [120]. Yapı etkilenmiş olmalıdır.

Abdülmecid döneminde, yılın ilk, Yemiş İskelesi bölgesinin son yangını 28 Mayıs 1852'de [121] görülmüştür. Yapı etkilenmiş olmalıdır.

Ahi Çelebi Camisi'nin "Küçük Kıyamet"'den (1509) sonra geçirdiği en büyük deprem II. Abdülhamid dönemindeki 10 Temmuz 1894'te (= 6 Muharrem 1312) [122]. "Büyük İstanbul Depremi"'dir. Onarımıyla ilgili çeşitli bilgiler vardır. Ayrıca, bu yangından sonra 13 Ca, 1314'te [123] yapının onarılması amacıyla hazırlanmış olan, T.C. Başbakanlık Devlet Osmanlı Arşivi'nin Plan Kataloğunun 642 ve 643 numaralarında "İstanbul, Yemiş İskelesi'nde Yeniden İnşa Edilen Ahi Çelebi Camii'nin Planı" adıyla kayıtlı bulunan rökonstrüksiyon projesi hazırlanmıştır [124] (Şekil I-45, 47).

1.4.6.Yapının İlk Tasarım ve Onarım Evreleri

1.4.6.1.İlk Tasarım: 1499 Öncesi

İstanbul, müslüman Türk halkının yerleştiği ilk yıllarda kiremit kaplı, ahşap oturtma çatılı mahalle mescit ve camileriyle donatıldı. Uygulaması pahalı ve yavaş olan kubbe yerine ucuz ve hızlı olan ahşap oturtma çatı ibadet yeri gereksiniminin kısa sürede karşılanmasını sağlamıştır [125]. İstanbul'a cami ve mescit merkezli mahallelerle yerleşme anlayışının hakim olduğu ve bu doğrultuda 181 mahallenin ortaya çıktığı Fatih döneminde bu tip mahalle mescit ve camilerinden 150 tane yapılmış olması dönem içindeki önemlerini vurgulamaktadır [126].

İstanbul'un fethiyle birlikte büyüyen Osmanlı Devleti'nin gücünü ve prestijini gösterecek bir mimari arayışın olduğu ve bu nedenle birçok cami tipinin (çok kubbeli, zaviyeli, tek kubbeli) birarada kullanıldığı dönemde 1499 öncesi ortaya çıkan yapı küçük bir mahalle mescidi niteliğindedir.

Matrakçı Nasuh'un İstanbul Minyatürü (1533.36) (şekil 11-13) yapının ilk tasarımıından yaklaşık 34 yıl sonrasını, diğer bir deyişle, mimar Hayreddin ile mimar Sinan dönemleri arasındaki durumunu göstermektedir. Minyatür, ilk tasarım sonrasında, 1510 "Küçük Kıyamet" depreminden sonra onarılmış olması gereken yapıyı göstermekle birlikte yapılan onarımların mevcut kalıntılar kullanılarak yapıldığı varsayılırsa ilk tasarım hakkında bir fikir vermektedir. Minyatüre göre yapı, beden duvarlarına oturan kirpi saçaklı, alaturka kiremit kaplı, ahşap oturtma çatı ile örtülmektedir. Bu çatı içinde, belki de bir ahşap kubbe yer almaktaydı (?) (bkz. bölüm IV.1).

Yapısal veri olarak, kible duvarında mihrabın batısında alt sıra pencere izine rastlanmaktadır (bkz. pafta 9). Duvar ayağına bitişik durumda bulunan pencerenin boşluğu 6/9/24 cm'lik blok tuğla ile doldurulmuştur. Dış cephede, bu bölgede küçük boyutlu ayırık derzli kesme küfeki taş duvar dokusu yer almaktadır (foto 156.a). Pencere kalıntısı, minberin arkasında kaldığı için fotoğrafı çekilememiştir.

I.4.6.2. MİMAR HAYREDDİN DÖNEMİ ONARIMI :

1510 KÜÇÜK KIYAMET DEPREMİ SONRASI ONARIMI

Yapı, 45 gün süren depremten (bkz. bölüm I.4.6.) sonra ağır hasar görmüş ve yenilenmiş olmalıdır. Yapıda bu döneme ait ayırık derzli örülmüş, küçük boyutlu (15-20/30-65 cm) kesme küfeki taş duvar dokularına, kible (Foto 156) (bkz. pafta 14) ve son cemaat yeri güneybatı cephesinde (Foto 171) (bkz. pafta 16) rastlanmaktadır. Kible cephesindeki küçük boyutlu kesme küfeki taş duvar dokuları harpuştanın altına kadar (525 cm) yükselmektedir. Son cemaat yerinin güneybatısındaki Haliç'e doğru eğik sıralara sahip duvar dokusu ise 350 cm kotuna inmektedir. Yapı, 1539 yangınında Haliç'e doğru 175 cm oturmuş olmalıdır.

Güneybatı cephesindeki duvar dokusundan anlaşıldığına göre, yapının ahşap direklik bölümü, doğu ve batısında kesme küfeki taşından duvarları olan son cemaat yeri biçiminde geliştirilmiştir (bkz. bölüm IV. 2).

I.4.6.3 MİMAR SİNAN DÖNEMİ ONARIMI.

1539 ZİNDANKAPI YANGINI SONRASI ONARIMI

1539'da yanan ve yıkılan yapı geniş çapta onarım görmüştür. Onarım sırasında mevcut kalıntılar korunduğundan önceki yapının izlerine rastlanmaktadır.

Mimar Sinan dönemine ait biri 1559(şekil 14,15), diğeri 1585(şekil 17) tarihli iki gravür vardır. Yapı, daha erken alanında, Mimar Sinan'ın olgunlaşma döneminin (1539-49) başlarında yaptıklarına benzer kurşun kaplı (?) ahşap oturtma çatılı; daha geç olanında ise üç gözlü son cemaat revakı olan tek kubbeli cami tipindedir.

Yapısal veri olarak, son cemaat yerinin I. ünitesinin doğu ve batı cephelerinin kuzey uçlarında iki tip duvar dokusuna rastlanmaktadır. Altta, 25-45/30-74 cm boyutlarındaki yoğun kesme küfeki taşlardan yanaşık derzli örülmüş duvar; üstte ise aynı cins ve boyutlarda kesme küfeki taş ve 4.5/35/35 cm boyutlarında tuğlanın kullanıldığı T/3t almasıklıkındaki duvar (bkz. pafta 16) dokusu gözlenmektedir (Foto 171,172,193). Aynı duruma, kible cephesinde de rastlanmaktadır; T/3t almasıık duvarının altında, tuğla ana askı kemerlerinin mesnetlerinde, 25-38/45-110 cm boyutlarında yoğun kesme küfeki taş duvar dokularına rastlanmaktadır. Bu duvarlar 1510 sonrası onarımında uygulandığı varsayılan ayrıık derzli örülmüş küçük boyutlu kesme küfeki taş duvar dokusu 608 cm kotuna kadar yükselmektedir. Sahin kuzey duvarındaki ayaklarda ise (bkz pafta 6,10) 385 cm kotuna yükselmektedir (Foto 39-41). Sahının doğu ve batı dolgu duvarlarından yaklaşık 14 cm öne çıkan küfeki duvar dokuları yan sahnlardan izlenebilmektedir (Foto 53,54,61,81,82) (bkz pafta 4,7).

Yapı, 1652 yangınında Haliç'e doğru 223 cm oturmuş olmalıdır.

Kuzey ve kible cephelerinde yeralan T/3t almasıklıkındaki duvarlardan özellikle güney cephesindeki tarih (süreç) içinde geçirdiği hasarları, deformasyonları ve düşeyden sapmaları sergileyerek özgünlüğünü kanıtlarken (Foto 152-156), kuzey cephesindeki düşey durumdadır ve taş, tuğla dizileri şaşmaktadır (Foto 145,148,150,151). Kible cephesindeki almasıık duvar, payanda kemerleri için ayak oluşturacak şekilden kemer genişliği kadar (yaklaşık 35

cm) devam etmektedir. Özellikle, kible cephesinde, bir tuğla (4.5/35/35 cm) kalınlığındaki payanda boşaltma kemerlerinin başlangıcı izlenebilmektedir (Foto 150,151,153,156) (bkz.pafta 14).

Harim giriş kapısının iki yanında 120 cm yüksekliğinde ayrı cins ve boyutlarda kesme küfeki taş ile yanaşık derzli olarak örülmüş duvar dokusu yer almaktadır; üzerinde tuğla (Foto I -28-35) (bkz. pafta 10).

I.4.6.4. XVII. YÜZYIL ONARIMI :

1652 YEMİŞ BÖLGESİ YANGINI SONRASI YENİLEMESİ

Naima'ya göre yapı, bu yangında tamamen yıkılmıştır [127]. Son cemaat yeri giriş cephesindeki Balık Pazarı Değirmen Sokağı kotundan (+ 0.20 m) 75 cm yüksekliğindeki od taşından örülmüş ayaklar (Foto 140, 141) (bkz. pafta 13), sahin güneybatı boşaltma kemerleri ve dolgu duvarı (Foto 67-69,79,80) bu döneme ait olmalıdır.

I.4.6.5. XVIII. YÜZYIL ONARIMI :

1795 HASIR İSKELESİ YANGINI SONRASI ONARIMI

Osmanlı yapılarında, kılıç ve simit gibi bağlantı elemalarının kullanıldığı demir gergi ve kuşaklama sistemi, ilk olarak Nuru Osmaniye Camisi'nde görülmektedir[128]. Bu öğeler, yapının son cemaat yerinde (Foto 125) (bkz. pafta 6), ve harimde (Foto 145-149) (bkz. pafta 13) gözlenmektedir.

Yapıda, XVIII. yy'a ait duvar dokularına rastlanmaktadır (şekil 5 b). 3/30/30 cm'lik tuğla kullanılan T/2t almasıklığındaki duvar dokularına, kuzeydoğu ve güneybatı yan sahinlerinin cephelerinde (Foto 163.173) (bkz. pafta 15,16), sahinin kuzeydoğu dolgu duvarında (Foto 48-49) (bkz. 5) ve son cemaat yeri giriş cephesinde (Foto 139-144) (bkz. pafta 13) rastlanmaktadır.

Yapının kuzeydoğu boşaltma kemerleri, iki tuğla (3/30/30 cm) kalınlığındaki, tuğla sırt çizgisiyle dolgu duvarından 12 cm geri çekilmiş basık-sivri kemerlerdir. Sahın kuzeydoğu ve güneybatı boşaltma kemerleri yapım teknikleri ve malzeme açısından farklıdır. Güneybatıdakiler, od taşındandır (Foto[67-69](bkz.pafta 6) ve yanaşık derzli örülmüştür.

Son cemaat yerinin II revağı, I.4.6.4. ve IV.4 bölümlerinde anlatıldığı gibi 1652'den sonra eklenmiş olmalıdır. Mevcut durumda, I ve II revağın askı kemerlerinde süreklilik gözlenmektedir (bkz. pafta 4-8). Kemerler, harim giriş cephesinde duvar ayaklarına oturmaktadır (Foto[108,111,113](bkz. pafta 11). Son cemaat yeri kemerleri sahın kuzeydoğu boşaltma kemerleri ile aynı malzeme ve yapım tekniğine sahiptir. İkisinde de 3/30/30 cm'lik tuğlalar kullanılmıştır; sadece, sahın kuzeydoğu boşaltma kemerleri 2 tuğla, son cemaat yeri askı kemerleri ise 1.5 tuğla kalınlığındadır (bkz. pafta 5).

Son cemaat yeri revaklarının kubbelerinde aynı boyutta (2,5.3/28.30 cm) tuğlalar kullanıldığı halde, II. revakta 24 cm çapındaki küfeki kilit taşları yoktur (bkz. pafta 2). Saçakta süreksizlik ve kat farkı gözlenmektedir (Foto[132, 133](bkz.pafta 15). Bu yapısal verilere göre I. revak kubbeleri XVIII. yy'a ait; II. revak kubbeleri ise daha sonra yenilenmiş olmalıdır.

I.4.6.6.XIX. YÜZYILIN III. ÇEYREĞİ (?) ONARIMI :

Bölgede, 1795 Hasır İskelesi yangınından sonra, 1818'de Odunkapısı ve 1852'de Yemiş Bölgesi yangınları görülmüştür. Bu yangınlarda Ahi Çelebi Camisi ile ilgili bir kayıt yoktur. Fakat daha sonra IV.6. bölümünde anlatılacağı gibi, yapı, XIX. yy'ın III. çeyreğinde

minarenin kürsüden yukarısının yeniden yapılmasını gerektirecek bir hasar ve onarım görmüş olmalıdır.

Son cemaat yerinin giriş cephesindeki kemer açıklıklarının pencere ve kapı ile doldurulması ilk olarak bu dönemde ortaya çıkmış, 1894'ten sonra 6/9/24 cm'lik blok tuğla ve portland çimentolu harç ile onarılmış olmalıdır. Kapı ve pencerelerde biri yapım ve biri onarım olmak üzere iki evre gözlenmektedir. Altta, moloz taş duvar, üstte ise blok tuğla ve betonarme kullanılan onarıma rastlanmaktadır (bzk. bölüm II.21) (Foto[102,103,106,107]). Cephenin batı ucuna eklenen 1864 tarihli çeşme, 6/9/24 cm'lik blok tuğladan yapılmıştır (bkz. bölüm II.24) (Foto[144]). Çeşmenin pencereleri daha sonra doldurularak yükseltilmiştir. Doldurulan kısımlarda 6/9/24 cm'lik blok tuğla kullanılmıştır.

Sahın, kuzeydoğu dolgu duvarında en altta XVIII. yy'a ait olması gereken (şekil 54 b) T/2t almasıklığında duvar üstünde ise, tuğla hatıllı moloz duvar yer almaktadır. Moloz duvar üzerindeki pencerelerde klasik tuğla dolguya rastlanmaktadır (Foto[49-52]).

I.4.6.7. XIX. YÜZYIL SONU: (Şekil IV.1)

1894 İSTANBUL DEPREMİ SONRASI ONARIMI

Ahi Çelebi Camisi bu depremden sonra onarılarak çevresindeki dükkanlar mütevellisi tarafından kiraya verilmiş; denize kadar inen avlusu elden çıkarılmıştır[129]. Son dönemlere kadar son cemaat yerinin ahşap çatıyla örtülü olduğu bilinmektedir [130].

Esası Fatih dönemine kadar giden ve bu tarihi süreç içinde çok sayıda onarım görerek bütünlüğünü kaybeden yapıda 1894 depremi ve üzerinde bulunduğu gevşek dolgu zemin nedeniyle kuzeydoğu yönünde oturmalar olmuştur. Döşeme düzeyi, deniz düzeyinin altına inen yapının içi bele kadar suyla dolar.

Bu sırada şadırvan ve hayvan musluklarına su sağlayan kaynağın bir kolu mihrabın doğusundan içeri akmaya başlamıştır. Su dışarı akıtmaya çalışılmış, fakat sabit deniz suyu düzeyinden dolayı sonuç alınamamıştır. Bu nedenle, döşeme, deniz suyu düzeyini aşacak şekilde doldurularak yükseltilmiştir [131].

Son cemaat yerinde açılan sondaj çukurlarından anlaşıldığına göre, gel-git olaylarına bağlı olarak değişen deniz düzeyi mevcut grobetonun yaklaşık 12 cm altına kadar yükselmektedir. Yapının doğu ve batı cephelerindeki Haliç'e doğru eğik duvarların üzerine düzeçlemek amacıyla örülmüş yatay tuğla dizilerinin toplam yükseklikleri kuzeyde 95-105 cm'e ulaşmaktadır (bkz. pafta 15,16) (Foto[159,160,163,173]). Bu yapısal verilere göre cami yaklaşık 100 cm doldurulmuş olmalıdır.

Son cemaat yerinin I. ünitesinin doğu ve batı cephelerinde açılan dikdörtgen pencerelerin altlarında 1 tuğla (4.5/30 cm) kemer kalıntıları (Foto 114, 115,117,118) (bkz.pafta 3,8). Sahın kuzey duvarında, giriş kapısının batısında döşemeden (± 0.00 m) 120 cm yükseklikte bulunan (d= 4.5-5 cm, koyu kırmızı) tuğla kemer kalıntısı (Foto I -28, 30-33) (bkz.pafta 10) ve sahın güney duvarında mihrabın batısında bulunan, içi 6/9/24 cm blok tuğla ile doldurulmuş olan 100 cm genişliğinde ve üst hizası döşemeden (± 0.00 m) 115 cm yüksekliğindeki (Not: önündeki minberden dolayı fotoğrafı çekilememiştir (bkz pafta 9) dikdörtgen alt sıra penceresi yapıdaki oturmalar hakkında bir fikir vermektedir.

Döşemenin doldurulmasıyla yüksekliği baş kurtaramayacak kadar azalan son cemaat yeri ve harim giriş kapıları yeniden düzenlenmiştir. Kapıların duvarlarında 6/9/24 cm'lik blok tuğla dolgulara rastlanmaktadır (Foto[30-33, 106,107,111,112]). Sahının doğu ve batısında yeralan yan sahınların dikdörtgen pencerelerinde de kapılarda gözlenen

ahşap lento sistemi vardır (bkz. pafta 6,10)(Foto I - 28,57,58). Dikdörtgen pencerelerin üstündeki 6/9/24 cm'lik blok tuğla ile örülmüş eliptik tepe pencereleri de aynı döneme aittir (Foto 57,59,60).

Sahın atkı kemerleri ile son cemaat yeri askı kemerlerinde ve kubbe eteğinde beden duvarlarında demir kuşaklama gergi sistemleri kullanılmıştır. Bu gergiler: en altta, son cemaat yerinin askı kemerlerinde, 202 cm yüksekliğinde 6 cm / 6 cm kesinde; sahının atkı kemerlerinde 210 cm yüksekliğinde 7 cm / 9.5 cm kesinde; üstte, sahin beden duvarlarında 424 cm yüksekliğinde 6 cm / 6 cm kesinde, yan sahinlarda 403 cm yüksekliğinde 6 cm / 8 cm kesinde; ve en üstte, sahin beden duvarlarında yaklaşık 774 cm yüksekliğinde 7 cm / 9.5 cm kesindedir.

Son cemaat yerinin askı kemerleri ile sahin doğu ve batı atkı kemerlerinin altına 1 tuğla (3/30/30 cm) kalınlığında kemerler eklenmiştir [132] (Foto 49, 67-69, 100, 104, 117, 121). Ek kemerler mevcut kemerler demir gergilerle kuşaklandıktan sonra uygulanmışlardır (Foto 125). Ayaklar, eklenen kemerlerin oturabilmesi için kalınlaştırılmıştır. Yatay kesiti arttırılan ayaklar 16 cm kalınlığında kireç taşı levhalarla mantolanmıştır.

Ana askı kemerlerindeki dolgu duvarlarında açılan yuvarlak kemerli pencerelerin altların (=yerden 420 cm yüksekten) demir kuşaklama gergisi geçirildikten sonra doldurularak (Foto 48-50) dönemin modasına uygun bir biçimde ahşap, düz camlı dışlıklarla yeniden düzenlenmişlerdir (Foto 49-52).

Son cemaat yerinin kuzey cephesindeki kemerlerin içinde yer alan, betonarme lentolarının üzerinde dıştan, moloz taş, içten 6/9/24 cm'lik blok tuğla dolgu bulunan ve 18.5 cm kalınlığında odtaşı söveye sahip ikiz pencereler ile minareye giriş kapısı (Foto 72, 139,144); Ayrıca, giriş kapıları ve mihrap da XIX. yy. sonuna aittir (Foto 42-44, 100-107, 111, 112, 140-144).

Son cemaat yerinin II. ünitesinin kuzeydoğu köşesine yerleştirilen ahşap bölmeli imam odası, sahnın kuzey duvarına bitişik kadınlar mahfili, minber ve müezzin mahfili bu döneme aittir (Foto I -28, 39, 42, 116, 121). Kubbe içbükey saçak silmeleri altlarındaki yatay tuğla dolgu sıralarıyla aynı dönemde ve aynı 4/17 - 4/30'lik devşirme tuğla malzeme ile 5 sıralı taşırtma tekniğiyle örülmüştür. Son cemaat yeri ve yan sahnınların saçak silmeleri ise, 2-2, 5/28 cm'lik tuğla ile 6 sıralı taşırtma tekniğiyle örülmüştür. Doğu yan sahnının tonoz saçağında, bozulan kısımlar aynı biçim koruyan 6/9/24 cm'lik blok tuğla ile onarılmıştır (Foto I- 139, 148, 149, 151, 163)

Minarenin petek kısmı gövdeden farklıdır. XIX. yy'a ait gövdenin üstü 1894'ten sonra onarılmış olmalıdır (Foto I- 176-178) (bkz.pafta 16).

I.4.6.8.XX.YÜZYIL BAŞI ONARIMI:(ŞEKİL - 63)

Çeşmenin üstüne eklenen oda (bkz.bölüm II.2.4.) ile helalar ve abdest alma yerleri (bkz.bölüm II.2.6.) bu dönemde ortaya çıkmış olmalıdır.(bkz.pafta 1 ölçü)

BÖLÜM II. BETİMLEME

II.1. Genel Betimleme

II.1.1.Çevre Ölçeğinde Genel Betimleme(Şekil 38)

Ahi Çelebi Camisi, İstanbul ili, Eminönü ilçesi, Zındankapı mahallesi, 93 pafta, 360 ada ve 15 parseldedir (Şekil II-1).

Kuzeyinde -mahkeme ile arasında- Balıkpazarı değirmeni sokağı, güneyinde Ragıp Gümüşpala caddesi, doğusunda -Değirmen Han ile arasında- değirmen sokağı ve batısında eski adı Yoğurtçu Hüseyin Sokağı olan yaya yolu ve İstanbul Ticaret Odası'na uzanan yeşil alan vardır (Şekil I-39).

Yapıya ulaşım güneyindeki Ragıp Gümüşpala Caddesi'nden ve kuzeyden Haliç Hattı Eminönü Vapur İskelesi'nden; giriş Balıkpazarı Değirmen Sokağından sağlanmaktadır. Kıyısında, eski peremeleri anımsatan motorlu kayıklar çalışmaktadır.

Haliç'in Türk dönemindeki görüntüsünün değişmesinde en önemli rolü İstanbul'a hakim tepelere ve yamaçlara yapılan cami ve mescitlerdir tanınmış Alman mimarı Prof. B. Taut İstanbul'un büyük camilerini bu bakımdan "3şehir taçları" (= Stadtkrone) olarak adlandırmıştır [133] (Foto I- 5). Haliç kıyısında yer alan Ahi Çelebi Camisi silüetin en alt basamağını oluşturmakta ve en ön plandan yer almaktadır.

28.2.1986 sayılı onayla yürürlüğe giren istimlakla yapı yoğunluğunu kaybeden bölgedeki (Foto I- 1-8) mevcut binalar I.3.4. bölümünde anlatılmıştır.

II.1.2.Yapı Ölçeğinde Genel Betimleme (Şekil 44)

Yapı doğusunda 160 cm, batısında 150 cm genişliğinde yarım beşik tonoz örtülü yan sahinlerle beslenerek 15.00 / 10.95 m boyutlarına ulaşan kuzey-güney doğrultusunda 10.95 m; doğu-batı doğrultusunda 10.15 m çapındaki kubbeye örtülü kareye yakın bir sahin (= baldaken) ve üç'er kubbeli çift sıra revahtan oluşan kapalı son cemaat yerinden oluşmaktadır. Minare batıdadır. Yapının kuzeybatı köşesine, 1281 H/1864

tarihli çeşme; doğusuna ise helalar ve abdest alma yerleri eklenmiştir.

Gravürlerin desteklediği yapısal verilere göre, yapı, XVI yy'da tek üniteli bir son cemaat yerine sahiptir.

Yapı, zaman içindeki oturmalarından dolayı deniz kotunun altına inmiş ve döşemesi doldurulmuştur. Özellikle, son cemaat yeri oldukça basık iki ünitesi ile dikkat çekmektedir. Mevcut yapı-geçirdiği onarımlar sonucunda-ağırlıklı olarak XIX. yy'a aittir.

Ahi Çelebi camisi iki üniteli son cemaat yeri gözardı edildiğinde Albert Gabriel'in yaptığı "İstanbul Camileri Tipolojisi"'ne [134] göre "Kare Plan ve Pandantif Üstünde Orta Kubbe ve Yan Kanatlı Camiler" grubuna girmektedir (Şekil I-46) (Yan kanatlar ve II. ünite son cemaat yeri için bkz. Foto I- 153, 156, 193, 195, 171, 172)

II.2.Yapısal Betimleme

II.2.1.Son Cemaat Yeri

Son cemaat yeri 10.80 / 15.25 m boyutlarında 10'u duvarlara bitişik, ikisi serbest 12 adet ayağa oturan 6 kubbe tarafından örtülen kapalı bir mekandır. I. (iç) ve II. (dış) olarak adlandırılan üç'er kubbeli çift sıra revaktan oluşmaktadır (Foto I- 130). II. ünitenin doğu biriminde 1894 sonrasına ait ahşap bölmeli imam odası yer almaktadır (Foto I- 116, 121).

Son cemaat yerinin kuzey cephesindeki kemerler giriş ahsında kapı ve yanlarda ikiz pencerelerle doldurulmuştur (Foto I- 143). Doğu ve batı yönlerinden de kapalı olan son cemaat yeri bu durumuyla çok kubbeli cami tepini anımsatmaktadır (Foto I- 128, 130).

Tarihi süreç içindeki oturmalarından dolayı döşemesi sık sık doldurulan mekan oldukça basıktır. Kuzey, güney, doğu ve batısında açılan pencerelere rağmen, alışılmışın dışında asıl ibadet mekanına göre daha loştur (Foto I- 100-117)

Son cemaat yerine giriş, kuzey cephesindeki orta kemer açıklığını dolduran ahşap kapıdan sağlanmaktadır (Foto I- 140-143). Giriş kotu son cemaat yerinin döşeme kotundan 20 cm yukardadır. (d= 4.5 cm) ahşap kapı 2 / 85/240 cm boyutlarındadır. Kapının iki yanında kuzey-güney doğrultusunda duvar ayakları yer almaktadır. 45 cm kalınlığındaki duvar ayaklarının boyutları kapı kanadının ölçülerine göre 45/90/255 cm'dir. Tuğla hatıllı moloz taş duvar ayaklarının üzerinde mekanda yer alan ayakların üst düzeyinden (= 140 cm) itibaren 6/9/24 cm'lik blok tuğla dolgu gözlenmektedir (Foto I- 104-107)

Kapının iki yanındaki kemer açıklıklarındaki pencereler yer almaktadır. Doğudakiler 1990'da raspa yapılmadan bırakılmıştır. Son cemaat yeri döşemesinden 15 cm yükseltilmiş ahşap bölmeli imam odasındaki ikiz pencereler döşemeden (± 0.15) 60 cm yüksekliktedir. Pencereler, ayak üst düzeyine (+1.40 m) kadar 1.5 cm kalınlığında Marmara mermeri levhalarla kaplanmıştır. Aralarında 60 cm kalınlığında duvar bulunan 100 / 170 cm boyutlarında ahşap, çift kanatlı buzlu camlı pencerelerin üstü düz camlı vasistos şeklinde düzenlenmiştir. Giriş kapısının batısındaki kemeri dolduran ikiz pencereler ise 1990'da raspanmıştır. 110 / 170 cm boyutlarındaki pencerelerin döşemeden (± 0.00 m) yükseklikleri 45 cm'dir. Bu yükseklik iç kısım ek duvar parçalarıyla 75 cm'e çıkmaktadır. Pencerelerin altındaki duvarda döşemeden (± 0.00 m) 20 cm yukarda 10 cm kalınlığında beton hatıl

gözlenmektedir. Pencereilerin üstünde de 10 cm kalınlığında betonarme lento vardır. Lentonun üstünde 6/9/24 cm'lik blok tuğla dolgu yeralmaktadır. Pencere içleri dışarı doğru daralmaktadır. Bu eğik yüzeyler ayak üstü düzeyinden itibaren 6/9/24 cm'lik blok tuğla ile 90 'ye tamamlanmıştır (Foto I- 100-103). Pencereilerin dışında 18.5 cm kalınlığında old taşı sövelerin içinde demir parmaklıklar yeralmaktadır (Foto I- 144).

Son cemaat yerinin -I. ünitesinin- doğu ve batı duvarlarında yeralan, 125 / 225 cm boyutlarındaki dikdörtgen pencereler döşemeden (± 0.00 m) 75 cm yüksekliğindedir. Altlarında '4.5/30 cm) tuğla kemer izlerine rastlanmaktadır (Foto I- 114, 115, 117, 118). Pencereilerin üstlerinde yan sahnılardakilerine benzer ahşap lento sistemi vardır.

Pencere tipi olarak kuzeydekilerden farklıdır (Foto I- 102, 114) Ortada yatay bir kayıtle ikiye bölünen ikişer açılan kanattan oluşan pencereler, çeşmenin üstünde yeralan odanın pencereleri ile aynı tiptedir (Foto I- 114, 144).

II.ünitenin doğu ve batı duvarları, I. üniteninkilerden farklıdır. I. ünitenin dolgu duvarları kemerlerden 12 cm geridedir. II. ünitenin dolgu duvarları ise kemerlerle aynı düzlemedir (Foto I- 103, 110).

II.ünitenin doğu ve batı duvarları 75 cm kalınlığında 6/9/24 cm'lik blok tuğla duvar; I. üniteninkiler ise 90 cm kalınlığında, dıştan T/3t (4.5/35/35 cm) almasıık duvarı ve kesme küfeki duvar kaplı tuğla kırıklı moloz kireç taşı duvardır.

II.ünitenin doğu ve batı kemerleri, yapıya bu yönden eklenen mekanlar (çeşme üstündeki oda, helalar ve

abdest alma yeri) tarafından boşaltılarak niş şeklinde kullanılmaktadır (Foto I- 184, 185, 195). Çeşmenin depo olarak kullanılan su haznesine ve üstündeki odaya geçiş, II. ünitenin batı duvarındaki 85 / 202 cm boyutlarındaki yuvarlak kemerli kontrplak kapı ile sağlanmaktadır (Foto I- 119, 120).

I.ünitede açılan sondaj çukurlarından anlaşıldığına göre, döşeme, en üstte (d= 12 cm) grobeton altta, (d= 4.5 cm) döşeme tuğlası en altta moloz dolgudan oluşmaktadır (Foto I- 126, 127).

Son cemaat yerinin I. ünitesinin doğrusunda önemli strüktürel bozulmalar gözlenmektedir (Foto I- 114, 121, 122).

İki sıra revaklı, kapalı son cemaat yeri 1585 tarihli bir gravürün (Şekil I-17) de desteklediği yapısal verilere göre XVI. yy'da ilk ortaya çıktığında tek sıra revaklıydı. Kuzey cephesindeki tuğla kemerlerin oturduğu odtaşı ayaklardan (Foto I- 140, 141) anlaşıldığına göre ikinci sıra revak ilk olarak XVII yy'da -1652'deki yangından sonra- ortaya çıkmış; daha sonra, cephedeki T/2t almasıklığındaki duvardan ve (3/30/30 cm) tuğla kemerlerden anlaşıldığına göre XVIII. yy'da yenilenmiş olmalıdır.

II.2.2.Harım

II.2.2.1.Sahın (=Baldaken) (Foto I -28, 43, 48, 67)

Yapının en önemli mekanı olan sahın 10.15 / 10.95 m boyutlarındaki kareye yakın planlı mekan pandantifli sağır bir kubbeyle örtülmüştür. Kubbe, ana askı kemerafından taşınmaktadır. Kuzey ve güneyde yeralan

dolgu duvarları, doğu ve batıda ikiz atkı kemerleri ile boşaltılarak yan sahinlerle bağlantı sağlanmıştır. kenarlarda duvar ayaklarına oturan ikiz atkı (boşaltma) kemerleri ortada birer serbest ayağa oturmaktadır.

Sahına, kuzey duvarında, giriş aksı üzerindeki cümle kapısından girilmektedir. Kapı 136 cm derinliğinde 160 cm genişliğinde ve 235 cm yüksekliğinde duvar boşluğunda yer almaktadır (Foto I -28-33). Çift kanatlı (d= 4.5 cm) ahşap kapı 2 / 68/213 cm boyutlarındadır. Kapı, son cemaat yeri tarafından 10 cm kalınlığında Marmara mermerinden söveye sahiptir. Söve 22 / 168 cm boyutlarında ayaklara oturan iki basık - Bursa kemeri biçiminde oyulmuş lentodan oluşmaktadır. Kapının üzerinde 10 / 15 cm kesidin de ahşap elemanlara sahip lento sistemi vardır. Kapının batısında döşemeden ($\pm$ 0.00) 120 cm yükseklikte (d= 4.5-5 cm. koyu kırmızı) tuğla kemer izi gözlenmektedir (Foto I- 32). Kemer, izi, kapının doğu ve batısında, yoğun, iri (20-25/50-80 cm) küfeki taşından kesmetaş tekniğiyle örülmüş duvar üzerinden başlamaktadır (Foto I -28-33).

Giriş kapısının iki tarafında duvar ayaklarına bitişik yuvarlak kemerli pencereler yer almaktadır. 90-95/200 cm boyutlarındaki pencereler döşemeden ($\pm$ 0.00 m) 30 cm yüksekliktedir. 6/9/24 cm'lik blok tuğladan örülen yuvarlak kemerli pencerelerin düz camlı ahşap doğramaları duvarın dış yüzündeki 10 c'lik duvar parçalarına oturmaktadır. Doğramanın dışında demir parmaklık bulunmaktadır (Foto I -28, 2, 109). Pencereler, bulundukları duvardaki düşeyden sapmayı göstermektedir (Foto I- 30, 31).

Sahın, kuzey duvarında, üst sırada, ortadaki büyük olmak üzere yuvarlak kemerli (Foto I- 83) üç pencere bulunmaktadır. Büyük pencere 120/214 cm; küçük pencereler ise 90-100/173-176 cm boyutlarında;

döşemeden 467-477 cm yüksekliktedirler. Bu yükseklik, pencere içinde, duvarın dış yüzüne doğru eğik olarak devam ederek 527 cm'e ulaşmaktadır.

Demir-onarım-kuşaklama gergisinin (6 / 6 cm) geçtiği moloz kireç taşı duvarın üstünde, doğuya doğru hafif eğime sahip tuğla dizilerine rastlanmaktadır. Burada 1894'te ortaya çıkan Haliç yönündeki oturmalarından sonra mevcut duvarlar demir gergi ile kuşaklanmış; pencereler doldurularak yükseltilmiştir (Foto I- 36-38).

Sahnın kuzey duvarında ahşap kadınlar mahgili yer almaktadır. Mahfil, 20 / 20 cm keside sahip ahşap dikmelere oturan 25 cm kalınlığında ahşap konstrüksiyona sahip 285 cm yüksekliğinde döşemeden galeriye sahiptir. Galerinin altında dikmelerle sınırlanan 20 cm yükseklikteki safaların döşemesi gobetondur. Galerinin ve safaların önünde 57 cm yüksekliğinde ahşap korkuluk vardır. Doğu safasından yükselen merdiven 85 cm genişliğinde 11 adet basamaktan oluşan merdiven 12 / 20/27 cm ölçüsündedir (Foto I -28, 2).

Sahnın batısında -ana askı kemerinin içindeki dolgu duvarını boşaltan- odtaşı ikiz atkı kemerleri bulunmaktadır. 45 cm kalınlığındaki kemerler, 305-325 cm açıklığında ve 353-358 cm yüksekliğindedirler.

Sahnın batı dolgu duvarında ortada iki büyük (105-110 / 197 cm) ve yanlarda iki küçük (90 / 127-133 cm) olmak üzere dördü pencere düzeni vardır. Pencereler yuvarlak kemerlidir (Foto I- 67). Pencereler döşemeden ($\pm$ 0.00 m) 492-496 cm yüksekliktedir. Bu yükseklik, pencere içinde, duvarın dışına doğru eğik olarak devam ederek 538 cm'e ulaşmaktadır. Pencere altlarında yaklaşık 40 cm dolgu kalınlığında dolgu vardır. Pencere altından geçen 6 / 6 cm kesidindeki demir kuşaklama gergisi

odtaşı duvara açılan yuvaya yerleştirilmiş; üzere klasik ve blok tuğlalarla doldurulmuştur. Odtası duvar üstte devam etmektedir (Foto I- 68, 69).

Sahın güney duvarında, mihrap ve iki yanındaki pencereler yer almaktadır. Üstte, kuzey duvarında olduğu gibi üçlü pencere düzeni vardır (Foto I- 42, 43)

Mihrap, 1.5 cm kalınlığındaki Marmara mermerinden levhalarla kaplanmıştır. Dıştan 204 / 317 cm boyutlarında olan mihrabın çevresi 7 / 25 cm'lik çerçeve ile belirlenmektedir. Çerçevenin içinde, altta mihrap nişi, üstte ise kitabe yer almaktadır. 128 cm çapındaki çokgen yarım daire planlı mihrap nişi 235 cm yüksekliğindedir; üstü basık yarım kubbe ile örtülmüştür. Nişin için (d= 1.5 cm) Marmara mermeri plakalarla kaplanmıştır. Kitabede "Zekeriya mihraba her geldiğinde" şeklinde başlayan ve "Orada (Meryem için konmuş) yiyecekler bulurdu." şeklinde tamamlanan ayet yer almaktadır. Mihrabın önünde 12 cm yüksekliğinde bir-betonseki yer almaktadır.

Sahın güney duvarındaki alt sıra pencereler 110 / 185 cm boyutlarında yuvarlak kemerli ve döşemeden 246-249 cm yüksekliktedir. Bu yükseklik pencere içinde, duvarın dış yüzündeki duvar parçalarıyla 40 cm daha artmaktadır. Dış cepheden anlaşıldığına göre bu bölüm devşirme tuğla malzeme ile doldurulmuştur (Foto I- 153, 156). Pencereler, dışta düz camlı demir dışlıklara, içte ise düz camlı ahşap içliklere sahiptir.

Alt sıra pencerelerin altında, mihrabın iki yanında eski alt sıra pencerelerinden izler gözlenmektedir. Mihrabın doğusundaki (4.5/23 cm) tuğla kemer izi olan duvar nişine dönüşmüştür (Foto I- 43, 45). 100 cm genişliğindeki "L" planlı nişin üst kotu alt sıra pencerelerden 70 cm daha aşağıdadır. Mihrabın

batısındaki iz ise, 6/9/24 cm'lik blok tuğla ile doldurulmuş 100 cm genişliğindeki dikdörtgen pencere şeklindedir. Pencerenin üzerinde 115 cm yükseklikte 20 cm kalınlığında küfeki taşından yapılmış lento vardır. Lentonun üstünde çift merkezli sivri kemer biçiminde (4.5/23 cm) tuğla kemer vardır. kemerin aynası küfeki taş ve 4.5/23 cm'lik tuğla ile doldurulmuştur.

Satın, güney duvarında yeralan üst sıra üçlü pencere düzeninde ortada 130/187 cm boyutlarında büyük; yanlarda 90-100/132-137 cm boyutlarında küçük, yuvarlak kemerli pencereler vardır. Pencereler 532-545 cm yüksekliktedir. Bu yükseklik, pencere içinde, duvarın dışına doğru eğik olarak devam ederek 560 cm'e ulaşmaktadır.

Sahının doğusunda -ana askı kemerinin içindeki dolgu duvarını boşaltan- tuğla ikiz atkı kemerleri bulunmaktadır. İki tuğla (3/30/30 cm) kalınlığındaki kemerler, 300-325 cm açıklığında ve 300-327 cm yüksekliğindedirler. Sırt çizgisiyle duvardan 12 cm geriye çekilmişlerdir.

Sahın doğu dolgu duvarında, ortada iki büyük (115-125/180-195 cm) ve yanlarda iki küçük (90-100/135-140 cm) olmak üzere dörtlü pencere düzeni vardır. Pencereler yuvarlak kemerlidir (Foto I- 48). Pencereler 455-472 cm yüksekliktedir. Bu yükseklik, pencere içinde, duvarın dış yüzüne doğru eğik olarak devam ederek 486-495 cm'e ulaşmaktadır. Pencere altlarında yaklaşık 35 cm kalınlığında dolgu vardır (Foto I- 49-52).

Sahın bölümü kuzey-güney doğrultusunda daralarak diagonal deformasyona uğramıştır. Sahının kuzey ve güneyinde yeralan beden duvarlarında Haliç yönünde önemli düzeyde düşeyden sapmalar gözlenmektedir.

II.2.2.2.Yan Sahınlar

II.2.2.2.1.Doğu Yan Sahını (Foto 53-66a)

Doğu atkı kemerleriyle sahına açılan 1.60 / 10.95 m boyutlarında -koridor niteliğindeki- mekanın üzeri basık-yarım-beşik tonozlarla örtülmüştür.

Mekanın güneyindeki tuğla kırıklı moloz toş duvar üzerinde, tuğla parçalarla belirlenen yuvarlak iz bulunmaktadır (Foto I- 55, 56).

Mekanın doğusunda 30 cm kalınlığında ve 265 cm yüksekliğinde tuğla hatıllı moloz taş-ekduvar bulunmaktadır (Foto I- 53, 55). Bu duvarın güneyinde iki dikdörtgen alt sıra penceresi bulunmaktadır. 135/211 cm boyutlarındaki pencereler yerden 42 cm yüksekliktedir (Foto I- 57, 58). Pencerelerin, çift kanatlı açılan kısımları, buzlu camlı, üstlerindeki sabit kısımları, düz camlı olarak düzenlenmiştir. Ahşap doğramalar duvarın dış yüzündeki 10 cm'lik duvar parçalarına oturmaktadır. Pencerelerin üstünde ek duvara oturan (4.5 / 8 cm) ahşap elemanlardan ve (d= 12 cm) betondan oluşan lento sistemi vardır (Foto I- 55, 57, 58). Pencerelerin yanlarında (6/9/24 cm) blok tuğla dolgu ve devşirme odtaşı sövelere rastlanmaktadır (Foto I- 58). Altlık pencerelerinin üstünde 75/90 cm boyutlarında oval tepelik pencereleri yer almaktadır. 300 cm yükseklikte yer alan pencereler alt sıra pencerelerinin alın kemerleri gibi (6/9/24 cm) blok tuğla kemerlere sahiptir. Pencerenin dışındaki peteğin 20 cm çapındaki deliklerinde telli buzlu camlar kullanılmıştır (Foto I- 57-60).

Abdest alma yerinin dik olarak saplanan duvarı hizasında, yan sahının doğu ek duvarında çatlak ortaya çıkmıştır (Foto I- 65).

Mekanın kuzey duvarında tonoz kilit detası ile doğu ek duvarı arasında taşları takip eden bir çatlak gözlenmektedir (Foto I- 53, 54).

Doğu atkı kemerlerinin bulunduğu duvarın kuzey ve güney uçlarında kemer sırtı biçiminde devam eden kesme küfeki taş duvar dokuları gözlenmektedir (Foto I- 61, 62).

Doğu Atkı kemerlerinin arasında farklı duvar dokuları gözlenmektedir (Foto I- 63).

Mekanı örten tonozun oval pencerelere gelen yerleri 1/4 çarpaz tonoz şeklinde düzenlenmiştir (Foto I- 59, 60, 66a).

II.2.2.2.2.Batı Yan Sahını (Foto I- 70-82, 84)

Batı atkı kemerleriyle sahına açılan, 1.50 / 11.05 m boyutlarında -koridor niteliğindeki- mekanın üzeri basık-yarım-beşik tonoz ile örtülmüştür.

Mekanın kuzeyinde tuğla kırıklı moloz taş duvar yer almaktadır (Foto I- 71, 78).

Mekanın batı duvarı, doğu yan sahının doğu duvarı ile aynı ek duvara ve üzerindeki pencere sistemine sahiptir. Burada da altta iki dikdörtgen altlık, üstte, üç oval tepelik penceresi vardır. Farklı olarak, tepelik pencereleri altlıklarının aksında yer almaktadır.

Batı duvarının kuzey ucunda döşemeden 202 cm yükseklikte minareye giriş kapısı yer almaktadır (Foto I- 71, 72) 75 / 182 cm boyutlarındaki (d= 4.5 cm) basit ahşap tek kanat kapı son amoot yerinin kuzey pencereleri gibi (d= 18.5 cm) odtaşı siveye sahiptir. Sövenin İnosunun içi yuvarlak kemer biçiminde oyulmuştur. Söve boşluğunun 70 cm kuzeyinde -30 cm kalınlığında ve 259 cm yüksekliğindeki- batı ek duvarının tonozu kadar devam ettiği gözlenmektedir. Minarenin eklendiği bu bölümde, tonoz ek duvar üzerinde kademelenerek sağlamlaştırılmıştır (Foto I- 70, 71).

Mekanın güney duvarı tuğla kırıklı moloz kireç taşı duvardır. Yapının en kritik noktası güneybatı köşesidir. Burada payandanın (güney duvarı) kendi bünyesinde (Foto I- 76), tonozla arakesitinde ve tonozun kendi bünyesinde (77a, 77b) önemli boyutta çatlaklar gözlenmektedir.

Mekanın doğusunda, ikiz odtaşı atkı kemerlerinin arasında -ikiz tuğla atkı kemerleri arasında da görülen- çatlağa rastlanmaktadır (Foto I- 79, 80). Doğu duvarının kuzey ve güney uçlarında -doğu sahinin batı duvarında da görülen- kemer sırtı biçiminde devam eden kesme küfeki toş duvar dokuları gözlenmektedir (Foto I- 81, 82).

II.2.3.Minare (Foto I- 176-180)

Minare, caminin batısında yer almaktadır. Girişi batı yan sahinindeki kapıdan sağlanmaktadır. (bkz. bölüm II.2.2.2.2) (Şekil I-44) (Foto I- 70-74, 168).

Minare, kürsü, -gövde sekisi-, gövde, şerefe, petek, külah ve alem parçalarından oluşmaktadır (Foto I- 176).

Kürsü, 253/270/430 cm boyutlarında; kesme taş tekniğiyle kireç taşından yapılmıştır. Üstünde bir pahla 10 cm öne çıkan 15 cm yüksekliğinde sade bir profil izlenmektedir. Profilin üstünde, kuzey ve batı kenarlarından 40'ar cm geri çekilerek 65-70 cm yükselen gövde sekisi yer almaktadır.

Minarenin kürsü ile gövdesi arasında geçiş bölgesine rastlanmamaktadır. Geçiş bölgesi yerine gövde sekisi yer almaktadır. Bu özelliğinden dolayı minarenin en azından kürsüden yukarısının XIX. yy'a ait olduğu anlaşılmaktadır [134]. Sekinin üstünde kenarlardan 8'er cm geri çekilen ($r=30$ cm) 1/4 daire kesidindeki kaval silmesi (gövde alt bileziği) yer almaktadır. Gövde, üstte, konsola geçişi pekiştiren üst bilezikle bitmektedir (Foto I- 176-178). Gövdenin yüzeyi taş sıralarına göre portland çimentolu harç ile yalancı derz tekniğiyle sıvanmıştır. Sıvanın doküldüğü noktalarda kireç taşı gözlenmektedir. 170 cm çapındaki gövdenin -merdiven boşluğu çapı 140 cm olduğundan-beden duvarı kalınlığı 17.5 cm'dir. Gövdenin içindeki helezonik merdiven 60 cm kol genişliğinde, 25 cm genişliğinde ve 25 cm yüksekliğinde 49 basamaktan oluşmaktadır. Basamak uçları merkezde 20 cm çapında silindir oluşturacak biçimde şekillenmiştir (Foto I- 74).

Şerefe, taban, konsol ve korkuluktan oluşmaktadır. 51 cm genişliğindeki taban etrafında ($d=12$ cm) 92 cm yüksekliğinde kireç taşından yapılmış korkuluk dolaşmaktadır. Konsol, bir dışbükey ve bir iç bükey profile sahiptir. Profilin altında gövde üst bileziği yer almaktadır.

Petek 380 cm yüksekliğindedir; üstte 1/2 daire kesitli profilden oluşan üst bilezikle bitmektedir. Kesme kireç taşı petek üzerinde kubbeye bakan 60/170 cm

boyutlarında basit (d= 4.5 cm) ahşap kapı yer almaktadır.

Minare petek üzerinde yer alan ahşap konstrüksiyonlu ve kurşun kaplı konik çatı ile örtülmektedir. Kulak üzerinde bakır alem yer almaktadır (Foto I- 176, 179, 180).

II.2.4.Çeşme (Foto I- 143, 144, 181-185) (Şekil II-2)

Yaptıran belli değildir. Madalyon şeklindeki kitabesi şöyledir:

Maşâllah
Tevekkeltü Alâllah
Ve Ema Tevfik: İlla Billah

1281 H/1864 tarihli çeşme dıştan 212 / 185 cm boyutlarındadır (Foto I- 143, 144, 181).

Çeşme, Marmara mermerinden yapılmıştır. Yanlarda, iki plastir, ortada, çeşme aynası ve üstte ince bir profilden oluşmaktadır. Yalak kısmı yükseltilecek sokak düzeyinin altında kalmış ve doldurulmuştur (Şekil II-2) (Foto I- 144)

Plastirler 4/34/175 cm boyutlarındadır. Plastirlerin üstünde başlığı anımsatan 9 cm yüksekliğinde, öne ve yanlara doğru 1.5'ar cm taşan parçalar yer almaktadır.

Çeşme aynasının üstünde 43/144 cm boyutlarında düz Marmara mermeri levha yer almaktadır. Levhanın altında, çeşme aynasını çevreleyen 20 cm kalınlığında "S" profilli basık kemer biçiminde oyulmuş Marmara mermeri lento sistemi yer almaktadır. Üzerinde muslak deliği

bulunan çeşme aynası 6 cm kalınlığında Marmara mermeri levhadan oluşmaktadır.

Çeşmenin üstü öne doğru 7 cm çıkan 10 cm kalınlığındaki "S" profilli silmeyle bitirilmektedir.

Çeşme, bugün (1992), fonksiyonunu kaybetmiş, ekler almıştır. Su haznesi depo olarak kullanılmaktadır. Su haznesinin üstüne oda eklenmiştir. Odaya geçiş haznenin arkasına eklenen koridorla sağlanmaktadır. Koridora son cemaat yerinin batı duvarındaki 85 / 202 cm boyutlarındaki kontrplak kapıdan sağlanmaktadır (Foto I- 119, 120).

Koridor, 105 / 310 cm boyutlarında plana sahiptir. Yüksekliği, 212 cm'dir. Koridorun kuzey duvarında 63/195 cm boyutlarında yuvarlak kemerli geçitle su haznesine girilmektedir.

Su haznesi 225 / 250 cm boyutlarında plana sahiptir. Üzeri 200 cm yüksekliğindeki beşik tonozla örtülüdür. Mekanın iç yüzeyi Portland çimentolu harç ile sıvalıdır.

Koridorun batısında 25 cm yüksekliğinde ve 50 cm genişliğinde bir seki yer almaktadır. Odaya geçiş bu seki üzerinde yer alan ahşap portatif bir merdiven yardımıyla sağlanmaktadır (Foto I- 182).

Oda 233 / 486 cm boyutlarında plana sahiptir. Yüksekliği, 248 cm'dir. Odanın kuzey duvarında 65 cm yüksekliğinde yer alan 65/125 cm boyutlarında iki pencere yer almaktadır (Foto I- 184). Bu pencereler son cemaat yerinin doğu ve batısındakilerle aynı şekilde bölümlenmiştir. Pencerelerin altında 27 cm kalınlığında doğuya rastlanmaktadır (Foto I- 144). Odanın güney duvarında 1990 öncesi varolan bir sahanlığa açılan

90/200 cm boyutlarında camlı ahşap kapı yer almaktadır (Foto I- 171). Mekanın doğu duvarında son cemaat yeri askı kemerinin 53 cm derinliğindeki nişi yer almaktadır. Kemer döşemeden 120 cm yüksekliğindedir (Foto I- 185). Doğu duvarı ile tavan arakesitinde son cemaat yeri saçak karnişi izlenmektedir (Foto I- 184, 185).

II.2.5.Şadırvan Su Haznesi (Foto I- 137, 138, 186-189) (Şekil II-3, 4).

Yapının ana girişinin doğusunda yer alan şadırvan su haznesinin yaptıranı ve yapım yılı ile ilgili bir veri bulunamamıştır. Haznede, 1894 depreminin camide neden olduğu düşeyden sapsmalar ve oturmalar gözlenmektedir. Hazne Haliç'e ve doğuya doğru oturmuştur (Foto I- 186).

Marmara mermerinden yapılan su haznesi, 72 / 118 cm plan boyutlarına sahiptir. Üzerindeki kapaktan dolayı kalınlığı ölçülememiştir. Kapağı 12.5 cm kalınlığındadır. Kapağın üstten 6.5 cm'lik kısmı, kenarlarla 30 açı yapacak şekilde patlandırılarak inceltiştir. Kapağın batıdaki dar yüzünde, kuzey köşesinden 32 cm içerden başlayan 8 cm genişliğinde ve dar kenara dik konumdaki yarık pzlı yüzeyin sonuna kadar devam etmektedir (Şekil II 5a).

Kuzey cephesinin, doğusu 40 cm, batısı ise 43 cm'dir. Cephenin ortasındaki dekoratif bursa kemeri süsleme yüzeyden 0.7 cm geridedir (Foto I- 186) (Şekil II 5 b). Cephenin doğusunda yer alan düşey çatlak 3.5/22 cm boyutlarındaki yuvaya yerleştirilmiş 3/15 cm boyutlarında denir lanet ile bağlanmış ve uçlarına kurşun dökülmüştür (Foto I- 186).

Haznenin batı cephesi, 68 cm genişliğindedir. Kuzeyi, 44 cm, ve güneyi ise 46 cm yüksekliğindedir. Cephe

muslak izleri gözlenmektedir (Foto I- 189) (Şekil II-5 d).

Haznenin güney cephesi 118 cm genişliğindedir. Doğusu 45 cm, batısı ise 46 cm yüksekliğindedir. Doğusunda -kuzey cephesinde de rastladığımız- düşley çatlak ve kenet sistemi yer almaktadır (Foto I- 187) (Şekil II- 5 c). Üst kısımlarda bozulmalar, kırılmalar ve çatlaklar gözlenmektedir.

Haznenin doğu cephesi, 72 cm genişliğindedir. Kuzeyi 42 cm ve güneyi 45 cm yüksekliğindedir. Cephede musluk izleri gözlenmektedir (Foto I- 188) (Şekil II- 5 d). Cephe kuzey üst köşesinden kırılmıştır.

II.2.6. Helalar ve Abdest Alma Yeri (Foto I- 190-195)

Son cemaat yerinin doğusuna eklenmiş mekanlar belli bir geometrik düzene sahip değildir (Foto I- 157, 158, 162). Mekanın doğusunda alaturka helalar ve pisuvarlar (Foto I- 190); batısında ahşap bölmeli müstahdem odası (Foto I- 194) ve güneyinde abdest alma yerleri bulunmaktadır (Foto I- 191).

XX.yy. başında ortaya çıkan mekanlar düzensiz bir yapılaşmaya sahiptir.

II.3. Dış Cepheleler

II.3.1. Kuzeybatı (Giriş) Cephesi (Foto I- 136-151)

Kuzey cephesi, yapının -iki ünitesinden dolayı- oldukça öne çıkan son cemaat yerinden ve önünde geniş

biravlusunun olmayışından dolayı bir bütün halinde algılanamamaktadır. Bu nedenle cephe belirgin bir şekilde son cemaat yeri ve sahnın (= baldaken) cepheleri olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

Son Cemaat Yerinin Kuzeybatı Cephesi
(Foto I- 136-144)

Genel Tasarım:

Cephe, asal olarak üç kemer tarafından belirlenmektedir. Zeminin doldurulmuş olmasından dolayı oldukça basık olan kemerler 300 cm yüksekliğindedir. Kenar açıklıkları, ortada giriş kapısı ile yanlarda ikiz pencere sistemleri ile kapatılmıştır. Cephenin batısında, II.2.4. bölümünde anlatılan çeşme yer almaktadır.

Giriş Kapısı: (Foto I- 140-142)

Askı kemeri içine yapılan moloz dolgu duvar ile kemer kilit hizasında yaklaşık 17 cm yüzey farkı ortaya çıkmaktadır. Bu durum -kemerde, 1894 depremi sonrasında ortaya çıkan düşeyden sapmayı gösterirken aynı zamanda düşey konumdaki kapının 1894 sonrası onarımında yapıldığını göstermektedir (Foto I- 142).

Kapı sövesi, dıştan 214/240 cm boyutlarında olan 8 cm kalınlığında Marmara mermerinden yapılmıştır. Söve, 8/22/150 cm boyutlarında iki ayak ve içi basık bursa kemeri biçiminde oyulmuş lentodan oluşmaktadır. Ayaklar arasındaki 170 cm'lik açıklık, yerden (0.20 m) yükseklikten başlayan lento ile yanlardan 2'şer cm daraltılarak 166 cm'e inmektedir. Söve boşluğunun yüksekliği 202 cm'dir. Ortadaki sembolik kihit taşı aşağıya doğru 2 cm çıkıntı yapmaktadır. Sövenin içinde 2 / 85/240 cm boyutlarında iki kanatlı (d= 4.5 cm) ahşap kapı yer almaktadır. Sövenin üstünde, askı

kemerine göre biçimlenmiş, düşey kayıtlı olan düz camlı ahşap pencere yeralaktadır.

Pencereler: (Foto I- 139, 144)

Kemerlerin içinde ikiz pencere sistemleri yeralmaktadır. İkiz pencere sistemi, doğuda 105/165 cm; batıda ise 105/165 cm boyutlarındaki ve 30 cm genişliğinde; 18.5 cm kalınlığında odtaşıdan yapılmış sövelere sahip iki dikdörtgen pencerenin bir araya gelmesinden oluşmuştur. Yerden (0.20 cm) 10 cm yüksekliğindeki söveler üstte, askı kemerlerine teğet konumdadır. Sövelerin içinde demir parmaklıklar yeralmaktadır. Parmaklıkların gerisindeki ahşap pencereler 13 cm'lik duvar parçasıyla yükseltilmiştir.

Dolgu Duvarları:

Pencerelerin odtaşı söveleri ile tuğla askı kemerlerinin arası, dıştan moloz kireç taşı, içten ise 6/9/24 cm'lik blok tuğla ile doldurulmuştur (Foto I- 102, 144)

Askı Kemerleri ve Ayaklar:

İkiz pencereleri sınırlayan askı kemerleri 1.5 t (3/30/30 cm) kalınlığındadır. Kemerler yerden (+ 0.20 m) 80-96 cm yüksekliğindeki odtaşı ayaklara oturmaktadır (Foto I- 140, 141). Ayaklar kemer başlangıcına göre biçimlenmiştir. Bu ayaklar üzerinde daha önce odtaşıdan yapılmış kemerler olmalıdır.

Duvar:

Duvar yüzeyi raspanın da etkisiyle oldukça aşınmıştır. T/2t almaşıklıkındaki duvarda bulunan tuğlalar 2.5-3/28-30 cm boyutlarındadır. Duvar üzerinde, kemer aralarında demir kılıçlar gözlenmektedir (Foto I- 140, 141).

Saçak Kornişı:

Saçak üst kotu, doğuda 434 cm'dir. 49 cm kalınlığındaki saçak kornişı, taşırtma tekniğiyle örülmüş 6 sıra tuğladan (2,5-3/28-30 cm) oluşmaktadır.

Sahın (= Baldaken) Kuzeybatı Cephesi
(Foto I- 145-151)

Genel Tasarım: (Foto I- 145)

Tek kubbeli merkezi mekanın (= baldaken) kuzeybatısında yeralan son cemaat yeri yaklaşık kubbe ana askı kemerinin üzengi düzeyine kadar yükselmektedir. Askı kemerinin gerisinde yeralan dolgu duvarında üçlü pencere düzenine sahip cephenin yanlarında doğu-batı doğrultusunda -beden duvarlarının devamı niteliğindeki-payandalar yer almaktadır.

Pencereler: (Foto I- 145, 146)

Üçlü pencere düzenindeki pencerelerin kemerleri oldukça düzensiz örgüye sahiptir. Çift merkezli sivri kemerden ortadaki büyük olanı kaş kemere benzemektedir (Foto I-146). Ortadaki büyük pencere, 130/155 cm; yanlardaki küçükler ise 95/120 cm boyutlarındadır. Çift merkezli sivri kemer biçiminde şekillenen düz camlı demir dışlıklar pencere boşluklarına göre daha dardır. Ortadaki büyük olanı 100/155 cm; yanlardaki küçükler ise 80/120 cm boyutlarındadır.

Ana Askı Kemerı: (Foto I- 145)

İki tuğla (4.5/35/35 cm) kalınlığında çift merkezli sivri kemerdir. Pencerelerin bulunduğu dolgu duvarı 14 cm geri çekilerek kemerin taşıyıcılığı vurgulanmıştır.

Duvar:

Dolgu duvarı, iki ve üç sıra tuğla hatılları olan devşirme malzemeye örülmüş moloz kireç taşı duvardır.

Beden duvarı, güneydoğu (kıble) cephesinde de rastlanan T/3t almaşıklıkındadır. Fakat burada kıble cephesindeki gibi (Foto I- 153, 156) tutarlı bir yineleme söz konusu değildir (Foto I- 148-151). Duvar yüzeyinde yer yer Portland çimentolu sıvaya rastlanmaktadır.

Duvarı, ana askı kemerinin üstünde, 70 cm kotundan (7 / 9.5 cm) demir -onarım- kuşaklama gergisi geçmektedir (Foto I- 145). Gerginin doğu ve batı kenarlarından yaklaşık 150 cm içeride ve ortada olmak üzere üç noktada simitli bağlantı elemanlarının kullanıldığı gözlenmektedir (Foto I- 146-149) Aynı bağlantı sistemine son cemaat yerinde de rastlanmaktadır (Foto I- 125).

Kuşaklama gergisinin üstünde (6/9/24 cm) blok tuğla dolgu yer almaktadır. dolgunun üzerinde, duvarı düzeçlemek amacıyla örülen 3 tuğla (4/17-4/30 cm) sırası bulunmaktadır.

Saçak Korniş:

Saçak üst kotu, doğuda 895 cm; batıda ise 905 cm'dir. 40 cm kalınlığındaki saçak korniş, taşırtma tekniğiyle örülmüş 5 sıra (4/17-4/30 cm) tuğladan oluşmaktadır.

II.3.2.Güneybatı Cephesi (Foto I- 168-175)

Genel Tasarım:

Cephe, kuzeyden güneye doğru, çeşme, son cemaat yeri, minare, yan sahn ve sahnının batı cephelerinden oluşmaktadır.

Pencereler:**Alt Sıra Pencereler:**

Pencereler, iki dikdörtgen alt sıra ve üç oval tepelik penceresi sistemine sahiptir. Tepeliklerden sadece kuzeyde olanı alt sıra aksında yer almaktadır.

1.Batı Yan Sahını Altlık Pencereleri:

90/200cm boyutlarındaki alt sıra pencerelerinin (d= 20 cm) devşirme kireç taşı sövelerinin altbaşlıkları, zemin kotu 5- 0.58 m) ile aynı düzeydedir. Söve lentosunun üzerinde (6/9/24 cm) blok tuğladan yapılmış basık hafifletme kemeri yer almaktadır. Alın kemerinin üzerinde yine (6/9/24 cm) blok tuğladan yapılmış, 70/90 cm boyutlarında oval tepelik penceresi yer almaktadır.

2.Son Cemaat Yeri Penceresi

Yan sahinlarda yer alan alt sıra pencereleri ile aynı biçim, malzeme ve yapım tekniğine sahiptir. - 0.83 kotunda, yer alan pencereler 102/202 cm boyutlarındadır.

3.Üst Sıra Pencereler:

Ana askı kemerinin içinde yer alan pencereler ortada iki büyük, yanlarda iki küçük olmak üzere dörtlü pencere düzenine sahiptir. Pencereler yuvarlak -yalancı-kemerlidir. Odaşından yapılmış dolgu duvarının taş sıralarının pencere kenarlarına gelen uçları pencere biçimine göre işlenmiştir (Foto I- 83, 173).

Pencerelerin ortadaki büyük olanları, 105-115/150-165 cm; yanlardaki küçük olanları ise 86-90/115 cm boyutlarındadır.

Ana Askı Kemer:

Sahının (= baldaken) dört -kubbe- ana askı kemeri de iki tuğla (4.5/35/35 cm) kalınlığında çift merkezli sivri kemerlerdir. Sadece, doğu ve batı askı kemerleri dolgu duvarlarıyla aynı yüzeyde iken, kuzey ve güney

askı kemerlerinin dolgu duvarları 14 cm geride yer almaktadır.

Doğu ve batı askı kemerleri sahin beden duvarlarında görülen Haliç'e doğru açılmalardan ve oturmalarından dolayı asimetrik deformasyona uğramıştır.

Hafifletme Kemer:

Beden duvarının kuzey ve güney uçlarında (4.5/35/35 cm) tuğla kaş kemerlere rastlanmaktadır. Bunlardan güneyde olanı Haliç yönünde eğiktir (Foto I- 163, 173).

Duvar:

Dolgu Duvarı:

Ana askı kemerinin dolgu duvarı, batı askı kemerinin moloz kireç taşı dolgu duvarından farklı; kesmetaş tekniğiyle işlenmiş odtası duvardır (Foto I- 163, 173). Ana askı kemerinin kilit noktasında odtasına rastlanmaktadır.

Taşıyıcı Duvarlar:

Duvarın güneyinde, altta kesme küfeki duvar dokusuna rastlanmaktadır (Foto I- 173, 175). Bu sıraların aşağıya doğru devam ettiği gözlenmektedir (Foto I- 82).

Beden duvarının kuzeyinde yatay, güneyinde ise Haliç yönünde eğimli 3-4 tuğla sıralı hatılları olan moloz taş duvarlar yer almaktadır.

Cephenin kuzey ve güney uçlarında dik olarak yer alan payandaların içten 35 cm'lik kısımları asıl payanda bölümden ayrılmaktadır. Bu güney payandasında ayak düzeyine kadar inen çatlakla belirginleşmektedir (Foto I- 75, 174, 175). Bu ayrılmalar kuzey ve güney ceplerinden de izlenebilmektedir (Foto I- 148-151, 156, 156 a).

Batı yan sahnı cephesinde, alt sıra pencereli arasında yaklaşık 1.88 m kotuna kadar yükselen T/2t almasıklığında Haliç'e doğru eğimli duvar dokusuna rastlanmaktadır (Foto I- 173). Bu düzeyde, minareye eklenen geçiş mekanın iri kesmetaş tekniğiyle işlenmiş odtaşı duvar dokusuna rastlanmaktadır (Foto I- 173). Odtaşı duvarın üstünde, tepelik pencereleri düzeyinde de yeralan 1-2 sıra tuğla hatıllı moloz kireç taşı duvar yeralmaktadır. Üstte, yan sahn ile minareye geçiş mekanı arasındaki saçak kornişi sürekliliğe sahiptir.

Son cemaat yerinin I. ünitesinin batı cephesinde, çeşme ile minarenin arakesitlerinde XVI. yy'a ait kesmetaş ve almasıık duvar dokularına rastlanmaktadır (Foto I- 171, 172). Kesmetaş küfeki duvarla çeşme arasında, taşların temiz olarak işlenmiş yan yüzeyleri izlenebilmektedir (Foto I- 173). Kesmetaş küfeki duvarın üstünde yine, yoğun, 25-30 / 55-70 cm boyutlarında kesmetaş tekniğiyle işlenmiş küfeki taşın ve 4.5/35/35 cm tuğlanın kullanıldığı, T/3t almasıklığındaki duvar yeralmaktadır (Foto I- 171). Bu duvar dokularına son cemaat yerinin -I. ünite- doğu ceplesinin, kuzey ucunda da rastlanmaktadır (Foto I- 193).

Pencerenin üstünde ve kuzey yanında odtaşı duvar dokusu yeralmaktadır. Bu duvar dokusu ile T/3t almasıklığındaki duvar dokusu arasında düşey bir çatlakla ayrılan küçük boyutlu kesme küfeki taş duvar dokusu gözlenmektedir. Aynı duvar dokusuna pencerenin güney yanında da rastlanmaktadır. Buradaki taş sırıları Haliç'e doğru eğimlidir (Foto I- 171).

Çeşmenin batı duvarında 6/9/24 cm'lik yatay delikli tuğlalar kullanılmıştır. Ültte, ahşap çatı ile yatay delikli tuğlalar arasında devşirme klasik tuğla dolgu gözlenmektedir (Foto I- 170).

Minare II.2.3. bölümünde anlatılmıştır.

Saçak Kornişi:

Giriş cephesinde anlatılan özelliklere sahiptir.

II.3.3.Güneydoğu (Kible) Cephesi (Foto 152-156)

Genel Tasarım:

Kütlesel hareket açısından en yalın cepledir. Sadece, ana askı kemerinin özengi düzeyine kadar yükselen kesme küfeki taş kaplama pekiştirme duvarı yer almaktadır. Pekiştirme duvarının üstünde, ana askı kemerinin gerisinde yer alan dolgu duvarında üçlü pencere düzenine sahip cephenin yanlarında doğu-batı doğrultusunda - beden duvarlarının devamı niteliğindeki- payandalar yer almaktadır.

Pencereler: (Foto I- 153, 156)

Alt Sıra Pencereler:

Pencereler, mihrabın yanlarında yer alan ikili pencere düzenindedirler. 90/160 cm boyutlarındaki pencereler döşemeden (± 0.00 m) 298 cm yüksekliğindedir. Pencerelerin çift merkezli sivri kemerleri ($d= 4.5$ cm) devşirme tuğladan yapılmıştır. Pencerelerin altlarında 60 cm kalınlığında klasik tuğla dolgu gözlenmektedir. Pencerelerin içinde sahnin kuzey duvarında yer alan üst sıra pencerelerdeki dışlıklarla aynı tipte dışlık yer almaktadır.

Üst Sıra Pencereler:

Üçlü pencere düzenindeki pencereler doğu -ve batı (?) - cephesindekiler gibi yuvarlak kemerlidir. Kemerler ($d= 4.5$ cm) devşirme tuğladan yapılmıştır. Pencereler döşemeden (± 0.00 m) 560 cm yüksekliğinde

yeralmaktadırlar. Ortadaki büyük pencere, 125/190 cm; yanlardaki küçükler ise 100/140 cm boyutlarındadır. İçlerinde demir dışlıklar yeralmaktadır (Foto I- 156).

Ana Askı Kemerı: (Foto I- 153, 156, 156 a)

Kuzey ana askı kemeri ile aynı özelliklere sahiptir.

Diğer cephelerde kilit üstü düzeyinden geçen demir kuşaklama gergisi -1894 depremi sonrasında yapının Haliç'e doğru oturmasından dolayı- bu cephede ona askı kemerinin kilit altı düzeyinden geçmektedir.

Duvar:

Cephede, almasıık ve kesmevar dokularına rastlanmaktadır. Ana askı kemerinin yaklaşık üzengi düzeyinin altında kesmetaş, üstünde ise, almasıık duvar dokuları gözlenmektedir.

Kesme Küfeki Taş Duvarlar: (Foto I- 156 a)

1.Büyük Boyutlu Kesme Küfeki Taş Duvarlar:

Bu duvarlar, 25-38 / 45-110 cm boyutunda taşlarla yanaşıık derzli olarak örülmüştür. Cephede, sahin güney duvarına bitişik ayakların bulunduğu noktalarda yer alan duvar dokularına ayrıca sahinin dört beden duvarında da rastlanmaktadır(Foto I- 30, 31, 34, 35, 61, 62, 81,82).

Bu duvar dokuları döşmeden (± 0.00 m) 414 cm ve 527 cm yükseklikteki demir gergilerle bağlanmıştır.

2. Küçük Boyutlu Kesme Küfeki Taş Duvarlar:

Bu duvarlar, 15-20 / 30-65 cm boyutunda taşlarla ayrıık derzli olarak örülmüştür.. Bu duvar dokusuna, son cemaat yeri -I. ünitesinin- batı cephesinde de -Haliç'e

doğru eğimli sıralar halinde- rastlamaktayız (Foto I-171).

Taş (T) ve Tuğla (t) Almaşık Duvarlar:
(Foto I- 156 a)

T/3t Almaşıklığındaki duvarlar:

Ana askı kemerinin üzengi hizasının üstünde, beden duvarında yer alan T/3t almaşıklığındaki duvar dokusunda 4.5/35/35 cm'lik tuğla ile 20-30/70-95 cm'lik kesme küfeki taşı kullanılmıştır.

Bu dokunun doğu ve batı uçlarında -payanda duvarlarıyla arakesitlerinde- alttan dördüncü taş sırasının üzerinden başlayan eski payanda boşaltma kemerinin izi gözlenmektedir. Almaşık duvar buralarda (4.5/35/35 cm) tuğlalı boşaltma kemerinin oturabilmesi için doğu-batı doğrultusunda 35 cm genişlemektedir (Foto I- 153, 156, 156 a).

Kesme küfeki pekiştirme duvarı üzerinde de T/3t almaşıklığında duvar gözlenmektedir. Bu duvar dokusunda kullanılan taşlar küçük boyutlu, (d= 4.5 cm) tuğlalar ise devşirmedir.

T/2t Almaşıklığındaki duvarlar:

Demir kuşaklama gergisinin geçtiği düzeyde T/3t almaşıklığındaki duvar bozulmakta, (d/9/24 cm) blok tuğla dolgu yer almaktadır. Blok tuğla dolgunun üstünde, kemerin doğusunda T/2t almaşıklığında duvara rastlanmaktadır.

Belli Bir Yinelemeye Sahip Olmayan Almaşık Duvarlar:

Ana askı kemerinin içinde, pencere aralarında 3, 4, kenarlarda daha fazla sayıda olmak üzere tuğla

sıralarından hatılları olan moloz taş duvar yer almaktadır.

Payandaların güney cephesinde, ana askı kemerinin üzengi düzeyinin üstünde, bir, iki ve üç sıra tuğla hatılları olan moloz taş duvar dokuları gözlenmektedir.

Saçak Korniş:

Saçak üst kotu, doğuda 893 cm, batıda ise 904 cm'dir. 42 cm kalınlığındaki saçak korniş taşırtma tekniğiyle örülmüş 5 sıra (4/17-4/30 cm) tuğladan oluşan içbükey profile sahiptir.

II.3.4. Kuzeydoğu (Yan) Cephesi (Foto 157-167)

Genel Tasarım: (Foto I- 162, 163)

Cephe, güneyden kuzeye doğru, yan sahnın, sahnın ve son cemaat yerinin doğu ceplerelerinden oluşmaktadır. (Abdest alma yeri ve helelar dikkate alınmamıştır. Foto I- 157, 158, 162)

Pencereler:

Alt Sıra Pencereler: (Foto I- 163, 192, 193)

Pencereler, iki dikdörtgen alt sıra ve üç oval tepelik penceresi sistemine sahiptir. Tepeliklerin ikisi de alt sıra pencerelerinin aksında yer almaktadır.

1. Doğu Yan Sahnın Alt Pencereleri:

(Foto I- 163)

Batı yan sahnındaki alt sıra pencereleriyle aynı tipte olan pencereler 110 / 195 cm boyutlarındadır. Sövelerin altbaşlıkları, zemin kotu (0.52 m) ile aynı düzeydedir.

2.Son Cemaat Yeri Penceresi: (Foto I- 192, 193)

Batı cephesindeki ile aynı tipte ve konumdadır.

Üst Sıra Pencereleer: (Foto I- 163)

Pencereler, batı cephesinde olduğu gibi dörtlü pencere düzenindedir. Pencerelerin üzerinde bulunduğu dolgu duvarı batı dolgu duvarında olduğu gibi odtaşından değildir. Buradaki pencerelerde yalancı kemer yerine kible üst sıra pencerelerinde olduğu gibi (d= 4.5 cm) devşirme tuğladan yuvarlak kemerler yer almaktadır.

Ortadaki büyük pencereler 120-125/150-175 cm;yanlardaki küçükler ise 100-90/110-120 cm boyutlarındadır.

Ana Askı Kemerı:

Batı askı kemerı ile aynı özelliklere sahiptir.

Hafifletme Kemerı:

Batı beden duvarındakilerle aynı özelliklere sahiptir. İçlerinde moloztaş dolgu yer almaktadır.

Duvar:**Dolgu Duvarı:**

Batı-kesme odtaşı dolgu duvarından farklı olarak moloz kireç taşı ile örülmüştür (Foto I- 163, 173). Bu moloztaş dolgu duvarına, son cemaat yerinin giriş cephesinde de rastlanmaktadır (Foto I- 144).

Taşıyıcı Duvarlar:**T/2t Almaşıkıl**

Kible alt sıra pencerelerinin güneyinde, pencere ile payanda arasında, düzenli yinelemeye sahip T/2t (2.5-3/28-30 cm) almaşık örgüye sahip duvar dokusu yer almaktadır. Aynı duvar dokusu, son cemaat yerinin giriş cephesinde de vardır.

Odtaşı Duvar Dokusu

Kuzeydoğu alt sıra pencerelerinin kuzeyinde, pencere ile abdest alma yeri duvarının arasında, (20/35 cm) kesme odtaşı duvar dokusu vardır.

Payandalar farklı iki duvar dokusuna sahiptir. Bunlardan birincisi, beden duvarları ile arakesitlerinde 35 cm genişliğinde (Foto I- 164-167) ve üzerinde eski payandanın tuğla (4.5/35/35 cm) boşaltma kemeri başlangıcının gözleendiği T/3t almaşık örgüye sahip duvar dokusudur (Foto I- 166). İkinci duvar dokusu ise kuzey (Foto I- 164, 166) ve güney (Foto I- 165, 167) payandalarda gözlenen bir, iki ve daha fazla sayıda tuğla hatılları olan moloz duvardır.

7 / 9.5 cm'lik demir -onarım- kuşaklama gergisinin üstünde (6/9/24 cm) blok tuğla dolgu yer almaktadır. Blok tuğla dolgunun üstünde, 1894 depremi sonrasında Haliç'e doğru eğimlenen beden duvarını düzeçlemek amacıyla örülen, yatay (4/17-4/30 cm) tuğla dizileri yer almaktadır.

Saçak Kornişi:

Diğer cephelerle aynı özelliklere sahiptir.

II.4.STRÜKTÜR

Sahın ve son cemaat yerinde strüktür, plastır ve ayaklar üzerindeki askı kemerlerine oturan kubbelardan oluşmaktadır. Geçiş ögesi pandantiftir. Yan sahınlarda ise, strüktür yığma duvarlarla, bunlara mesnetlenen yarım beşik tonozlardan oluşmaktadır.

Sahın ve son cemaat yerinin taşıyıcı sistem elemanları plastırlar, ayaklar, askı kemerleri, pandantifler ve kubbelerdir, yan sahınlarda ise sürekli taşıyıcı olan duvarlar ve yarım beşik tonozlardır (Şekil I-44).

1894 sonrasında sahın atkı kemerleri ve son cemaat yeri askı kemerleri altlarına eklenen kemerlerle sağlamlaştırılmıştır. Kemerlerin düzenli hizalarında 7 / 9.5 cm kesiminde demir gergiler kullanılmıştır.

Ayakların etrafı mantolanmış; böylece ek kemerlerin oturabilmesi sağlanmıştır. (Foto I- 49, 104)

Ana kubbe sağırdır. (Foto I- 85-97). Ana askı kemerleri sahnın dört köşesindeki duvar ayaklarına oturmaktadır. (Foto I -28, 43, 48, 67) Askı kemerlerinin içinde pencerelerinin açıldığı dolgu duvarları yer almaktadır. Sahnın ortada ayaklara oturan doğu ve batı dolgu duvarlarındaki ikiz boşaltma kemeri açıklıkları ile yan sahnılara bağlanmaktadır. (Foto I- 49, 67)

Yan sahnınların tonozları yaklaşık doğu ve batı ana askı kemerlerinin üzengi hizalarına mesnetlenmektedir.

Son cemaat yeri 10 plastır ve 2 ayağa oturan askı kemerlerine mesnetlenen 6 adet pandandifli kubbeden oluşan bir strüktür sistemine sahiptir. (Şekil I-44)

II. 5. YAPIM TEKNIĞI VE MALZEME

II.5.1.Temeller

Yemiş İskelesi Limon Hanı önünde sahilden 18 m uzaklıkta yapılan sondajlarda 63 m derinliğe inildiği halde ana kayaya ulaşılammıştır [136]. Yenicami sondajlarında anakaya 38 m derinlikte bulunmuştur [137].

Gevşek ve dolgu zeminlerde, zemin sağlamlaştırması olarak kazıklı temel sistemleri uygulanmaktadır, ancak Ahi Çelebi Camisinin bulunduğu bölgede, yine de sağlam zemine ulaşmak söz konusu değildir. Bu nedenle yapıldığı ilk günden itibaren yapıda strüktürel bozulmalar başlamıştır. Yapının kuzey ve güney duvarlarındaki 415 cm yüksekliğinden geçen demir gerginin altında kalan kısımlardaki düşey sapmadan

(Foto I- 168, 155) açıkça izlenebildiği kadarıyla yapım kuzeydoğu yönünde Haliç'e doğru eğilmiştir.

Yenicami'de yapılan araştırma sonuçlarına göre gevşek zeminlerdeki temel sistemleri iki tür olabilmektedir:

1.Temel çukuru yeraltı suyu düzeyinden yaklaşık 2 m kadar kazıldıktan sonra zemin kısa ahşap kayıklarla 2-3 m derinlikte sıkıştırılmakta, ve kazık başları birbirine dik doğrultuda ahşap girişlerle bağlanarak ahşap bir ızgara oluşturmaktadır. Izgaranın boşlukları moloz taş ve horasanla doldurularak yatak oluşturulmakta ve altında sıkışan zemin inşaat alanı olarak kullanılmaktadır.

2.Temel çukurunun dibine daha ince bir yatak yapılarak sürekli temeller kaset biçiminde örülüp, araları doldurularak kargir bir radyajeneral oluşturulmaktadır [138].

Ahi Çelebi Camisinin çağdaşı olan ve göreceli olarak daha sağlam ve az zemin suyu sorunu olan bir zeminde inşa edilmiş Tahtakale Hamamının temelleri ise:

3.Taşıyıcı duvarların genişletilmesi ve ahşap bağkirişleriyle dik doğrultuda bağlanarak yatay kuvvetlere karşı önlem alınmasıyla yapılmıştır [139].

Yapıda bir temel sondajı yapılmadığından, bu veriler ışığında yapıda ahşap kazıklar üzerine yatak sisteminin kullanılmış olduğu, ve temel duvarlarının en az 2-3 m derine inerek yaklaşık 3 m uzunluğundaki ahşap kazıklarla ve yatakla sıkıştırılmış bir yüzeye oturmuş olabileceği varsayılmaktadır.

II.5.2.DÜŞEY TAŞIYICILAR

II.5.2.1.SÜREKLİ DÜŞEY TAŞIYICILAR (DUVARLAR, PLASTIRLAR, PAYANDALAR)

Bu yapı elemanlarında iki farklı örgü tekniği kullanılmıştır; taş, tuğla almaşık örgü ile kesme taş örgü duvar teknikleri.

Almaşık Duvarlar:

T/3t, T/2t, T/1-2t

T/3t Almaşık Duvarı (Şekil||_7 a)

Tuğla boyutları 4.5/35/35 cm ve kesme küfeki boyutları 20-30 / 70-95 cm'dir.

Kuzey ve güney cephelerinde (Foto I- 145, 153, 156 a), doğu ve batı cephelerinde (Foto I- 193, 171) kullanılmıştır.

Güney cephesinde kesme küfeki kaplamada rastlanan T/3t almaşık duvarında ise 4.5 cm kalınlığındaki tuğla ile aynı cins iri küfeki ve kabayonu küfeki taşı (devşirme) malzeme kullanılmıştır. (Foto I- 153, 156 a)

T/2t (T/1-2t) Almaşık Duvarı (Şekil||_7 b)

Tuğla boyutu 3/30/30 cm olan almaşık duvarda yaklaşık 25 cm genişliğinde moloz taş sıraları vardır. Taş sıralarında kireç taşı kullanılmıştır. Son cemaat yeri kuzey cephesinde (Foto I- 139, 144), doğu ve batı yan sahinlerinde (Foto I- 163-173), sahin doğu duvarında (Foto I- 49, 51, 52) payandalarda (Foto I- 150, 156, 164-167, 174, 175) rastlanmaktadır.

Kesme Taş Duvarlar: (Foto I- 156 a, 171)

Büyük Boyutlu Kesme Küfeki Taş Duvarı

Güney cephesindeki taş kaplamada demir gergilerle bağlanan duvar dokularında 25 - 38 / 45 - 110 cm boyutlarında yoğun kesme küfeki taşı kullanılmıştır. (Foto I- 153, 154, 156, 156 a)

Bu cins taşa, son cemaat yeri I. ünitesi batı cephesinin minare ve çeşme ara kesitleriyle (Foto I- 171, 172), aynı ünitenin doğu cephesinde, (Foto I- 193) sahin kuzey beden duvarının 120 cm yüksekliğindeki kısımlarda (Foto I- I -28-35, 111) rastlanmaktadır.

Küçük Boyutlu Kesme Küfeki Taş Duvarı

Güney cephesindeki taş kaplamada, 15-20 / 30-65 cm boyutlarında kesme küfeki taş kullanılmıştır. (153, 156, 156 a) Bu cins taşa ayrıca son cemaat yeri I. ünitesinin batı cephesinde 25-30 / 55-70 cm boyutlarında rastlanmaktadır (Foto I- 171).

Moloz Taş Duvarlar:

Moloz Kireç taşı Dolgu Duvarı

Son cemaat yeri kuzey cephesindeki kemer açıklıklarında (Foto I- 139, 144) ve doğu yönündeki ana askı kemerindeki dolguda (Foto I- 163) rastlanmaktadır.

İçinde Tuğla Kırıkları ve Tuğla Dizileri Bulunan Kireçtaşı Moloz Duvar

Sahin kuzey (Foto I- 2-31) ve güney duvarlarında (Foto I- 43, 46), yan sahinlarda (Foto I- 54, 55, 64, 65, 76,

77) batı ve kuzey duvarlarında (Foto I- 108, 111, 113-115, 118) rastlanmaktadır.

Duvarlarda Kullanılan Harçlar ve Sıvalar

1990 raspası sonrasında sahin beden duvarlarının iç yüzeylerinde oldukça yumuşak kırılgan kireç sıva kullanılmakla birlikte yer yer portland çimentolu sıvaya rastlanmıştır. Son cemaat yerinde ise tamamen portland çimentolu sıva kullanılmıştır. 1990 yılı raspasından artan bir sıva parçasının kalınlığı duvardaki düşeyden sapmadan dolayı döşeme düzeyinde 15 cm'e ulaşmaktadır (Foto I- 112). Bu kalın portland çimentolu sıva özellikle deniz suyu seviyesindeki yapıda malzeme bozulmalarına yıkıcı nitelik kazandırmıştır.

Kullanılan Harçlar:

Yapının alt düzeylerinde oldukça sağlam ve açık renkli horasan harcı vardır. Daha sonra uygulanan ek kemerlerde doğu atkı kemerlerinde ve yarım tonozlarda kırmızı renkli içinde iri beyaz kireçtopakları ve lifli katkıların bulunduğu bir harç kullanılmıştır (Foto I- 125).

Kemer Karın Çizgisine Harç Genişlikleri:

Ana askı kemerlerinde yaklaşık 5.7 cm, son cemaat yeri askı kemerlerinde 2.5-3 cm, doğu atkı kemerlerinde 3 cm, ek kemerlerde ise 2.5-3 cm'dir.

II.5.2.2.TEK TAŞIYICILAR (AYAKLAR)

Ayaklar ve duvar ayakları 16 cm kalınlığında ve 25-70 / 38-110 cm boyutlarında kireçtaşlarından mantolarla kaplanmıştır. Hantallaşan ayakların köşeleri 4 cm

genişliğindeki pahlarla inceltilmeye çalışılmıştır (Foto I- 49)

Harimdeki plastırlar 150 / 150 cm; serbest ayaklar 160 / 210 cm kesitinde olup 210 cm yüksekliğindedirler. Mantoların üst düzeyinde 12 cm yükselen ve 10 cm dışarı taşan dış bükey alçı profil yer almaktadır. Bu profil son cemaat yeri manto üst düzeylerinde bulunmamaktadır.

Son cemaat yerindeki ayaklar 160 / 180 cm kesidinde ve 140 cm yüksekliğindedir. Duvar ayakları I. ünite de köşelerde 80-90 / 155-180 cm kesidinde ve aynı yükseklikte dir. II. ünitenin batı duvarında bulunan kapıya göre ayağın kesidi küçültülmüştür. II. ünitenin kuzey köşelerindeki duvar ayakları 70/70 cm kesidindedir. Ayrıca giriş kapısının iki yanında kapı kanat genişliği ve yüksekliğinde 43 cm kalınlığında duvar nişleri bulunmaktadır.

II.5.3.KEMERLER

Yapıda tuğla ve taş olmak üzere iki tür kemere rastlanmaktadır. Yapının genelinde, tuğla kemerler kullanılmıştır. Od taşından kemere sadece batı atkı kemerlerlerinde rastlanmaktadır.

II.5.3.1. TUĞLA KEMERLER

Yapının ana askı, son cemaat yeri askı, sahnın atkı, sahnın eski giriş kapısı, son cemaat yeri I. ünitesinin doğu ve batısındaki pencerelerin parapet düzeylerindeki kemer izleri ve ek kemerler tuğladandır. Ayrıca doğu ve batı cephelerindeki hafifletme kemerleri ve kuzey ve güney cephesindeki payanda boşaltma kemerleri tuğladandır.

Tuğla kemerler 1 tuğla, 1.5 tuğla ve 2 tuğla kalınlığındadır.

Son Cemaat Yeri Askı Kemerleri

3/30/30 cm boyutlarındaki tuğladan çift merkezli sivri kemer biçiminde yapılmışlardır. 1.5 t kalınlığındadırlar. Açıklıkları 375-385 cm'dir.

Sahın Askı Kemerleri

4.5/35/35 cm boyutlarındaki tuğladan çift merkezli sivri kemer biçimde yapılmışlardır. 2 tuğla kalınlığındadırlar. Kuzey ve güney cephelerinde dolgu duvarı 14 cm geri çekilerek kemerler boşaltılmıştır.

Sahın Atkı Kemerleri

Sahın doğu atkı kemerleri, 3/30/30 cm boyutlarındaki tuğladan yuvarlak kemer biçiminde yapılmışlardır. 2 tuğla kalınlığındadırlar. Kemer sırt çizgisi düzeyinde dolgu duvarından 12 cm geri çekilmektedir. Kemer açıklıkları 300-325 cm'dir. Manto ve döşemedeki dolgudan dolayı kemer üzengi hizaları belirlenememektedir.

Ek Kemerler

cm boyutlarındaki tuğladan yuvarlak kemer biçiminde yapılmışlardır. 1 tuğla kalınlığındadırlar (Foto I-49).

II.5.3.2. TAŞ KEMERLER

Yapının sadece batı atkı kemerleri taştandır (Foto I-69). 45/45 cm boyutlarındaki odtaşlarından çift merkezli sivri kemer biçiminde yapılmışlardır. Alın genişliği tek taş boyutuna bağlıdır. Açıklıkları 320-350 cm'dir.

II.5.4.GEÇİŞ ÖĞESİ (PANDANTİF)

(Foto I -28,48,67,85)

Üzerleri sıvalı olduğu için malzemesi belirlenememiştir. Pandantifler, askı kemerleri yüzeyinden yaklaşık 4 cm öne çıkmaktadır. Böylece, askı kemeri açıklıkları, yanlardan 4'er cm daralmaktadır.

II.5.5. ÖRTÜ ÖĞELERİ (KUBBE, TONUZ)

II.5.5.1.KUBBELER

Kubbeler sıraları merkezi göre ışınsal olarak dizilerek tepede kilit taşının girdiği boşluğa kadar yükselen tuğla sıralarından oluşurlar (Foto I- 88, 90).

I.Ünite Kubbeleri

ünite kubbelerinde (2.5-3/28-30 cm) tuğla kullanılmıştır. Kilit noktalarında 24 cm çapında küfeki kilit taşları bulunmaktadır.

II.Ünite Kubbeleri

ünite ile aynı malzeme ve tekniğe sahip olmasına rağmen kilit taşları yoktur.

Ana Kubbe

cm ile 4.5/35/35 cm boyutlarında tuğla ile örülmüştür. 20 cm yüksekliğinde ve 38 cm çapında küfeki kilit taşının ortasına ahşap alem direği oturmaktadır (Foto I- 88, 90). Kubbe alemi bakırdan yapılmıştır (Foto I- 94, 95) (Şekil . 6 a, 6 b) Kubbenin açıklığı kuzey-güney doğrultusunda 995 cm, doğu-batı doğrultusunda ise 920 cm'dir. Kubbe kalınlığı yaklaşık 40 cm'dir. Kubbenin saçak kotunun 35 cm (Foto I- 92, 93) ve 108-

152 cm (Foto I- 88, 91, 162) üstünde iki kademe -kasnak genişlemesi- gözlenmektedir. Kubbe iç yüzündeki sıva çatlağı da bu izi takip etmektedir (Foto I- 85, 86). Kademeler arasındaki yüzey farkı kaba, boşluklu bir harçla doldurulmuştur. Harcın içinde alaturka kiremit parçalarına rastlanmaktadır (Foto I- 91, 88) Kasnak genişlemesinin üst düzeylerinde çeşitli (yaklaşık 1.5-2.5 m) aralıklarla yerleştirilmiş kaba yonu küfeki ve odtaşlarına rastlanmaktadır (Foto I- 89).

II.5.5.2. TONOZLAR

Yan sahinleri örten ve 185 cm açıklığındaki yarım-beşik tonozlar oldukça basıktır (Doğuda: Foto I- 53, 55, 59, 66 a, 66 b; Batıda: Foto I- 70, 71, 75-79). Oldukça düzensiz dizilere sahip tonozlarda 2-2.5/28 cm boyutlarında tuğla kullanılmıştır.

Tonozların üzengi düzeyleri üzerinde yeralan oval tepelik pencerelerinin bulunduğu kısımlarda 1/4 çarpaz tonozlar kullanılmıştır (Foto I- 59, 60).

Batı tonozunda minareyi karşılayan kısım sağlamlaştırılmıştır (Foto I- 70, 71)

II.5.6. DÖŞEMELER

Harim ve Son Cemaat Yeri Döşemeleri:

Harim ve son cemaat yerinde açılan sondaj kuyularından (Foto I- 114, 115, 118, 126, 127) gözlenebildiği kadarıyla döşemeler yukarıdan aşağıya doğru grobeton (d= 12 cm), döşeme tuğlası (d= 4.5 cm) ve moloz dolgudan oluşmaktadır. Bu kesit kalınlıkları sondaj kuyusu etrafında sürekliliğe sahip bulunan tabakalardan ölçülmüştür. Yapıdaki izlerden anlaşıldığına göre döşeme yaklaşık 100-150 cm doldurulmuştur.

Çeşmenin Döşemesi:

Üstündeki ek odanın döşemesi 8/12 cm kesitindeki ahşap kirişler üzerindeki 2.2 cm kalınlığında ahşap kaplamadan oluşmaktadır. Haznenin arkasına eklenen koridorun döşemesi 20/20 cm karo mozaik ile kaplıdır.

İmam Odasının Döşemesi

Son cemaat yerinden 14 cm yükseltile döşeme 2.2 cm ahşap kaplamalıdır.

Abdest Alma Yeri ve Helaların Döşemesi

20 / 20 cm boyutlarında karo mozaik kaplıdır.

BÖLÜM III. YAPININ BUGÜNKÜ DURUMU

III.1.YAPININ GEO-TOPOGRAFIK KONUMUNDAN KAYNAKLANAN SORUNLAR

Haliç'in güneyindeki surdışı sahil şeridi, Kağıthane ve Alibey derelerinin alüvyonlarından ve insan eliyle yapılan dolgudan oluşmuştur. Ahi Çelebi Camisinin hemen yanında, Yemiş İskelesi, Limon Hanı önünde, kıyıda 18 m içerde yapılan sondajda 63 m'ye inildiği halde anakayaya ulaşılammıştır. Zemin tabakaları sırasıyla şöyledir: 11 m'ye kadar su, 11-44 m'de çamur, kum, 41-53 m'de kumlu kil, 53-63 m'de kil, 63 m'de sert kil bulunmaktadır [140] (Şekil III- 1 a, 1 b).

Yapının bulunduğu bölge zemin sorunlarının yanı sıra meşhur İstanbul yangınlarının başladığı ve çevreye yayıldığı bir odaktır. Bunun yanı sıra 1499'da mevcut olan yapı bilebildiğimiz en erken 1509'da ve 1894'te depremler geçirmiş ve geo-topografik konumu nedeniyle

yeniden yapılmasını gerektirecek kadar ağır strüktürel hasarlar almıştır.

III.2. STRÜKTÜR VE KONSTRÜKSİYON İLE İLGİLİ (YAPISAL) BOZULMALAR

Ana kubbenin örttüğü alanın tam kare (10.5/10.95 m) olmayışı kubbe yüklerinin asimetrik dağılmasına yol açmış, zemindeki düzensiz oturmalar ve kuzey-doğu Haliç yönünde düşeyden sapmalar eğik kuvvetler oluşturularak strüktürel sorunları arttırmıştır.

Strüktürel bozulmaların asıl nedeni III. bölümünde anlatıldığı gibi bu bölgedeki zemin tabakalaşmasının dane boyutu, birim hacim ağırlığı ve boşlukluluğudur. Yapı 100-150 cm oturmuş ve Haliç yönünde 6 derece yatmıştır, batıdaki yarım beşik tonozlu hacim temellerindeki farklı oturma nedeniyle güneyindeki payanda boyunca düşey olarak çatlamıştır. Çatlak tonozda da devam etmektedir (Foto I- 75-77, 175).

Son cemaat yerinin I. ünitesinin doğu kubbesinin de kubbe kemeri kilit noktasından başlayarak, pandantife geçen ve kubbeden ilerleyen bir çatlak vardır (Foto I- 130, 131, 114, 122). Ayrıca aynı kubbenin güney askı kemerinde de kilit noktasında yapısal bir çatlak vardır (Foto I- 108, 110).

Ana kubbede ciddi boyutta çatlaklar yoktur. Yeterli kasnak sistemine sahip olmayan kubbe beden duvarlarını açma eylemindedir.

Son cemaat yeri özgün durumunda tek üniteli olduğundan ikinci ünitenin ayrı bir temel sistemi vardır. Bütün zemin-temel-üst yapı ilişkilerindeki aksamaları ve yapının birçok kez yıkılarak farklı dönemlerde yapılmasından malzeme ve yapım tekniklerinin her

defasında daha az özenli olmasına karşın iç içe girmiş sistemlerde oturmuş bir strüktür-temel-zemin hassas dengesi söz konusudur.

Dışarıdan zorlayıcı sistemlerle deniz suyu düzeyini düşürmek düşünülmemelidir. Ayrıca yapının çevresinde zemin itkilerini değiştirecek yeni inşaatların, sondajların ve titreşimlere neden olacak ağır vasıtaların ve araçların çalışmasının önlenmesi gerekmektedir.

III.3. MALZEME BOZULMALARI

Malzeme bozulma nedenleri gruplanacak olursa:

1.Zeminden yükselen rutubet, kapiler emme yoluyla kasnak kotu düzeyine kadar mazemelerin rutubet düzeyleri yükseltmiştir. Tek dengeleyici öge duvarın kuruma süreci ile, yükselen rutubetin düzeyini düşürmesidir.

2.Zemin suyunun deniz suyu olması, kapiler emme yoluyla tuz çözeltilerinin ve NaCL aerosollerinin gözenekli taşlar tarafından absorbe edilmesi. Çeşitli yüzeylerdeki farklı rutubet düzeyleri içeren taşlar arasında ayrıca difüzyon ve osmosis yoluyla da rutubet alışverişi söz konusudur.

3.Hava kirliliğinin yoğun olduğu bu bölgede başta SO₂ olmak üzere öteki hava kirleten gazların ve katı partiküllerin etkileri. Hava kirleten gazlar aerosol, gaz veya asit yağmuru şeklinde özellikle kireçtaşlarına ve CaCO₃ bağlayıcılı kumtaşlarına etkimektedir. Katı partiküller ise yüzey yoğunlaşmasıyla birlikte kabuklanmalara katılmaktadır.

4.Hava kirliliğinden kaynaklanan tuzlar, malzemenin bileşiminden kaynaklanan tuzlar ve zemin kaynaklı tuzlar birbirleriyle kiyasal tepkimelere girerek suda çözünen veya hidratlanan tuzları oluşturmaktadır. Ancak bu yapıda ıslanma-kuruma döngüleri yoğun olmadığından ve suda çözünen tuzlar uzun süre çözelti halinde kaldıklarından yıkıcı etkileri daha sınırlıdır. Bununla birlikte, hidratlanan tuzların daha yüksek hidrat derecelerine geçerek hacim arttırmaları yoluyla tahribatları söz konusudur.

5.Mekanik Gerilmeler: Yapıdaki strüktürel hareketlerden ortaya çıkan çekme gerilmeleri sonucunda taşlarda meydana gelen çatlaklar söz konusudur.

6.XX. yy. onarımlarında yapılan çimento harcı sıvaların su buharı diffüzyon direnci nedeniyle rutubet sorunlarını arttırmaları ve bünyeye soktukları Na, K iyonları nedeniyle Na_2CO_3 , KCO_3 ve bunun hava kirleten gazlarla kimyasal tepkimeye girmesiyle Na_2SO_4 ve KSO_4 oluşumuna yol açmaktadır.

Bu yapıdaki ağır zemin ve strüktürel bozulma sorunları birinci dereceden önemlidir ve malzeme bozulmalarından kaynaklanan bir strüktürel bozulma söz konusu değildir.

BÖLÜM IV RESTİTÜSYON

Bu restitüsyon denemeleri, gravür ve minyatür gibi grafik belgelerin ve analogik verilerle desteklenen yapısal verilerden faydalanılarak yapılmıştır.

Yapının, 1990 yılında raspalanmış olması, gerekli bazı saptamaların yapılabilmesi için olanaklar sağlamıştır. Bununla birlikte, Haliç kıyısında dolgu zeminde bulunan, sürekli oturan ve doldurulan, zaman içinde çeşitli ekler alan yapıda kazı yapılamadığından gerekli

ipuçlarının tamamı bulunamamıştır. Onarıma başlanmadan önce kazı yapılması, yapının temizlenmesi, çıkan ipuçlarının değerlendirilerek restitüsyon tekrar ele alınması gerekmektedir

IV. 1. I. DÖNEM (İLK TASARIM : 1499 ÖNCESİ)

Matrakçı Nasuh'un İstanbul Minyatürü (1533-36) (şekil 11-13) yapının ilk tasarımı hakkında genel bir fikir vermektedir (bkz. bölüm I.4.6.1.) (şekil IV.1).

XV. yüzyıl sonu ve XVI. yüzyıl başında Edirne ve İstanbul'da yapılan çağdaş örnekler kronolojik sıralamayla şöyledir: Babaeski Fatih Camisi (1467), Bursa Çakır Ağa Mescidi (1505 öncesi), Edirne Çakır Ağa Mescidi (1482), Topkapı Beyazıd Ağa Camisi, Çarşamba Beyceğiz Mescidi, Sultan Selim Debbağ Yunus Mescidi (1477). Bu yapılar, Sakıflı Mahalle Mescidi tipindedirler; enlemesine gelişmiş dikdörtgen planlı harim bölümü ve önlerindeki ahşap direklikten oluşmaktadırlar. Harim, sıvalı veya sıvasız moloz taş beden duvarlarına sahiptir. Beden duvarları üzerinde kirpi saçaklı, alaturka kiremit kaplı ahşap direklik draha alçak tutularak ayrı bir çatı ile örtülmekle birlikte [142], bir kısmında da moloz taş duvarlı harim ve ahşap direklik bölümleri tek bir çatı altında toplanmaktadır [143].

Grafik, analogik ve yapısal verilere (bkz. bölüm I.4.6.1) dayanılarak ; Yapı, moloz taş beden duvarlarının çevrelediği enlemesine gelişmiş dikdörtgen planlı harim bölümü ve önündeki ahşap direklikten oluşmaktadır. İki sıralı pencere düzenine sahiptir. Alt sırada, giriş kapısının ve mihrabın iki yanında birer tane, doğu ve batı duvarlarında 3 veya 4'er (?) tane olmak üzere dikdörtgen pencereler yer almaktaydı. Pencereler bir tuğla (4.5/23/23 cm) kalınlığında tuğla sivri hafifletme kemerine (bkz. pafta 9) sahipti. Üst sırada ise, dıştan petek, içten camlı yüzeylerle kapatılmış sivri kemerli pencereler

yer almaktaydı. Kirpi saçaklı ahşap oturtma çatı alaturka kiremit ile kaplıydı (şekil IV-1).

IV.2. II. DÖNEM (MİMAR HAYREDDİN DÖNEMİ ONARIMI SONRASI)

Matrakçı Nasuh'un İstanbul Minyatürü (şekil I-11-13) yapının (1533-36) yıllarındaki durumu hakkında genel bir fikir vermektedir. (bkz. bölüm I.4.6.2.) (şekil IV-1).

XV. yüzyıl sonu ve XVI yüzyıl başında Edirne ve İstanbul'da yapılan benzer örnekler kronolojik sıralamayla şöyledir: Edirne Dayı Hatun Mescidi, Saraçhanebaşı Dülgeroğlu Camisi, Fincancılar Çandarlı İbrahim Paşa Camisi (1492), Edirne Atik Ali Paşa Camisi (1519) [141]. Bu yapılar, ahşap oturtma çatılı mahalle mecdi, camisi tipindedirler. Kare planlı harim bölümü ve yanları kapalı son cemaat yerinden oluşmaktadırlar. Son cemaat yerinin yanlarındaki duvarlarda kemer veya pencere açıklıkları bulunmaktadır. Beden duvarları ayırık derzli örülmüş küçük boyutlu kesme küfeki taş duvarlardır. Beden duvarları üzerinde Evliya Çelebi'nin çarpuşta olarak adlandırdığı kurşun kaplı ahşap oturtma çatı yer almaktadır. Harim ve son cemaat yeri tek bir çatı altında toplanmaktadır.

Grafik (?), analogik ve yapısal verilere (bkz. bölüm I.4.6.2) dayanılarak: Yapı 1510 depreminde hasara uğradıktan sonra ayırık derzli küçük boyutlu kesme küfeki taş duvarlarla onarılmış olmalıdır. Ahşap direklik yerine doğu ve batı beden duvarlarının uzantısı ile kuzeydoğu ve güneybatıdan sınırlandırılan son cemaat yeri geliştirilmiştir. Önde iki serbest ayak, sütun veya ahşap direk yer almaktaydı. (şekil IV-1).

IV.3. III. DÖNEM (MİMAR SİNAN DÖNEMİ ONARIMI SONRASI)

Mimar Sinan dönemine ait, Melchior Lorichs'e ait olan 1559 (şekil 14,15), diğeri 1585 (şekil 17) tarihli iki gravür vardır (bkz. bölüm I.4.6.3) (şekil 11).

IV. 3. 1. SON CEMAAT YERİ

Yapısal verilere (bkz. bölüm I.4.6.3) dayanılarak: Mimar Sinan döneminde mevcut yapının son cemaat yerinin kuzeydoğu ve güneybatı duvarları korunarak üç açıklıklı tek sıra revaklı son cemaat yeri geliştirilmiştir. Duvarların kuzey uçlarına duvar ayakları eklenmiştir. Duvarlarla bütünleşen ayakların alt kısımları kesme küfeki, üst kısımları ise T/3t almasıklığında duvar dokusuna sahiptir (Foto I- 171,172,193) (bkz. pafta 20). Aynı müdahale kible cephesinde de vardır. T/3t almasıklığındaki duvarın altında, tuğla ana askı kemerlerinin mesnetlerinde kesme küfeki taş duvarlar kullanılmıştır (Foto I- 156,156 a) (bkz. pafta 21). Bu onarım sırasında uygulanan kubbe örtü sistemi pandantifler yardımıyla askı kemerleri tarafından taşınmaktadır. Askı kemerlerinin mesnetlendiği ayaklar, duvar ayaklarını sağlamlaştırmak amacıyla iri, yoğun kesme küfeki taş ile örülmüş olmalıdır. Ayaklara tuğla kemerler oturmaktadır. Beden duvarları T/3t almasıklığındadır.

Son cemaat yerinin kuzeyinde yeralan üç adet tuğla kemer doğu ve batı duvar ayakları ile ortada iki serbest ayağa oturuyor olmalıdır. Tuğla kemerlerin üzerinde T/3t almasıklığında duvar yerelmalıdır.

IV. 3.2. HARİM

IV.2. ve I.4.6.2. bölümlerinde anlatıldığı gibi yapısal verilerden anlaşıldığına göre yapı, Mimar Sinan dönemi

onarımından önce küçük boyutlu kesme taşlarla ayrık derzli örülmüş beden duvarlarının çevrelediği enlemesine gelişmiş dikdörtgen planlı harim bölümüne sahip olmalıydı. Mimar Sinan döneminde, merkezi mekan anlayışı ile harimin simetri merkezine, dar kenarının uzunluğunda çapa sahip kubbe yapılmış olmalıdır. Kubbenin taşınabilmesi için kare planlı sahinin dört köşesine kesme küfeki duvar ayakları yapılmış olmalıdır. Duvar ayakları önceki yapıdan kalan küçük boyutlu kesme küfeki duvarın içine yerleştirilmiştir (Foto I- 156,156 a).

Dikdörtgen planlı harimin ortasında kare planlı sahin oluşturulduktan sonra yanlarda kalan ince, uzun koridor niteliğindeki yan sahinlerle olan bağlantı doğu ve batıdaki ikişer boşaltma kemeri ile sağlanmış olmalıdır. Boşaltma kemerleri ortada bir serbest ayağaa yanlarda ise duvar ayakları ile oturmalıdır.

Ana askı kemerleriyle yükseltilecek sahinin kuzey ve kible duvarları doğu-batı doğrultusunda yan sahinler boyunca devam etmektedir. Bir tuğla kalınlığında Edirnekapı Mihrimah ve Tophane Kılıç Ali Paşa camilerinde rastlanan tipte boşaltma kemerleri açılmış olmalıdır.

Sahin kuzey duvarında yer alan 120 cm yüksekliğindeki yanaşık derzli küfeki duvar dokusu yanlarda duvar ayakları ile sınırlanmaktadır. Duvar üzerinde, cümle kapısının batı kenarında tuğla kapı kemeri izine rastlanmaktadır. 4.5/35/35 cm'lik koyu kırmızı renkli tuğlaların arasındaki açık renkli homojen horasan harcın 5-6 cm kalınlığında olması kemerin taş ve tuğla almasıyla örgülü olmadığını ve tuğla olduğunu düşündürmektedir. Kemer izi oldukça yetersiz olduğu için kemerin biçimi hakkında bir fikir edinilememiştir.

Payandaların üzerinin eğrisel örtüden gelen eğik yüklerin doğrultusuna göre eğimli olduğu sanılmaktadır. Kuzey-güney doğrultusunda 9.40 m, doğu-batı doğrultusunda 9.05 m

apında olan ana kubbenin, yeterince pekiştirilmiş güçlü bir kasnağı olmadığından, ortaya çıkan açılma eğilimini karşılayabilmek için beden duvarlar, ve ana askı kemerleri doğu-batı doğrultusunda desteklenmiş olmalıdır. Payandaların arasında, kilit hizaları, yaklaşık olarak doğu ve batı ana asık kemerlerinin üzengi hizalarında yeralan basık-yarım-beşik tonozlar yapılmış olmalıdır.

IV.3.3 ŞADIRVAN :

Kuzey cephesindeki bezemeden (şekil]]_5 b) ve su haznesinden anlaşıldığına göre şardırvan bu dönemde ortaya çıkmış olmalıdır.

IV. 4. IV. DÖNEM :

Yapı, 1652 Yemiş Bölgesi yangınından sonra, 1795 Hasır İskelesi yangını geçirmiştir. Yapının 1652 ile 1795 tarihleri arasındaki durumunu gösteren Cornelius Loos'a ait 1710 tarihli İstanbul gravürü vardır (şekil]]_18,19).

IV. 4.1. SON CEMAAT YERİ

1585 tarihli gravürde (şekil]]_17) son cemaat yeri üç gözlü tek sıra revaktan oluşmaktadır. Bugün (1992), son cemaat yeri çift revaklıdır. I. ünitenin kuzey doğu kubbesinin kazeyindeki yarık, II. ünitenin kubbelerinde bulunmamaktadır(Foto I- 108,114,122,130,131). İki ünite arasında kütleli farklar vardır. II. ünite daha dardır (Foto I- 130); I. ünite kubbeleri daha büyüktür ve I. ünitenin saçak kotu daha aşağıdadır (Foto I- 130,132-135). Yapım tekniği açısından incelendiğinde aynı boyutta (2.5-3/28-30 cm) tuğlalar kullanılmakla birlikte II. ünite kubbelerinde küfeki kilit taşı (Ø 24 cm) olmadığı görülmüştür (Foto I- 128,129). Sonuç olarak, II. ünitenin sonradan eklendiği anlaşılmaktadır. Son cemaat yeri giriş cephesindeki odtaşı ayaklardan anlaşıldığına göre (bkz.

bölüm I.4.6.4). II. revak bu dönemde ortaya çıkmış olmalıdır. Ayaklar ile birlikte kemerler de od taşından örülmüş olmalıdır. II. sıra revağın yanları 1281 H/1864 tarihli çeşme eklenene kadar açık olmalıdır. Çünk, II. revağın kuzeydoğu ve güneybatı duvarları, 25 ve 75 cm kalınlıklarında, 6/9/24 cm'lik blok tuğla ile örülmüş XIX. yy'a ait duvarlardır(bkz. bölüm II.2.1.s.34.). Çeşmenin yapılmasıyla güney batısı kapanmış olmalıdır. II. ünitenin kuzeydoğu duvarı da aynı özelliklere sahiptir ve daha geç dönemde eklenmiş olması gerekmektedir.

IV.4.2. HARİM

Sahının güneybatı boşaltma kemerleri ve dolgu duvarı bu dönemde od taşından yeniden yapılmıştır.

IV.5. V. DÖNEM : (ŞEKİL IV-1)

IV.5.1. SON CEMAAT YERİ :

Yapısal verilerden anlaşıldığına göre (bkz. bölüm I,4.6.4), 1795 yangınından sonra cephedeki od taşı ayaklar dışındaki bölümler yıkılmış ve yeniden yapılmış olmalıdır. Mevcut durumda, 3/30/30 cm'lik tuğladan yapılmış 1.5 tuğla kalınlığındaki askı kemerleri ve I. revağın kilit taşlı ve pandantifli kubbeleri bu döneme ait olmalıdır (bkz. pafta 19). II. revak kubbeleri daha sonra yeniden yapılmış olmalıdır.

IV. 5. 2. HARİM :

Yapısal verilerden (bkz. bölüm I.4.6.5) anlaşıldığına göre, sahının kuzeydoğu boşaltma kemerleri ve dolgu duvarı bu dönemde yeniden yapılmış olmalıdır (bkz pafta 17). Yan sahınların dış duvarları kısmen yenilenmiştir (bkz. pafta 20,22).

IV. 6. VI. DÖNEM : (ŞEKİL IV_1)

Yapının 1853 yılındaki durumunu gösteren oldukça yetersiz bir çevre fotoğrafı bulunabilmiştir (şekil 26).

IV. 6.1. SON CEMAAT YERİ

Giriş Cephesi: bkz. bölüm IV. 6.3.

Kuzeydoğu ve Güneybatı Cepheleri : bkz. bölüm IV. 6.2.

IV. 6.2. HARİM

SAHİN:

Sahinin kuzeydoğu dolgu duvarının alt kısımlarında XVIII. yy'a ait olması gereken duvar dokusu (bkz. bölüm I.4.6.5.IV.5) üstte ise tuğla kırıklı moloz dolgu duvar yer almaktadır. Moloz dolgu duvardaki pencereler 1894 sonrasında doldurularak yükseltilmiştir. Buna göre, moloz dolgu duvar XVIII. yy sonu ile XIX. yy sonu arasında bir dönemde uygulanmış olmalıdır (bkz. pafta 18,22).

YAN SAHINLAR : bkz bölüm IV.6.3

IV. 6.3. MİNARE :

Yapısal verilerden (bkz. bölüm I.4.6.6) anlaşıldığına göre minare XIX. yy'ın III. çeyreğinde onarılmış olmalıdır (bkz. pafta 18,20). Minarenin kürsüsü analogik verilere göre XV. yy sonu XVI yy başına tarihlendirilebilmektedir. Gövde ile kürsü arasında bir geçiş bölgesinin olmayışından dolayı kürsüden yukarısı XIX. yy'a tarihlendirilmektedir (bkz. bölüm II. 2.3). Kürsü ile gövde arasında gövde sekisi yer almaktadır (Foto I- 177) (bkz. pafta 16). Geçiş bölgesinin ortadan kalkması ve gövde sekisinin ortaya çıkması ilk olarak, Balyanların yaptığı Aksaray Valide Sultan Camisi'nde (1871) görülmektedir. [45].

Minarenin petek kısmı gövdeden farklıdır. Taş sıraları daha alçaktır ve daha koyu renkli kireç taşından

yapılmıştır (Foto I- 176) (bkz. pafta 16). 1894 İstanbul depreminden sonra, peteklerin çoğunun yıkıldığı sırada [146] yıkılmış ve yeniden yapılmış olmalıdır (bkz. pafta 18,20).

Minareye kible tarafından eklenen geçiş mekanı bu onarım sırasında ortaya çıkmış olmalıdır. Bu mekana girişi sağlayan kapı ile son cemaat yeri giriş cephesindeki pencerelerin söveleri 30 cm genişliğinde ve 18,5 cm kalınlığındaki od taşından yapılmıştır (bkz. pafta 8,13). Sövelerin bulunduğu duvarlar tuğla hatıllı moloz taş duvarlardır. Pencereler, 1894'ten sonra yükseltilmiş ve blok tuğla ve portland çimentolu harç ile onarılmıştır (bkz. pafta 8,12,19). Od taşı söveli pencerelerle aynı cephede bulunan ve 1894 sonrasında yapının Haliç'e doğru yaklaşık 100 cm oturmasından dolayı baş kurtaramayacak duruma düşen giriş kapısı, 25 cm genişliğinde ve 8 cm kalınlığına marmara mermerinden söveye sahiptir. Yan sahinlerin dış duvarlarındaki od taşı söve parçalarından ve konumlarından anlaşıldığına göre harimin kuzeydoğu ve güneybatı duvarlarındaki dikdörtgen pencereler, bu dönemde od taşı söveye sahip olmalıdır. 1894'ten sonra kireç taşı söveli olarak onarılmış olmalıdır (bkz pafta 20,22).

IV. 6.4. ÇEŞME :

Çeşme 1284/1864 tarihlidir. Son cemaat yerinin II. revakın batısına eklenmiştir. XX. yy başında üstüne oda eklenmiş olmalıdır.

Çeşmenin kuzeydoğu duvarı 75 cm, güneybatı duvarı ise 55 cm kalınlığındadır. Kuzeydoğu duvarının 2.08 m kotu üstündeki bölümünün yani, odanın kuzeydoğu duvarının kalınlığı 20 cm'e inmektedir. Oda ile aynı yapısal özelliklere sahip olan helalara bakan II. revak kuzeydoğu duvarı 20 cm kalınlığındadır. 20 cm kalınlığındaki duvarlar, askı kemerinin iç yüzüne yerleştirilmiş ve dış cephede, kuzeydoğuda helalara güneybatıda odaya bakan

kemer nisleri oluşturmıştır (bkz. pafta 1,12). Bu verilere göre, mevcut durumdaki son cemaat yerinin kuzeydoğu dolgu duvarı yapısal özellikleri açısından XX. yy başına tarihlendirilebilmektedir. Sıva raspası yapılarak bir ipucu bulunmadan, II. revağın kuzeydoğusunun ilk olarak ne zaman kapatıldığı konusunda bir fikir yürütülememektedir. Fakat, blok tuğla ile yapılan 1864 tarihli çeşmeden önce ilk olarak tuğla hatıllı moloz taş duvarla yapılan ve sonrablok tuğla ile onarılan- giriş cephesinin kapatıldığı göz önüne alındığında, II. revak kuzeydoğu ve güneybatı duvarları da aynı dönemde kapatılmış olabileceği düşünülmektedir.

IV. 7. VII. DÖNEM (ŞEKİL IV.1)

IV. 7.1. SON CEMAAT YERİ :

Yazılı ve yapısal verilerden (bkz. bölüm I.4.6.7) anlaşıldığına göre son cemaat yerinin ek kemerleri, simitli kusaklama ve gergi sistemi bu dönemde ortaya çıkmıştır. Giriş cephesindeki pencereler doldurularak yükseltilmiş ve giriş kapısı yeniden yapılmıştır. Son cemaat yerinin kuzeyindeki camlı ahşap bölmeli imam odası bu dönemde ortaya çıkmıştır. I. revağın kuzeydoğu ve güneydoğu pencereleri yenilenmiştir.

IV. 7.2. HARİM :

Giriş kapısı ve kapının iki yanındaki yuvarlak kemerli pencereler, dış cephelerdeki dikdörtgen ve yuvarlak kemerli biçimdeki ve oval pencereler, mihrap, minber ve kadınlar mahfili bu döneme aittir.

IV. 7.3. MİNARE :

Minarenin petek kısmı bu döneme aittir (bkz. bölüm IV.6.3)

IV. 8. VIII. DÖNEM : (ŞEKİL IV_1)

Bu dönemde çeşme üstündeki oda ile helalar ve abdest alma yerleri eklenmiştir (bkz. pafta 19).

BÖLÜM V. RESTORASYON ÖNERİLERİ

V.1.İŞLEVSEL DEĞERLENDİRME

Yapı, Evliya Çelebi Müzesi olarak işlevlendirilecektir.

V.2. ÖNERİLEN RESTORASYON TEKNİKLERİ

Yapım tarihi 1499 olan Ahi Çelebi Camisi tarihi süreç içinde geçirdiği doğal felaketler ve zemin sorunlarından kaynaklanan strüktürel bozulmalar nedeniyle üç kez -1539, 1554, 1652- yeniden inşa edilmiş; ekler almış 1795 ve 1894'ten sonra onarılmış XX. y başında ekler almış ve özgünlüğünü yitirmiştir.

Mevcut kaynak ve yapısal verilere dayanarak bir restitüsyon önerisi yapmak varsayımdan öteye gidememektedir. Bu nedenle yapının özgün işlevinin korunacağı gözönüne alınarak, sıhhileştirilmesi ve mevcut biçimlerin ve biçimiyle korunması düşünülmektedir.

V.2.1. Temizleme

Yapının doğusuna eklenmiş geometrik bir düzene sahip olmayan; estetik ve tarihi bir değeri bulunmaya abdest alma yerinin ve helaların kaldırılarak yapının etrafı temizlenmelidir. Böylece, açığa çıkan doğu duvarı raspalanarak restorasyon için gerekli ipuçları bulunabilir.

1281 H/1864 yılında yapının batısına eklenen çeşmenin üstüne yapılan ek oda ve arkasına eklenen koridorun kaldırılarak yapının temizlenmesi gerekmektedir. Çeşmenin üstü XIX. yy çeşmelerine göre bütünlenmelidir. Son cemaat yeri giriş kapısının tuğla nişleri ve üstlük penceresi, cümle kapısının üstlük penceresi gibi belgesel niteliği olmayan ekler temizlenmektedir.

V.2.2. SAĞLAMLAŞTIRMA

V.2.2.1.ZEMİN VE TEMEL SAĞLAMLAŞTIRMASI

Taşıyıcılık özelliği zayıflamış temel duvarları ve gevşek zeminler -zemin koşullarının enjeksiyonuna uygun olması durumunda- enjeksiyonlarla geliştirilebilirler. Çabuk ve ekonomik olan beton enjeksiyonların yapılabilmesi için önceden bir muayene kuyusu açılarak temel derinliği ve zeminle ilişkisinin incelenmesi gerekmektedir. Enjeksiyonlarla sağlanan takviyenin mevcut temellerle bir bütünlük oluşturması ve yatay mesnetler kurmasına dikkat edilmelidir. Ayrıca, enjeksiyon için eğik deliklerin açılması sırasında oluşacak titreşimler için önlem alınmalıdır.

V.2.2.2.Payandaların Sağlamlaştırılması

Payandaların işlevlerini yerine getirebilmeleri için sağlam zemine oturmaları ve payandalanacak duvardan ve kemerden gelen yatay itkiyi karşılayabilmeleri gerekmektedir. Oldukça zayıf bünyeli olan duvarlar farklı dönen onarımlarından dolayı homojen bir yapıya sahip değildirler. Bir bütün halinde davranamazlar. Bu nedenle, yapıdaki mevcut demir gergi sistemlerinin kontrol edilerek gerekli yenilemelerin yapılması gerekmektedir. Yenileme sırasında yeterliliğini şimdiye kadar kanıtlamış olan geleneksel kuşaklama sistemi devam ettirilmelidir.

Zemin sorunları ve temellerdeki farklı oturmalarla ilişkin strüktürel sorunlar giderildikten sonra çatlakların dikilmesi ve taş duvarların bölgesel yenilemelerle sağlamlaştırılması gerekmektedir. Ayrıca, harimin güneybatı köşesinde tonozda ve batı duvarında görülen büyük çatlağın da strüktürel sorunları çözümlenerek dikilmesi gerekmektedir.

V.2.2.3.Sıva ve Derz Onarımı

XVIII.yy'dan sonra özellikle XIX. ve XX. yy'da ucuz ve düşük düzeyli onarımlara gidilen yapıda 15 cm'e varan Portland çimentolu sıva onarımlar gözlenmiştir. Özellikle zeminden yükselen -deniz suyu- rutubetinin oldukça yüksek olduğu yapıda suyun buharlaşması engellendiğinden malzemeler dolayısıyla duvarlar oldukça hasar görmüştür.Derzler boşaltılarak gözenekli ve su buharını tutmayan horosan harç ile sağlamlaştırılacaktır.

İç ve Dış Cepheler:

İç ve dış cepheler, duvar yapım tekniklerini sergilemek amacıyla enjeksiyon, derz onarımı ve kaplamalarla sağlamlaştırılıp yenilenerek sergilenecektir.

Duvarlar

Bütünlemeyi gerektirecek çoğunlukta duvar dokusu yoktur. Duvarlarda, derzlerde kullanılacak gözenekli, buhar geçirimli horosan harçların fiziksel özelliklerinin daha önce yapılacak laboratuvar araştırmalarıyla belirlenmesi gerekmektedir.

Örtüler

Ana kubbe, son cemaat revaklarının kubbeleri ve yan sahnınların yarım-beşik tonozlarının kırıktık, kireç yoğun bir horasan üzerine kurşunlu kaplanmaları gerekmektedir. Yerinden sökülmüş olan bakır kubbe aleml (Foto I- 94, 95) (Şekil II- 5 a, 5 b) yerine takılacaktır.

Saçak Kornişleri

XIX.yy'a ait taşırtma tekniğindeki tuğla saçak kornişleri sıvanmadan sağlamlaştırılarak korunacaktır.

Bezemeler

Kubbe, kubbe askı kemerleri, kubbe eteği korniş ve pandantiflerdeki (Foto I- 85-87, 96, 97) XIX. yy sonu-XX. yy başına ait bezeme motifleri belgelendikten sonra yeni sıva üzerine yeniden işlenecektir.

Minare

Yapıyla birlikte Haliç yönünde 6 derece yatmış olan minarenin kesin yeri bilinmemektedir. Bunun için kazı yapılması gerekmektedir. Minare güneyindeki eklenti kısım ile birlikte korunmaktadır. Batı yan sahnından geçilen minareye giriş kotu, 202 cm yüksektir. Bu nedenle bir önceki gibi zorlama bir çözüme gidilerek ahşap bir merdiven yapılması önerilmektedir.

Minarenin dışı portland çimentolu sıvayla yalancı derzler yapılarak kaplanmıştır. Kireç taşıyla inşa edilmiş yapıda, yol ve deniz kıyısında olması nedeniyle yüzey aşınması ortaya çıkmıştır. Portland çimentolu harcın temizlenerek daha estetik ve zararsız plastik onarımların yapılması gerekmektedir.

V.2.2.4.Döşeme Önerisi (Şekil V- 1)

Mecut döşemenin üzerine uygulanacak olan yeni döşeme detayı, döşemeyi 27 cm yükseltmektedir. 1.00-1.50 m oturan yapı oranlarını kaybetmiştir. Ayrıca, zemin suyundan dolayı alçalmak tehlikeli olacaktır. Bu detayla, zeminden yükselen rutubetin döşeme yüzeyinde önlenmesi sağlanmaktadır.

Beden duvarlarından yükselen rutubetin önlenmesi için duvarın yatay kesidi boyunca açılan ardışık deliklere poliüretan reçine doldurularak uygulanan Massari tekniği bilinmektedir [141]. Fakat bu uygulama değerli fresk ve mozaiklerin bulunduğu duvarlarda bölgesel olarak uygulanmaktadır. Yapının tüm yatay kesidi boyunca uygulanması özellikle böyle bir yapıda düşeydeki sürekliliği koparacaktır. Ayrıca, duvarların delme işlemi sırasındaki titreşimlere dayanacak sağlamlıkta ve dolulukta olması gerekmektedir.

V.2.3.Bütünleme

Çeşmenin üzerindeki oda kaldırıldıktan sonra açığa çıkan kısmı XIX. yy. çeşme yapısına uygun biçimde bütünlenmelidir.

V.2.4.Yenileme

Mihrap, minber, müezzin mahfili, cümle ve son cemaat yeri kapıları, çeşme, içlik pencereler, kasnak ve saçak kornişleri XIX. yy. sonu ve XX. yy. başı dönemin özelliklerini taşımaktadır. Bir bütünlük gösteren bu parçalar temizlenerek korunmalıdır. Üst sıra pencerelerinin demir dışlıklar polimer betonlar yapılacak yeni peteklerle değiştirilmelidir.

Bütün söveli pencerelerin söveleri ve demir parmaklıkları -stilistik rokompozisyona gitmeden-yenilenmelidir.

BÖLÜM VI. SONUÇ

XV.yy. sonlarında yapılan Ahi Çelebi Camisi özellikle İstanbul'un kuruluş tarihi açısından değer taşımaktadır. Haliç'te sur dışına yapılan ilk camilerden birisidir. Hanlar Bölgesinin kıyısında bulunan cami irili ufaklı camilerle taçlanan Haliç tepelerinin ve yamaçlarının oluşturduğu tarihi İstanbul silüetinde önplanda yer almaktadır. Bu özelliklerinden dolayı -temizlenip sağlamlaştırılarak- korunması gerekmektedir. Yapının çevresel değeri gözönüne alınarak etrafı ile bir bütün oluşturacak biçimde düzenlenmesi gerekmektedir.

XV.- XX. yy. sonu gibi uzun bir tarihi geçmişin izlerini taşıyan yapının işlevsel değerlendirmesinden önce belgesel değerlerinin korunmasının ön planda tutulması gerekmektedir. Çeşitli dönemlerin izlerini taşıyan yapıdaki bütünleme ve stilistik rökompozisyonlar uygun görülmemiştir. Önerilen müdahaleler yapıyı sağlamlaştırıp koruyacak niteliktedir.

KAYNAKLAR

1. Semavi Eyice, "Tarihte Haliç " Haliç Sempozyumu 10-11 ARALIK, 1975, İst., (s.I-263-I-297) s. I-263
2. Aynı yer
3. Aynı yer
4. Aynı yer
5. Aynı eser, s. 264
6. Doğan Kuban, "İstanbul'un Tarihi Yapısı" Mimarlık İst., 1970, S.5 (s. 25-86), s. 26
7. Aynı yer
8. Aynı eser, s.27
9. Aynı eser, s.28
10. Eyice, a.g.m., s.I-266
11. Aynı yer
12. Aynı yer
13. Kuban, a.g.m.,s.28
14. Aynı eser, s.29
15. Wolfgang Müller- Wiener, Bildlexikon Zur Topographie Istanbul, Tübingen, 1977, s.308
16. Aynı eser, s.310
17. Aynı yer
18. Eyice, a.g.m., s. I-267
19. Aynı eser, s.I-268
20. Aynı yer
21. Aynı yer
22. Aynı yer
23. Aynı eser, s. I-268
24. Aynı eser, s. I-272
25. Aynı yer; Müller-Wiener, a.g.e., s.310
26. Müller-Wiener, aynı yer
27. Eremya Çelebi Kömürciyan(çev. Hrand. D.Anderasyan), XVII. Asırda İstanbul Tarihi, ist.,1988, s.158
28. Aynı eser. s.16
29. Aynı yer
30. Aynı eser, s.161

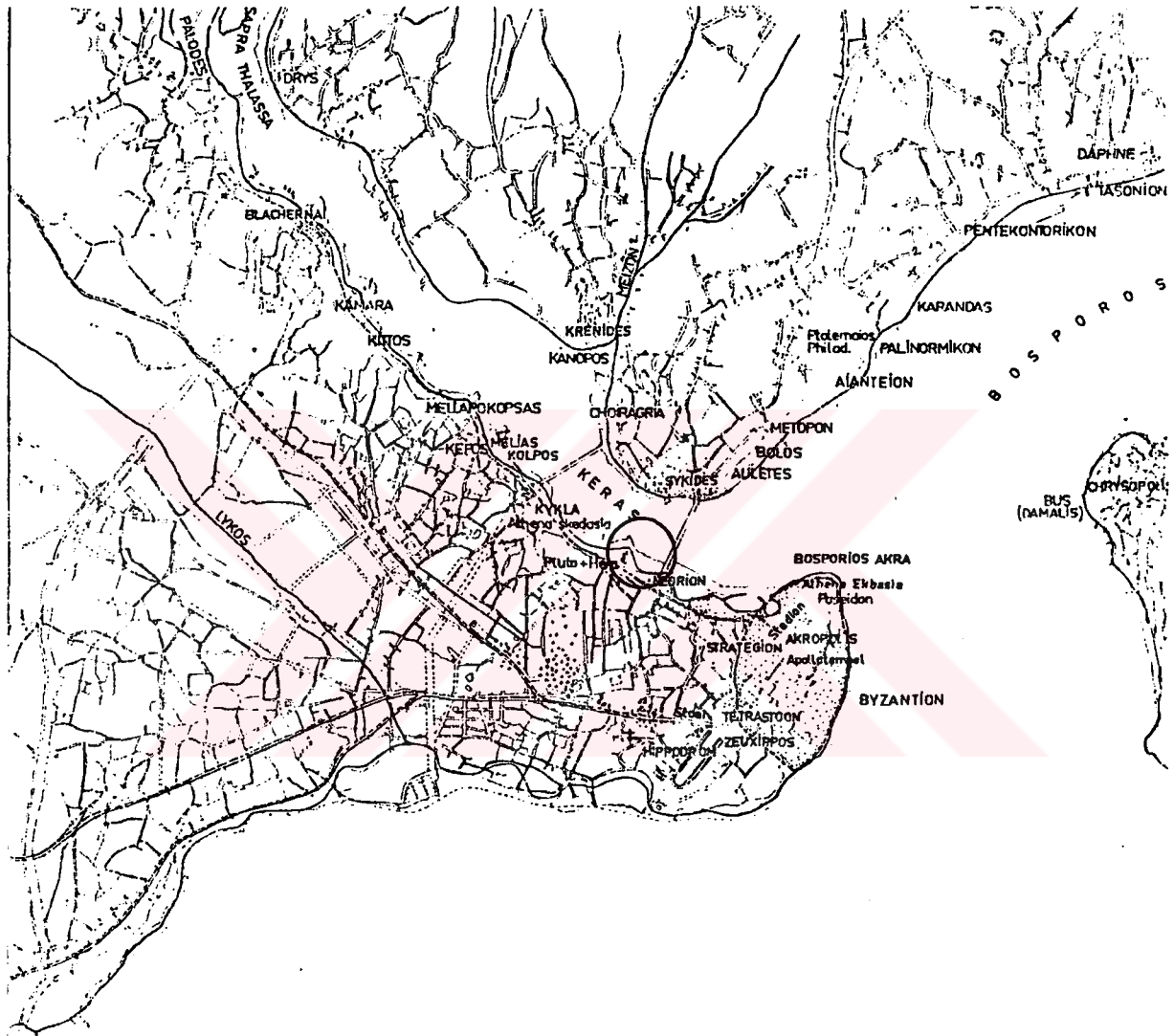
31. Eyice, a.g.m., s.I-273; E.Hakkı Ayverdi, "Fatih Devri Sonlarında İstanbul Mahalleleri, Şehrin İskan ve Nüfusu" Vakıflar Umum Md'lüğü Neşriyatı, Doğuş Ltd. Şti. Mtb.,Ank. 1958, s. 70-71
32. Ayverdi, aynı yer
33. Kuban, a.g.m., s. 30
34. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi , C.II,Ank., 1988, s.151
35. Kuban, a.g.m.,s.30
36. Uzunçarşılı,a.g.e.,s.155; Ayverdi, a.g.m.,s. 70-71
37. Ayverdi, a.g.m., s. 10-57
38. Kuban, a.g.m., s. 31
39. Aynı yer
40. Eyice, a.g.m, s. I-274
41. Ömer Lütfi Barkan, E. H. Ayverdi, İstanbul Vakıfları Tarih Defteri (953 H/1546 M), İst.,1970,s.106
42. Mehmet Ziya, İstanbul ve Boğazici, C.I., İst., 1336, s.328-29
43. Ayverdi, a.g.m., s.11
44. Aynı yer
45. Aynı yer
46. Aynı yer
47. R. Melül Meriç, Mimar Sinan, Hayatı ve Eserleri, C.I., Ank, 1965, s. 28; 77
48. Aynı eser, s.28
49. Barkan-Ayverdi, a.g.e., s.106
50. Eyice, a.g.m., s. I-275
51. Aynı yer
52. Kömürçiyan, a.g.e., s.15; Eyice, a.g.m., s.I-276
53. Kömürçiyan, a.g.m., s. 158
54. Eyice, a.g.m., s.I-276
55. C. Orhonlu "Fındıklı Semtinin Tarihi" Tarih Dergisi, VII/10 (Eylül, 1954), s111.
56. Kömürçiyan, a.g.e., s. 158-160
57. Eyice, a.g.m., s. I-276-277
58. Aynı yer

59. Aynı yer
60. Kömürçiyan, a.g.e., s. 16
61. Eyice, a.g.m., s. I-277
62. Mustafa Naima, Naima Tarihi, C.V, (çev: Zuhuri Danışma) İst., 1969, s. 2350
63. 1.Hakkı Konyalı, "Mimar Koca Sinan'ın Eserleri", Tarih Hazinesi, İst., 1958, S.7, s.5-8,s.7
64. Kömürçiyan, a.g.e., s.16; Naima, a.g.e., s.2350
65. Eyice, a.g.m., s.I-277
66. Müller-Wiener, a.g.e., s. 311
67. Anonim, "Balıkpazarı" mad., Meydan Larousse C.II., İst., 1971,s.110
68. R. Ekrem Koçu, "Ahi Çelebi" mad., İstanbul Ansiklopedisi, C.I., İst.,1958, (s. 272-73), s. 273
69. Aynı eser, s. 272
70. Aynı eser, s. 273
71. T.C. Başbakanlık Devlet Osmanlı Arşivi, Mühimme 58, sıra no: 158, s.54
72. Ayverdi, a.g.m., s.11
73. H.H. b.İsmail Ayvansarayi, Hadikat'ül-Cevami, C.I., İst., 1281, s.239
74. Barkan-Ayverdi, a.g.e., s.239
75. Ayvansarayi, a.g.e., s.239
76. M.Ziya, a.g.e., s.328-329
77. Konyalı, a.g.e., s. 5
78. Ayvansarayi, a.g.e., s.239
79. Anonim, "Ahi Çelebi" mad., Meydan-Larousse, C.I., İst., 1971, (s. 159-160), s.159
80. M. Tayyib Gökbilgin, XV.-XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası, Vakıflar-Mülkler-Mukataalar, İst., 1952, s.489;Barkan Ayverdi, age, s.106
81. Anonim, "Ahi Çelebi" mad.,Meydan,a.g.e.,C.I., s.159
82. Koçu, "Ahi Çelebi" mad., a.g.e., C.I.,s.269
83. Anonim "Ahi Çelebi" mad.,Meydan, a.g.e., C.I.,s.159
84. Ayvansarayi, a.g.e., s. 239
85. Anonim, "Ahi Çelebi" mad.,Meydan,a.g.e.,C.I., s.160
86. Müri'üt- tevarih, Topkapı Sarayı Hazine Kitapları:

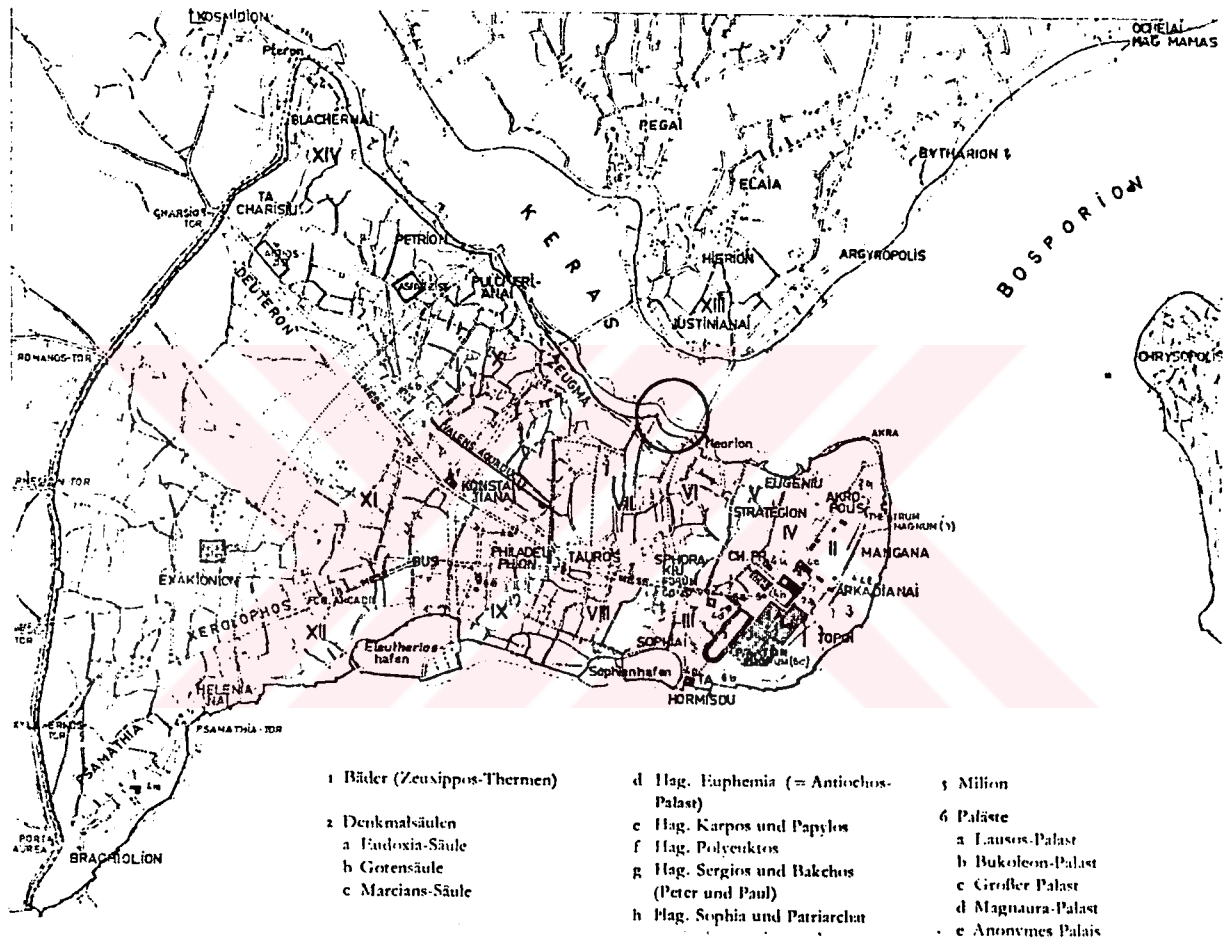
- 1338'den naklen, Uzunçarşılı, a.g.e., s.245
87. Ayvansarayi, a.g.e., s.240
88. M. Ziya, a.g.e., s.328-29
89. Abdurrahman b. Seydi Ali (953 H/1546 M.) Başvekalet Arşivi, Tahrir Defterleri, 251, Yazma'dan naklen, Ayverdi, a.g.e., s.11
90. Aynı yer
91. Aynı yer
92. Konyalı, a.g.m., s.5
93. Meriç, a.g.e., s. 28
94. Aptullah, Kuran, Mimar Sinan, İst., 1986, s.272
95. Ayverdi, a.g.e., s.11
96. Aynı yer
97. M.Ziya, a.g.e., s. 328-29
98. Uzunçarşılı, a.g.e., s. 233-34; İ.H. Danişmend, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, C.I, Türkiye Yayınevi, İst., 1925/1947), s. 416
99. Konyalı, a.g.m., s.5
100. Meriç, a.g.e., s.28
101. Barkan-Ayverdi, a.g.e., s. 106
102. Gökbilgin, a.g.e., s. 488-89
103. Barkan-Ayverdi, a.g.e., s.106
104. Aynı yer
105. Enis'ül-Müsamirin, yazma, urk. 50 b ve O.N. Peremeci, Edirne Tarihi, İst., 1960, s. 96-97'den naklen Barhan- Ayverdi. a.g.e., s. 106
106. İ.A.Yüksel, Osmanlı Mimarisinde II. Bayezid ve Yavuz Selim Devri (888-926 H/1481-1520 M.), C.II., İst., 1983, s.64
107. Cahit Baltacı, XV.-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri, Teşkilat, Tarih, İst., 1976, s.72
108. Aynı yer
109. Ayverdi, a.g.e., s.11
110. İ.H. Danişmend, a.g.e., C.I., s.416
111. Mustafa Cezar, "Osmanlı Devrinde İstanbul Yapılarında Tahribat Yapan Yangın ve Tabii Afetler" Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve

- İncelemeleri, I, İst., 1963, (s. 327-414), s. 330
112. Aynı eser, s. 330
113. Meriç, a.g.e., s. 28
114. Cezar, a.g.m., s. 331
115. Aynı eser, s. 336
116. Naima, a.g.e., s. 2350
117. Cezar, a.g.m., s. 353, 361
118. Aynı eser, s. 362
119. Aynı eser, s. 366
120. Aynı eser, s. 369
121. Aynı eser, s. 373
122. 7 Muharrem 1312 tarihli Tercüman-ı Hakikat gazetesinden naklen Danişmend, a.g.e., C IV, s. 331
123. T.C. Başbakanlık Devlet Osmanlı Arşivi, İrade-i Evkaf, genel no:1249, sıra no:956
124. Aynı yer
125. E.H. Ayverdi, İ. Aydın Yüksel, İlk 250 Senenin Osmanlı Mimarisi, İst., 1976, s.77
126. Ayverdi, Yüksel, a.g.e., s. 78
127. Naima, a.g.e., s. 2350
128. Doğa Kuban, "Tarih-i Cami-i Şerif-i Nur-u Osmani ve Onsekizinci Yüzyıl Osmanlı Yapı Tekniği Üzerine Gözlemler, Türk ve İslam Tarihi Üzerine Denemeler", İst., 1982, s. 123-140
129. İslam Ansiklopedisi, C.I., s. 269'dan naklen İ.A.Yüksel a.g.e., s. 159-160.
130. Aynı yer
131. M. Ziya, a.g.e., s. 328-329, Konyalı, a.g.m., s.7, Koçu, a.g.e., C.I., s.270, Yüksel, a.g.e., s.158
132. Aynı yer
133. Eyice, a.g.m. s. I. 279
134. Albert Fabriel Les Mosques De Gnstantinople'den naklen, A.Kuran, a.g.e., s. 236
135. Eyice, "İstanbul Minareleri" G.S.A. Sanat Tarihi Araştırma ve İncelemeleri, I., S.34
136. E. Toğrol, E. Güler, K. Özüdoğru, T. Ersoy, İ.H. Aksoy, Haliç'in Geotopografik Sorunları ve Çözüm

- Yolları, İst., 1986, s. 14
137. E. Toğrol., v.d., aynı yer
138. H. Peynircioğlu, İ.H.Aksoy, K.Özüdoğru, Eminönü-Süleymaniye-Unkapanı Bölgesinin Geotopografik Etüdü ve Yeni Cami Temellerinin İncelenmesi, Teknik Rapor, No.31, İst., 1978, s.23, (Şekil 3-3)
139. İ. Ahtuğ, A. Ersen "Bir 15.yy Yapısı Olan Tahtakale Hamamında Kullanılmış Olan Bazı Yapı Teknikleri", TAÇ Vakfı Yıllığı I, İst., 1991, s.25-55
140. H. Peynircioğlu, v.d. a.g.e., s.23
141. T. Durgunoğlu, T. Karadayılar, Eminönü, Yemiş İskelesi, Ahi Çelebi Camii Ön İnceleme Raporu, İst., s.3 1991
142. Ayverdi, Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri 855-886 (1451-1481), C.III, İst., 1973, s.78 (127a R), s.205 (364 R), s.324 (531 a R, 532 R), s.416 (654-656 R.), s.481 (754 R)
143. Ayverdi, a.g.e., s.55 (93 R), s.338 (550 R), s.420 (661 R), s.423 (662 R), s.519 (813-817 R).
144. Ayverdi, a.g.e., s.205 (364-364 a R), s.343 (554, 556 R), s.227.
145. Eyice, a.g.m., s.114.
146. Eyice, aynı eser, s.74.

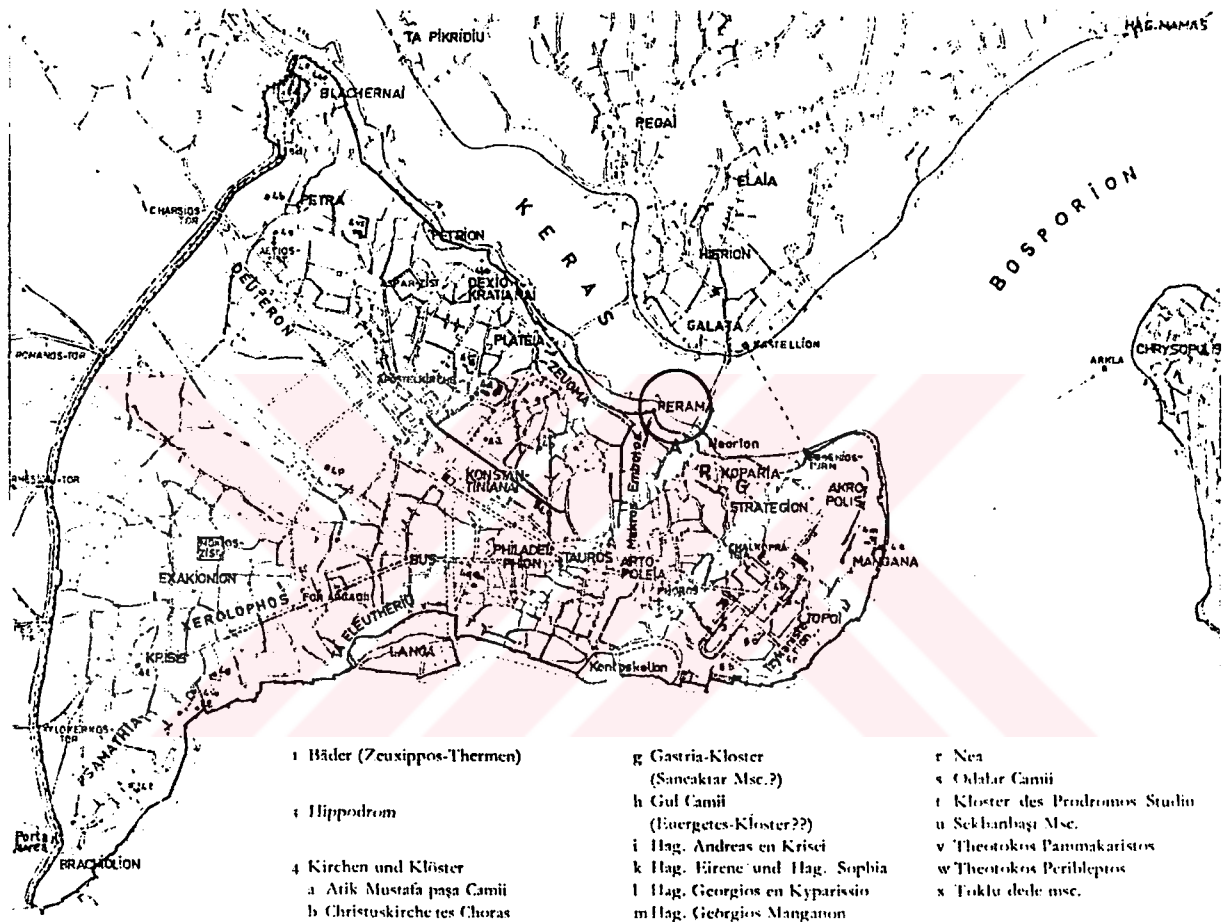
[1. Antik Dönemde İstanbul, 1/50.000 (Müller-Wiener, Bildlexikon Zur Topographie Istanbuls, Tübingen, 1977, s.17)

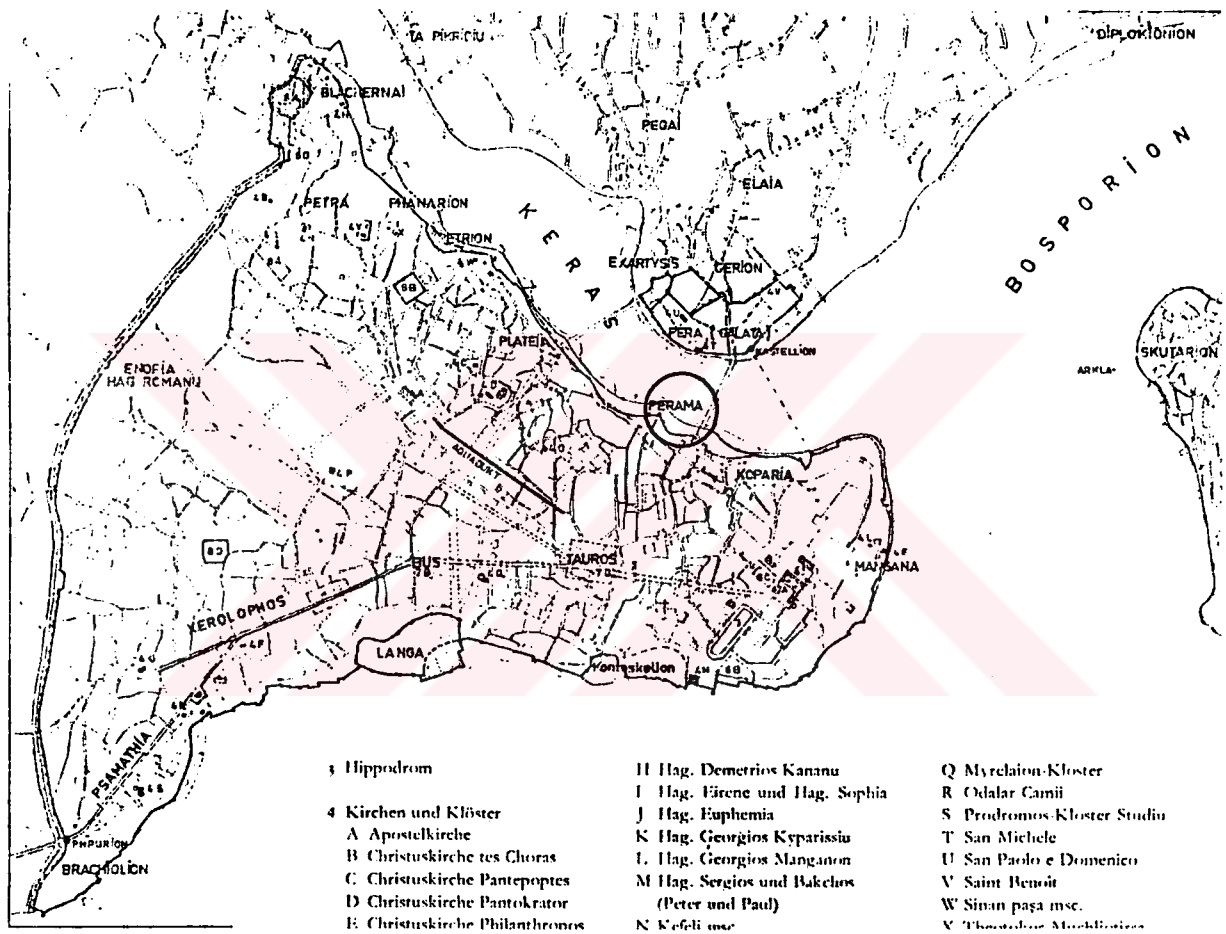
I-2. IV. - VII. yüzyıllarda İstanbul, 1/50.000 (Müller-Wiener, Bildlexikon Zur Topographie Istanbuls, Tübingen, 1977, s.21)

Abb. 114 Ausschnitt aus den Plangebieten D 3/4 und E 3/4 des Stadtplanes M. 1:5000 mit dem Verlauf der Seemauer am Goldenen Horn und dem Petron.

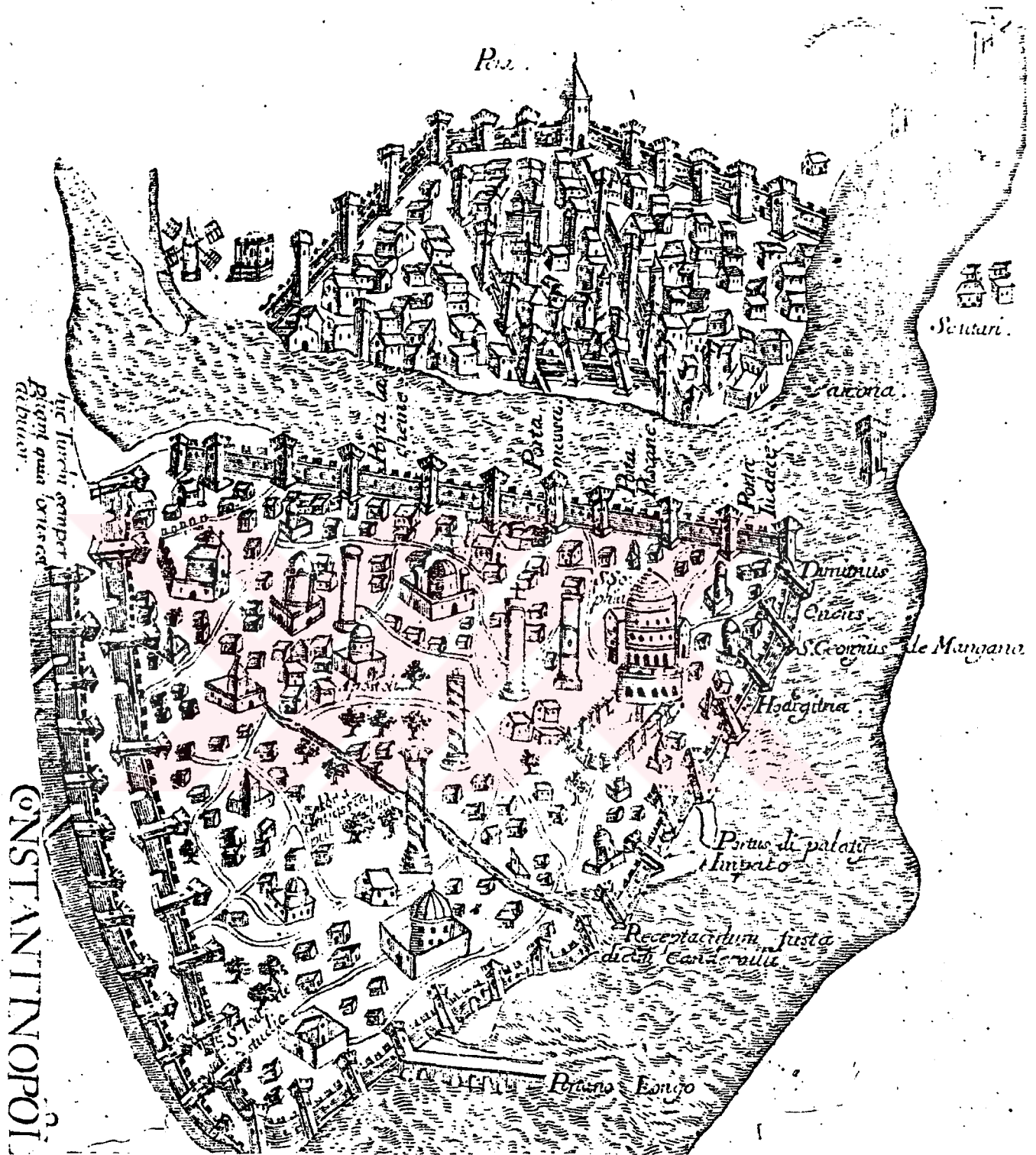
1-3. Petrion'daki Çift Sıra Deniz Suru, 1/5.000 (Müller-Wiener, Bildlexikon Zur Topographie Istanbul, Tübingen, 1977, s.309)

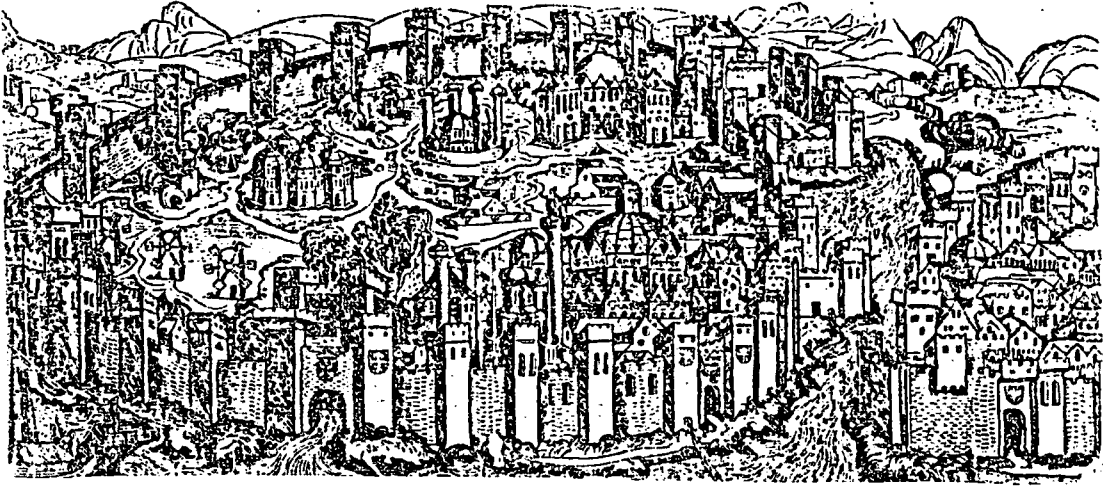
1.4. VIII. - XII. yüzyıllarda İstanbul, 1/50.000 (Müller-Wiener, Bildlexikon Zur Topographie Istanbuls, Tübingen, 1977, s.25)

15. XIII. - XV. Yüzyıllarda İstanbul, 1/50.000 (Müller, Wiener, Bildlexikon Zur Topographie Istanbuls, s.27)

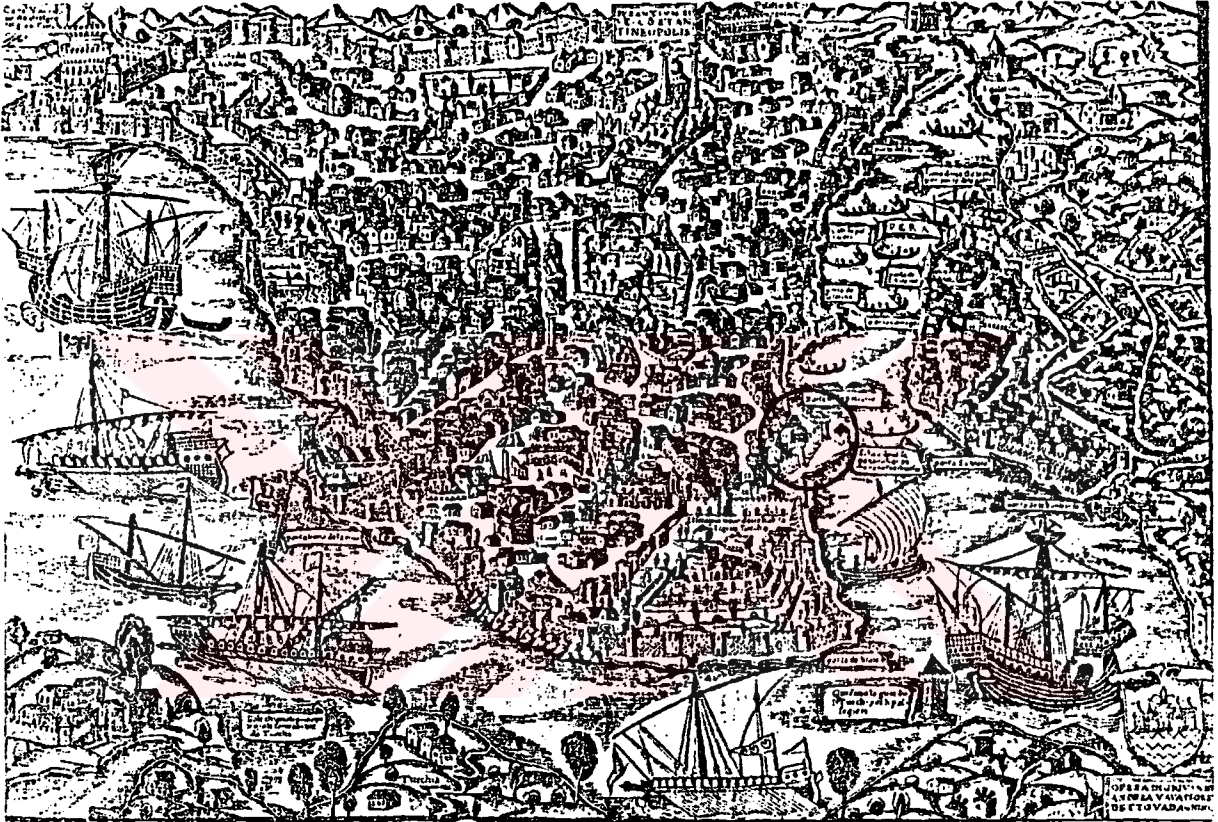
1-6. Christoforo Buondelmonti'nin Historia Byzantia-
sından Fetihden Önceki İstanbul Planı, 1420, (E.
Oberhummer, Konstantinopel unter Sultan Suleiman dem
Grossen, aufgenommen 1559 durch Melchior Lorichs,
Münih, 1902, s.19)

1_7. Hartmann Schedels'in İstanbul Görünüşü, 1493 (E. Oberhummer, Konstantinopel unter Sultan Suleiman dem Grossen, Aufgenommen 1559 durch Melchior Lorichs, Münih, 1902, s.21)

1_8. XV. - XVI. Yüzyıllarda İstanbul, 1/50.000 (Müller-Wiener, Bildlexikon Zur Topographie Istanbul, Tübingen, 1977, s.32)

1.9. Leipzig'deki Bibliyografya Enstitüsü'ndeki Helmolts'un Dünya Tarihi'nden Vavassore'nin İstanbul Planı, 1520 (E. Oberhummer, Konstantinopel unter Sultan Süleiman dem Grossen, aufgenommen 1559 durch Melchior Lorichs, Münih, 1902, s.22)

Abb. 10 Stadtansicht in Vogelschau aus der 1.H. 17.Jh. (enthalten in einer Handschrift des Kitāb-i Bahriye des Piri Re'is: W. Pertsch, Verzeichnis der türk. Handschriften Kgl. Bibliothek Berlin 1889, 184) mit Galata und dem Arsenalgebiet rechts und dem Tophane links im Vordergrund, Üsküdar mit den dort gelegenen Palästen links und Stambul im Zentrum samt den unmittelbar vor den Mauern liegenden Vorstädten – jedoch ohne Eyüp.

]-10. Piri Reis'in Kitabü'l-Bahriye'sinden İstanbul Planı, 1520-25 (E. Oberhummer, Konstantinopel unter Sultan Süleiman dem Grossen, aufgenommen 1559 durch Melchior Lorichs, Münih, 1092, Levha XXII.)

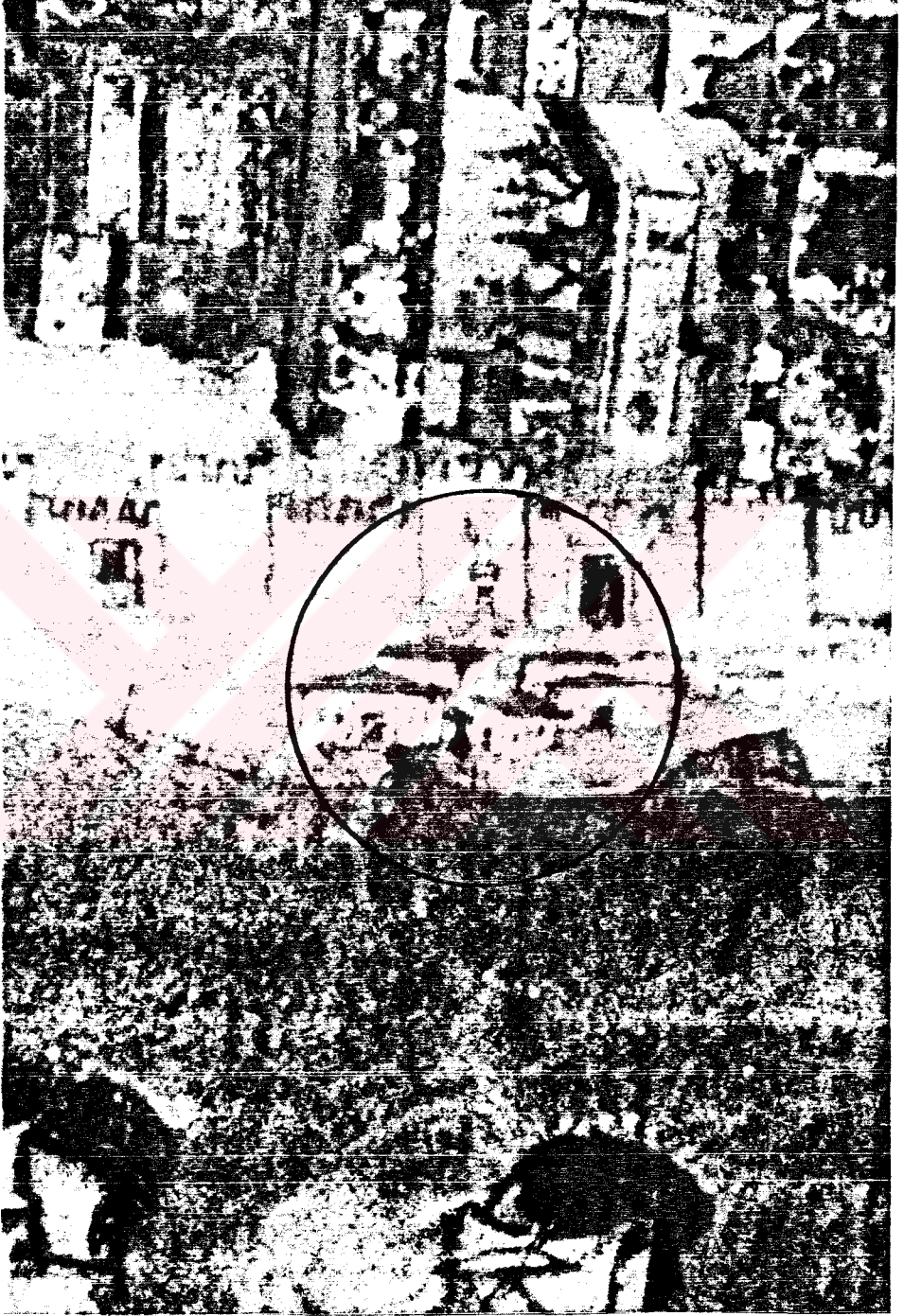

111. Matrakçı Nasuh'un İstanbul Minyatürü, 1533-36
(Metrakçı Nasuh, Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn,
XVI. yy. İstanbul Manzarası, Topkapı Sarayı Müzesi)

1-12. Matrakçı Nasuh'un İstanbul Minyatürü, 1533-36
 (Metrakçı Nasuh, Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn,
 XVI. yy. İstanbul Manzarası, Topkapı Sarayı Müzesi)

1_13. Matrakçı Nasuh'un İstanbul Minyatürü, 1533-36
(Metrakçı Nasun, Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn,
XVI. yy. İstanbul Manzarası, Topkapı Sarayı Müzesi)

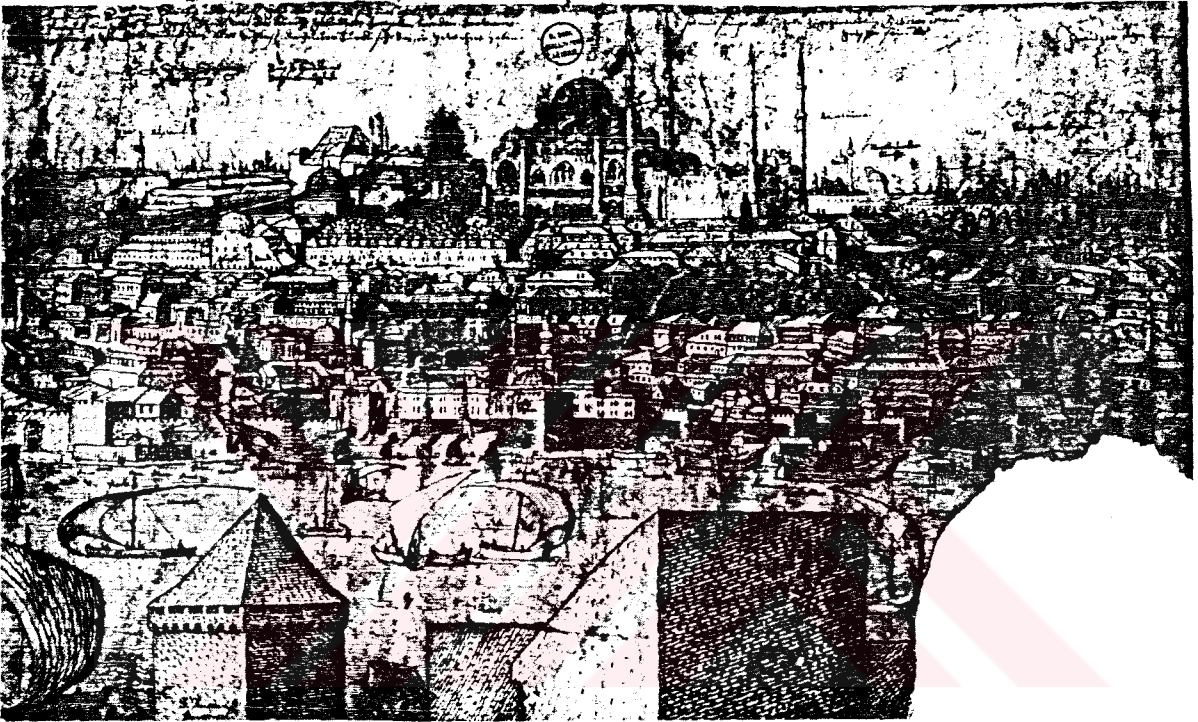
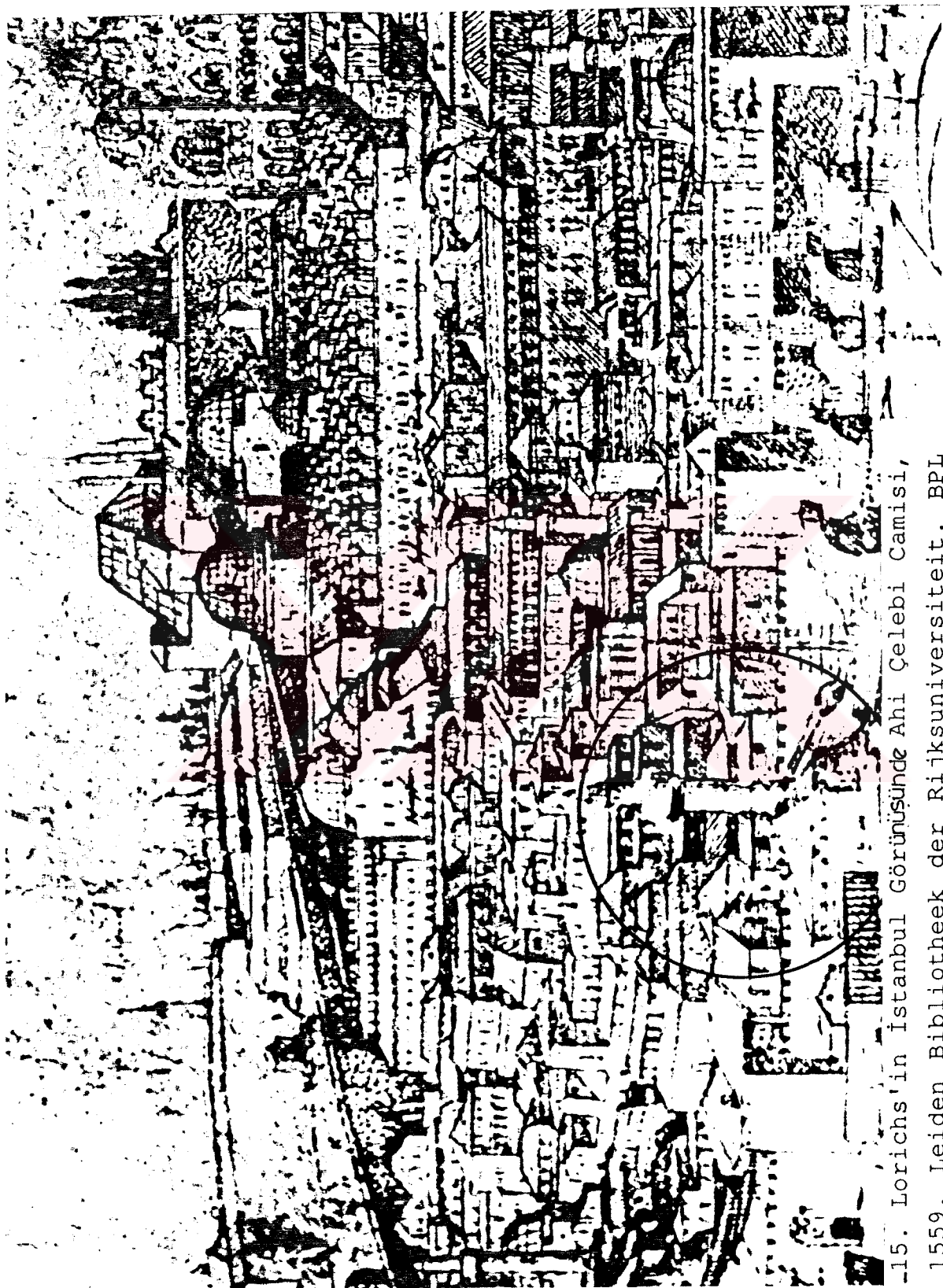
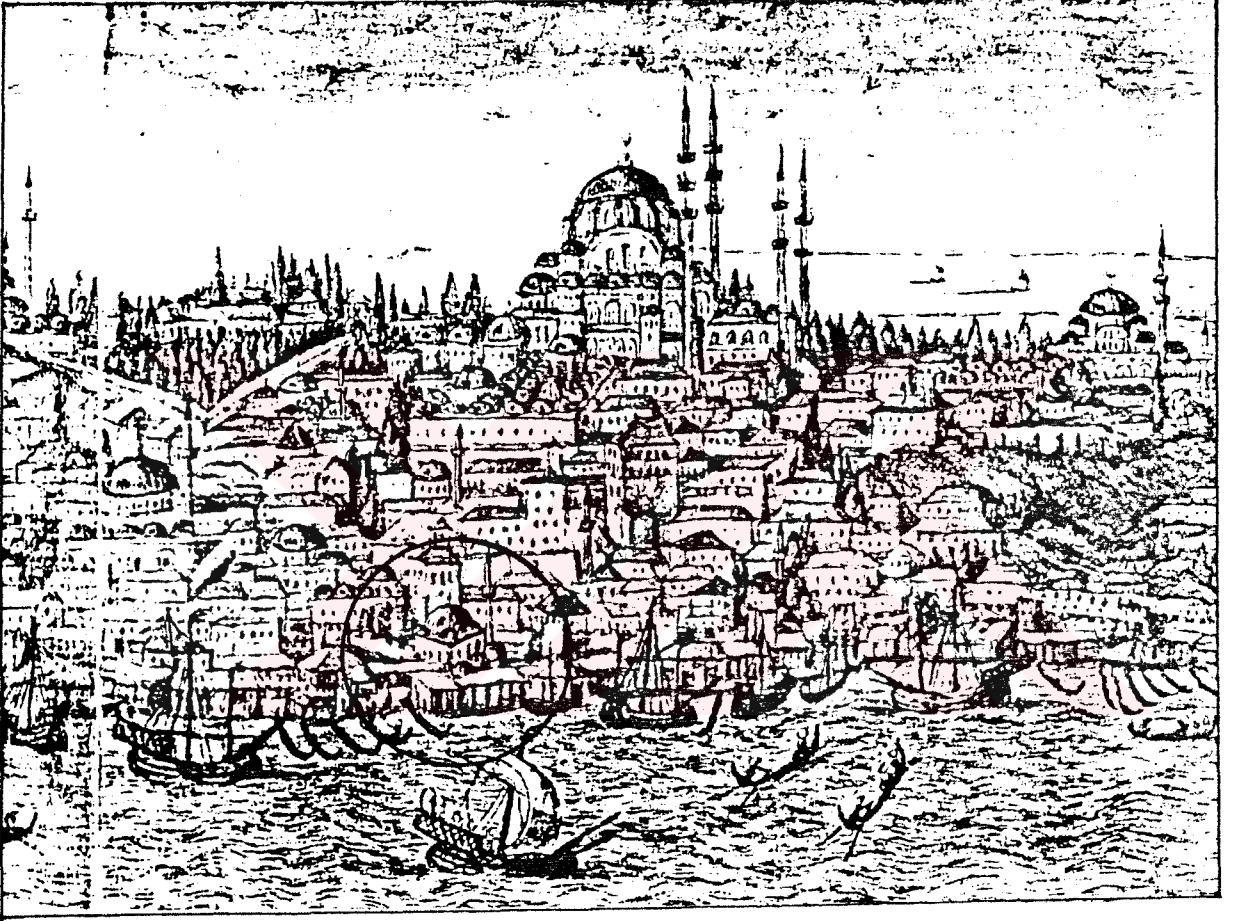

Abb. 8 Ausschnitt aus einer Stadtansicht (um 1557/58) des Melchior Lorichs (um 1527 bis nach 1594) – einer lavierten Federzeichnung von 11,45 m Länge und 0,45 m Breite aus dem Besitz der Universitätsbibliothek Leiden. Links oben ist noch die Ringmauer des Eski Saray zu erkennen; im Zentrum steht die Süleymaniye Camii mit den zum Stiftungskomplex gehörigen Bauten (Bad, Medresen); der Turm im Vordergrund gehört zur Porta S. Antonio = Azapkapı von Galata.

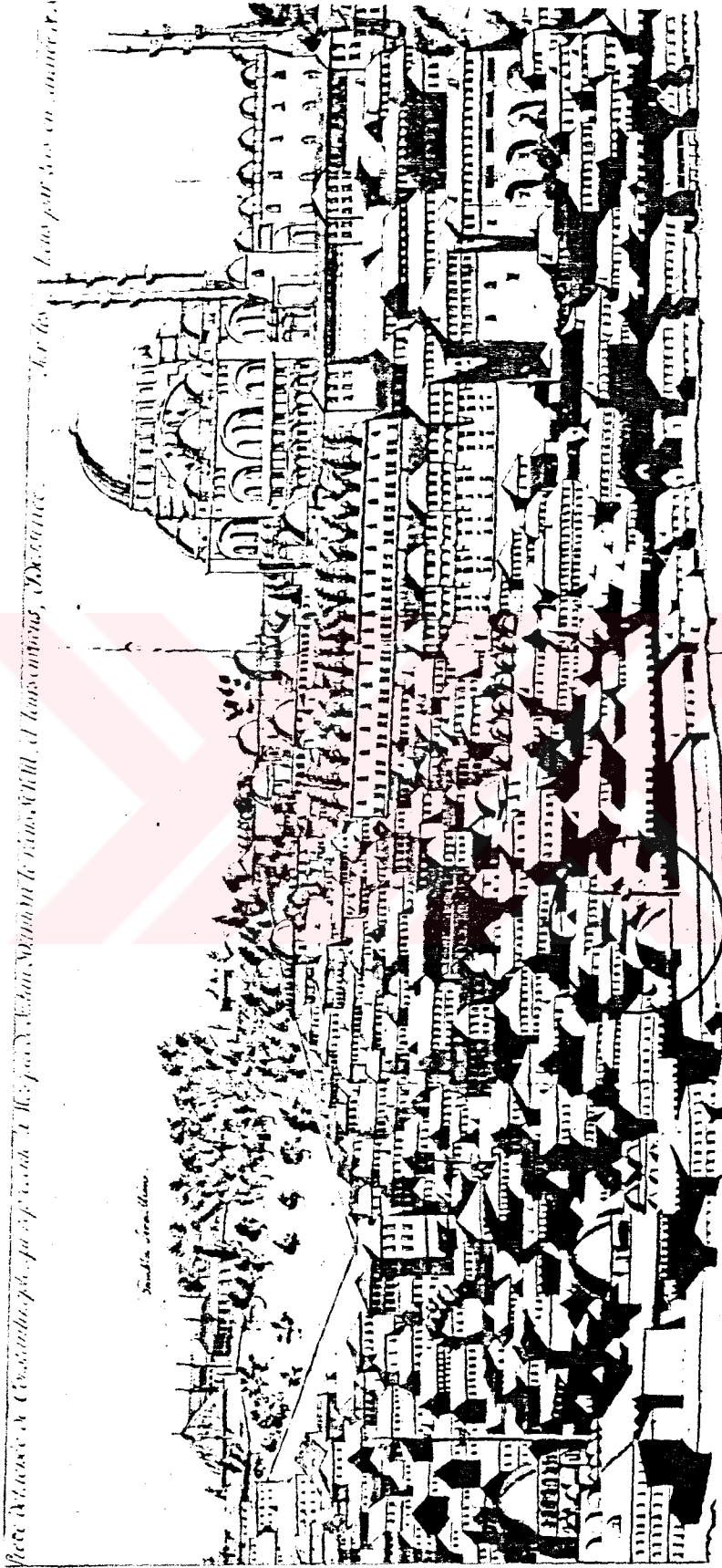
1_14. M. Lorichs' in İstanbul Görüşünde Ahi Çelebi Camisi, 1559. Leiden Bibliotheek der Rijksuniversiteit. BPL 1758.10 (E. Oberhummer, Konstantinopel unter Sultan Süleiman dem Grossen, aufgenommen 1559 durch Melchior Lorichs, Münih, 1902, Levha X)

15. Lorchs' in Istanbul Görüşünde Ahi Çelebi Camisi,
 1559. Leiden Bibliotheek der Rijksuniversiteit. BPL
 1758.10 (E. Oberhummer, Konstantinopel unter Sultan
 Süleiman dem Grossen, aufgenommen 1559 durch Melchior
 Lorchs. Münih. 1902. Levha X)

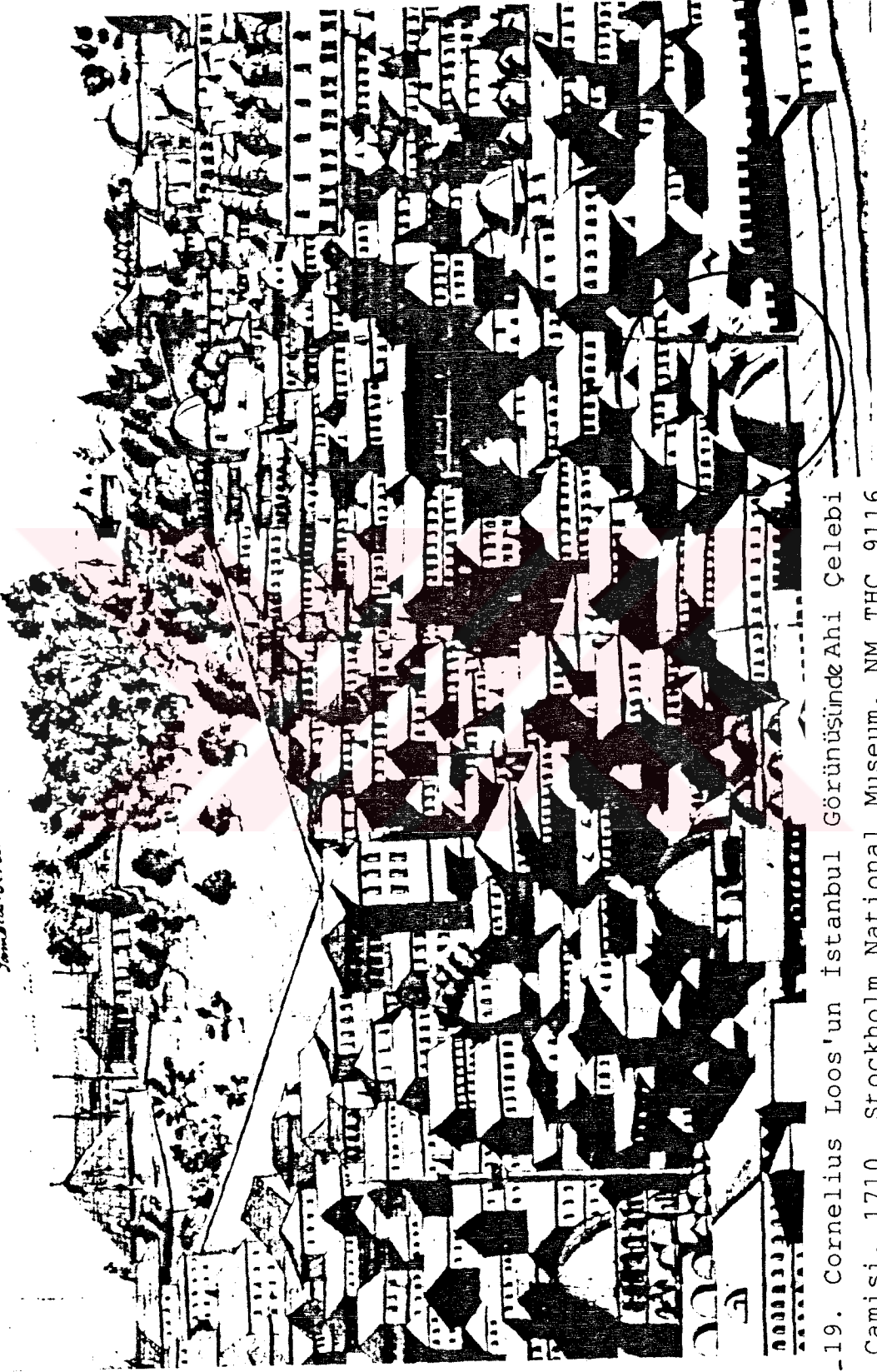

17. Melchior Lorichs'in İstanbul Görünüşünde Ahi Çelebi Camisi, 1585. Vinaya Österreichische Nationalbibliothek. Cod. 8626 (T. Cantay, XV. - XVI. Yüzyıllarda Süleymaniye Camii ve Bağlı Yapıları, İst., 1989, I. Baskı, Eren Yayıncılık, s.7)

1.18. Cornelius Loos'un İstanbul Görünüşünde Ahi Çelebi Camisi, 1710. Stockholm National Museum, NM THC 9116 (T. Cantay, XV. - XVI. Yüzyıllarda Süleymaniye Camii ve Bağlı Yapıları, İst., 1989, I. Baskı, Eren Yayıncılık, s.8)

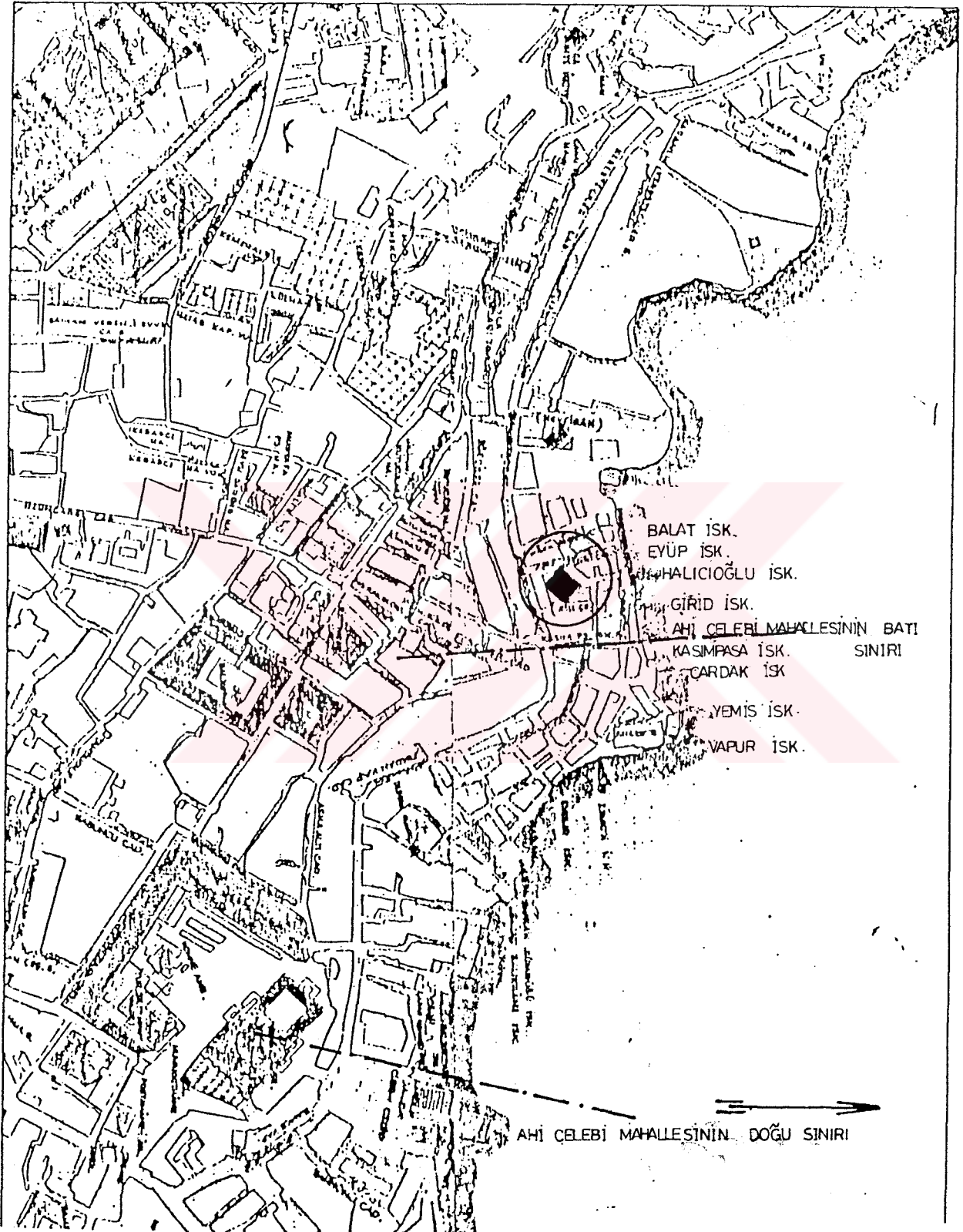
Gambla Seraili'nden.

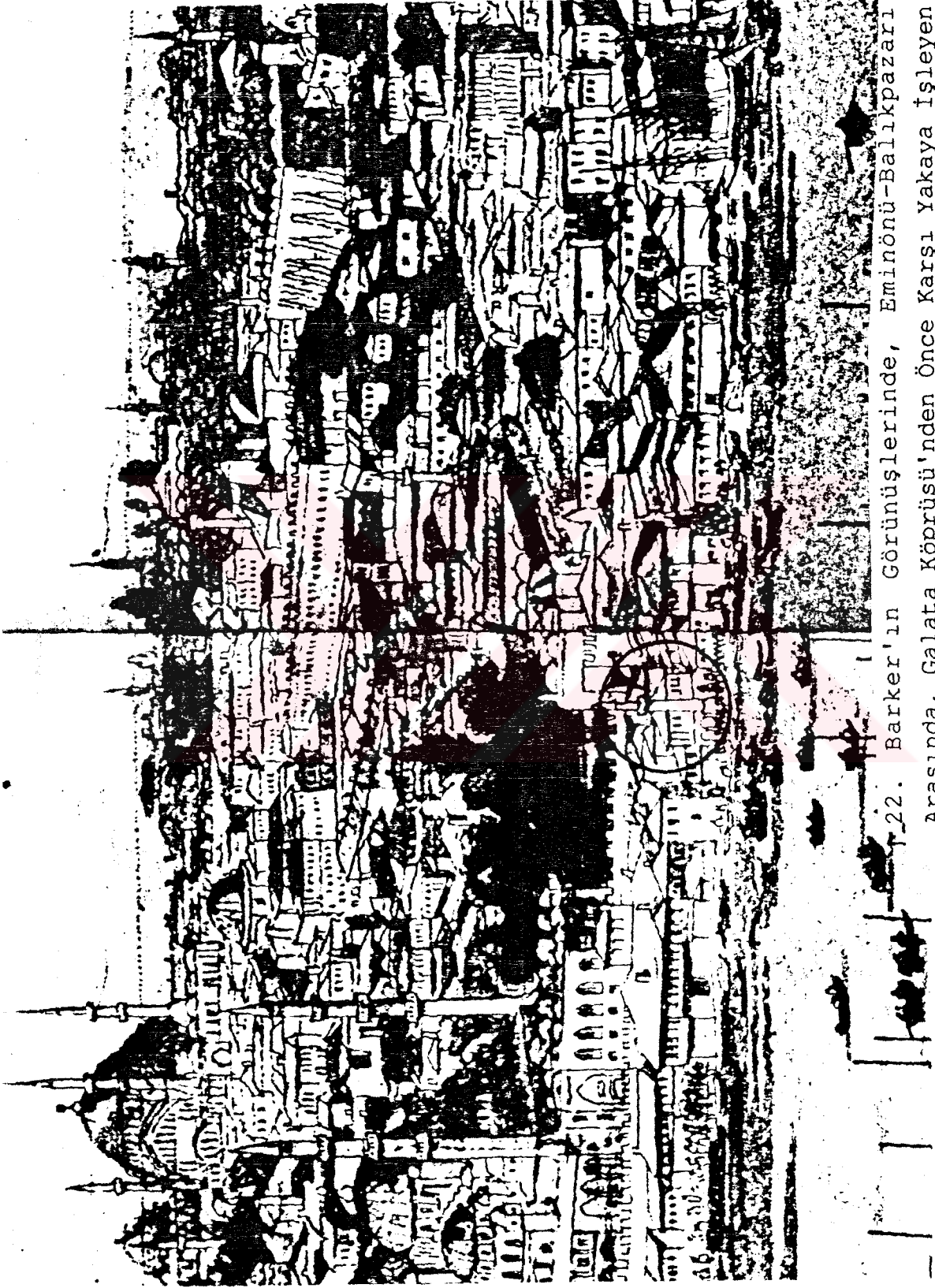
1-19. Cornelius Loos'un İstanbul Görünüşündeki Çelebi Camisi, 1710. Stockholm National Museum, NM THC 9116 (T. Cantay, XV. - XVI. Yüzyıllarda Süleymaniye Camii ve Bağlı Yapıları, 1st., 1989, I. Baskı, Eren Yayıncılık, s.8)

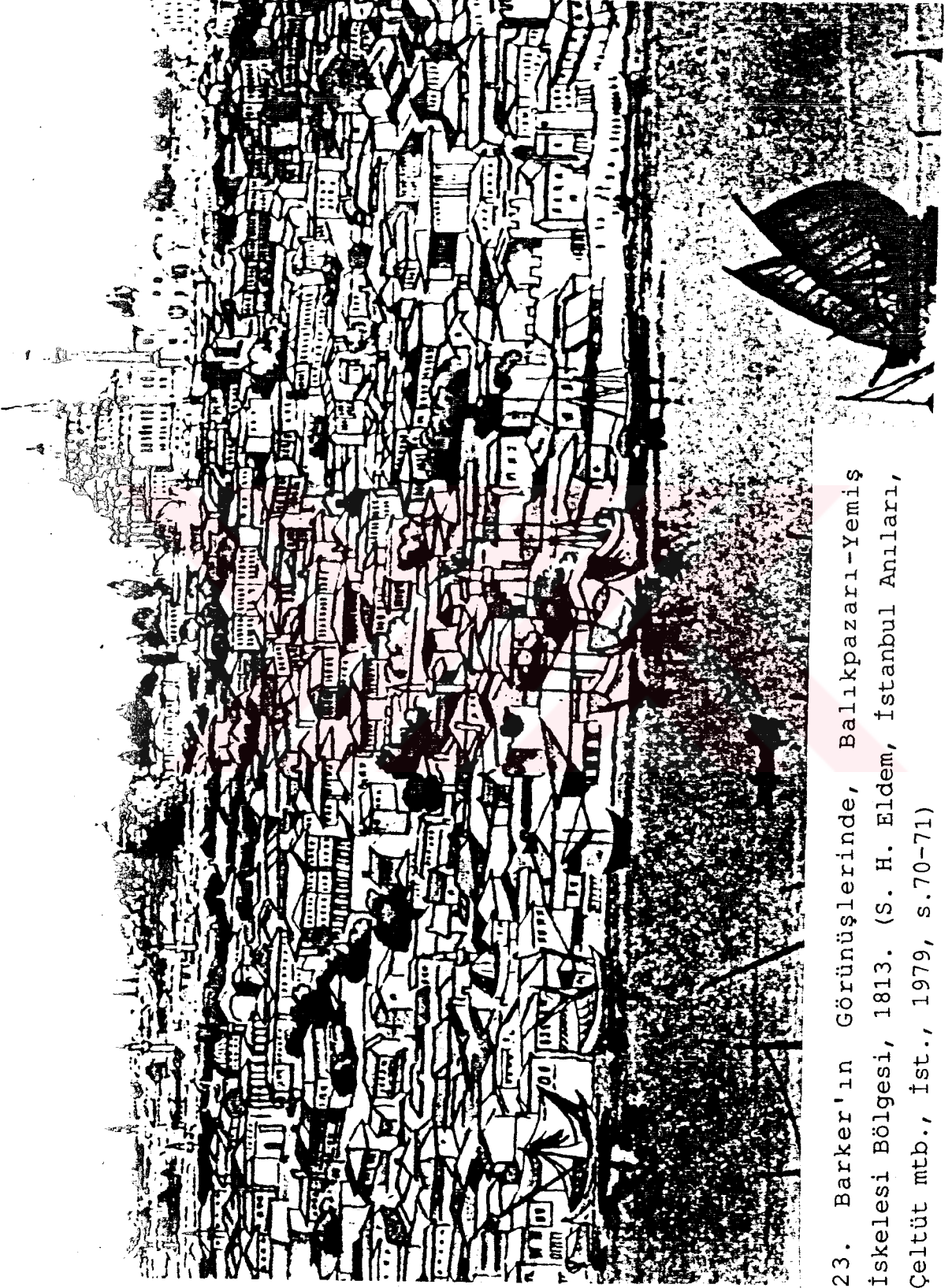
1-20. Mühendis Seyyit Hasan'ın 1826 Öncesini Gösteren Haritasının Eminönü-Unkapanı Arası (Prof. Dr. A. Süheyl Ünver, Fatih'in Oğlu II. Beyezid'in Suyolu Haritası, Dolayısıyla 140 Sene Önceki İstanbul, Belediye mtb., İst., 1945)

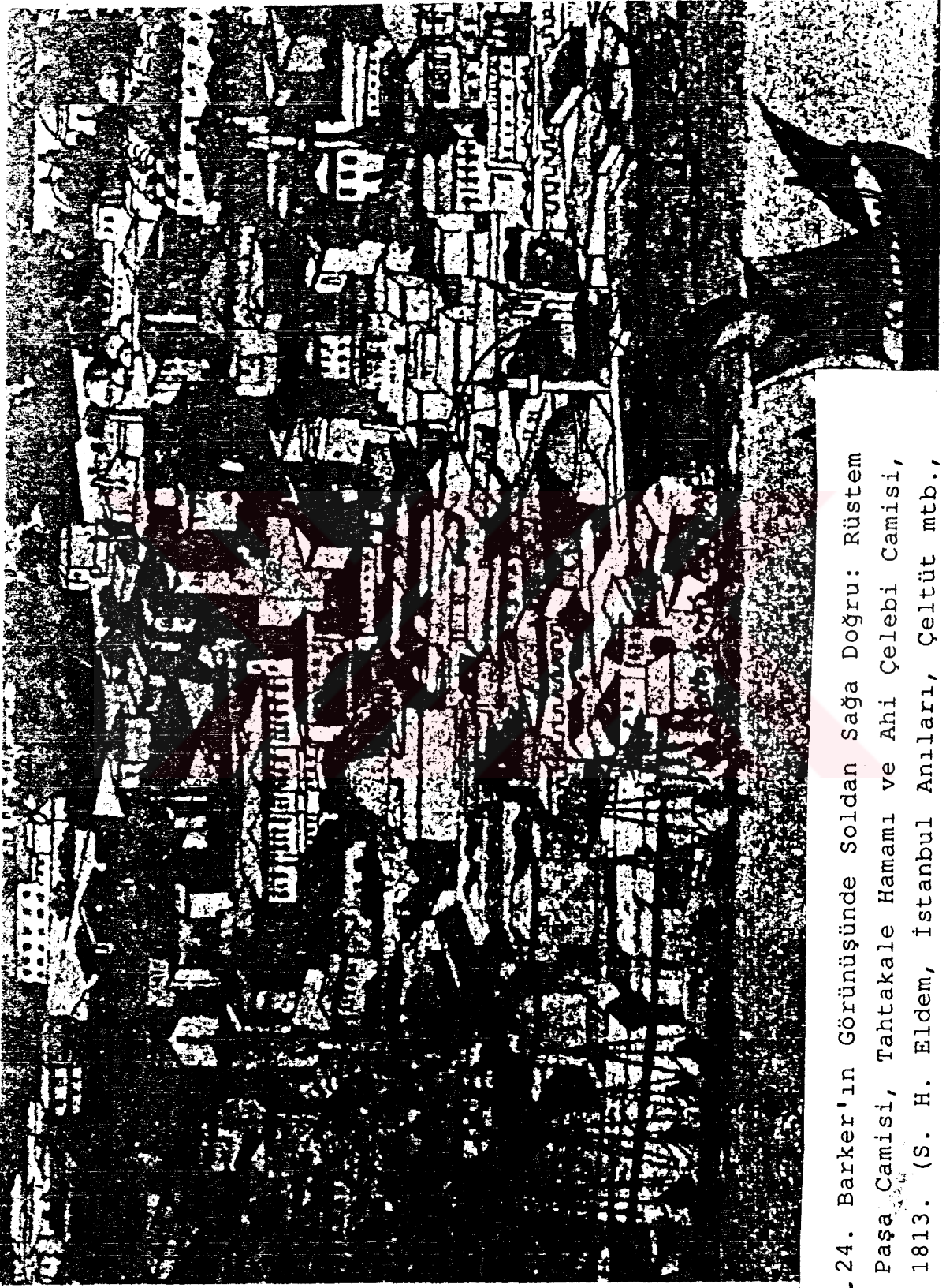
I-21. E. H. Ayverdi'nin 19. Asırda İstanbul Haritası,
pafta no: C5

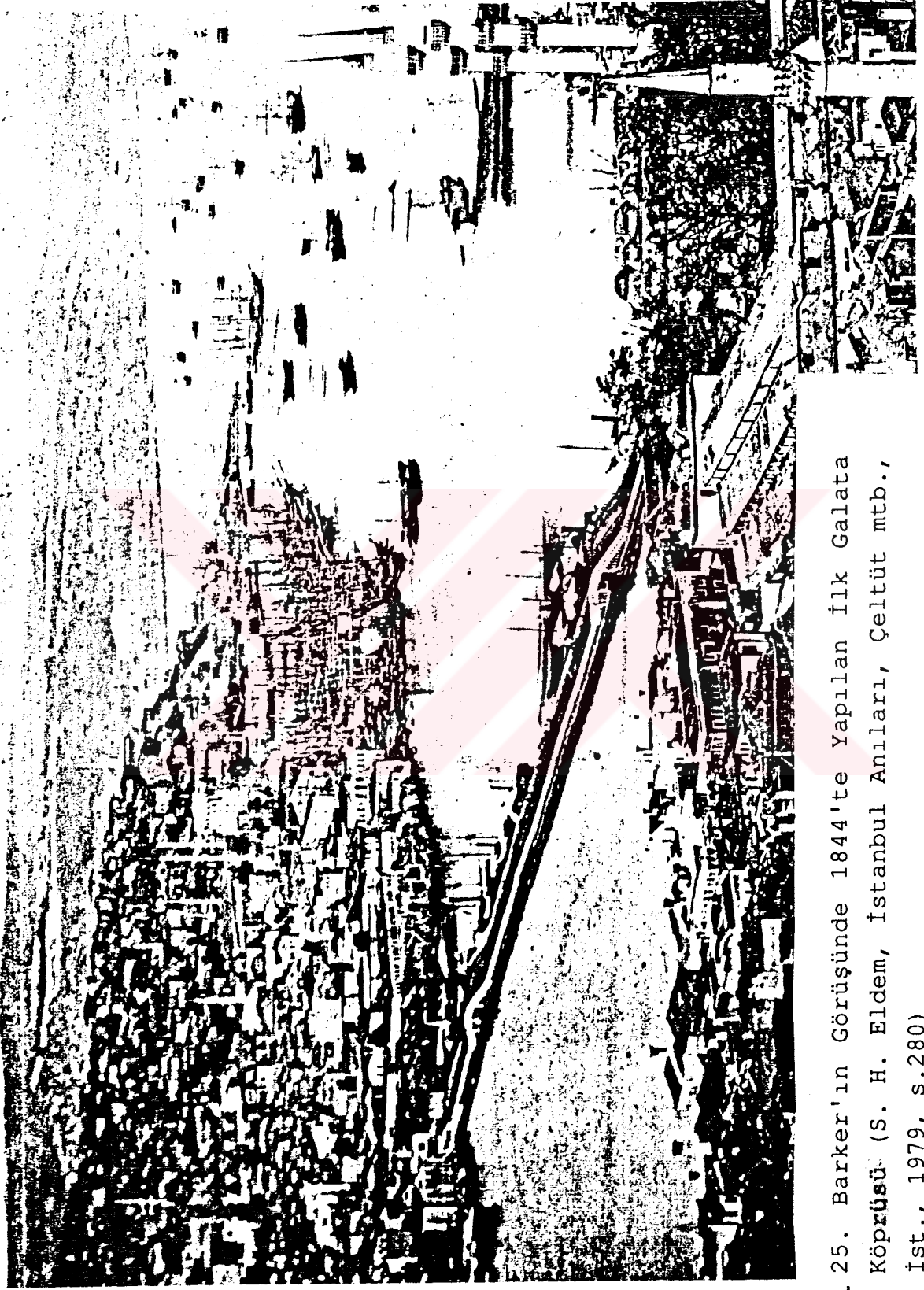
22. Barker'ın Görünüşlerinde, Eminönü-Balıkpazarı Arasında, Galata Köprüsü'nden Önce Karşı Yakaya İşleyen Peremeler (= Kayıklar), 1813. (S. H. Eldem, İstanbul Anıları, Çeltüt mtb. İst., 1979, s.50-51)

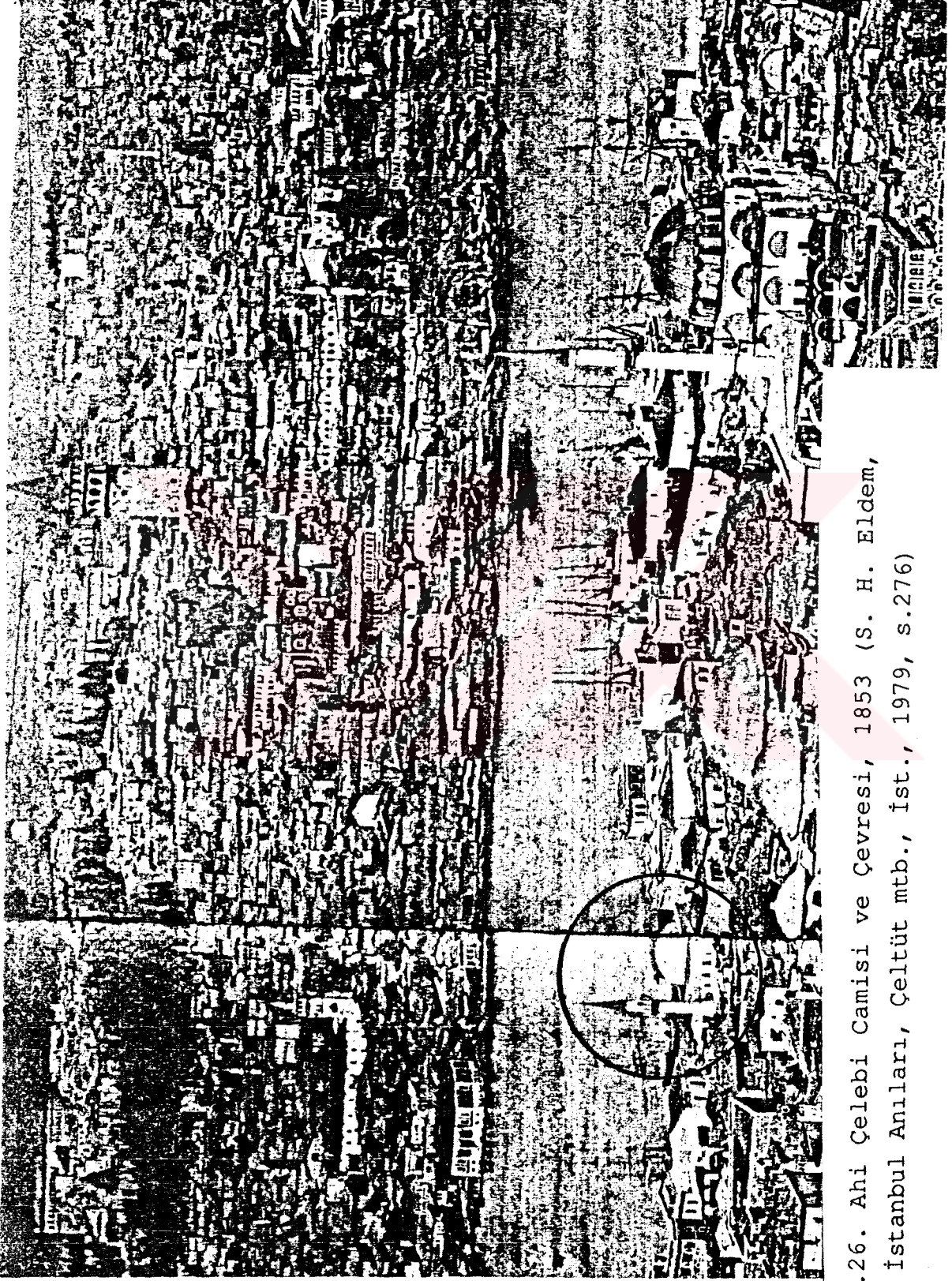
1-23. Barker'in Görünüşlerinde, Balıkpazarı-Yemiş
İskelesi Bölgesi, 1813. (S. H. Eldem, İstanbul Anıları,
Çeltüt mtb., İst., 1979, s.70-71)

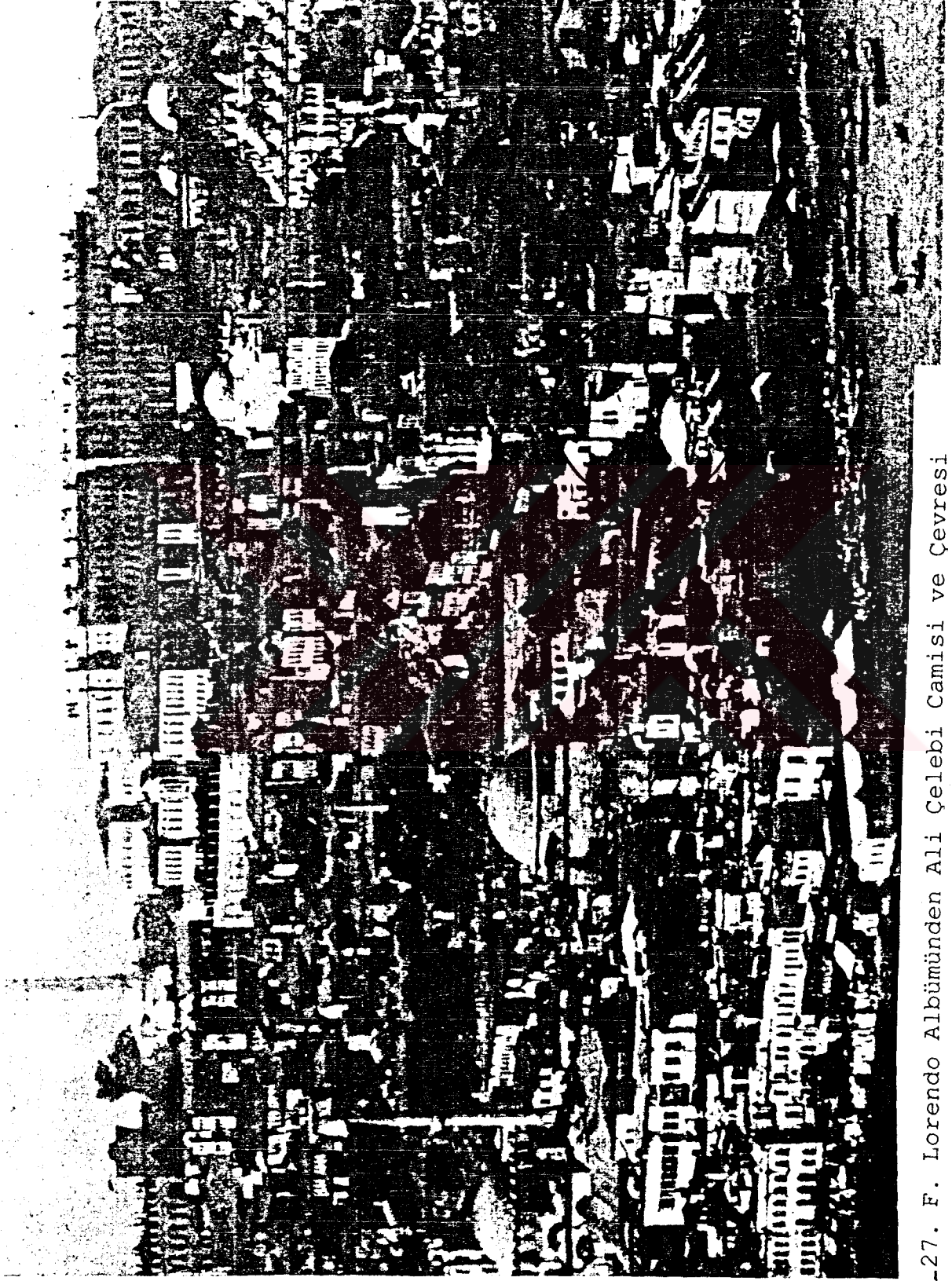
1-24. Barker'ın Görünüşünde Soldan Sağa Doğru: Rüstem Paşa Camisi, Tahtakale Hamamı ve Ahi Çelebi Camisi, 1813. (S. H. Eldem, İstanbul Anıları, Çeltüt mtb., İstanbul, 1979, s.62-63)

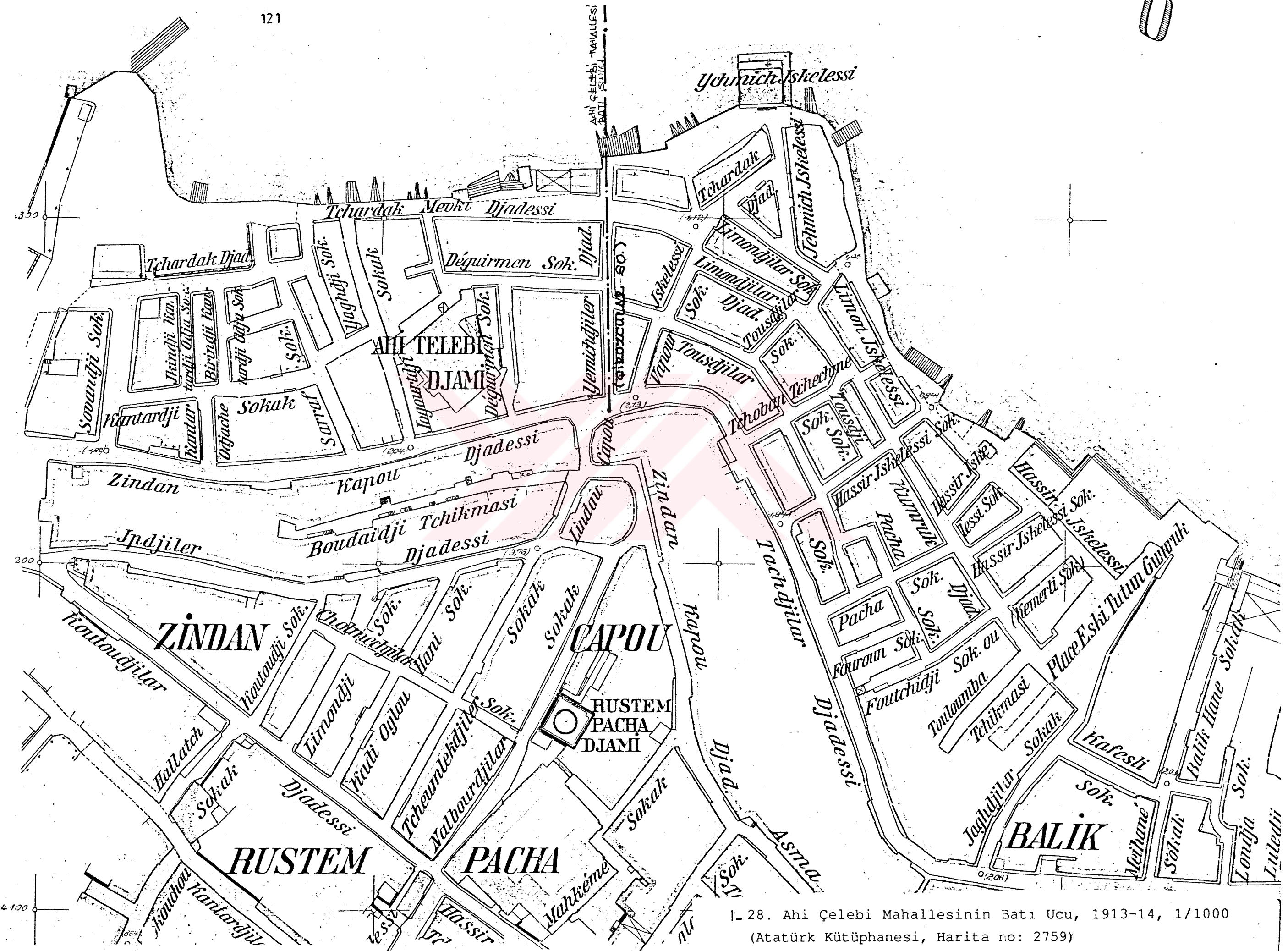
1-25. Barker'ın Görüşünde 1844'te Yapılan İlk Galata Köprüsü (S. H. Eldem, İstanbul Anıları, Çeltüt mtb., İst., 1979, s.280)

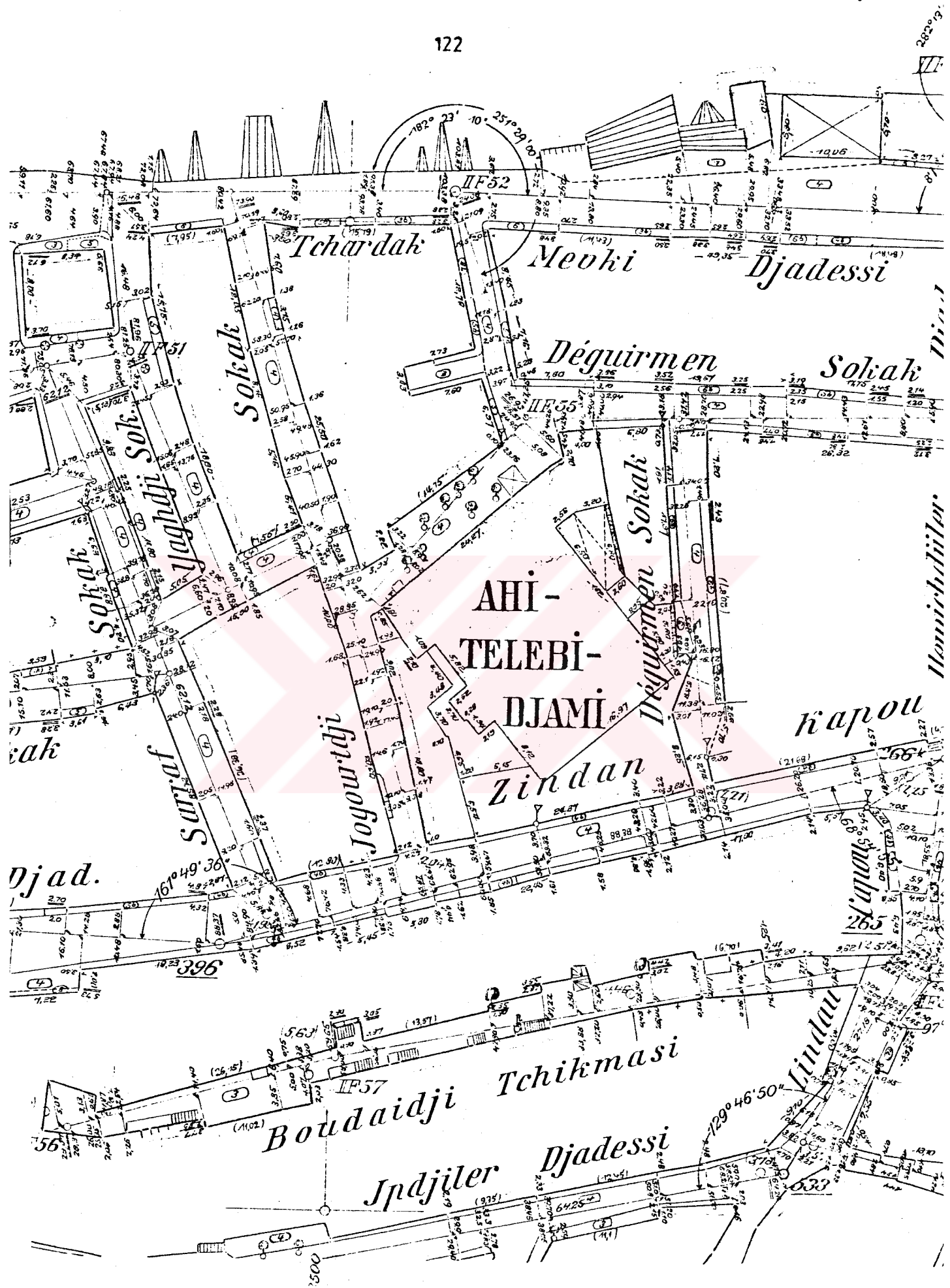
l-26. Ahi Çelebi Camisi ve Çevresi, 1853 (S. H. Eldem, İstanbul Anıları, Çeltüt mtb., İst., 1979, s.276)

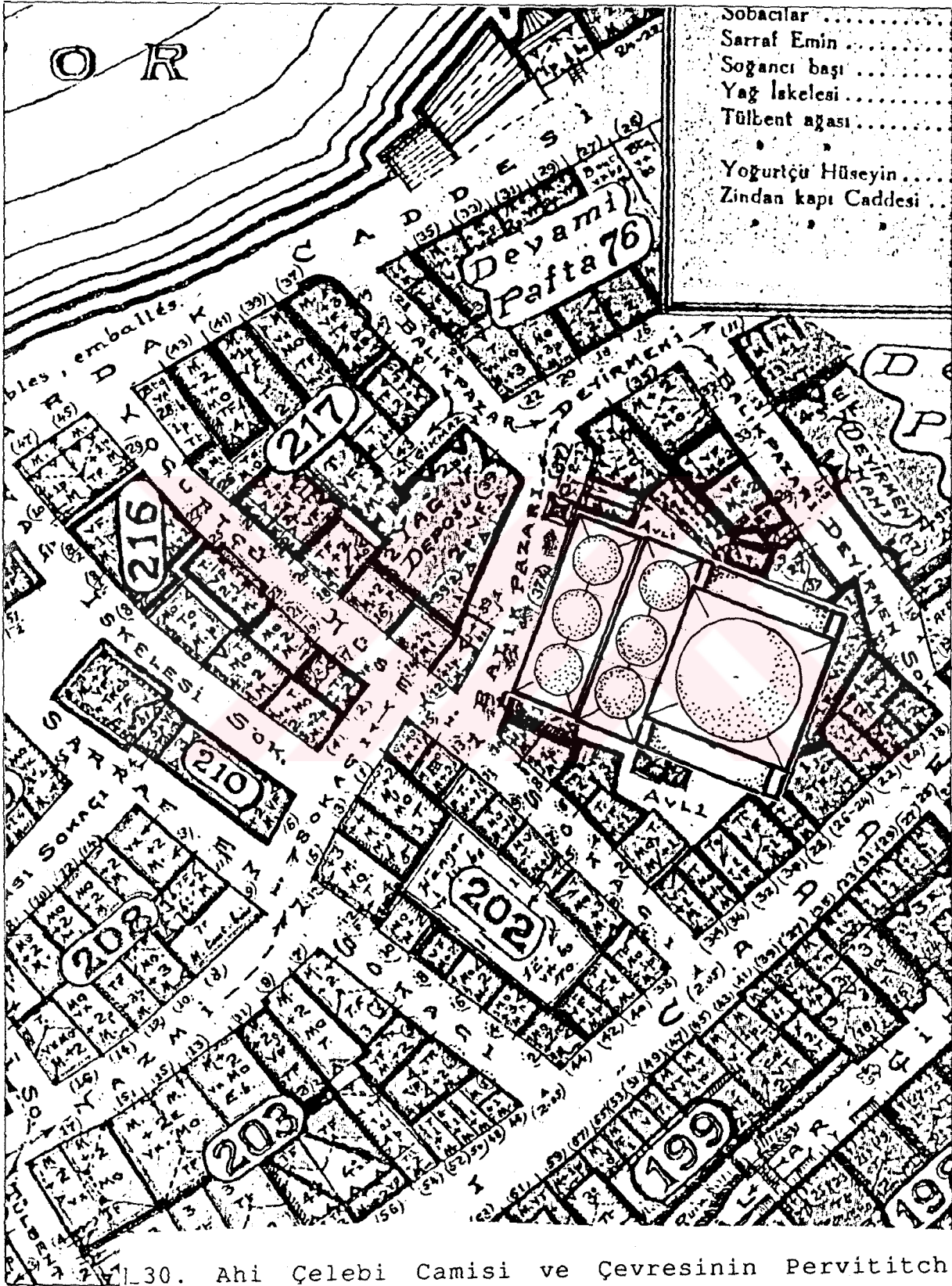
I-27. F. Lorendo Albümünden Ali Çelebi Camisi ve Çevresi
(S. H. Eldem, İstanbul Anıları, Çeltüt mtb., İst.,
1979, s.64-65)

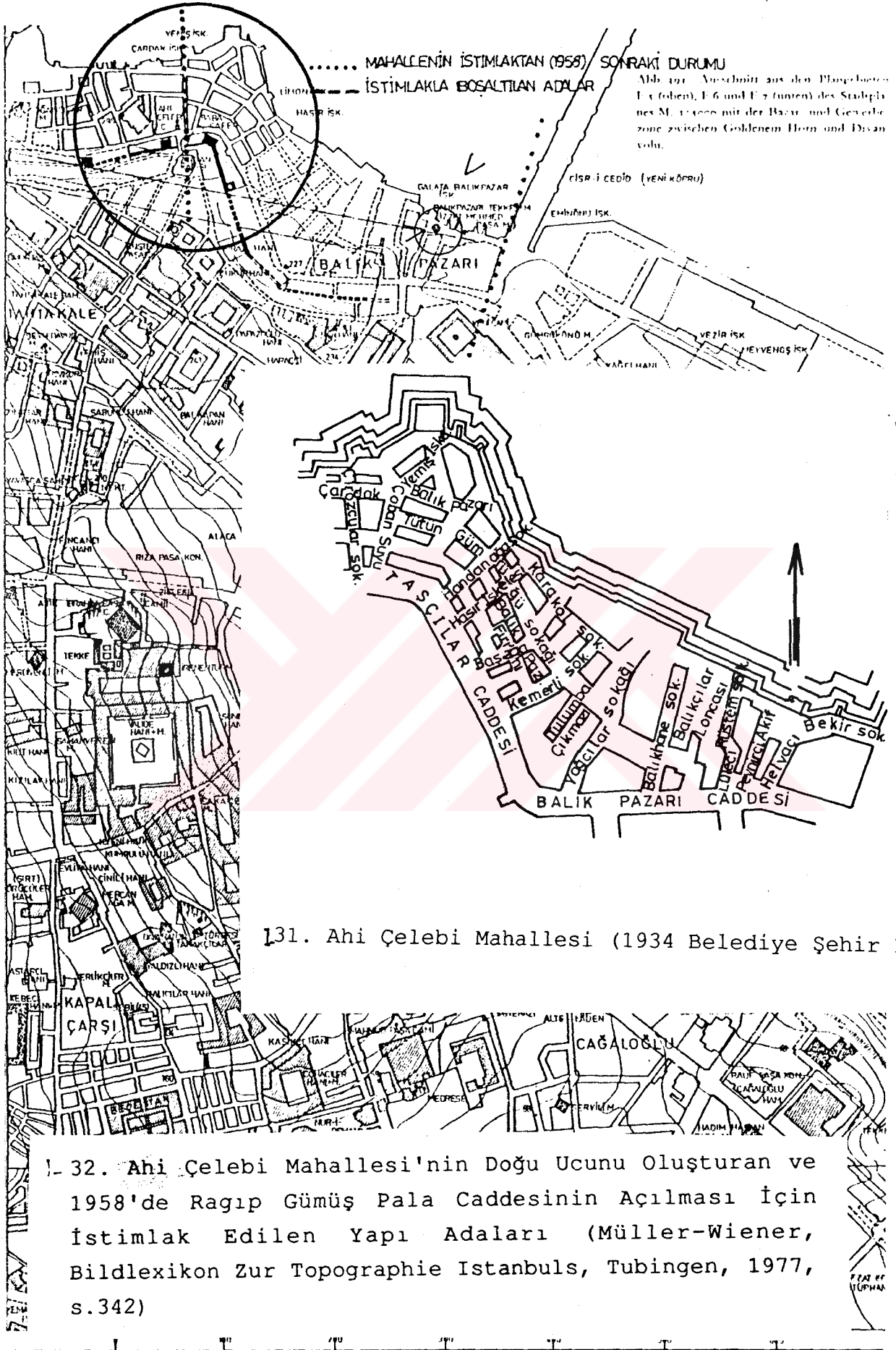
I-28. Ahi Çelebi Mahallesi'nin Batı Ucu, 1913-14, 1/1000
(Atatürk Kütüphanesi, Harita no: 2759)

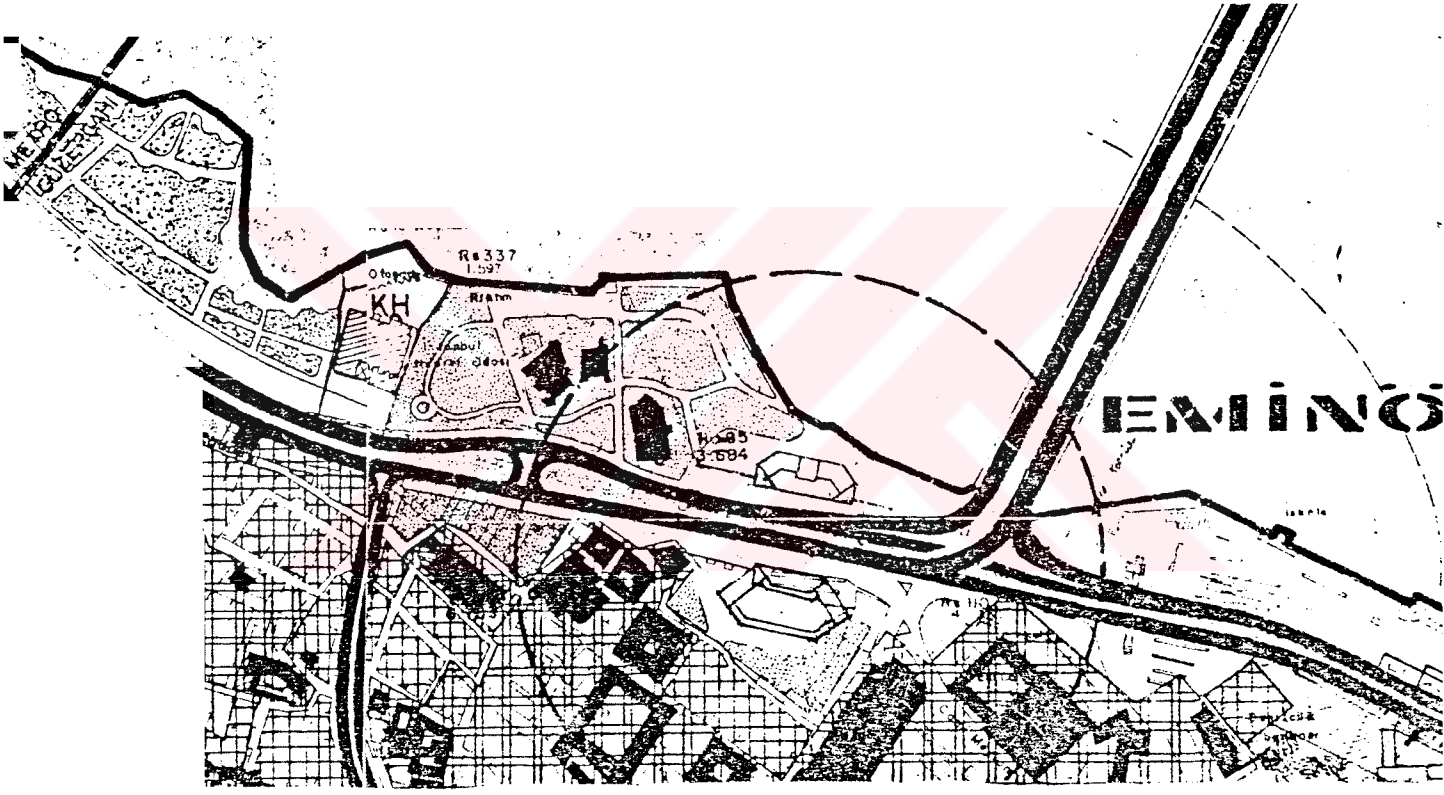
1-29. Ahi Çelebi Camisi ve Çevresi, 1913, 1/500 (Atatürk Kütüphanesi, Harita no: 2872)

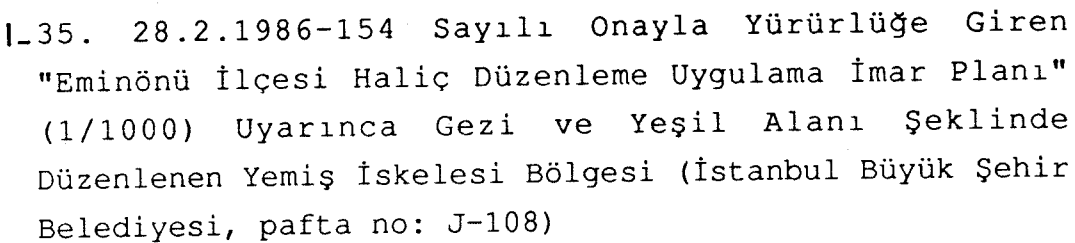
130. Ahi Çelebi Camisi ve Çevresinin Pervititch Haritası, 1930-33 (mim. Serpil Topkaç'ın Ahi Çelebi Camisi Planındaki Düzeltmesiyle (1992) Atatürk Kütüphanesi, pafta no: 76)

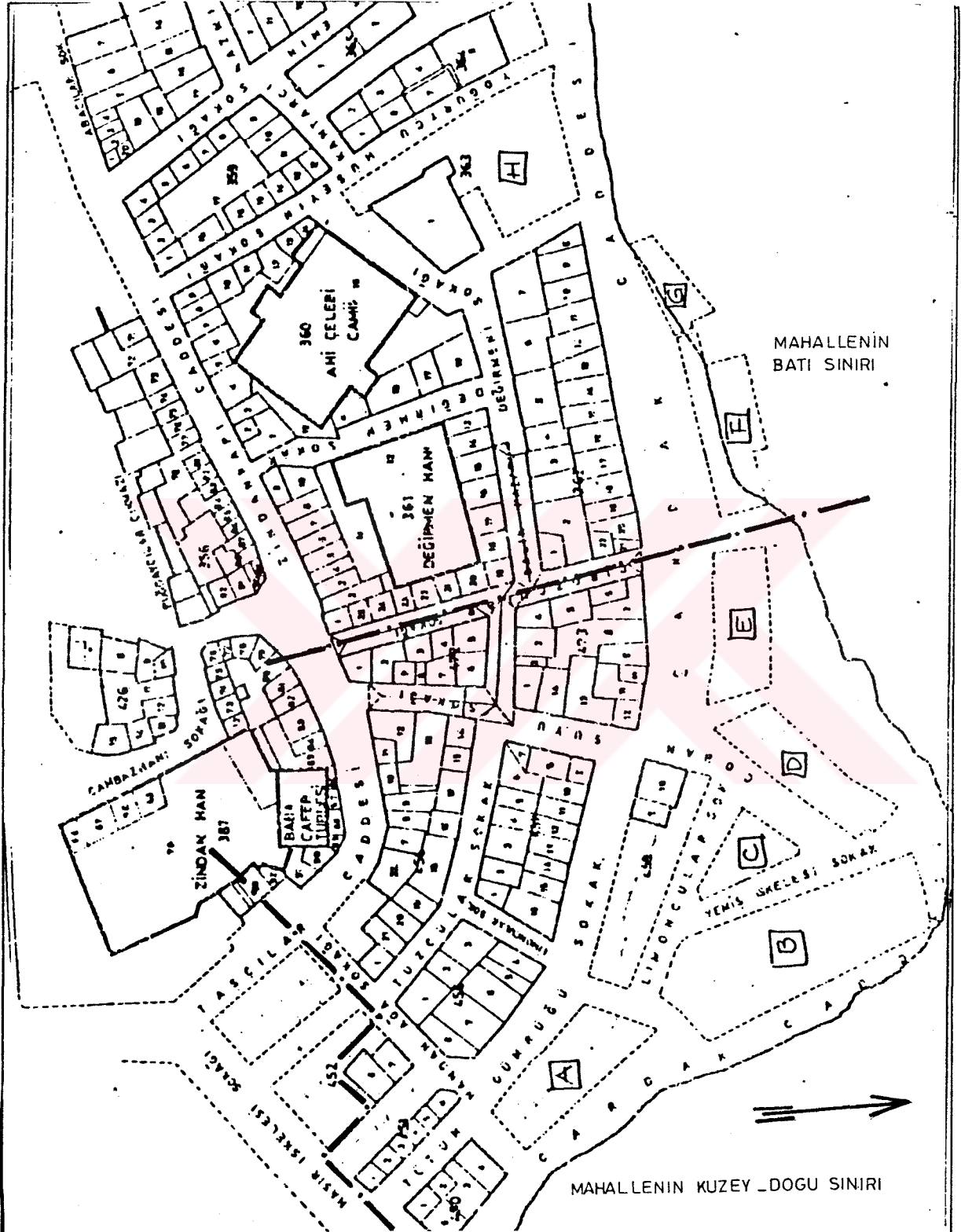

1-34. 1958 Tarihli İstimlaktan Sonra Yemiş İskelesi Bölgesinin Durumunu Gösteren Halihazır Harita, 1/1000 (İstanbul Anakent Büyük Şehir Belediyesi)

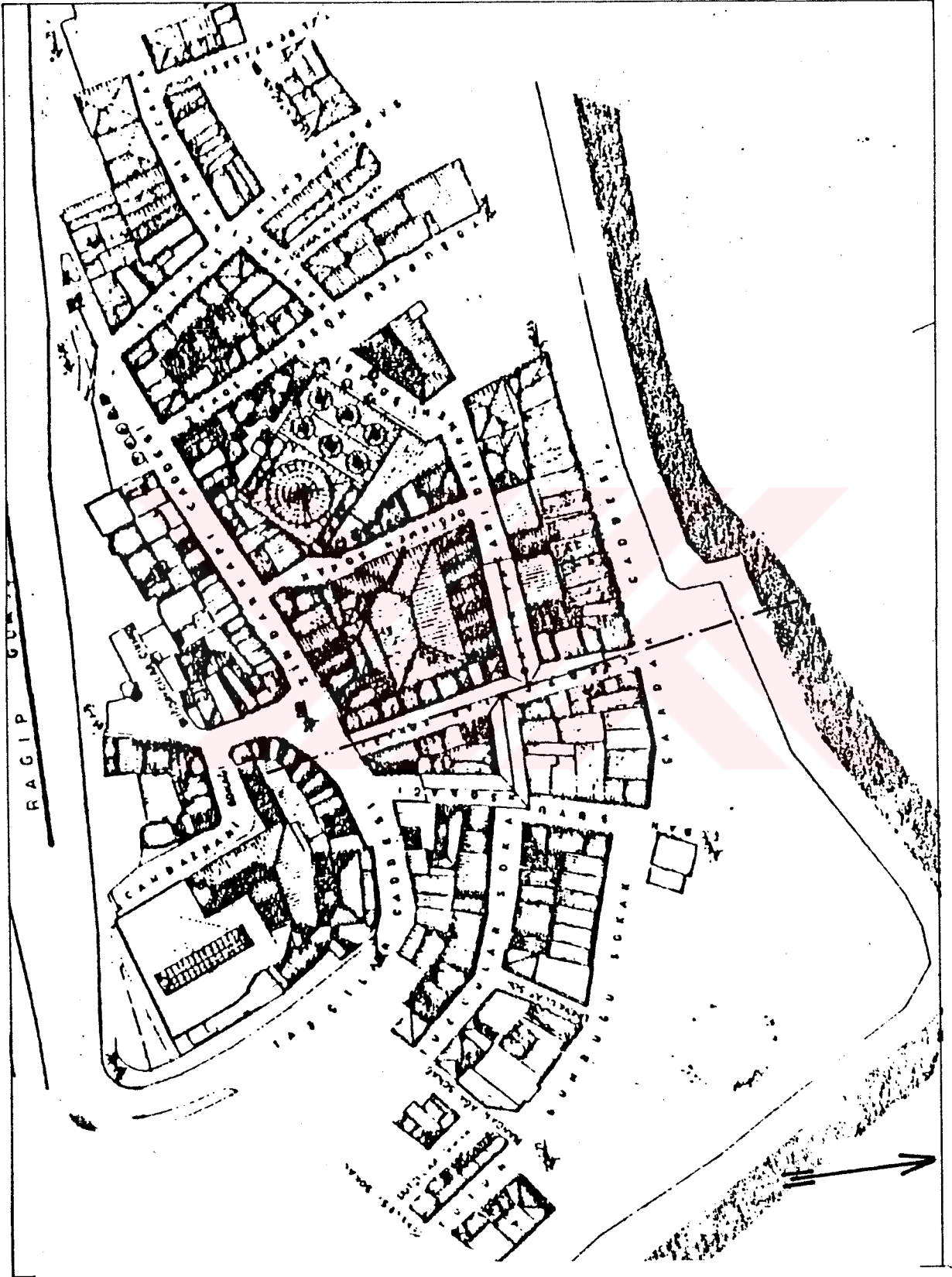

1-33 c. 1986 Tarihli İstimlaktan Sonra Eminönü Ve Yemiş
İskelesi Bölgesi (İstanbul Anakent Büyük Şehir
Belediyesi)

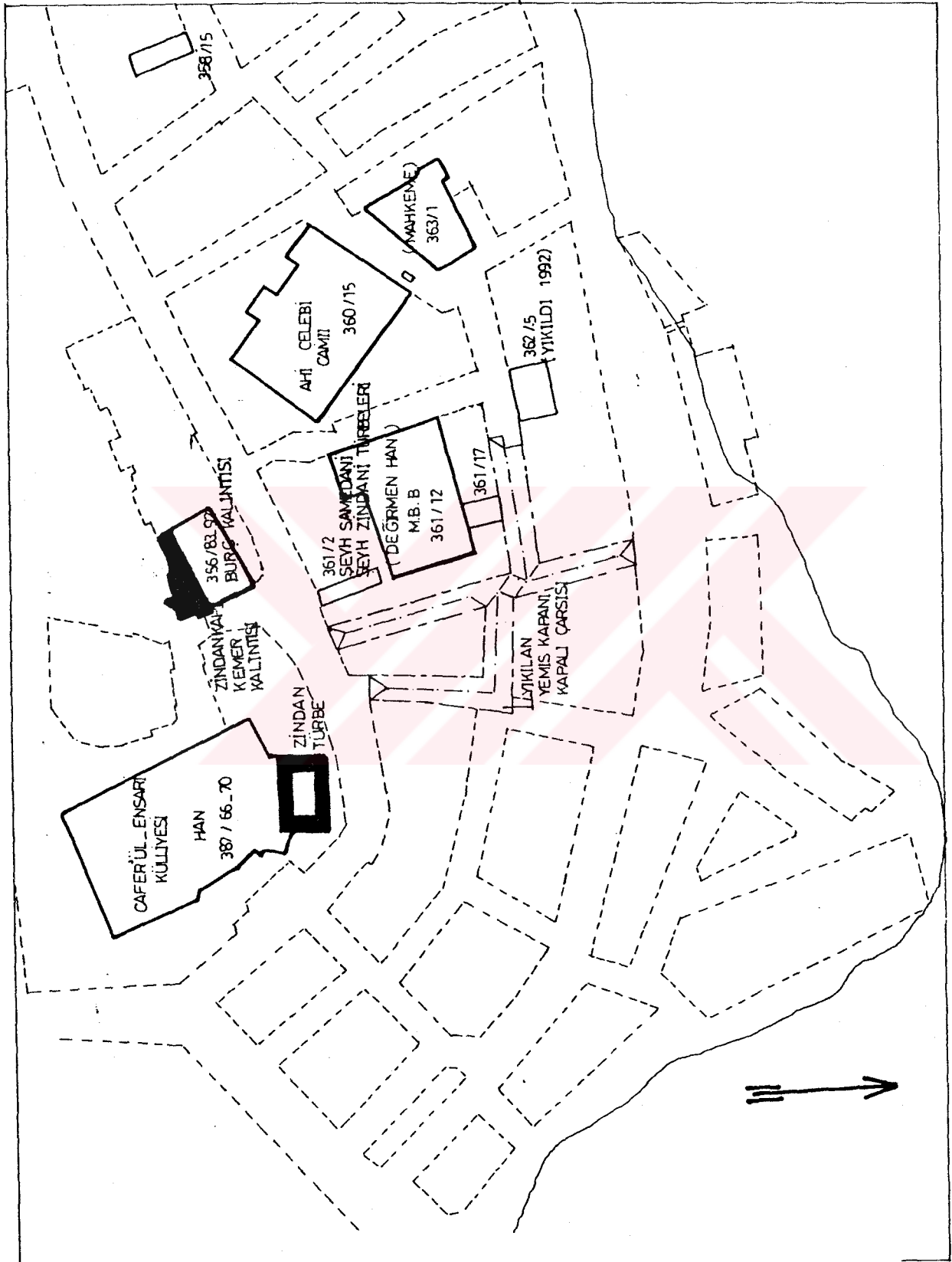

1-36. 28.2.1986-154 Sayılı Onayla Yürürlüğe Giren İstimlak Yemiş İskelesi Bölgesi'nin Kuzeydoğusunda Devam Etmektedir. (T.A.Ç. Vakfı Teknik Bürosu, Yemiş İskelesi Bölgesi Rölövesi)

1_37. Yemiş İskelesi Bölgesi'nin Vaziyet Planı, 1986
(T.A.Ç. Vakfı Teknik Bürosu, Yemiş İskelesi Bölgesi
Rölövesi)

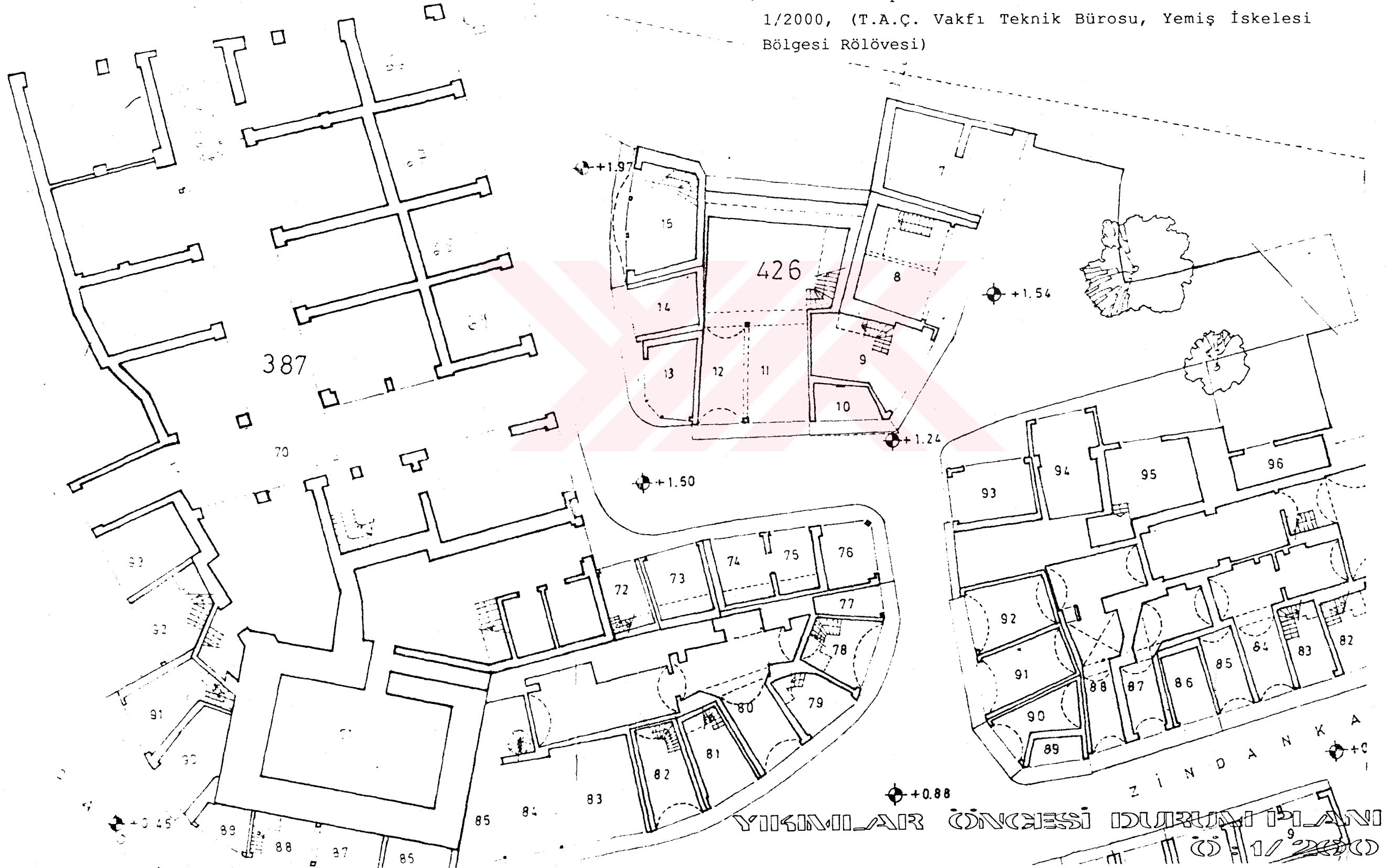
L.38. Yemiş İskelesi Bölgesi, 1991, 1/1000

İ_39. Zindankapı Surunun Restitüsyon Planı, 1/200 (T.A.Ç.
Vakfı Teknik Bürosu, Yemiş İskelesi Bölgesi Rölövesi)

SUR RESTİTÜSYON PLANI Ö:1/2000

1.40. Zindankapı'nın 1986 İstimlakından Önceki Durumu
1/2000, (T.A.Ç. Vakfı Teknik Bürosu, Yemiş İskelesi
Bölgesi Rölövesi)

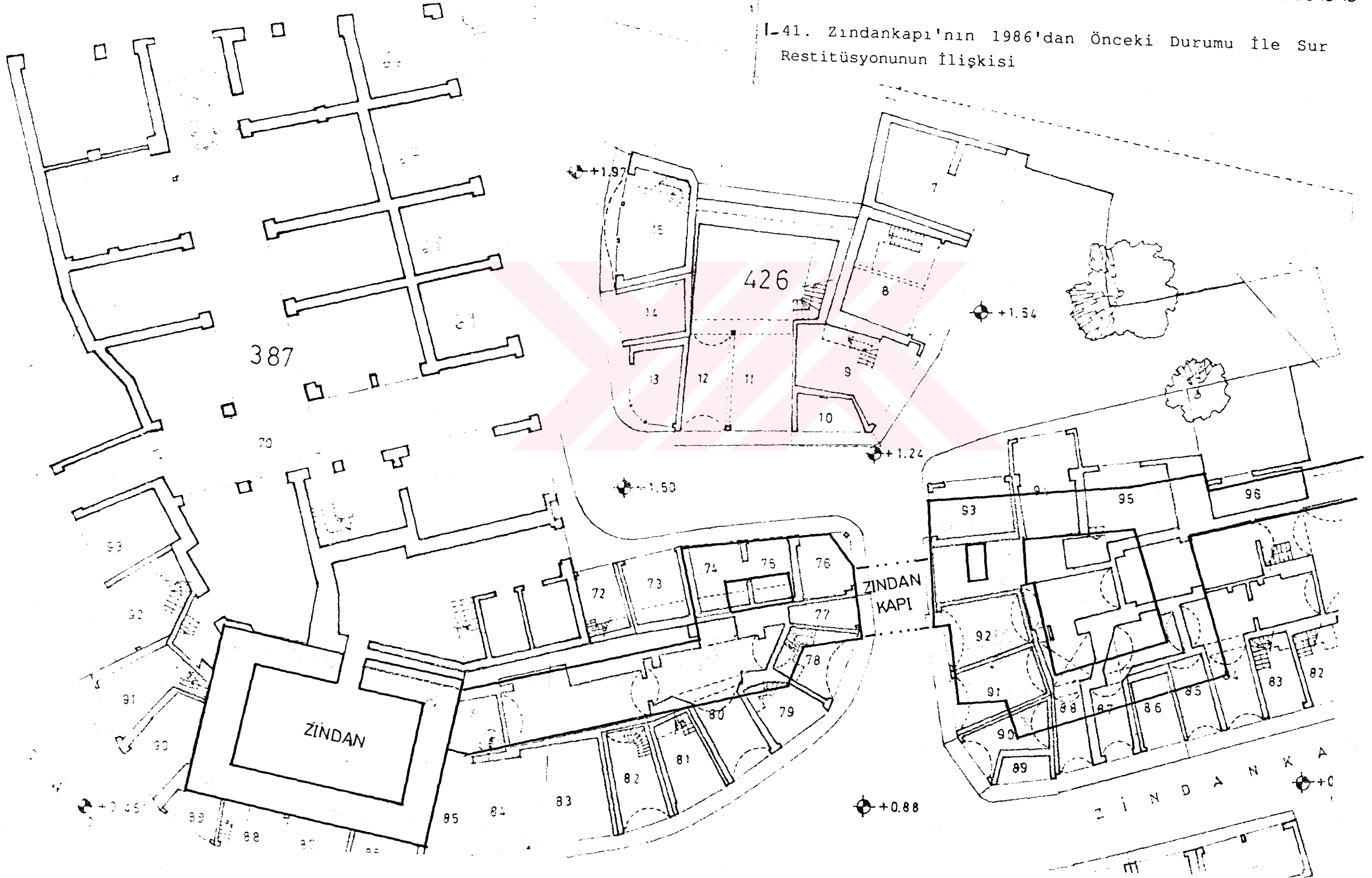

SUR RESTİTÜSYON PLANI (TAÇ VAKFI)

BÖLGENİN DALAN YIKIMINDAN ÖNCEKİ DURUMU

I-41. Zindankapı'nın 1986'dan Önceki Durumu ile Sur
Restitüsyonunun İlişkisi

- İSTANBUL SURU KALINTISI
- YIKIM SONRASI MEVCUT DÜKKANLAR
- SONRADAN YAPILAN EKLER
- - - YIKIM ÖNCESİ SOKAK KONTURLARI

AN KAPI

ZINDANKAPI CADDESİ

I. KAT PLANI Ö : 1 / 1000

I-42. 1986'dan Sonra Zindankapı Burcunun Kalıntısı, Zemin Kat Planı, 1/200

- İSTANBUL SURU KALINTISI
- YIKIM SONRASI MEVCUT DÜKKANLAR
- SONRADAN YAPILAN EKLER
- YIKIM ÖNCESİ SOKAK KONTURLARI

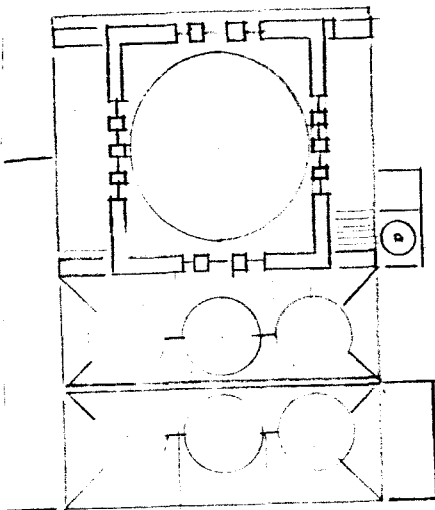
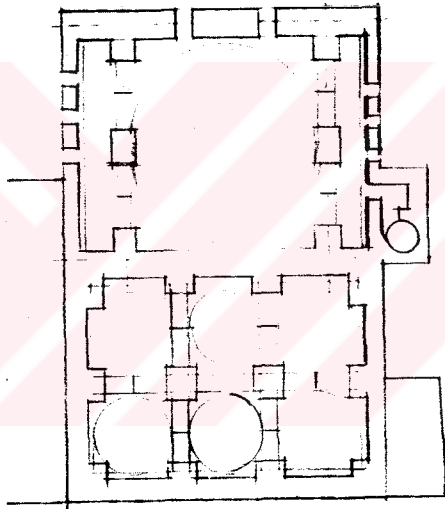
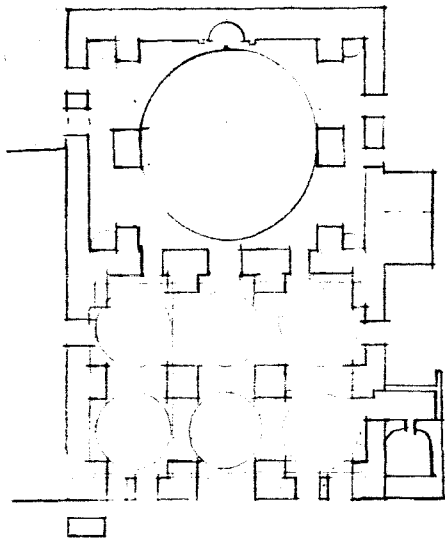
KAPI

ZİNDANKAPI CADDESİ

ZİNDANKAPI KAT PLANI ÇÖ : 1 / 1000

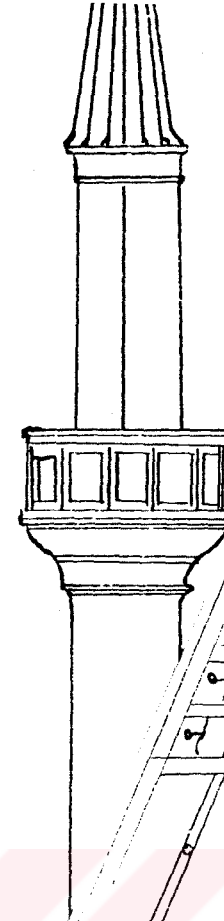
1-43. 1986'dan Sonra Zindankapi Burcunun Kalıntısı, I.
Kat Planı, 1/200

137

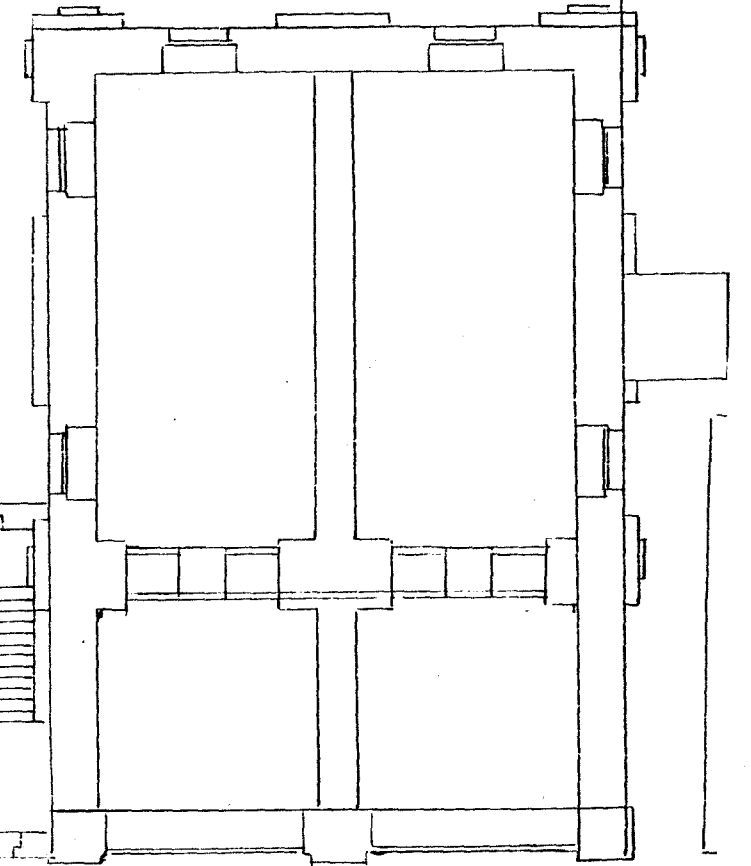

1-46. Ahi Çelebi Camisinin Rökonstrüksiyon Projesi,
[Giriş Cephesi, 1/100], (T.C. Başbakanlık Devlet
Osmanlı Arşivi, Plan Kataloğu, No: 642 (42 x 54 cm)
İstanbul, Yemiş İskelesi, Ahi Çelebi Camii Planı; No:
643 (45.5 x 56 cm) İstanbul, Yemiş İskelesi'nde Yeniden
İnşa Edilen Ahi Çelebi Camiinin Planı)

1-45,46. Ahi Çelebi Camisinin Rökonstrüksiyon Projesi,
[Kat planları, 1/200], (T.C. Başbakanlık Devlet
Osmanlı Arşivi, Plan Kataloğu, No: 642 (42 x 54 cm)
İstanbul, Yemiş İskelesi, Ahi Çelebi Camii Planı; No:
643 (45.5 x 56 cm) İstanbul, Yemiş İskelesi'nde Yeniden
İnşa Edilen Ahi Çelebi Camiinin Planı)

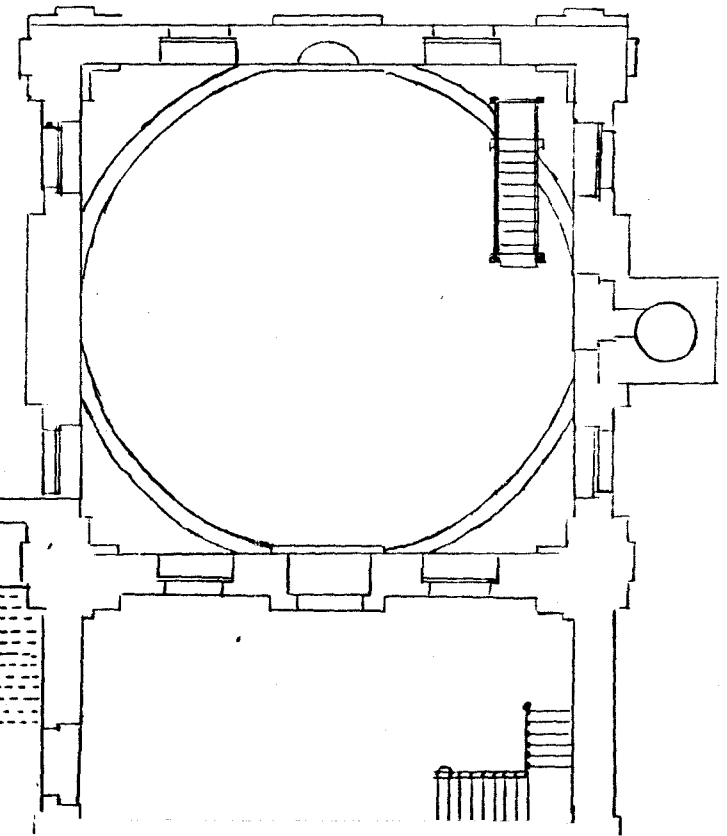

1-45

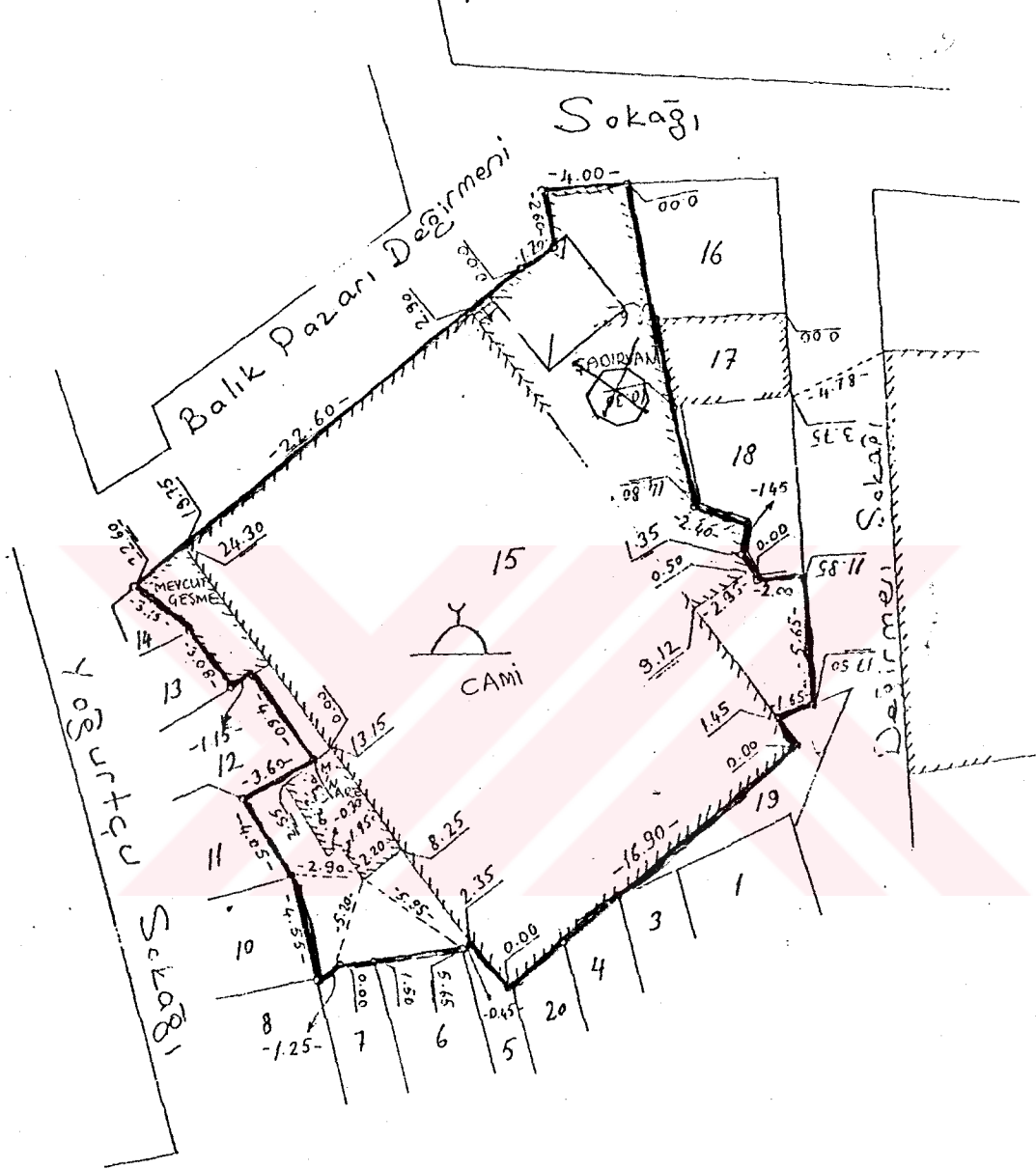
یمنه المفسرہ مجددہ انت اولہ آھی صبی جامع شریفہ مکبر

1-46

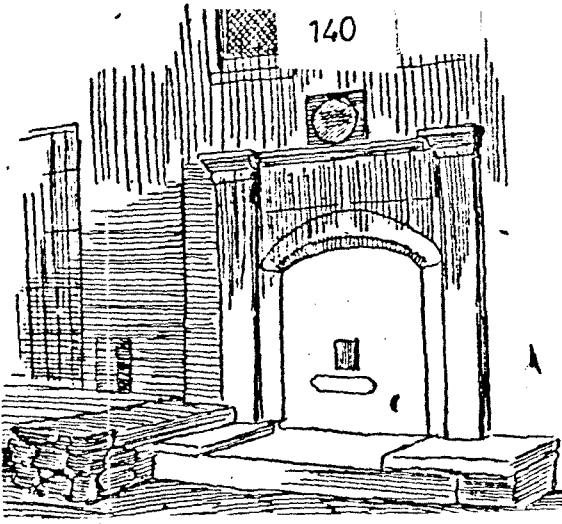
R PERL  KROK 

İLİ	İLÇESİ	Mahallesi	Kutuk Sayfa No.	PARÇA NO	ADA NO	PARSEL NO.	Y�z�l���		
							Ha.	m2	Ds2
İSTANBUL	Eminönü	Zindankap�		93	360	15			

II-1. Ahi  elebi Camisinin 1988 Tarihli R perli Krokisi

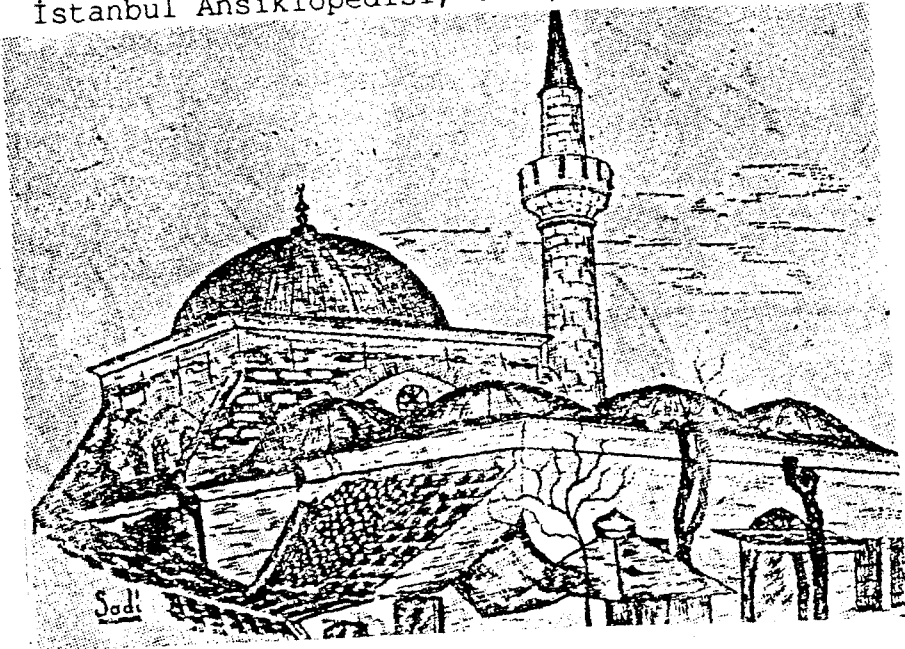
KAYIT MAKB���	Tarihi	Unvanı	Kontrol Memuru Fon Memuru-Teknik�yeni	Kontrol Mühendisi	KADASTRO MÜDÜRÜ
	Numarası	Adı Soyadı			
	4.8.1988		Levent Y�r���	Y. Doğan K�t��	�. Doğan K�t��
	15.8.1988	16.8.1988	16.8.1988	16.8.1988	16.8.1988

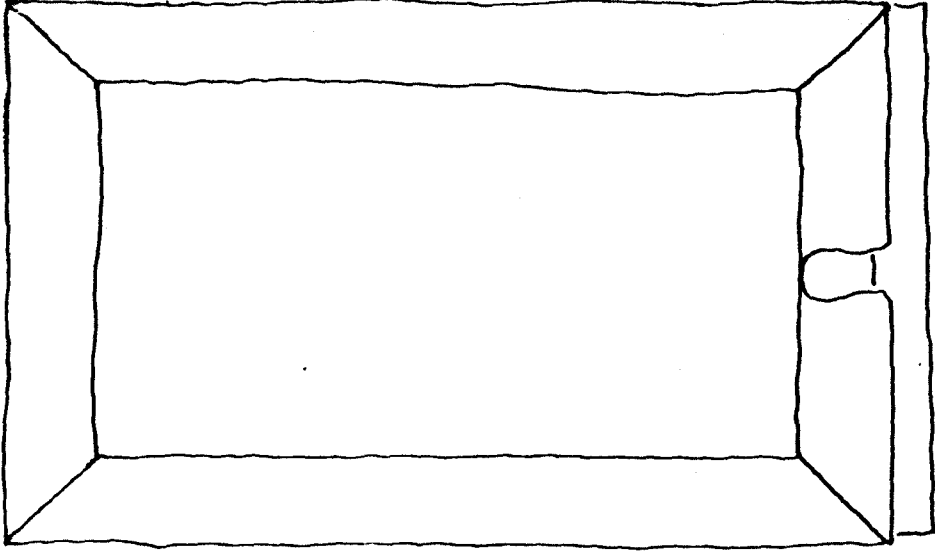
II.2. Ahi Çelebi Camisi Çeşmesi (R. E. Koçu, İstanbul Ansiklopedisi, C.I. İst., 1958, s.272)

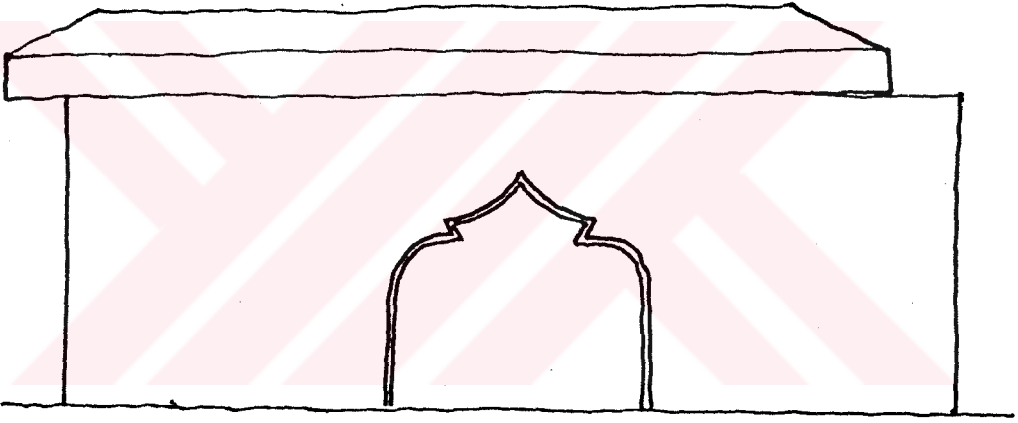
II.3. Ahi Çelebi Camisi ve Şadırvanı (R. E. Koçu, İstanbul Ansiklopedisi, C.I., İst. 1958, s.269)

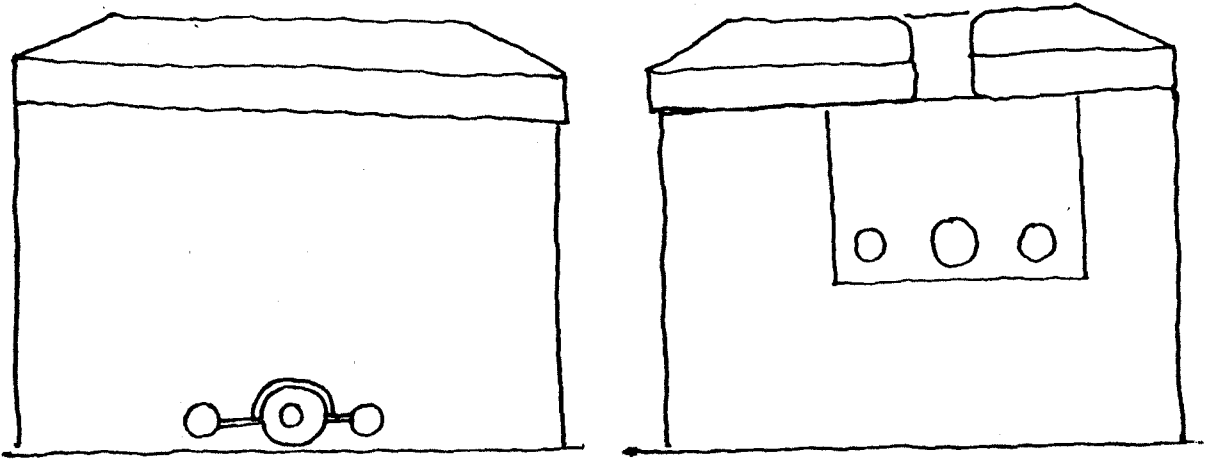
II.4. Ahi Çelebi Camisi ve Şadırvanı (İ. H. Konyalı, "Mimar Koca Sinan'ın Eserleri" Hazine, İst., 1958, S.7, s.7)

II.5 a) Şadırvan Su Haznesi, Plan, 1/10

II.5 b) Şadırvan Su Haznesi, Kuzey Cephesi

II.5 d) Şadırvan Su Haznesi, Doğu ve Batı Cepheleri

NA KUBBE_(BAKIR) ALEMİ

AY (HİLAL)

40 mm

ÜST BİLEZİK

15 mm

ARMUT

15 mm

ALT BİLEZİK

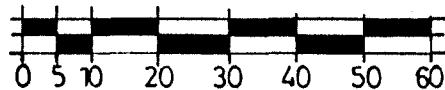
15 mm

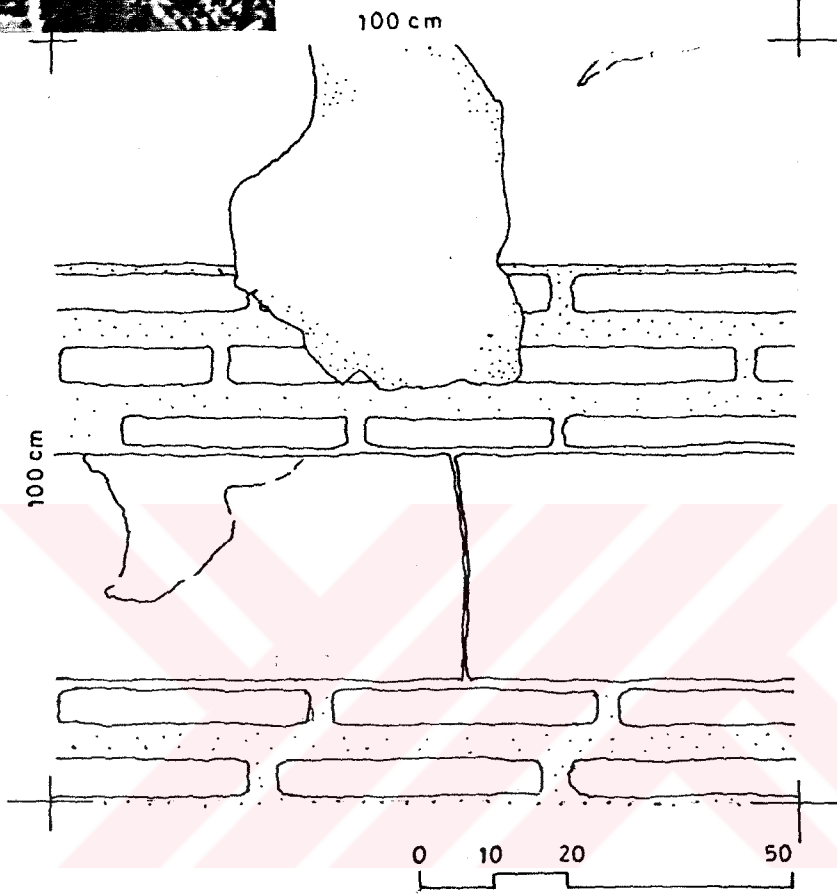
KÜP

2-3 mm

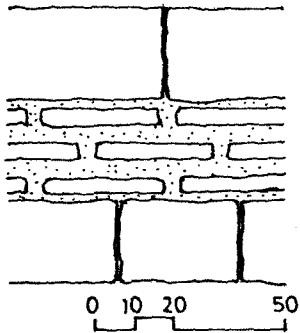
II.6 a) Bakır Ana Kubbe Alemi

II.6 b) Bakır Ana Kubbe Aleminin Parçaları

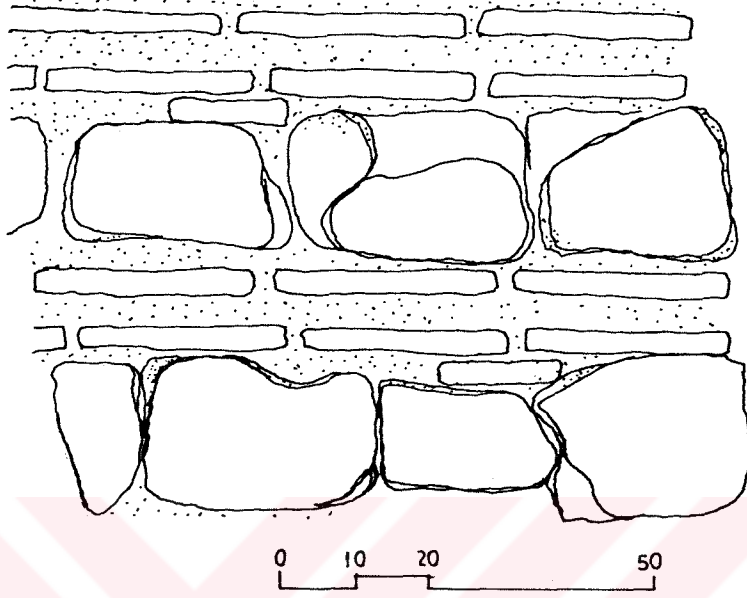

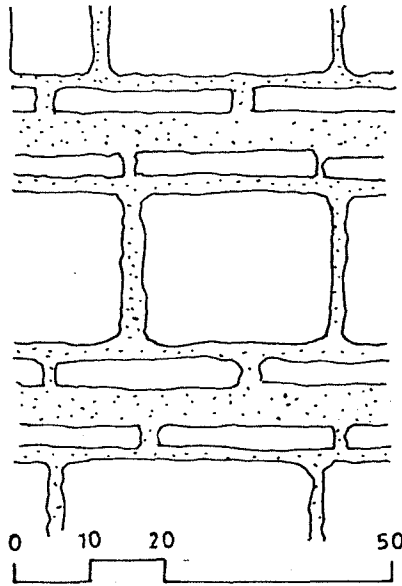
II_7. a) Ahi Çelebi Camisinin Kible Cephesinden T/3t Almaşık Duvar Örgüsü

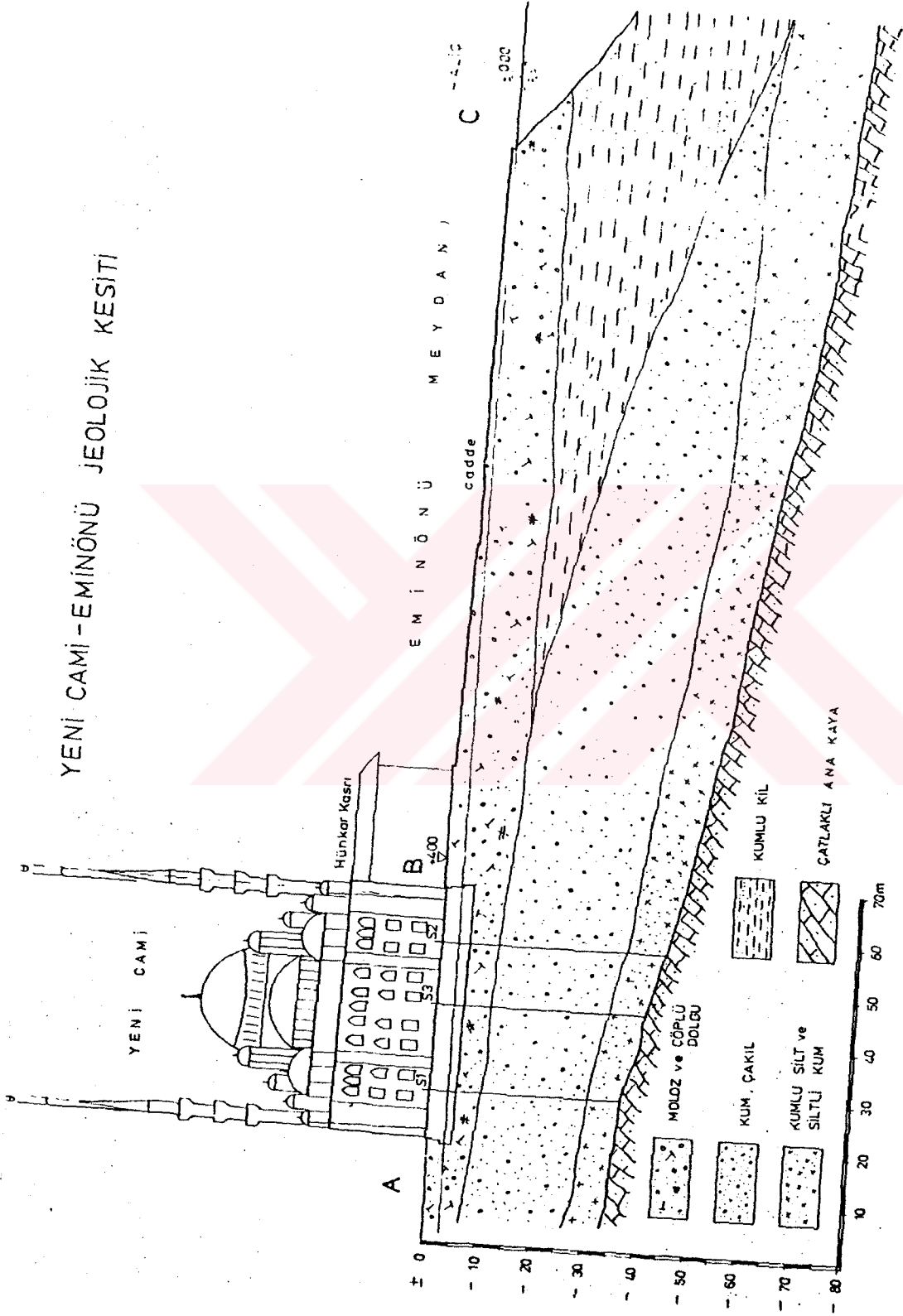
Sinan Paşa Camisinden T/3t Almaşık Duvar Örgüsü, İstanbul, 1533-55 (Afife Batur, "Osmanlı Camilerinde Almaşık Duvar Üzerine", Anadolu Sanatı Araştırmaları 2 Den Ayrı Baskı, İst., 1970, s.172)

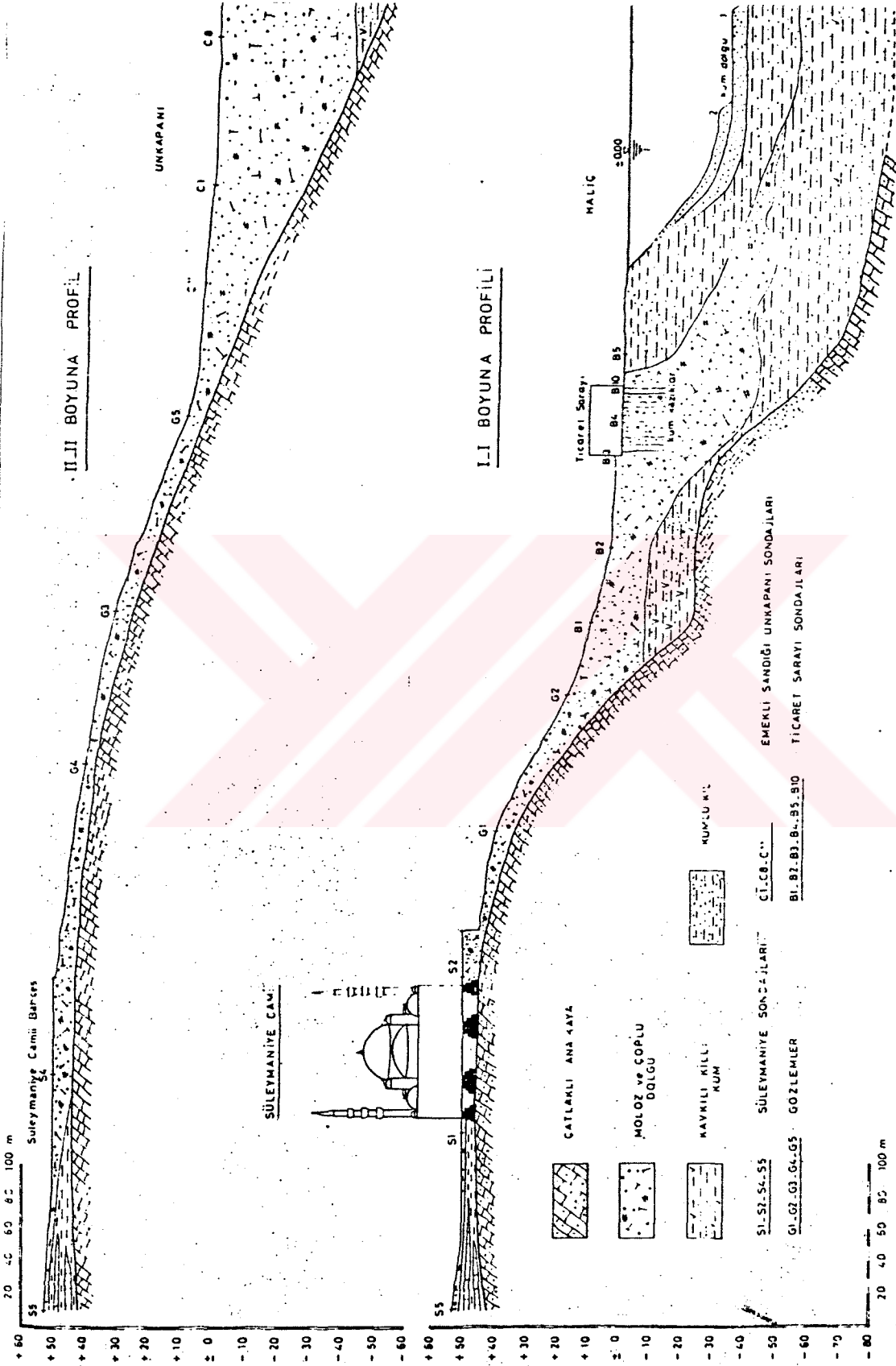
II-7 b) Ahi Çelebi Camisinin Giriş Cephesinden T/2t
Almasıık Duvar Örgüsü

Zeynep Sultan Camisinden T/2t Almasıık Duvar Örgüsü,
İstanbul, 1769 (Afife Batur, "Osmanlı Camilerinde
Almasıık Duvar Üzerine", Anadolu Sanatı Araştırmaları 2
Den Ayrı Baskı, İst., 1970, s.178)

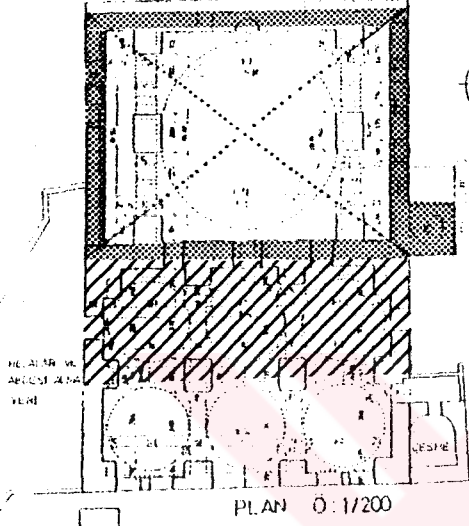
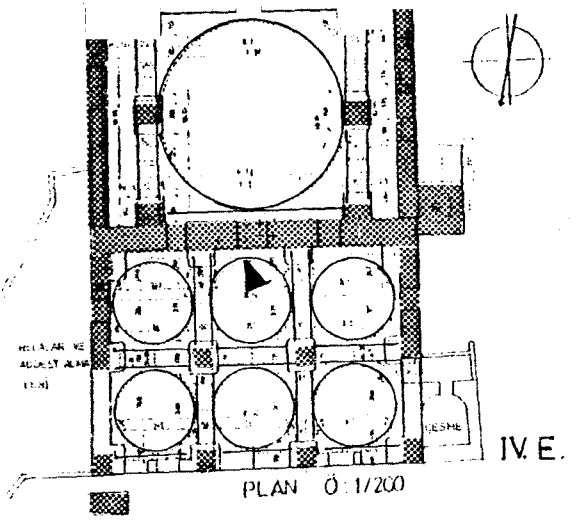

[1] a) Eminönü Meydanı ve Yemiş İskelesi Civarında Zeminin Jeolojik Katmanları (H. Peynircioğlu, İ. H. Aksoy, K. Özudoğru, Yeni Cami Temellerinin İncelenmesi, İstanbul, 1978, s.26, Şekil 3-6)

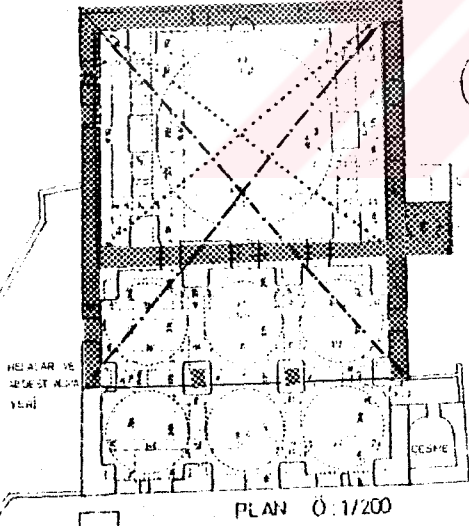
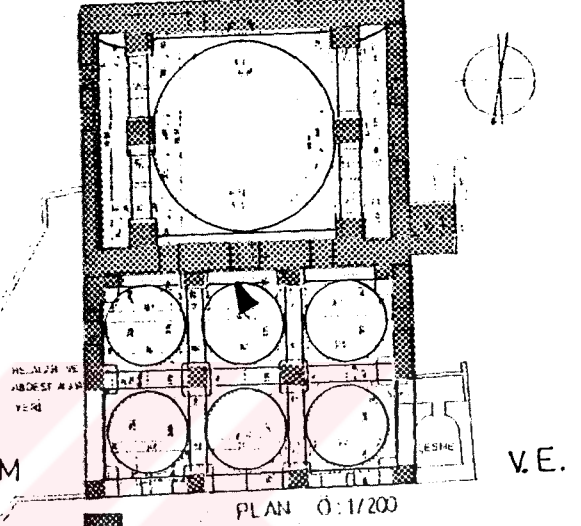

III.1 b) Yemiş İskelesi Civarındaki Dolgu Zemin, H. Peynircioğlu, İ. H. Aksoy, K. Özudoğlu, Yeni Cami Temellerinin İncelenmesi, İstanbul, 1978, s.24, Şekil 3-4

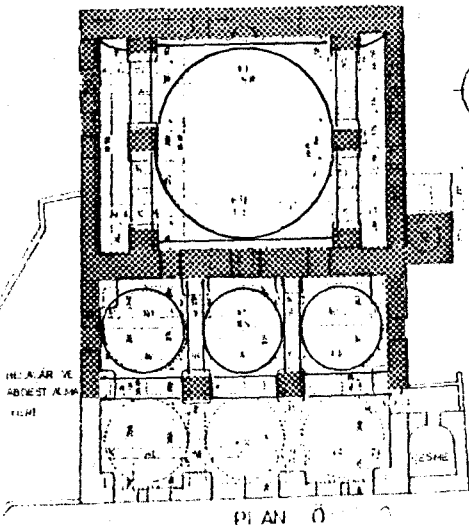
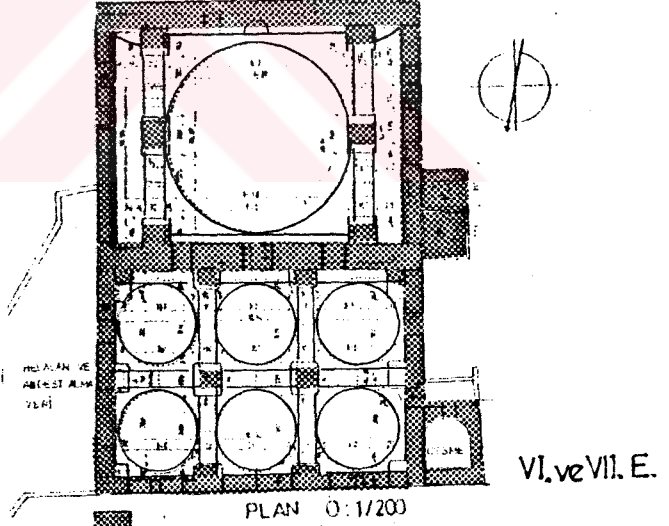
IV.1. Yapının İlk Tasarım ve Onarım Evreleri

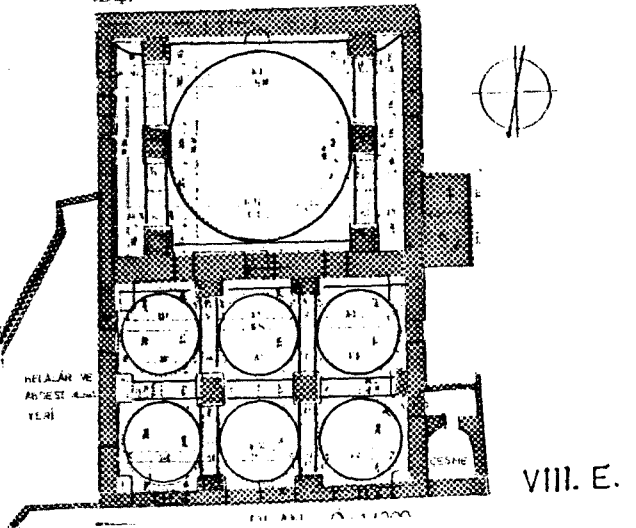
I. İLK TASARIM

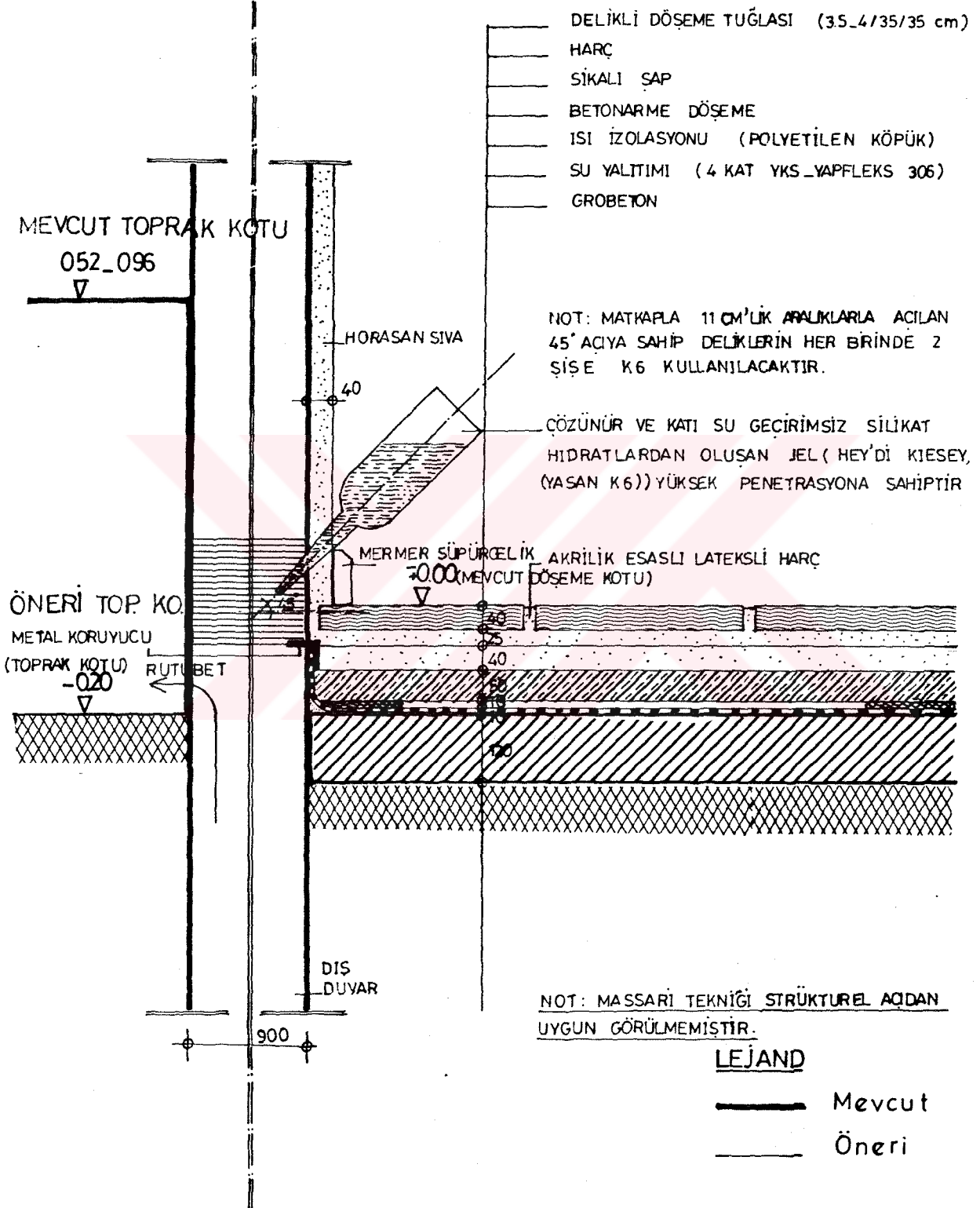

II. EVRE

III. EVRE

V_1. Havalandırarak Kuruma ve Yükselen Rutubetin Dergelenmesi İçin Önerilen Döşeme

1. 1953 istimlakinden sonra Haliç'in karşı yakasından bakış

2. Ahi Çelebi Mahallesi'nin doğusu 1953 yılında istimlak edilerek otopark şeklinde düzenlenmiştir.

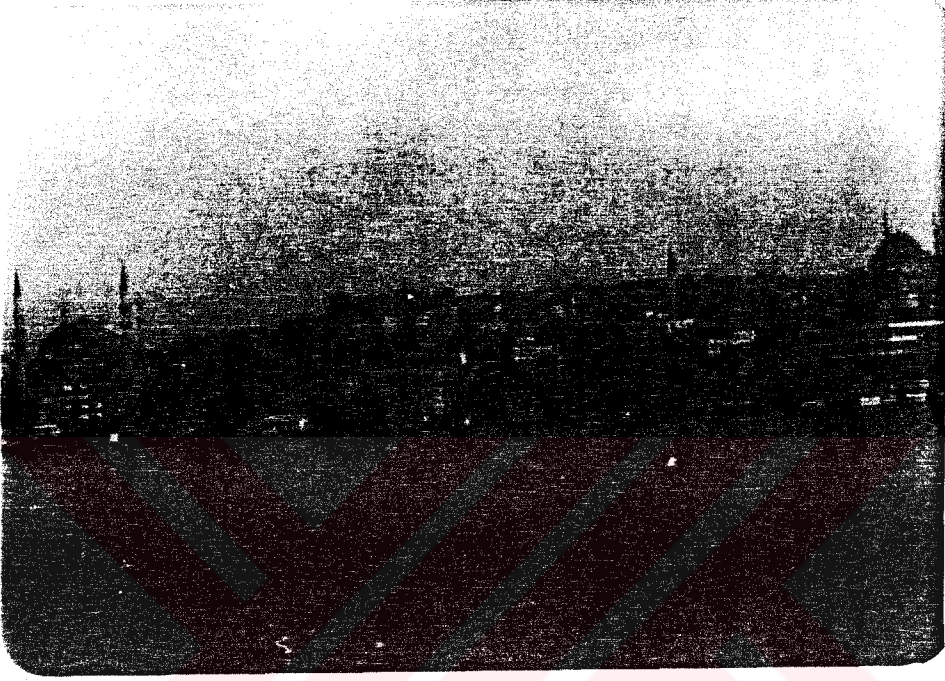
3. Bölgenin İstanbul içindeki yeri ve 1958'de güneyinden geçirilen Ragıp Gümüşpala Caddesi nedeniyle yolun diğer yakasıyla ilişkisi kesilen Ahi Çelebi Mahallesi (Bkz. Şekil 29)

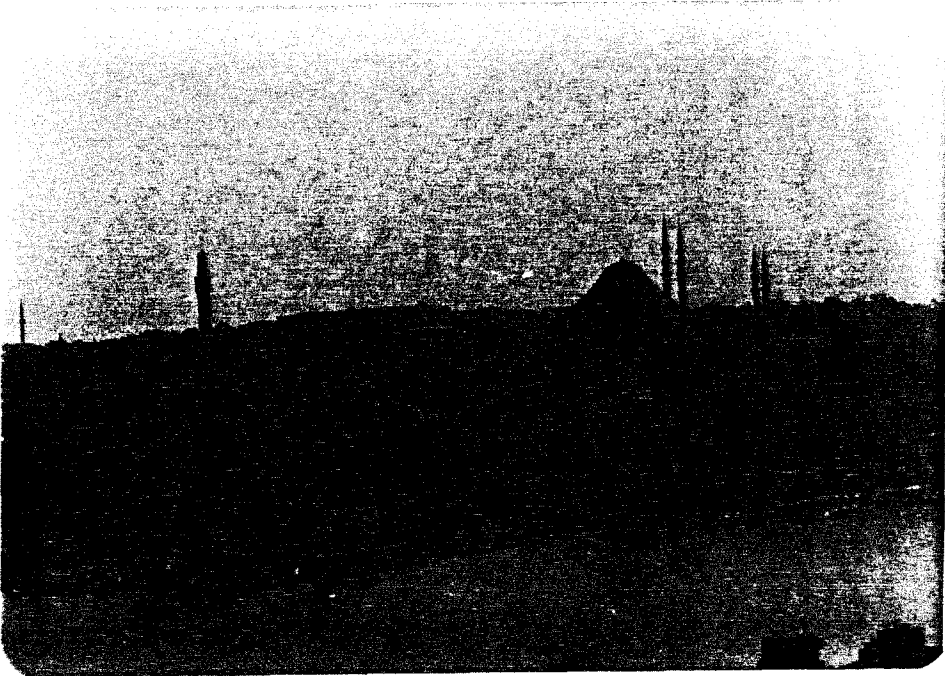
4. 28.2.1986 tarih ve 154 sayılı onayla yürürlüğe giren istimlaktan sonra geri ve yeşil alan olarak düzenlenen kıyı şeridi ve bölgede azalan yapı yoğunluğu

5. Tarihi yarımada'nın Eminönü-Unkapanı arasındaki bölümüne ait sluet: Ahi Çelebi Camisi, arkaya doğru Rüstempaşa ve Nuruosmaniye camileri

6. Galata'dan bakış

7. Galata Kulesi'nden bakış

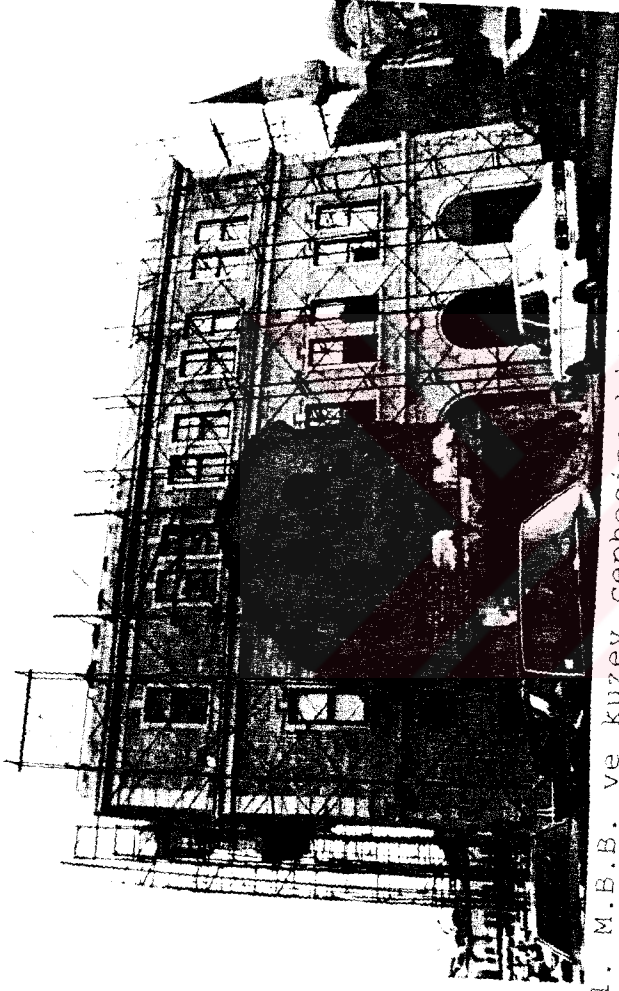
8. Bölgenin güneyine bakış

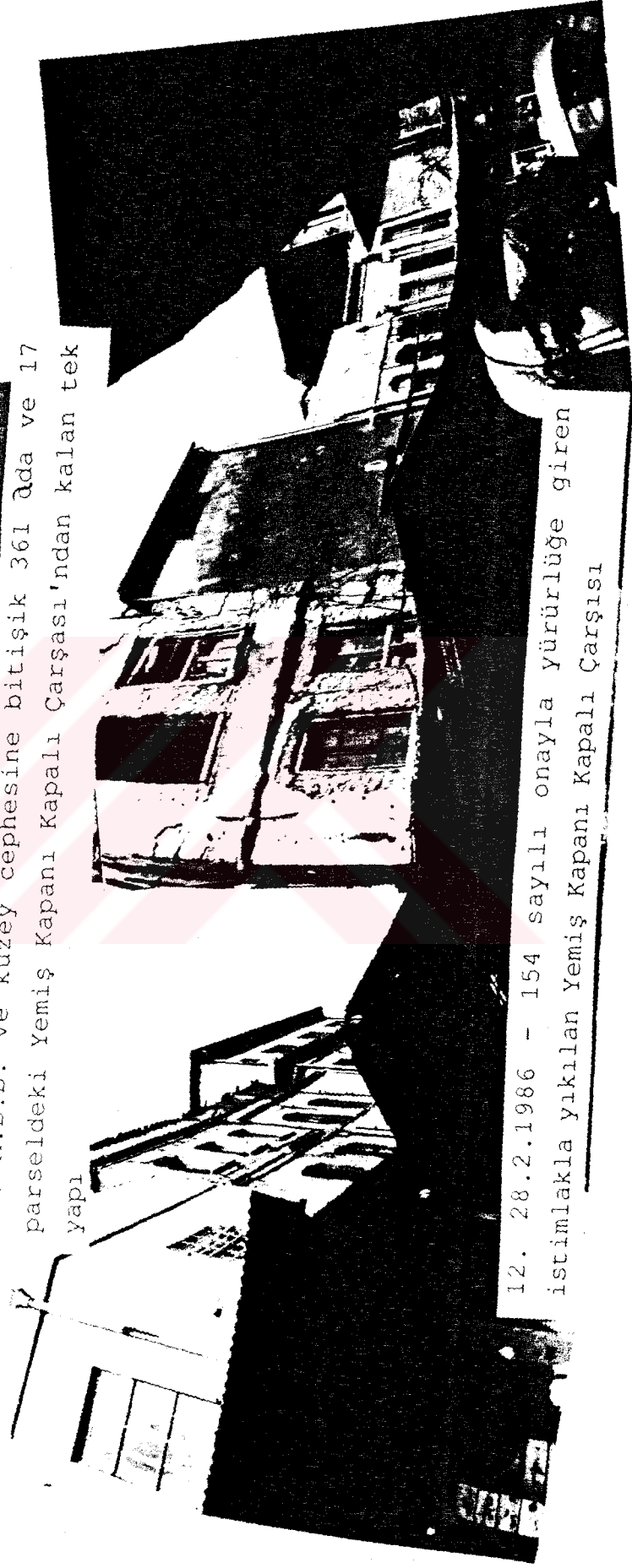
9. Sağda Marmara Belediyeler Birliği (M.B.B.) ve kuzeyinde yer alan ottopark. Kıyıda Eminönü Haliç Hattı Vapur İskelesi önünde oldukça dar bir yaya yolu bırakılmıştır.

10. M.B.B.'nin güney cephesine bitişik 361 Ada 2 parseldeki Şeyh Samedani ve Şeyh Zindani türbeleri

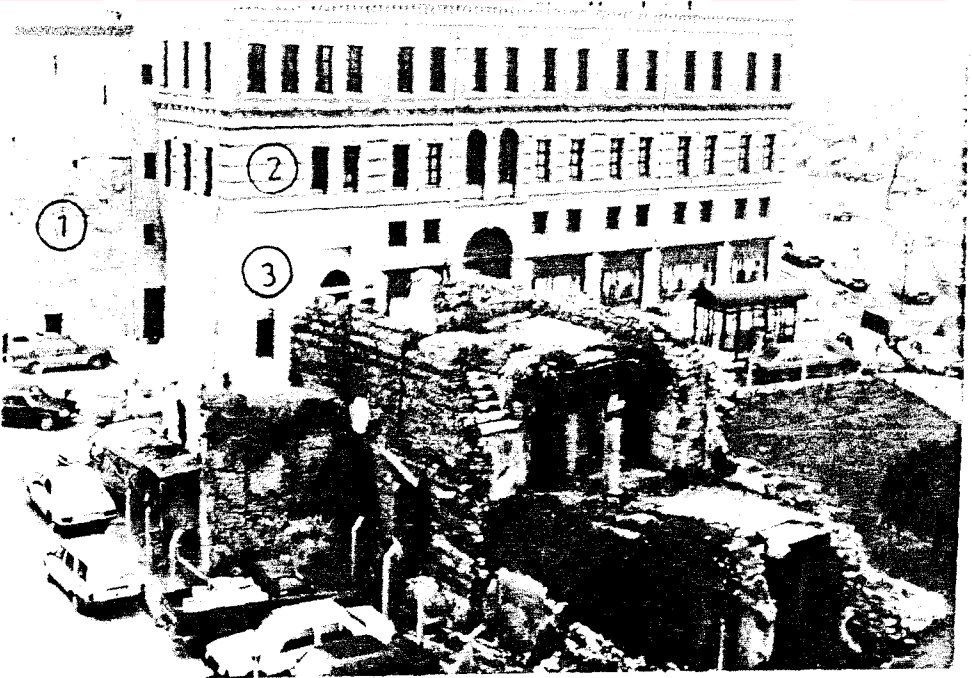
11. M.B.B. ve kuzey cephesine bitişik 361 Ada ve 17 parseldeki Yemiş Kapanı Kapalı Çarşası'ndan kalan tek yapı

12. 28.2.1986 - 154 sayılı onayla yürürlüğe giren istimlakla yıkılan Yemiş Kapanı Kapalı Çarşası

13. Bölgenin güneydoğusuna bakış. Önde Zındankapı burç kalıntısı, arkada Cafer'ül-Ensari Külliyesi.

14. 1: Zindan, 2: Zindan Han 3: Cafer Baba Türbesi

15. Zindankapı Burç Kalıntısı, kuzey cephesi

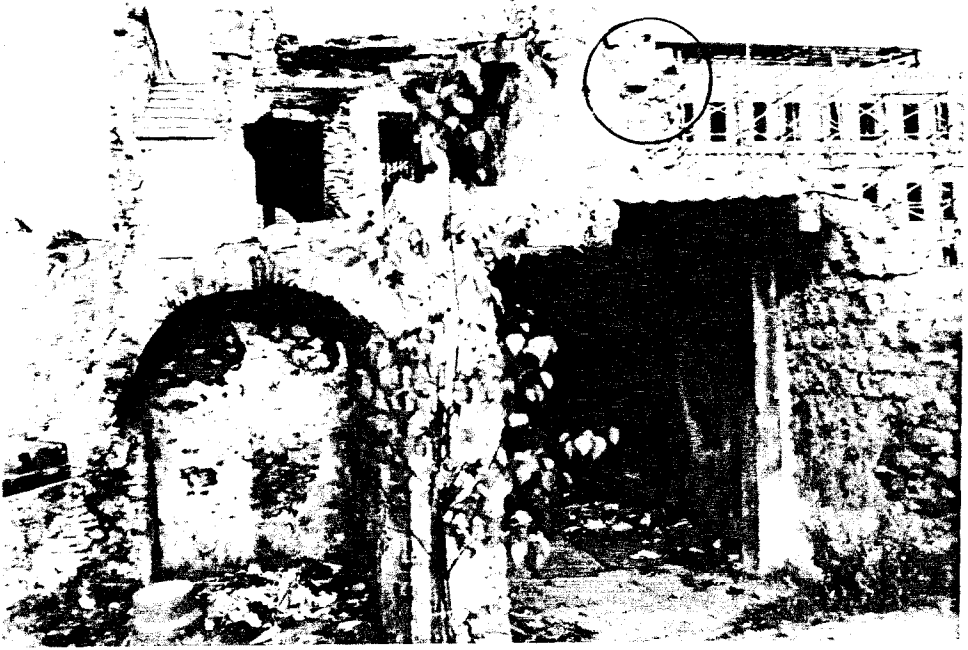
16. Zindankapı Burç Kalıntısı, güney cephesi

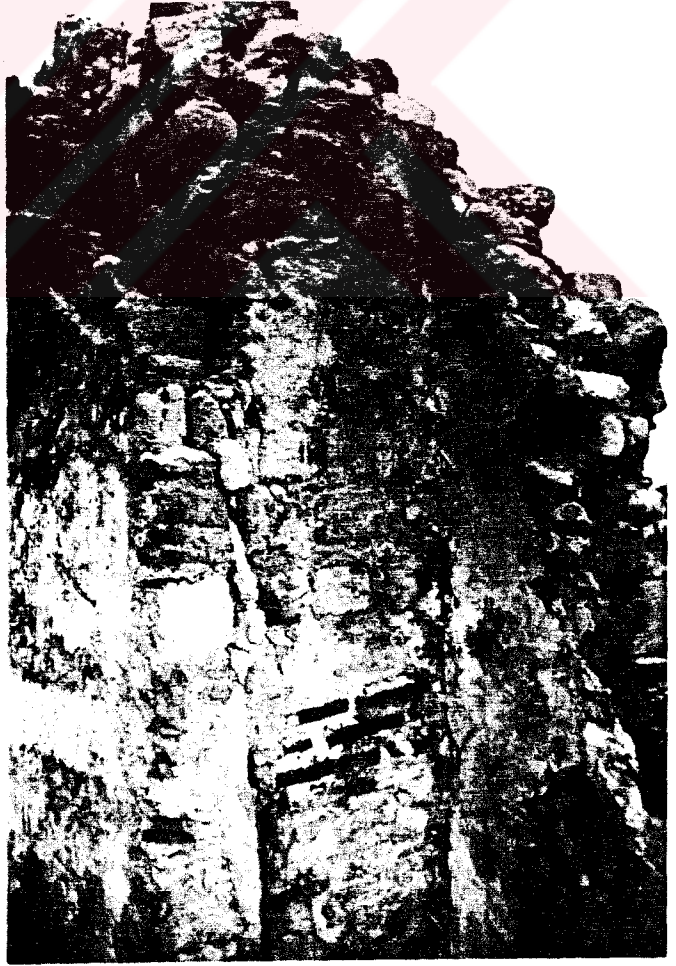
17. Zindankapı Burç Kalıntısı, doğu cephesi, solda kemer izi

18. Burcu içine yerleştirilen dükkanların kalıntısı

19. Zindankapı burç kalıntısı, batı cephesi

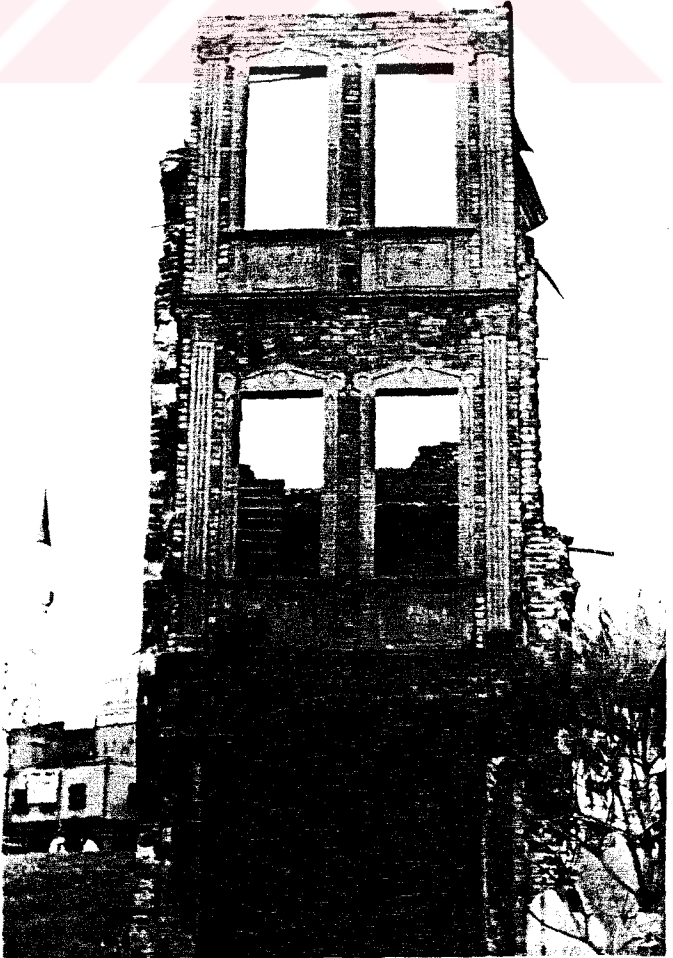

20. (F. 19'dan detay) Bizans sürü kalıntısı

21. Bölgenin batısında yer alan 358 ada ve 15 parseldeki yapının doğu cephesi

22. 358 ada ve 15 parseldeki yapı, kuzey cephesi

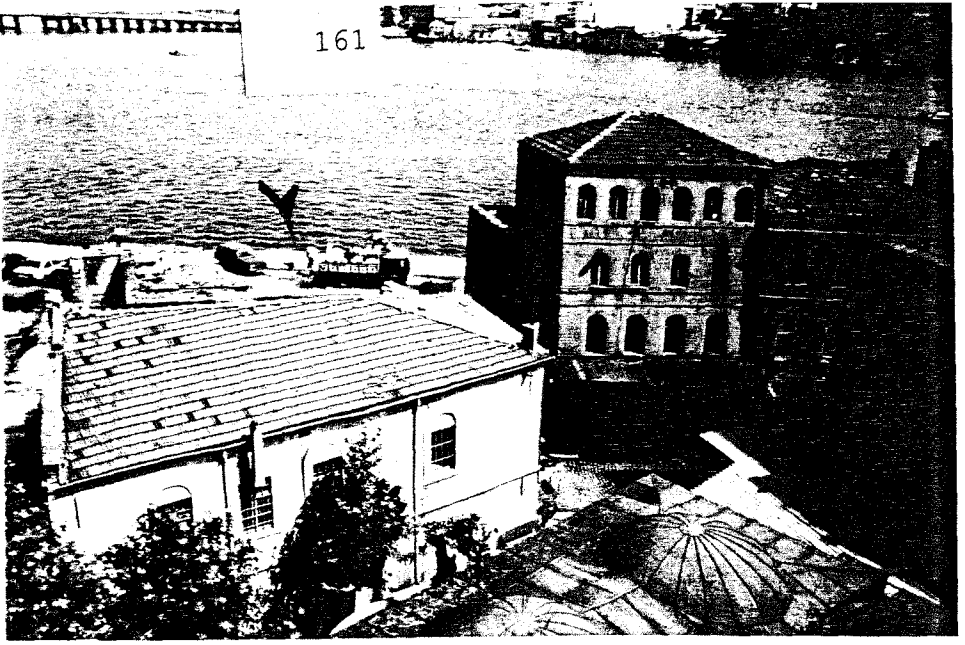

23. 359 ada ve 3 parseldeki yapı, 1991 sonunda yıkılmıştır.

24. 362 ada ve 5 parseldeki yapı, 1992 başında yıkılmıştır.

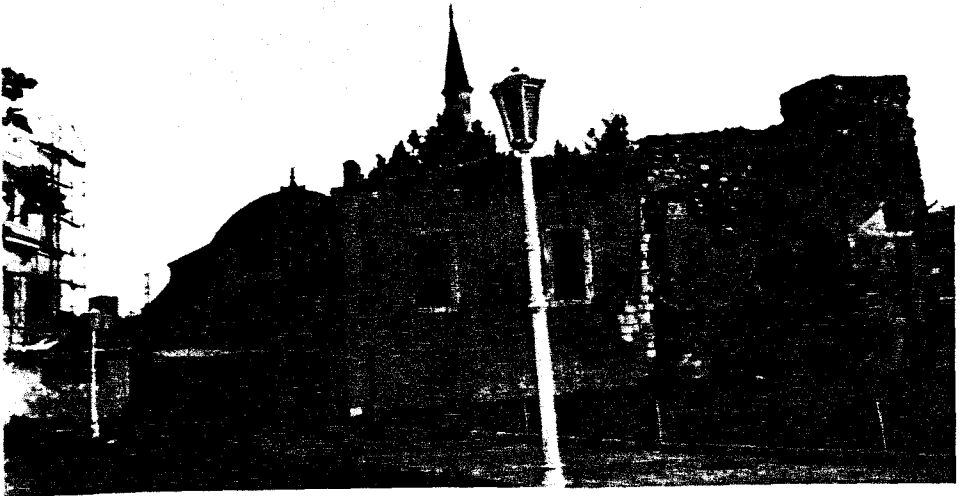

25. 361 ada ve 1 parseldeki Ahi Çelebi Mahallesi, şu anda meyve deposu olarak kullanılmaktadır.

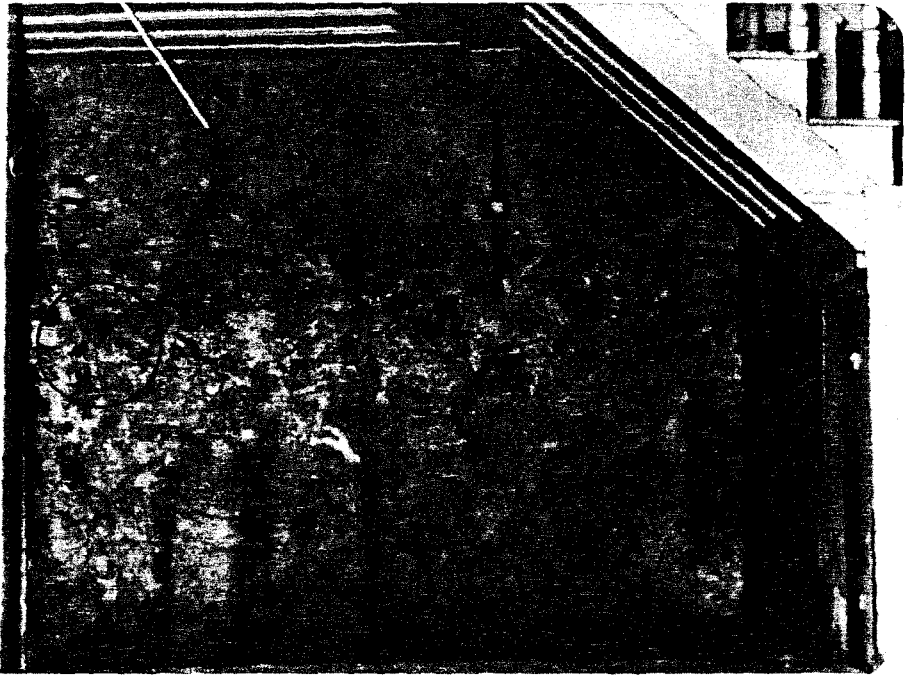
26. Mahkemenin Balık Değirmen Sokağı (güney) cephesi

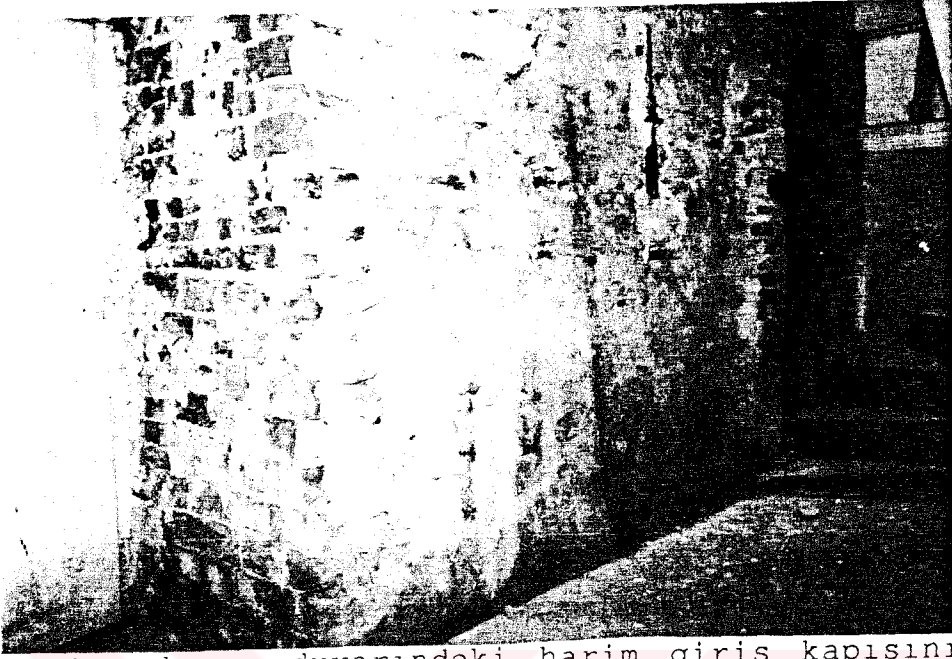
27. Mahkemenin kuzey cephesi

28. Sahnin kuzey duvarı.

29. (F. 29'dan 5 no.lu ayrıntı) Altta 120 cm kotu .
düzeyine kadar yükselen kesme küfeki taş duvar dokusu
ve üzerinde tuğla kırıklı moloz kireçtaşı duvar dokusu

30. Sahın kuzey duvarındaki harım giriş kapısının batısında, 120 cm kötü düzeyinde yeralan (d= 4.5-5 cm) tuğla kemer içi ve bu düzeye kadar yükselen yanaşık derzli örülmüş yoğun kesme küfeki taş duvar dokusu

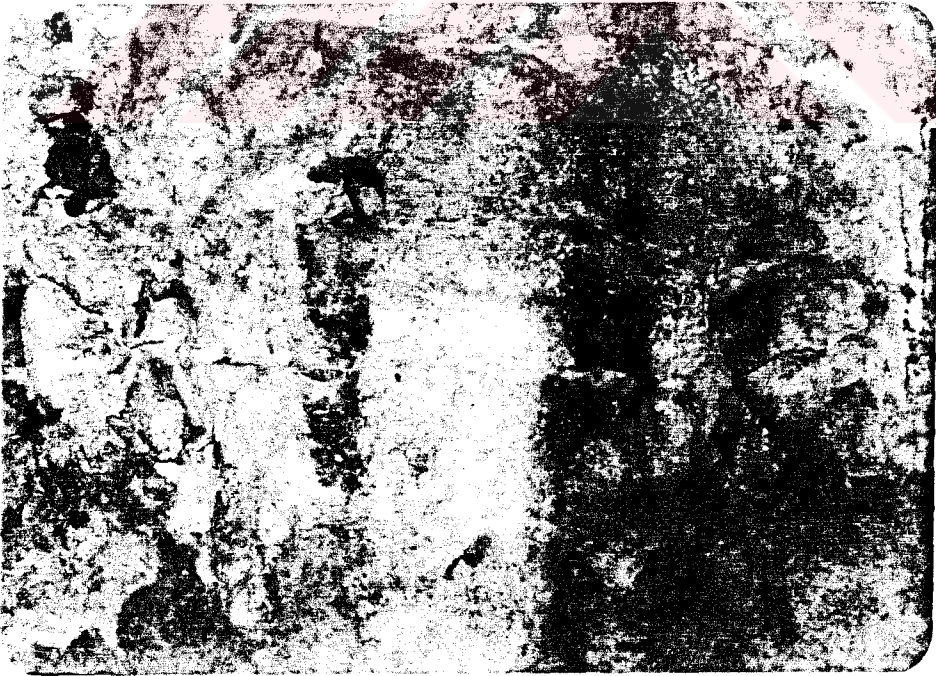

33. (F. 31'den ayrıntı) Sahın kuzey duvarındaki Harim giriş kapısının doğusunda, duvarın köşesinde 19 yy. blok tuğla (6/9/24 cm) dolgu, arkasındaki kemer sırtını tarif eden taş sıraları ve içindeki ışınsal dizilmiş (d= 4.5-5 cm) klasik tuğla parçaları.

34. (F. 32'den ayrıntı) Duvar yüzeyinde oluşan 4.5-5 cm'lik çıkıntı

35. (F. 33'ten ayrıntı) Yanaşık derzle örülmüş (25-32 x 52-75 cm) kesre küfeki taş duvar dokusu Mimar Sinan dönemi onarımından kalmış olmalıdır.

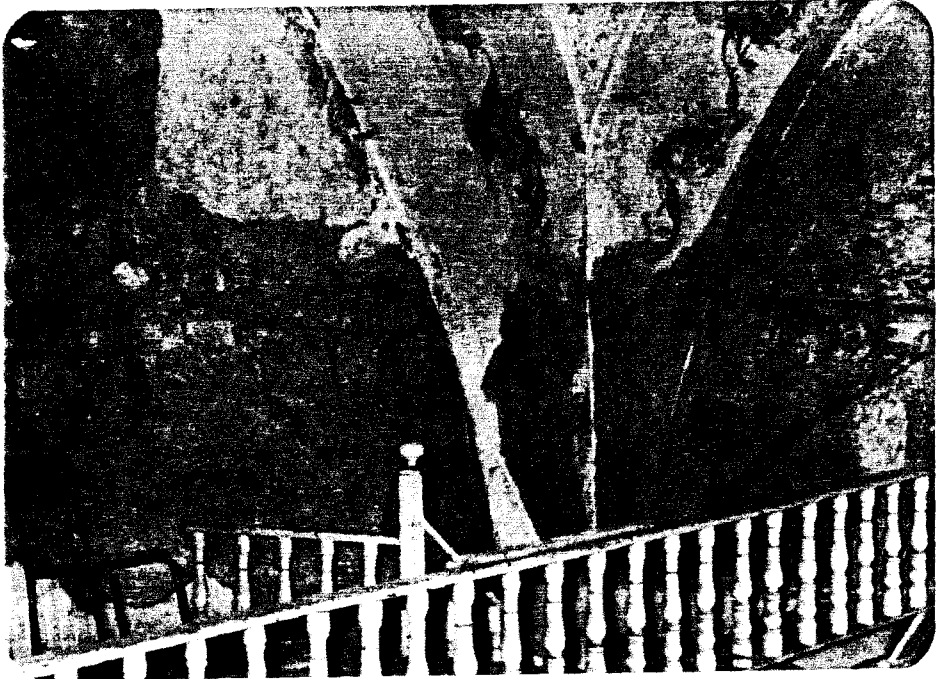
36. (F. 28'den 2 no.lu ayrıntı) Gerginin geçtiği bölümler iki sıra tuğla ile kapatılmıştır.

37. (F. 36'dan ayrıntı) Gerginin duvara saplandığı nokta

38. (F. 28'den 3 no.lu ayrıntı) Pencerelelerin altındaki klasik tuğla hatıl

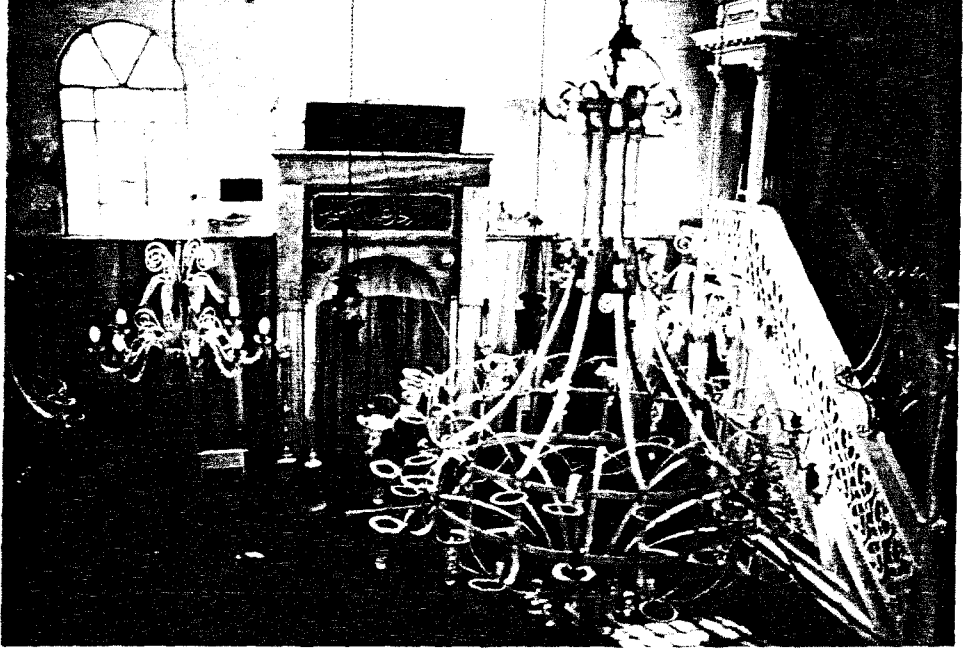
39. (F. 28'den 4 no.lu ayrıntı) Sahın kuzey duvarında moloz taş duvar, doğu duvarında ise (T/2t) yinelemesindeki almalı moloz taş duvar vardır.

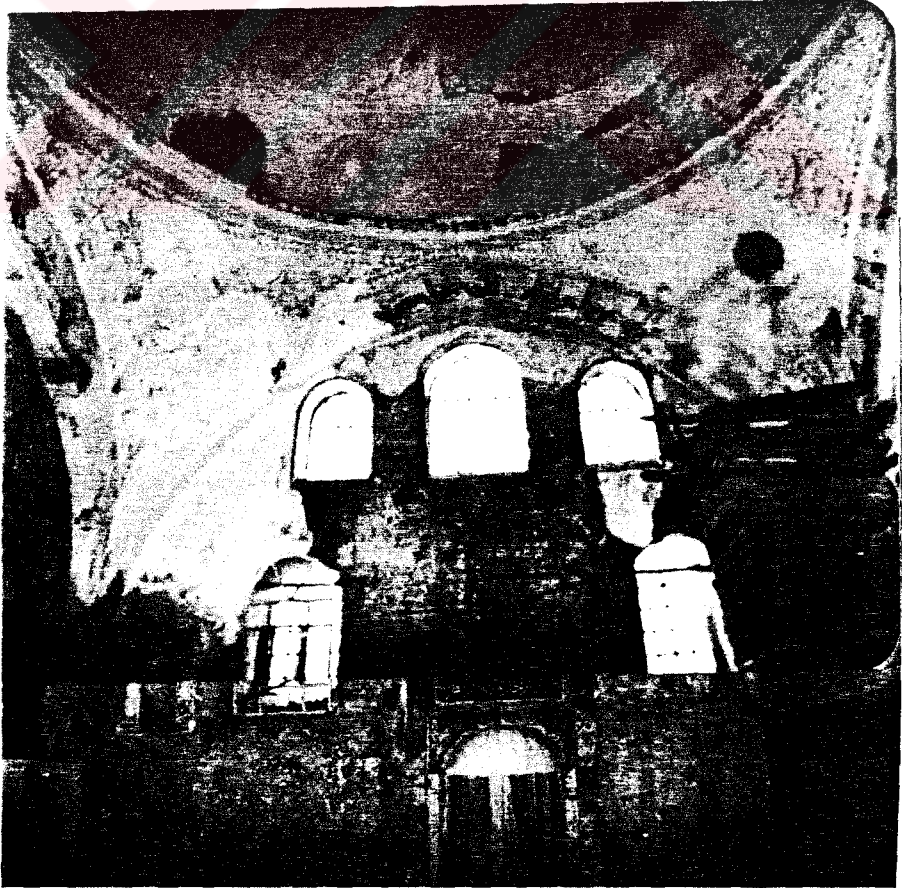
40. (F. 28'den 1 no.lu ayrıntı) Sahının kuzeybatı köşesinde kuzey ana askı kemerinin 385 cm kotu düzeyine kadar olan bölümü kemer sırtı biçiminde şekillenen kesme küfeki taş duvar dokusundan oluşmaktadır. Üstte (4.5/35/35 cm) klasik tuğla kemer devam etmektedir.

41. (F. 39'dan ayrıntı) Sahının kuzeydoğu köşesinde tuğla (4.5/35/35 cm) ana askı kemerlerinin oturduğu bölümler 385 cm kotu düzeyine kadar kemer biçiminde devam eden kesme küfeki taş duvar dokusu yer almaktadır.

42. Sahın güney duvarının 1990 yılı rasparasından önceki durumu

43. Sahın güney duvarı (1992)

44. (d= 1.5 cm) Marmara mermeri plaka kaplı mihrap
45. Mihrabın doğusundaki "L" planlı niş. üstte, yarım daire planlı, etrafı kireçtaşı söve ile çevrilmiş ve ahşap kapağı sökülmüş dolap nişi yer almaktadır.

46. Sahin güney duvarı, mihrap üstünden tuğla hatıllı
moloz kireçtaşı duvar dokusu

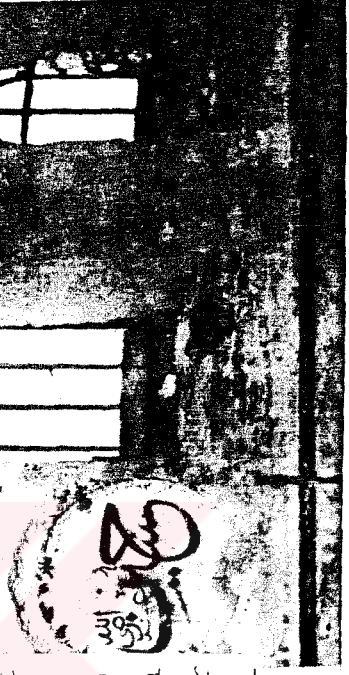
47. Sahın doğu duvarı, Mart 1983'teki durumu
(Selmin Bodur)

48. Sahın doğu duvarının 1990 yılı raspasından sonraki durumu. Tuğla kemerlerin altındaki ek kemerler

49. Sahın batı duvarı, (3/30/30 cm) tuğla sırt çizgisi ile duvardan 12 cm geri çekilen (3/30/30 cm) tuğla atkı kemerleri ve altlarındaki ek (3/30/30 cm) tuğla kemerler. Altta, 16 cm kalınlığındaki kireç taşı manto ile yatay kesidi arttırılan ayaklar yer almaktadır.

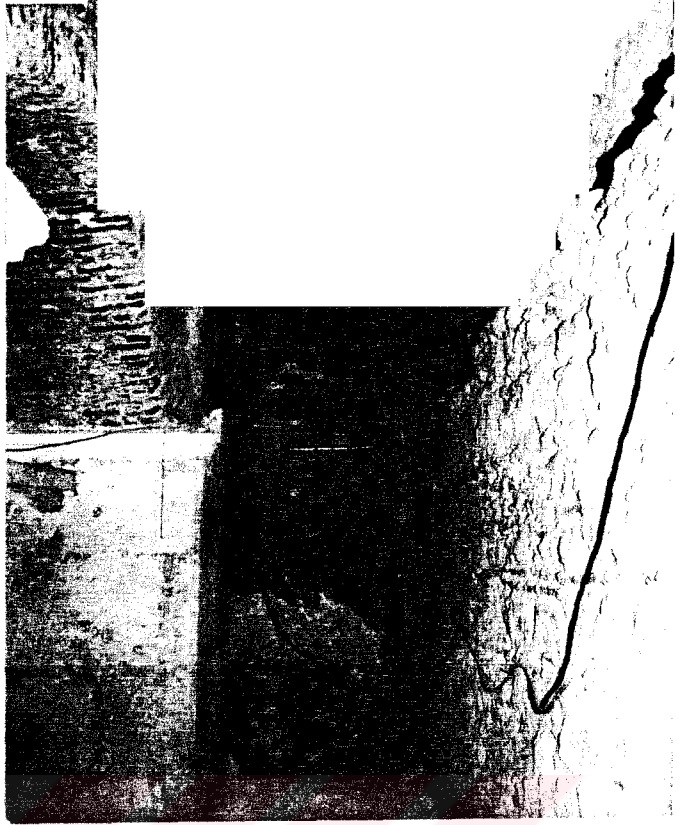
50. (F. 49'dan detay) Pencere altlarındaki tuğla dolgular.

51. Sahın doğu duvarı boşaltmakemerlerinin kilit üstü noktasında duvara saplanan gergi.

52. Pencere altlarındaki tuğla dolgular.

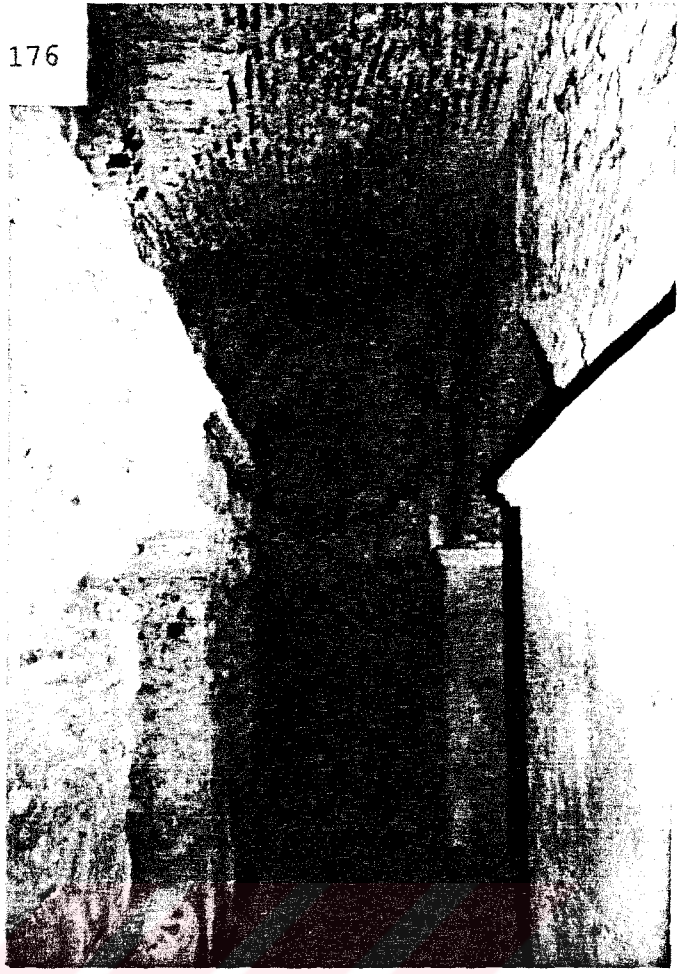

53. Doğu yan sahinin kuzey duvarı, tonoz mesnet noktası ile istinat. duvarı üst noktası arasında görülen diagonal yapısal çatlak

54. F 53'ten ayrıntı

55. Doğu yan sahinin güney duvarı, üstteki yuvarlak iz

56. F 55'ten ayrıntı

57. Oval pencere üstündeki 6/9/24 cm blok tuğla kemer.

58. Doğu yan sahinin doğu duvarında dikdörtgen altlık penceresi. Kuzeyinde odtaşı söve parçası, güneyinde ise 6/9/24 cm blok tuğla dolgu, üstte, (d= 4.5 cm) ahşap kalaslardan ve üzerindeki (d= 12 cm) betondan oluşan 1-eto sistemi vardır.

59. Doğu tonozu ile oval pencere ilişkisi.

60. (F. 59'dan ayrıntı) Yan sahin oval pencere kemeri ile tonoz ilişkisi.

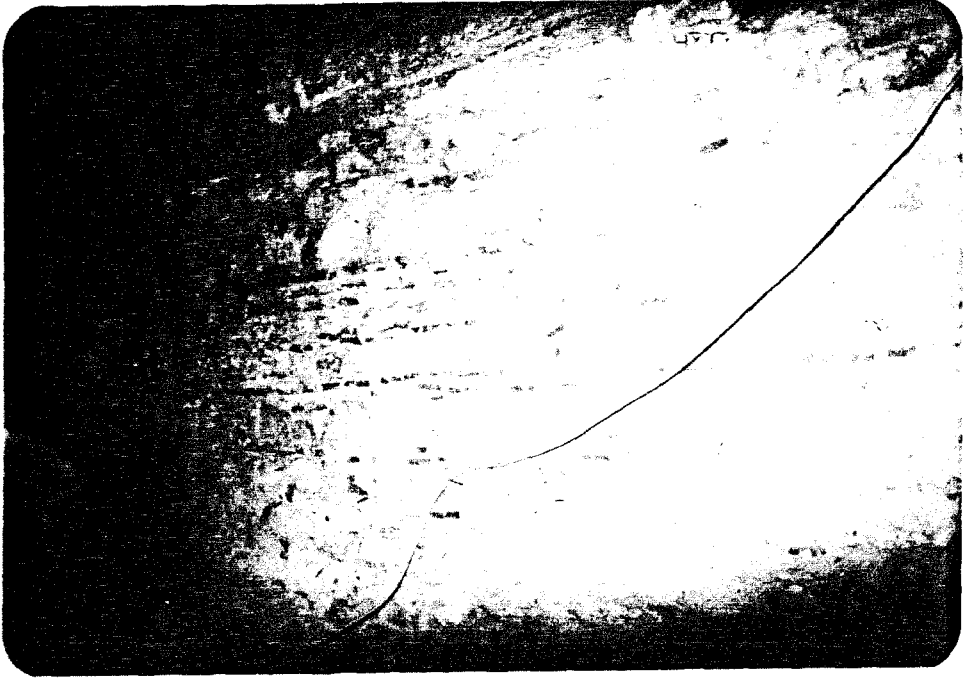
61. Doğu yan sahını, batı duvarı, güney köşesinde kesme küfeki taş duvar dokusu.

62. Doğu yan sahını, batı duvarı, kuzey köşesinde kesme küfeki taş duvar dokusu (bkz. F. 39, F. 42)

63. Doğu yan sahını, batı duvarı, atkı kemerleri arasındaki farklı duvar dokuları.

64. Doğu yan sahını, doğu duvarı, duvar dokusu.

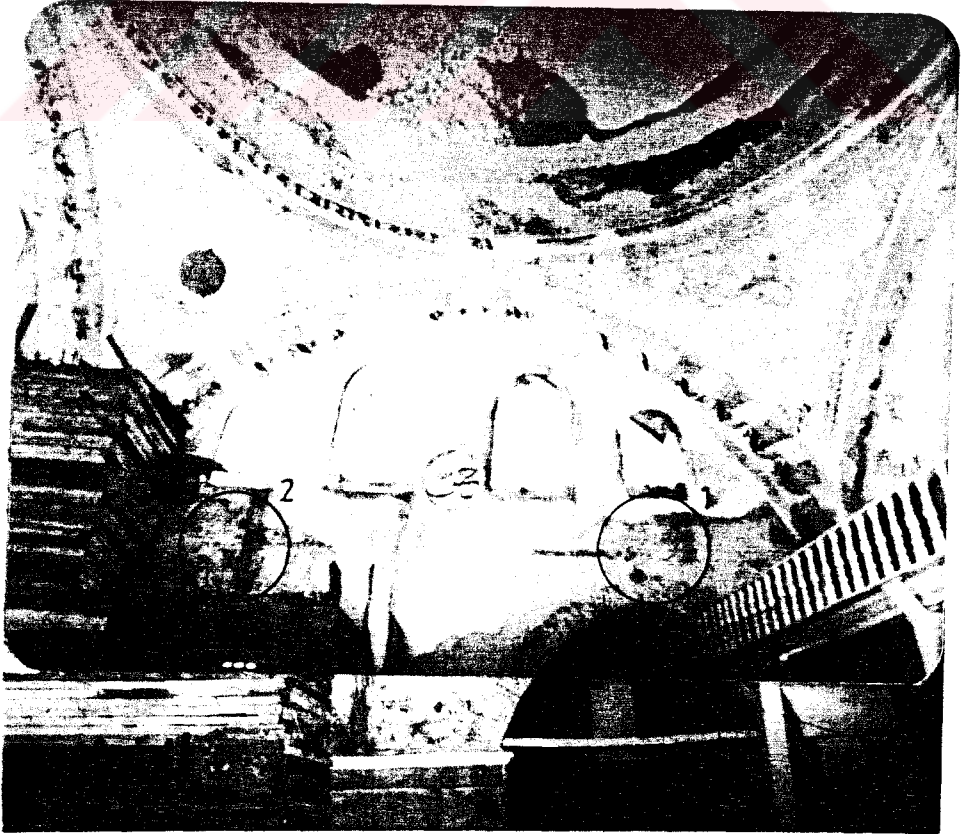
65. Doğu yan sahını, doğu duvarı, duvar dokusu.

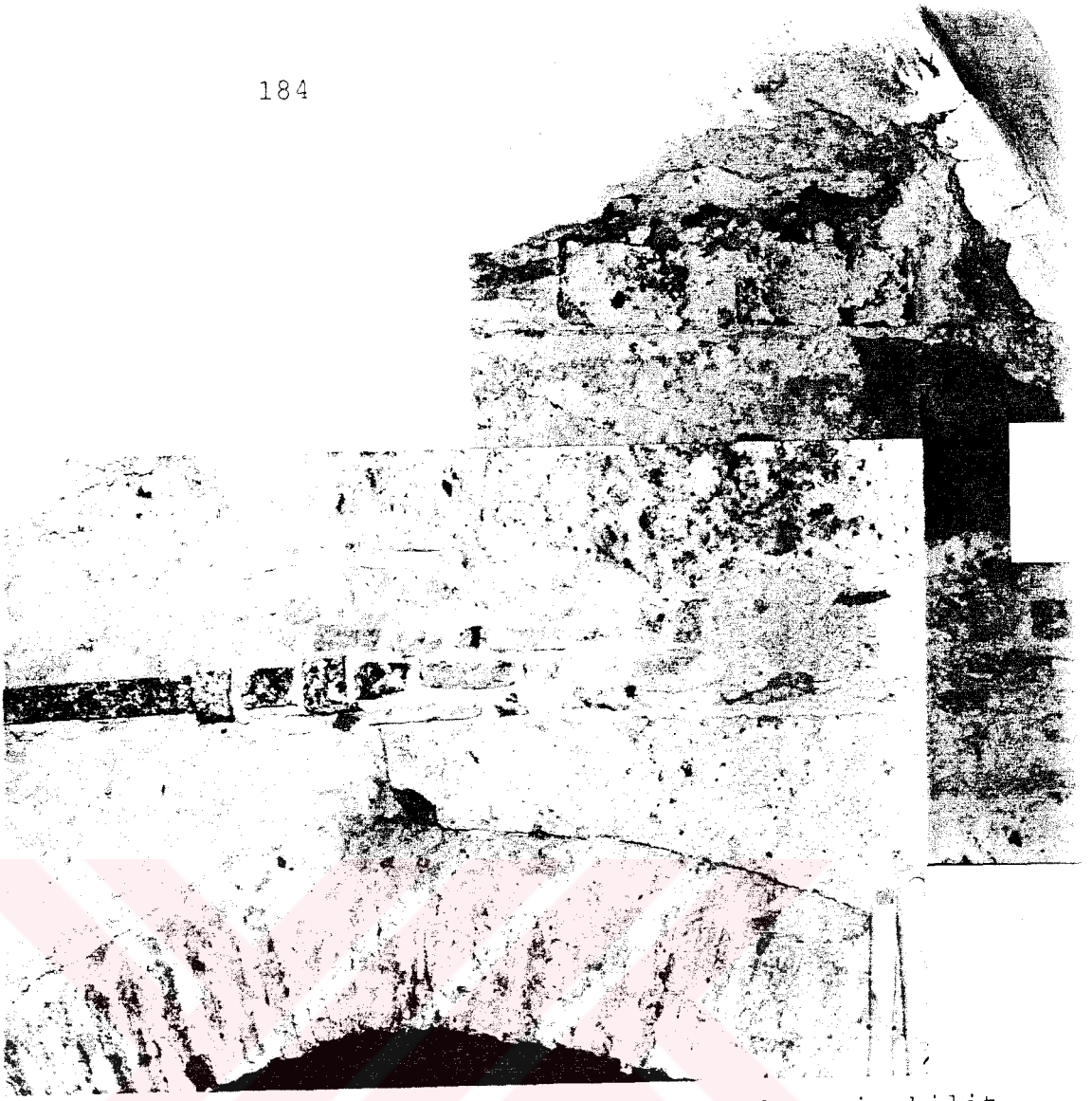
66 a) Doğu tonozu

66 b) Doğu tonozu

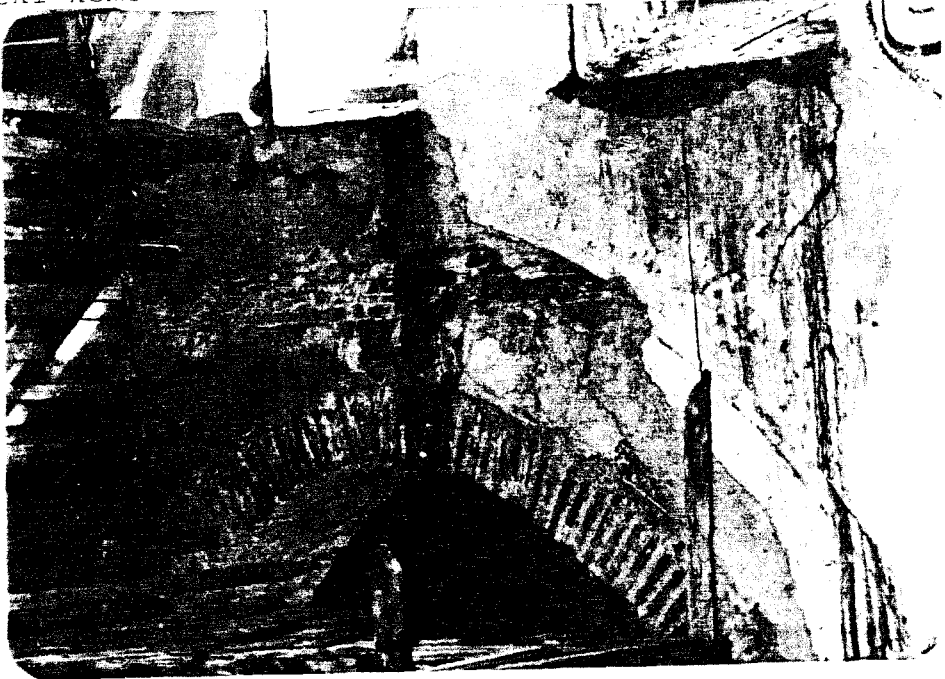

67. Sahin batı duvarı.

68. Sahın batı duvarı, kuzey odtaşı atkı kemeri, kilit tuğla dolgu ve üstünde devam eden odtaşı duvar. Odtaşı atkı kemerinin altında tuğla ek kemerler vardır.

69. Sahın batı duvarı, güney odtaşı atkı kemeri, kilit üstü noktasından duvara saplanan gergi, gergi etrafındaki klasik ve blok tuğla dolgu ve üstünde devam eden odtaşı duvar.

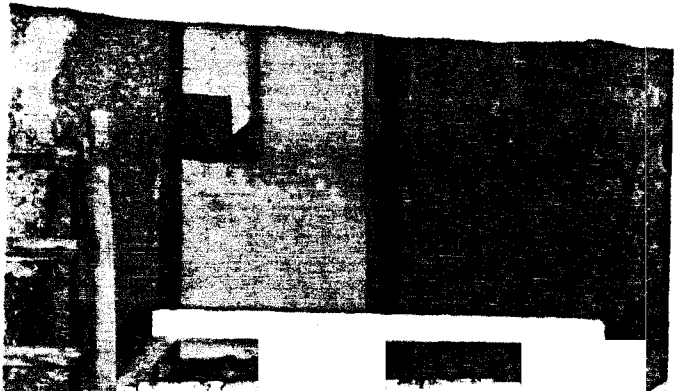
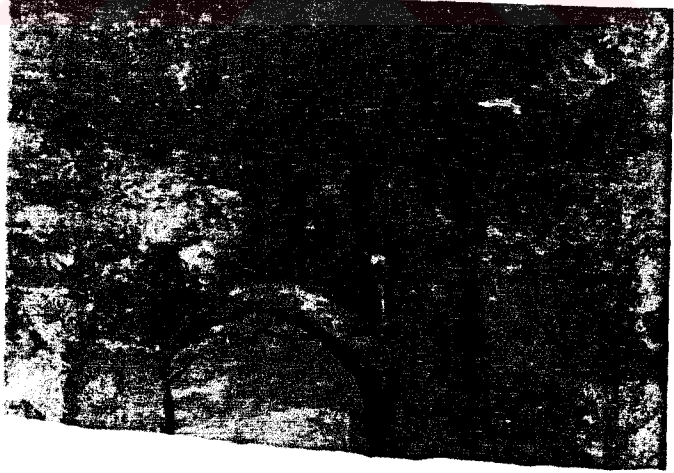

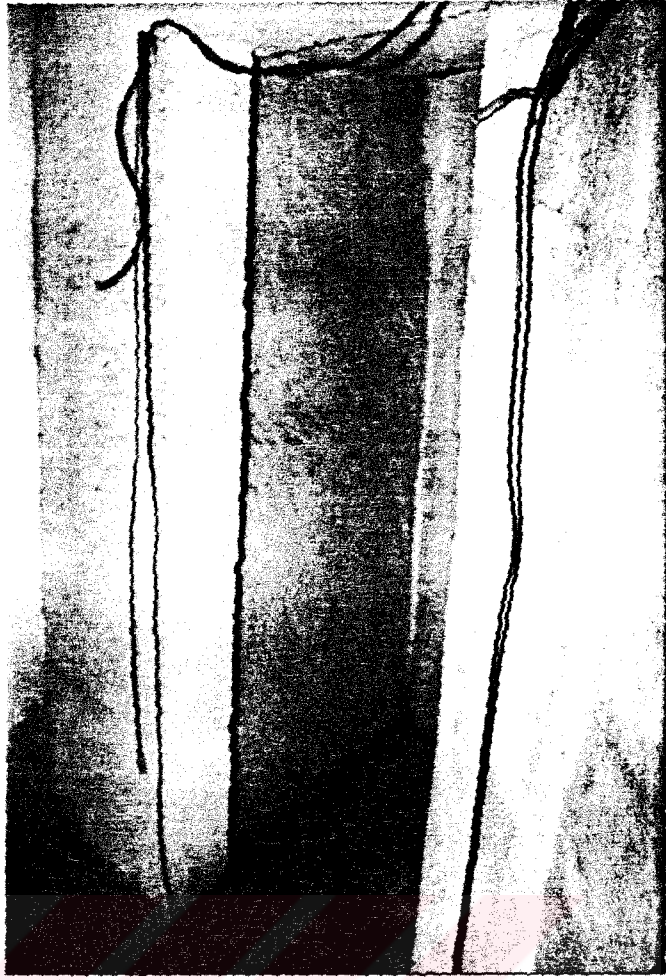
70. Batı tonozunun kuzey bölümü.

71. Minarenin batı yan sahınına bitiştği kısımda pekiştirilen batı tonuzundaki kademe.

72. Minareye geçişi sağlayan kapı. otaşından yapılan lentosu (18.5 x 75 x 120 cm) yuvarlak kemer karnı verecek biçimde oyulmuştur.

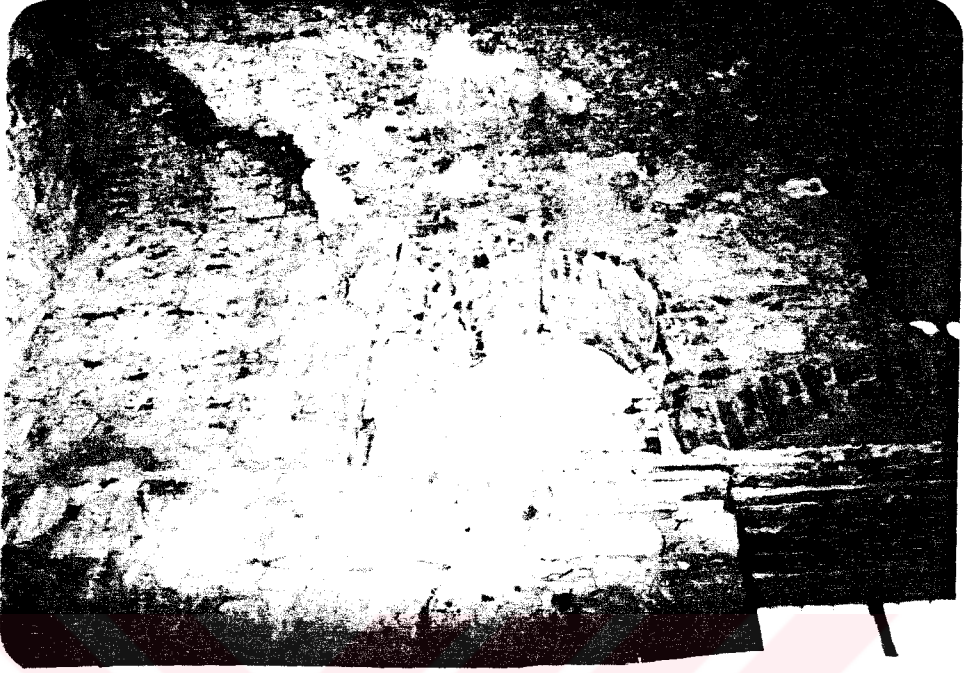
73. Minareye geçişi sağlayan mekan ile minare arasındaki geçit.

74. Minare merdiveni başlangıcı.

75. Batı yan sahını, güney duvarındaki çatlak.

76. Batı yan sahını, batı duvarında ve tonozda devam eden çatlak.

77. (F. 76'dan ayrıntı) Batı tonuzu ile güney payanda ilişkisi, tonozdaki ayrılma.

78. Batı yan sahını, kuzeydoğusuna bakış.

79. Batı yan sahını, güneydoğusuna bakış.

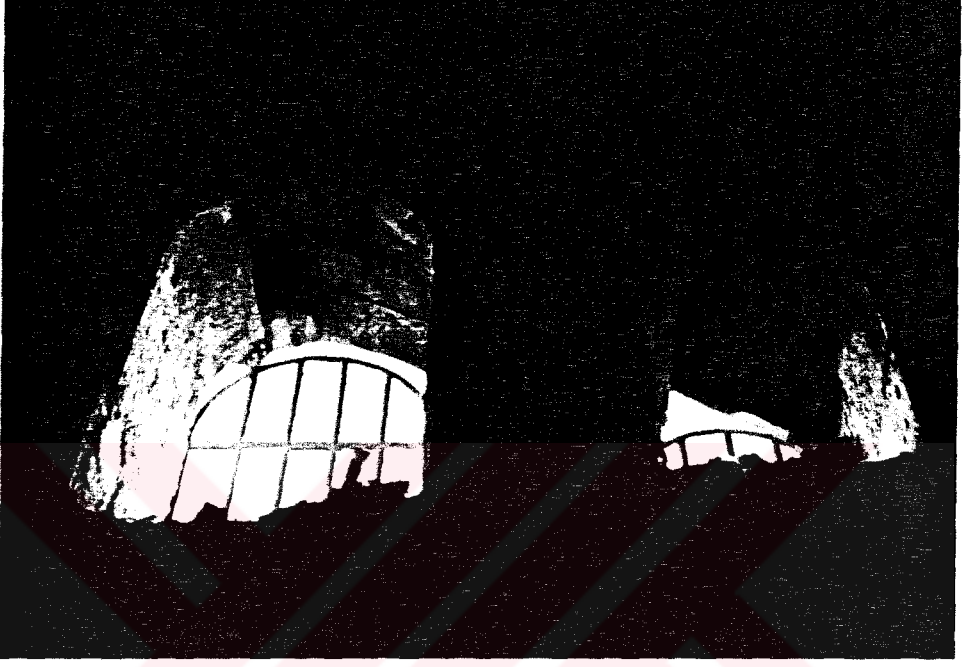
80. (F. 79'dan ayrıntı) Odtâşından yapılan atı atkı kemerleri ve altlarındaki 3/30/30 cm'lik tuğladan yapılan ek kemerler.

81. (F. 78'den ayrıntı) Kesme küfeki duvar dokusu üzerinden başlayan 4.5/35/35 cm'lik tuğladan yapılan ana askı kemeri ve odtasından yapılan batı atkı kemeri.

82. (F. 79'dan ayrıntı) Kesme küfeki taş duvar dokusu.

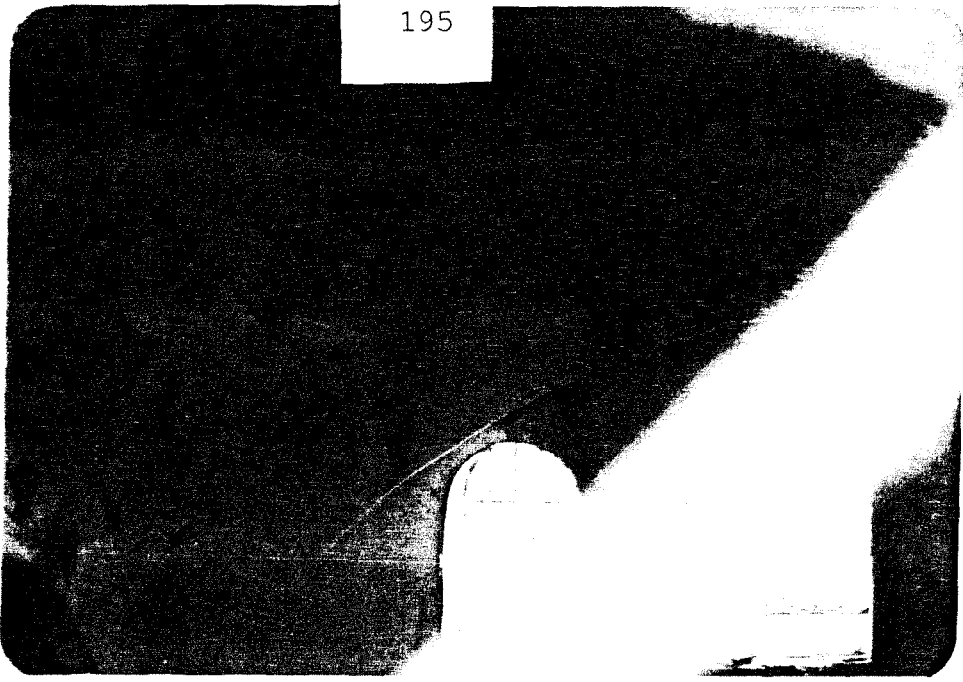
83. Sahın batı duvarı, yuvarlak kemerli pencereler. Yuvarlak formu veren ahşap elemanlar.

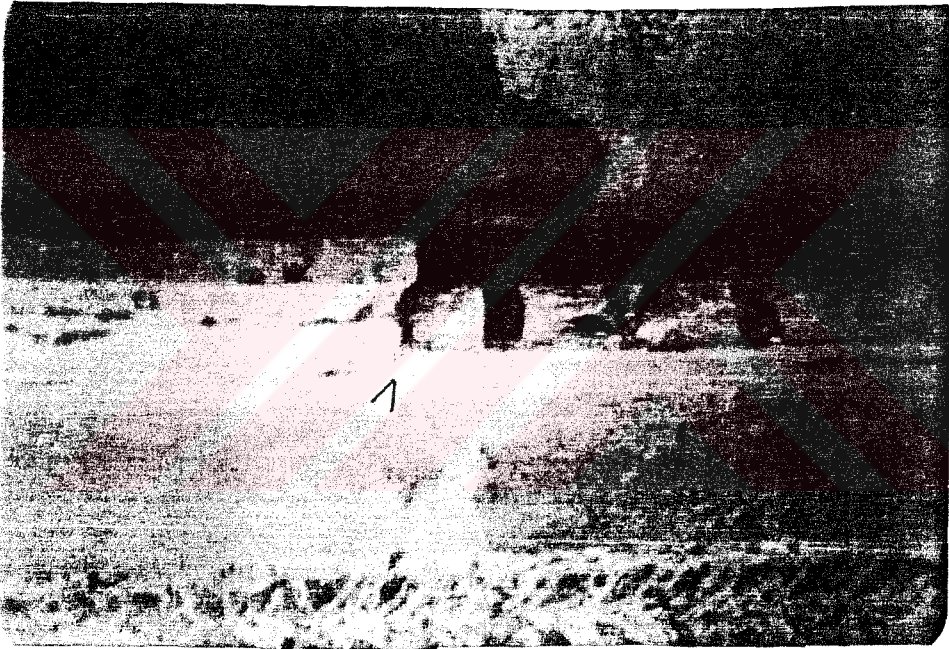
84. Batı yan sahnı, batı duvarı, parapet seviyelerinde klasik tuğla dolgu, altta ve yanlarda odtaşı söve parçaları.

85. Sahın güneybatısına bakış.

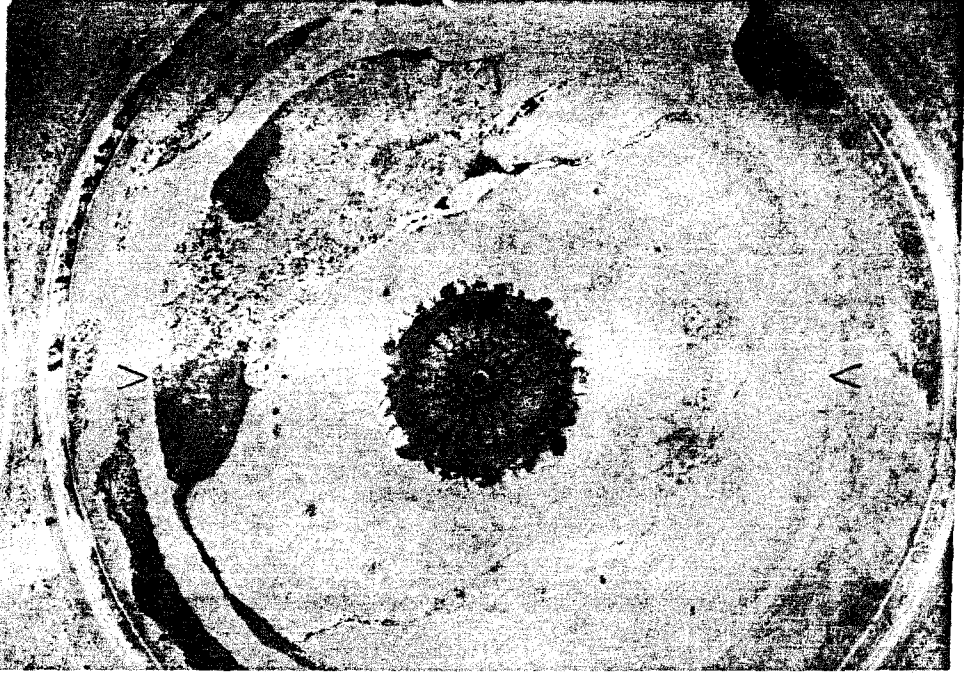

85 a) (F. 85'ten ayrıntı) Alçı kubbe kasnak profili.

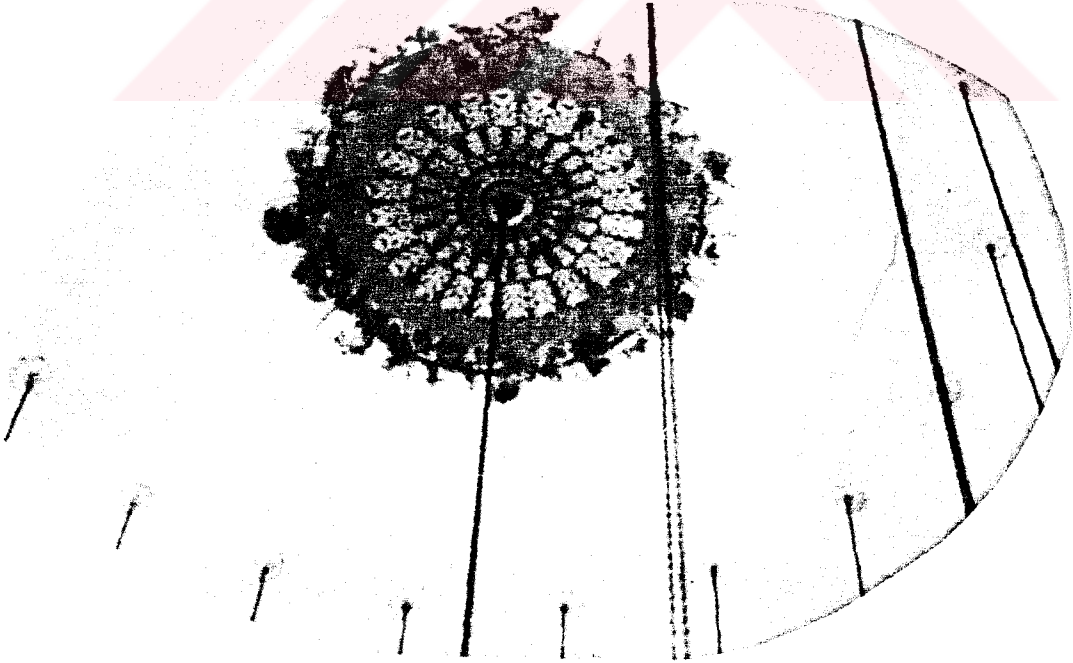

85 b) (F. 85 a'dan ayrıntı) Alçı kubbe kasnak profili.

86. Yatay ve ince bir çatlakla belirginleşen kubbe basınç bölgesi.

87. Kubbe merkezindeki kalem işleri ve avize zincirlerinin bağlandığı noktalardaki alçı bezemeler.

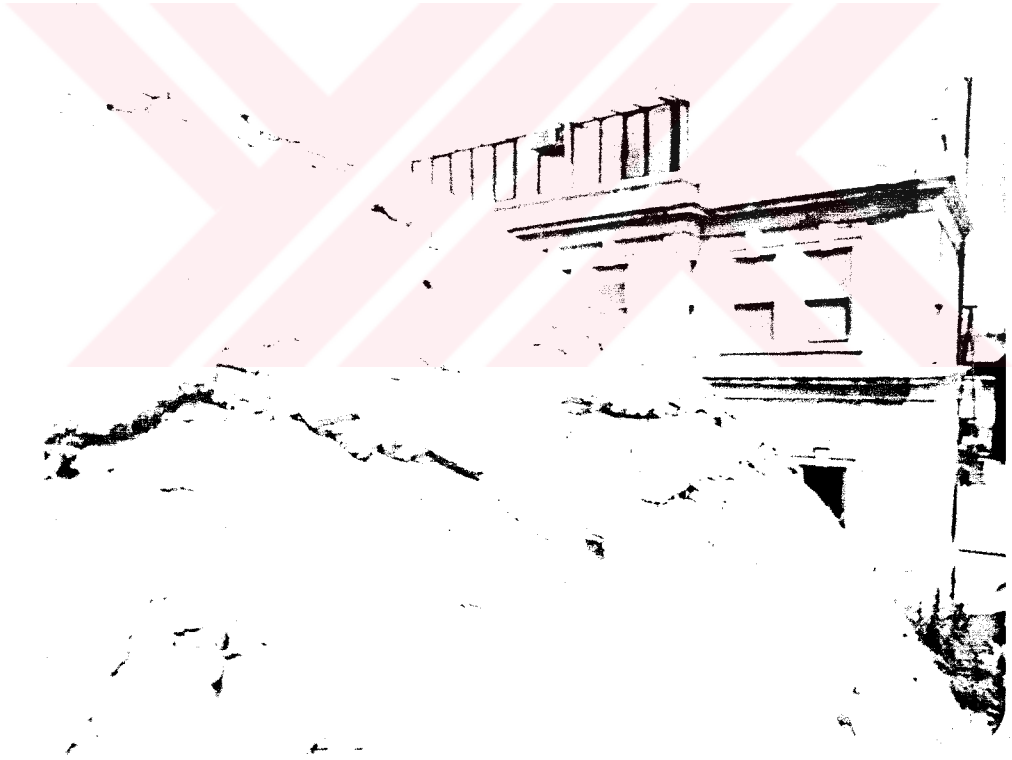
90. 38 cm çapındaki küfeki kilit taşı ve 8 cm çapındaki ahşap alem direği.

3. 4/32-4.5/35 cm'lik tuğlardan yapılan ana kubbe.

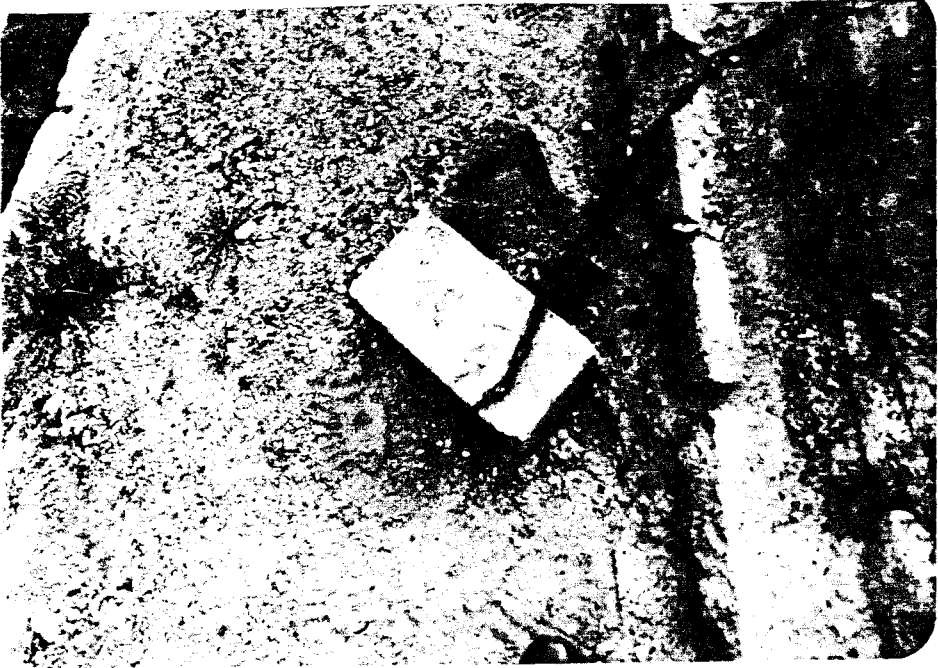
89. (F. 88'den ayrıntı) Saçaktan 108-120 cm yüksekte geçen kubbe yatay düzleminde yer alan od ve küfeki taşları.

91. Ana kubbe kasmağı ile üst kısım arasındaki düzlem farkını kapatan çamur.

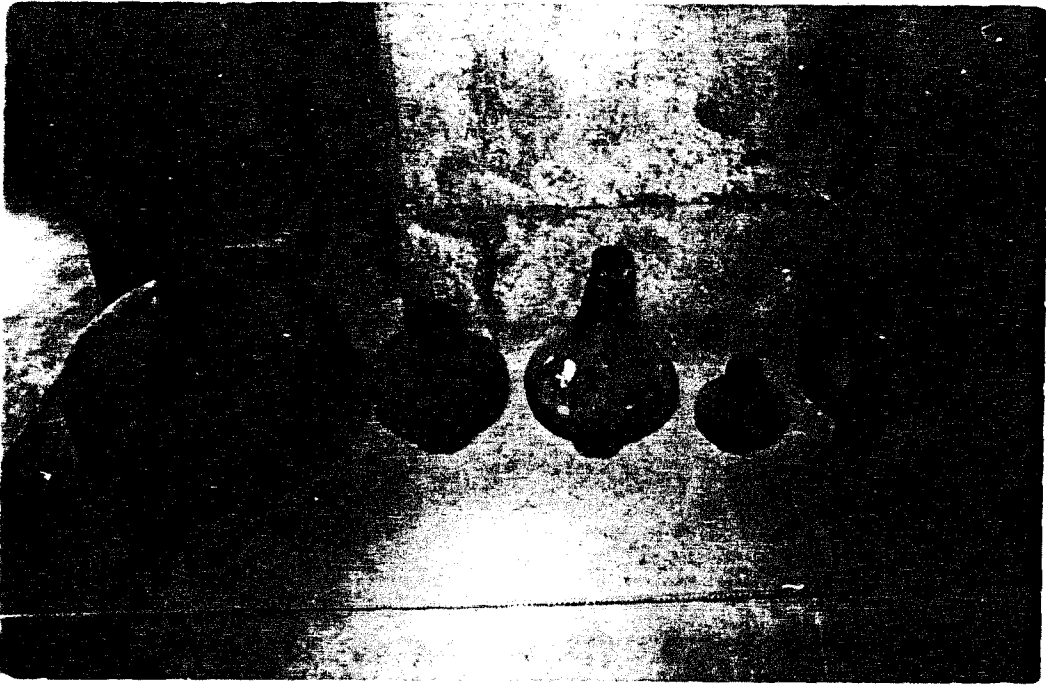
92. Ana kubbe eteğinin güneyinde 12-15 cm genişliğinde ve saçaktan 24 cm yüksekliğinde olan 4.5/35 cm'lik tuğladan yapılan kademe.

93. F. 92'den ayrıntı.

94. Ana kubbenin bakır alemleri.

95. Ana kubbenin bakır aleminin parçaları: Küp ($d = 2-3$ mm); Alt Bilezik ($d = 1.5$ mm) ve Hilal ($d = 4$ mm).

96. Sahın ana askı kemerleri ve pendentiflerindeki XIX. yy. sonu kalem işleri. Kemerlere almasıık örgülü etkisi vermeye çalışılmıştır.

97. F. 96'dan ayrıntı.

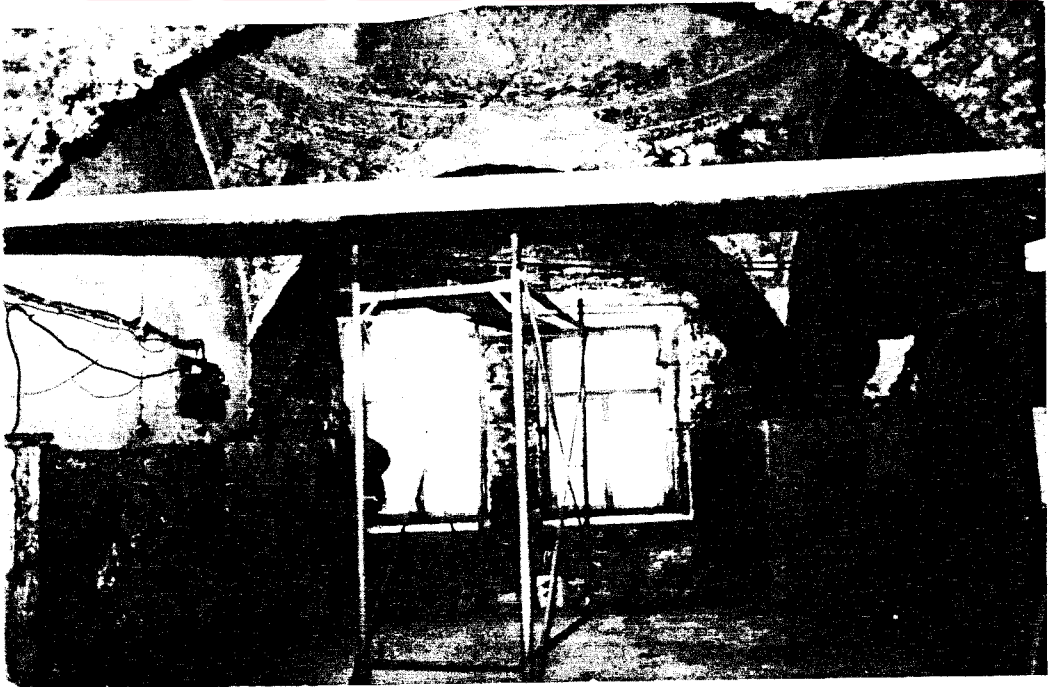
98. Batı yan sahinin döşemesi: Üstte, (d= 12 cm) grobeton, altında (d= 4.5-5 cm) döşeme tuğlası ve en altta moloz dolgu.

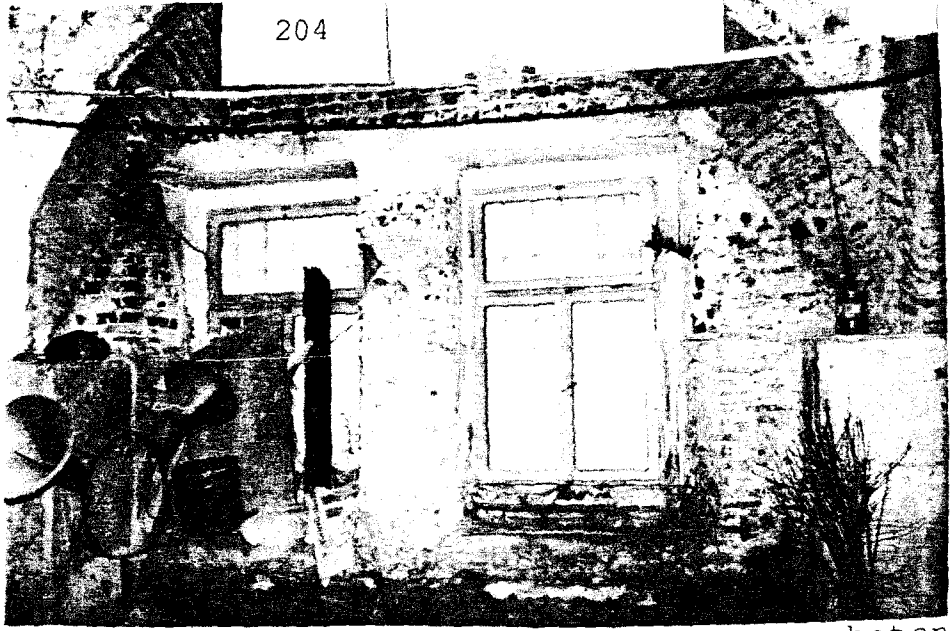
99. Son cemaat yerinin I. ünitesinin batı ucundaki döşemede açılan sondaj çukuru. Üstte tuğla (4.5/30 cm) kemer başlangıcı, altta oldukça kalın (8-12 cm) portland çimentolu harç ile sıvanmış moloz dolgu duvarı.

100. I. üniteden son cemaat yerinin kuzey duvarının batısına bakış.

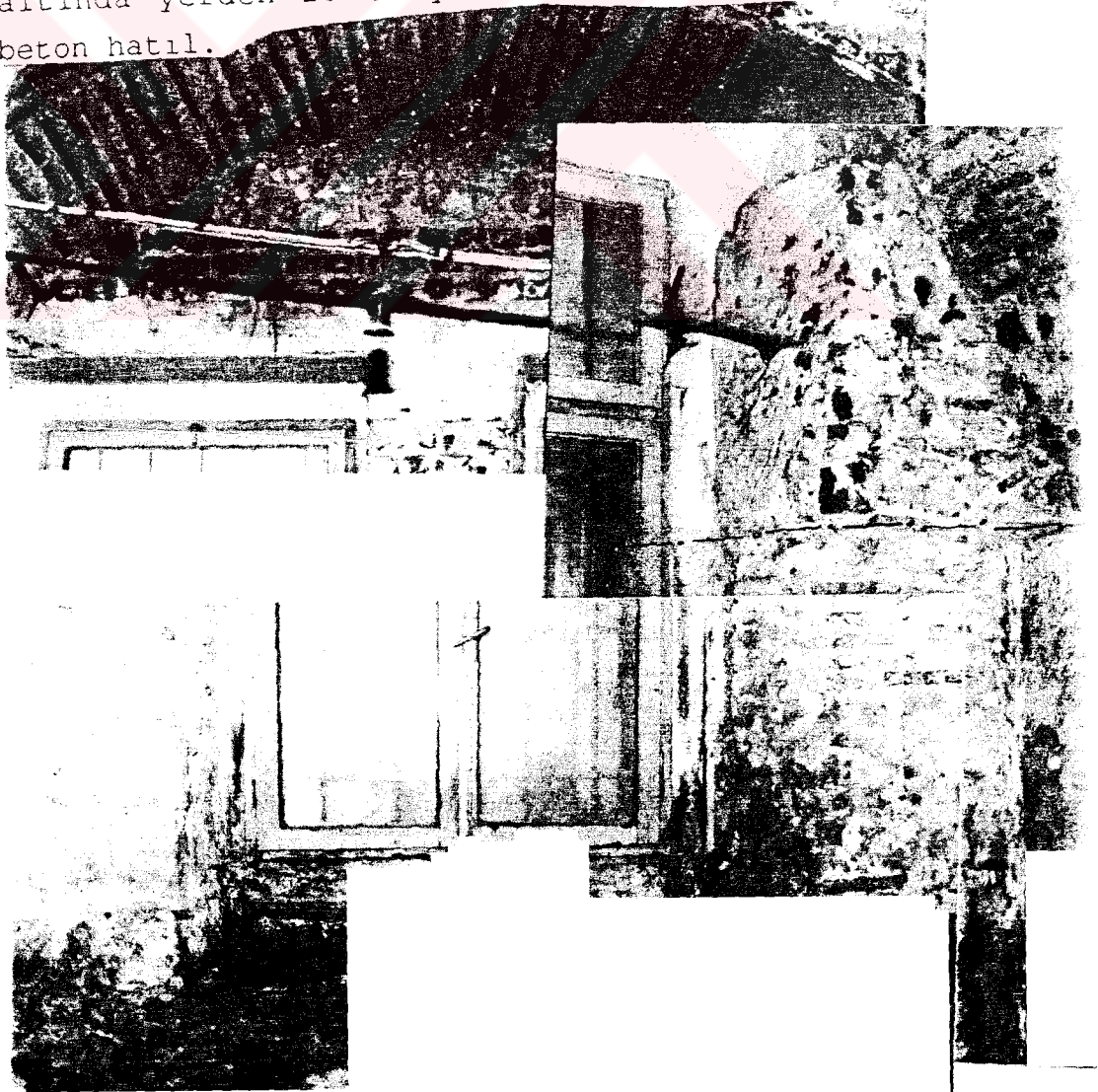

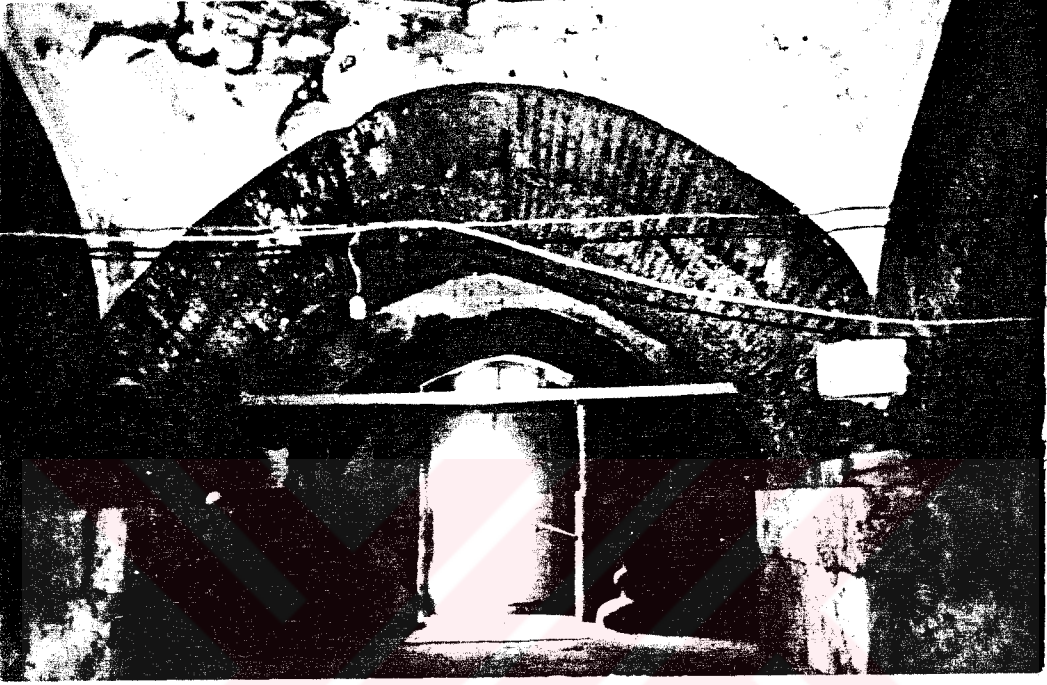
101. Son cemaat yerinin kuzey duvarının batısına bakış.

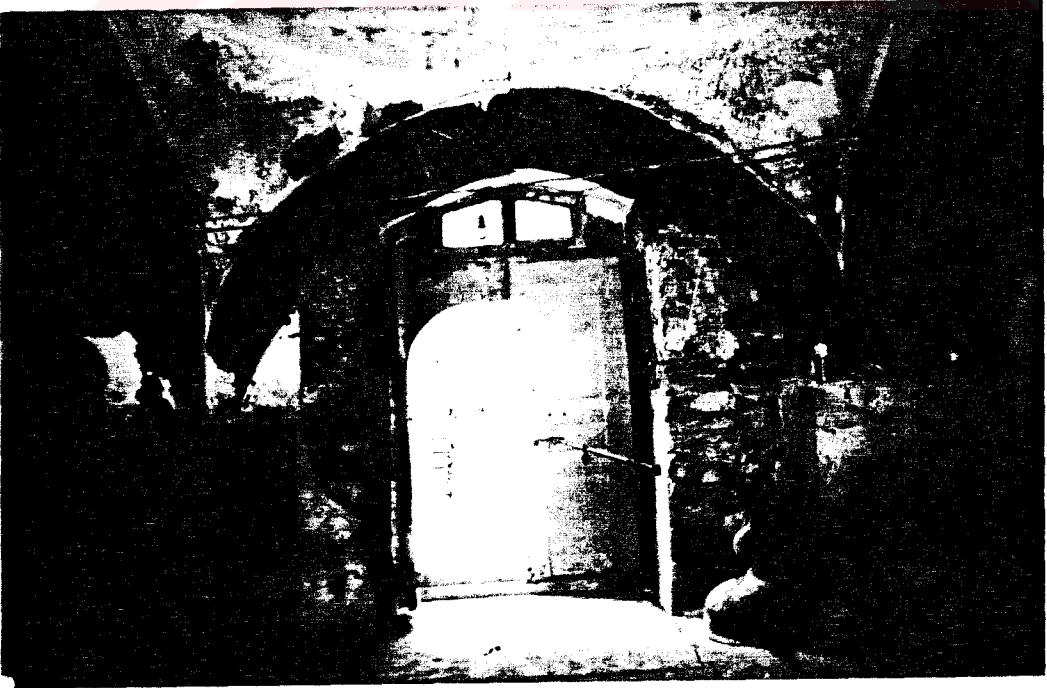
102. Son cemaat yerinin kuzey duvarı, betonarme lentonlu pencere ve üzerinde 6/9/24 cm'lik blok tuğla dolgu.

103. (F. 102'den ayrıntı) Sağda manto üst kotu düzleminde 6/9/24 cm'lik blok tuğla ile doldurularak 90 dereceye tamamlanan eğimli duvar köşesi. Pencere altında yerden 20 cm yükseklikten geçen (d= 10 cm) beton hatıl.

104. I. üniteden son cemaat yeri, kuzey duvarı, giriş aksına bakış.

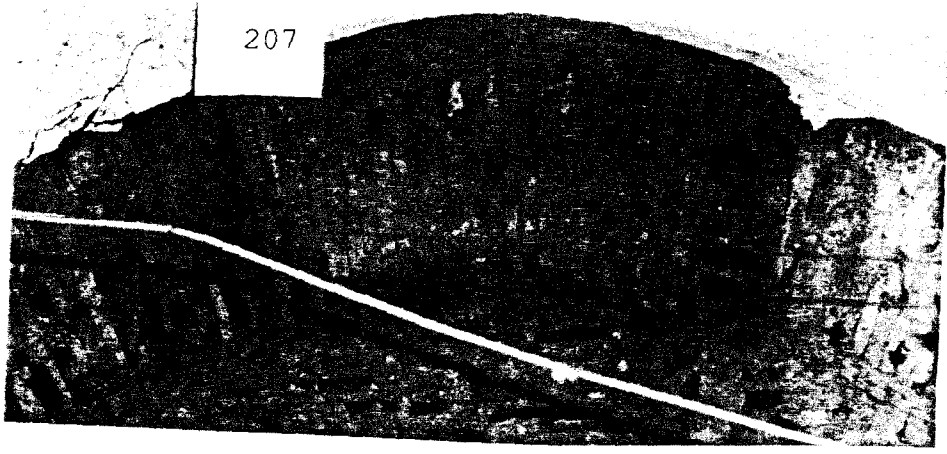
105. Son cemaat yerine girişi sağlayan, karnı bursa kemeri şeklinde biçimlenmiş (d= 18 cm) Marmara mermerinden söveye sahip (d= 4.5 cm) ahşap kapı.

106. Giriş kapısının kanatlarının yaslandığı kanat genişlik ve yüksekliğindeki (d= 45 cm) duvar nişleri.

107. (F. 106'dan ayrıntı) Duvar ayaklarının üzerindeki 6/9/24 cm blok tuğla dolgu, duvardan ayrılmaktadır.

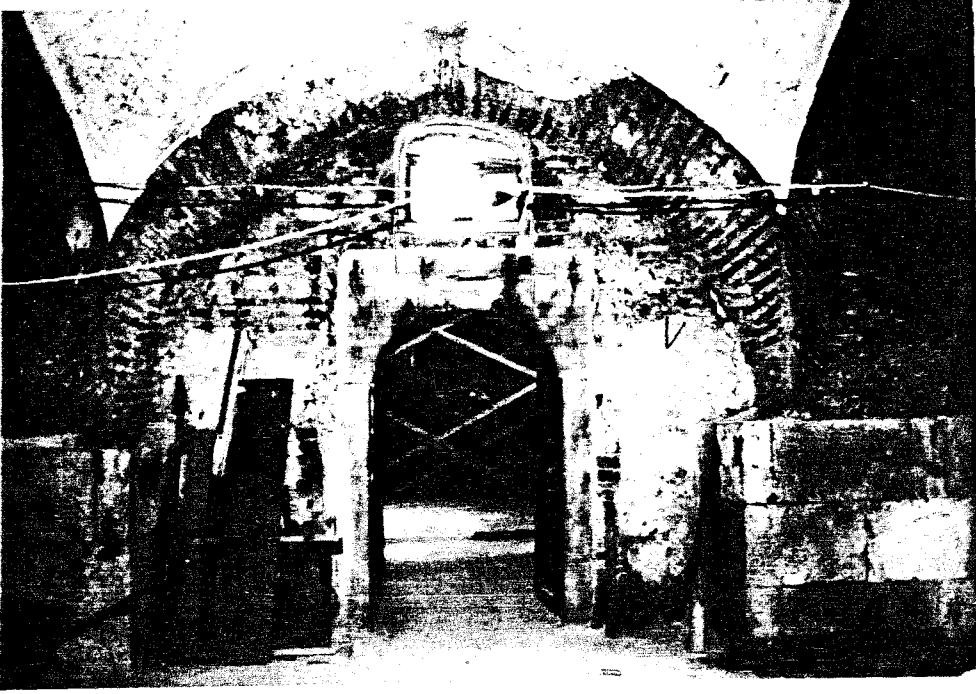
109. (F. 108'den ayrıntı) Çatlaklardaki blok tuğla dolgu.

108. Son cemaat yeri, güney duvarı, doğu ucu.

110. Sahın giriş kapısının iki tarafındaki pencereler.

111. Son cemaat yerinden cümle kapısına bakış.

112. Basık kemer şeklinde biçimlenmiş ($d=8$ cm) Marmara merverinden sövesi olan ($d=4.5$ cm) ahşap kapı.

13. Son cemaat yeri güney duvarı, batı ucu.

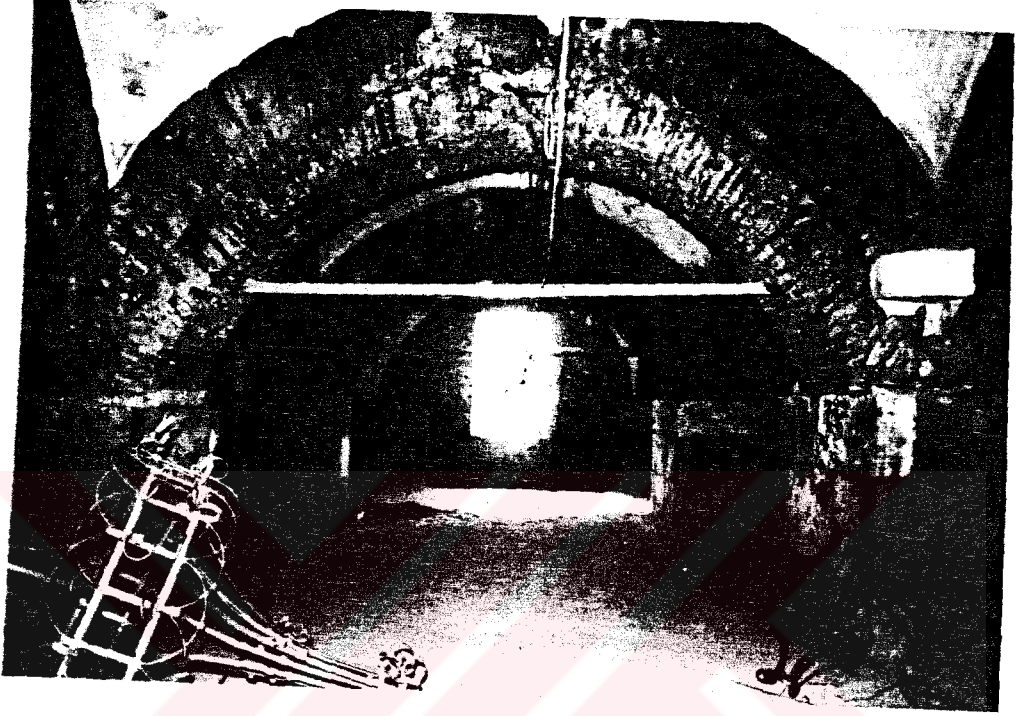
114. Son cemaat yeri doğu duvarı, güney ucu.

115. (F. 114'ten ayrıntı) Pencerenin altındaki (4.5/30 cm) tuğla kemer izi.

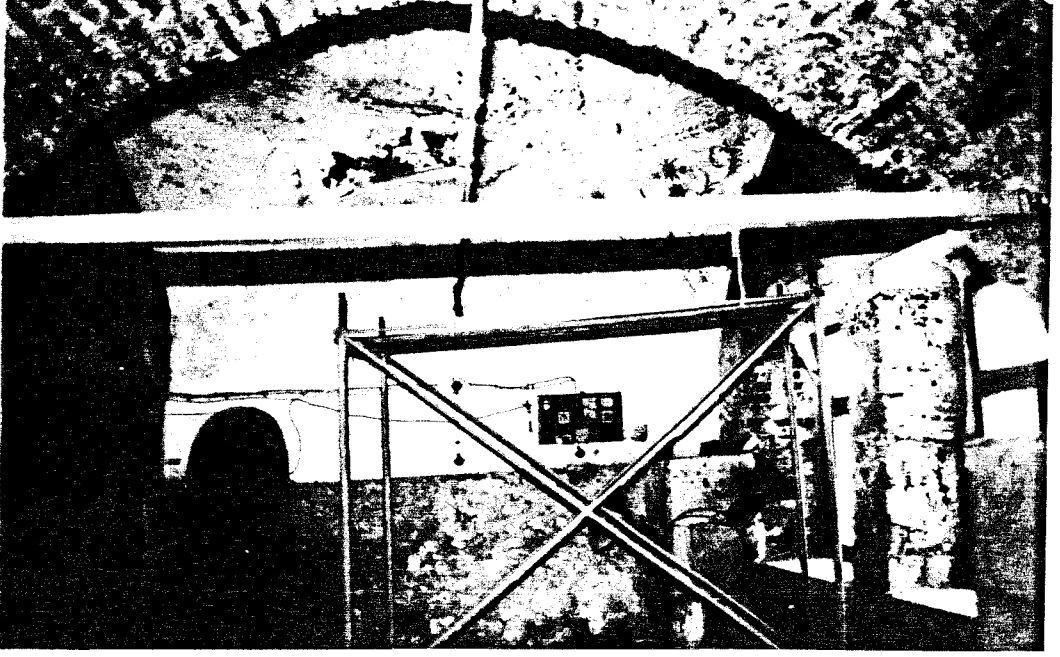
116. Son cemaat yeri doğu duvarı kuzeyi, imam odası ve 1990 onarım çalışmaları sırasında kaldırılan camlı ahşap bölme.

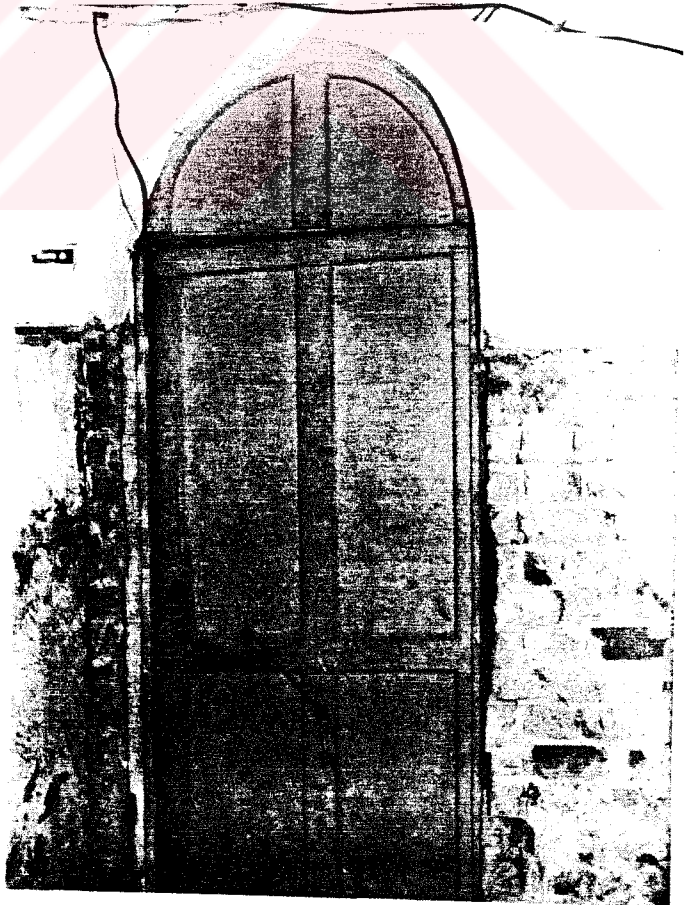
117. Son cemaat yeri batı duvarı, güney ucu.

118. (F. 117'den ayrıntı) Pencerenin kuzeyindeki (4.5/30 cm) tuğla kemer izi.

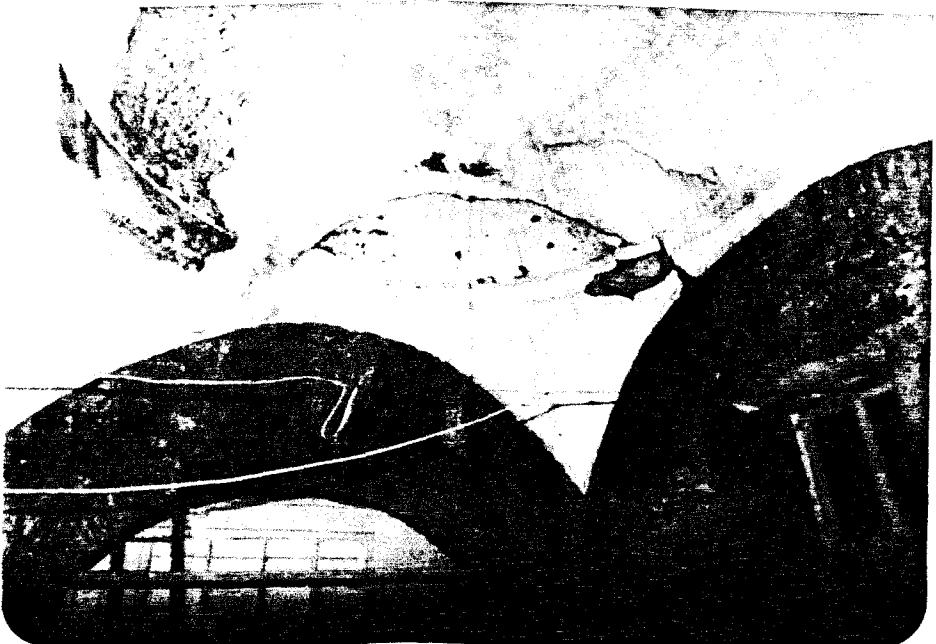
119. Son cemaat yeri, batı duvarı, kuzeyi. Çeşmenin üstüne eklenen odaya ve depo olarak kullanılan su haznesine geçişi sağlayan kontrplak kapı.

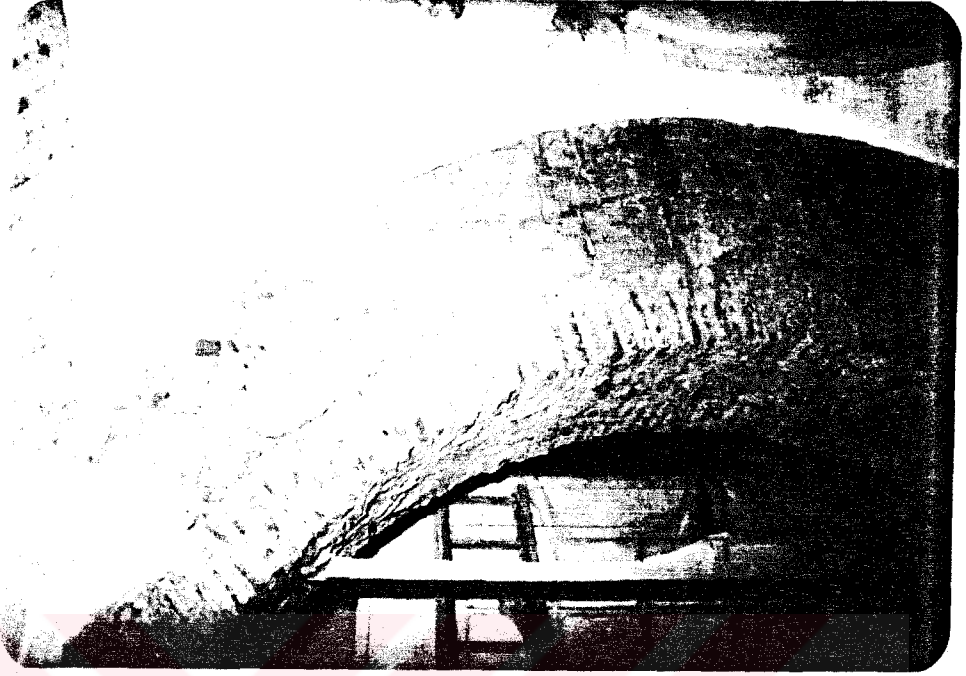
120. (F. 119'dan ayrıntı) Blok tuğla (6/9/24 cm) duvar.

121. Doğu-batı doğrultusunda yeralan son cemaat yer askı kemerlerinin güney yüzeylerine konmuş klasik ve blok tuğla dolgu.

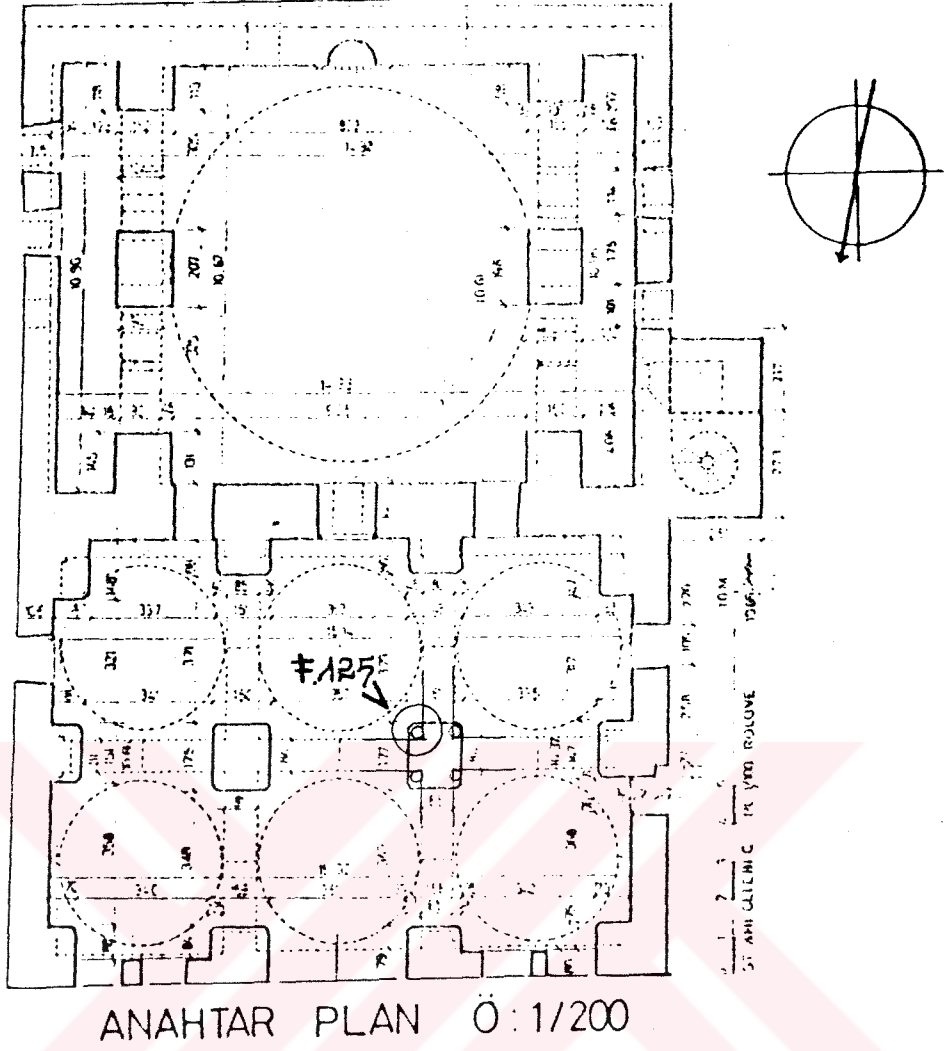
122. Son cemaat yeri, 1. ünitesinin doğu duvarı. Pencerenin üstünden başlayan ve kubbede devam eden çatlak ile doğu askı kemerindeki blok tuğla dolgu.

123. F. 121 ve F. 122'den ayrıntı. Kemer güney yüzündeki klasik ve blok tuğlalar.

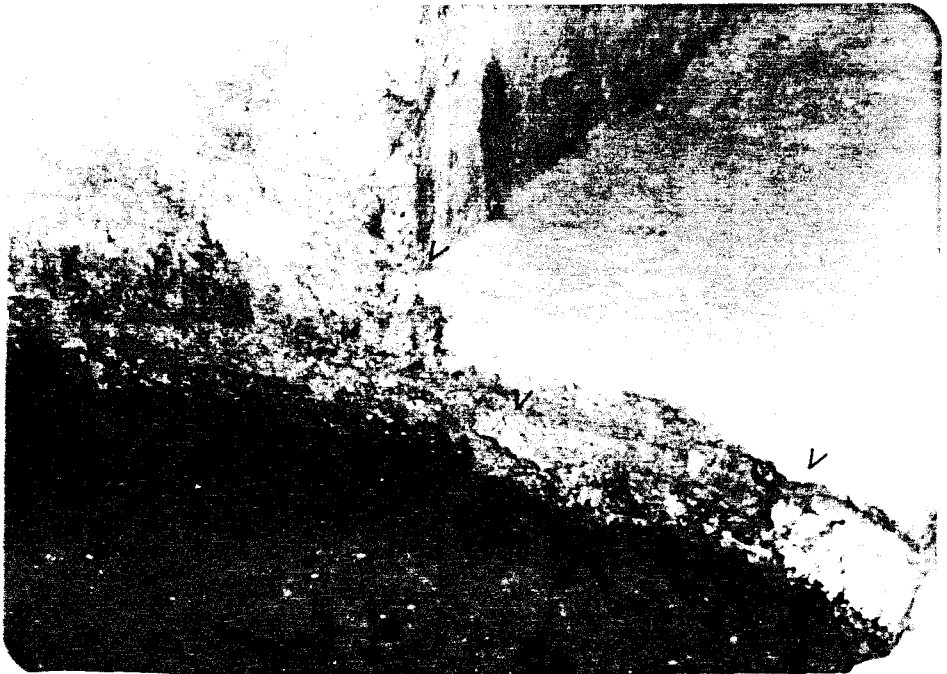
124. Son cemaat yerinin askı kemerleri ile ek kemerlerinin tuğla boyutları (3/30/30 cm) tutmakla birlikte kullanılan horasan harçları renk ve doku olarak birbirinden farklıdır. Ek kemerlerdeki horasan harcı daha kırmızıdır ve içinde lifli katkı maddeleri ile iri beyaz kireç topakları gözlenmektedir.

125. İlk olarak 1748'de Nuruosmaniye Camisinde kullanılmaya başlanan simitli gergi sistemi.

126. Son cemaat yerinin batısına açılan sondaj çukuru.

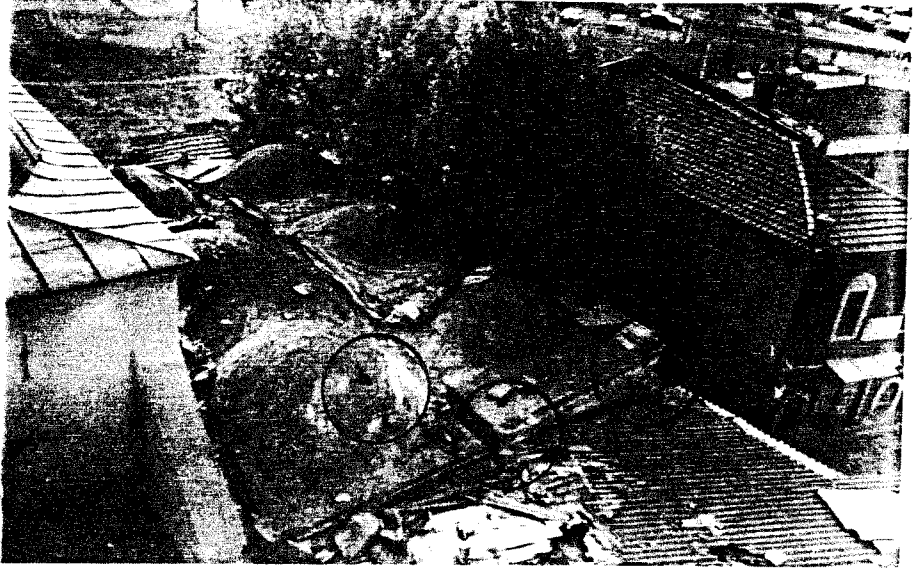
127. (F. 126'dan ayrıntı) Son cemaat yeri döşemesi: Üstte, (d= 12 cm) grobeton, altta, (d= 4.5-5 cm) döşeme tuğlası, ve en altta moloz dolgu.

128. İki üniteli son cemaat yeri. II. ünite kubbelerinde kilit taşı yoktur.

129. (F. 128'den ayrıntı) 24 cm çapındaki küfeki kilit taşı.

130. Son cemaat yerine doğudan bakış.

131. (F. 130'dan ayrıntı) Son cemaat yerinin I. ünitesinin 6 no.lu kubbesindeki çatlak.

132. Son cemaat yerinin doğu cephesinde izlenen kütle hareketi. I. ünite daha geniş ve daha alçaktır. (bkz. F. 195)

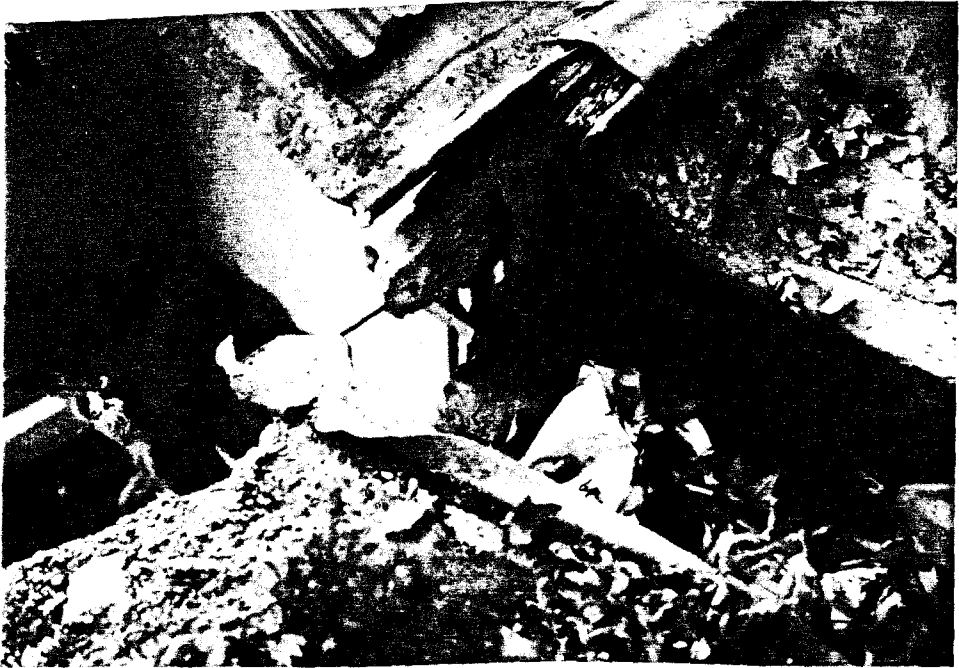
220

133. Son cemaat yeri doğu cephesi. Saçak, kubbelerde kullanılan 2.5-3/28-30 cm boyutlarındaki tuğla ile 6 sıralı taşırtma tekniğıyle örölmüştür.

134. Son cemaat yerinin iki ünitesi arasındaki kurşun yağmur deresinin doğu ucu.

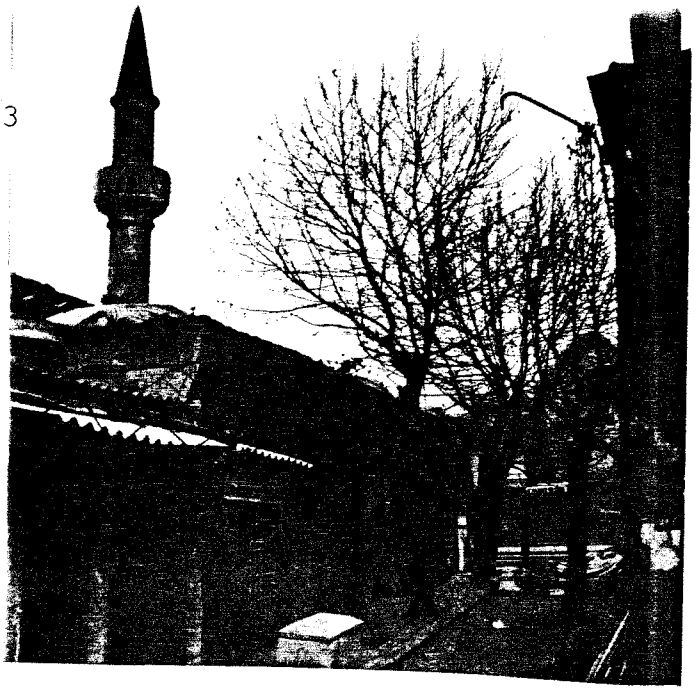
135. Son cemaat yerinin iki ünitesi arasındaki kurşun yağmur deresinin batı ucu.

137. Son cemaat yerinin 1990 yılı onarımı sırasında, raspadan sonraki durumu.

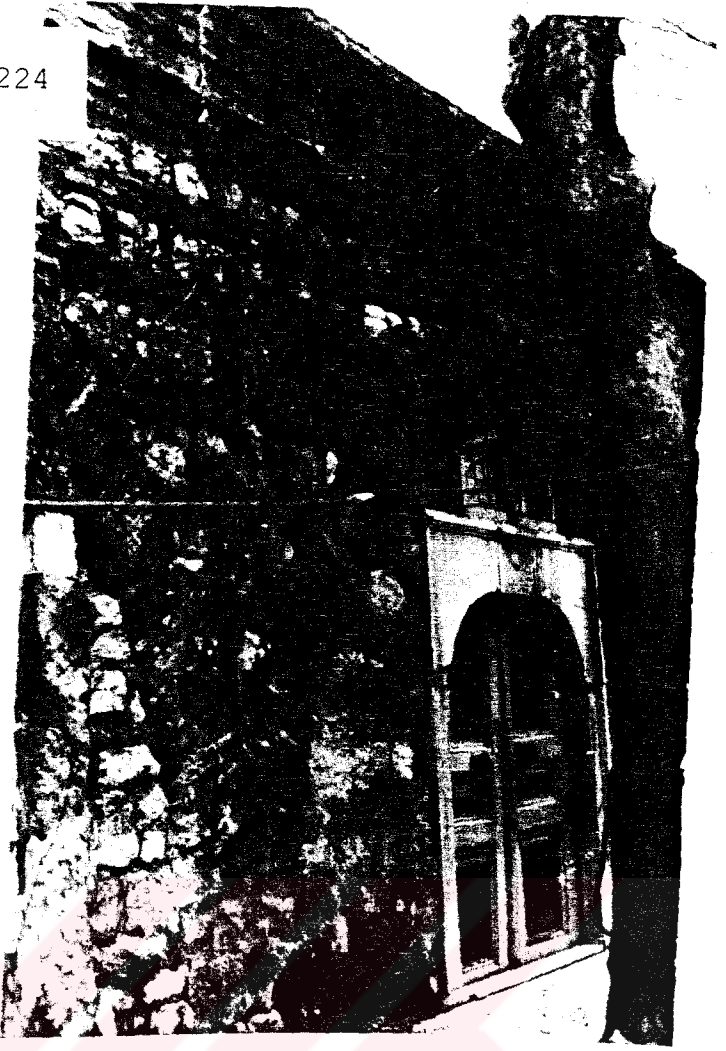
136. Son cemaat yerinin 1990 yılı onarımı sırasında, raspadan önceki durumu.

138. Son cemaat yerine doğudan bakış. Balıkpazarı, Değirmen Sokağı ve girişindeki şadırvan su haznesi.

139. Son cemaat yeri kuzey cephesinin doğu ucu.

140. Ana giriş kapısı. T/2t almasıık duvar dokusu.

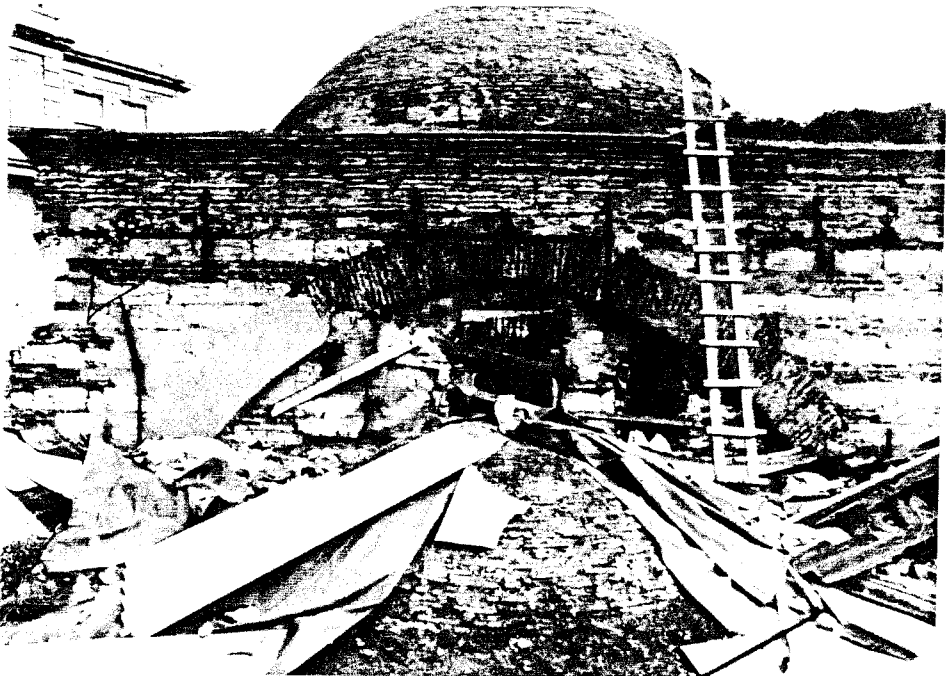
142. Ana giriş kapısı. Askı kemeri, kilit hizasında duvardan öne çıkmaktadır.

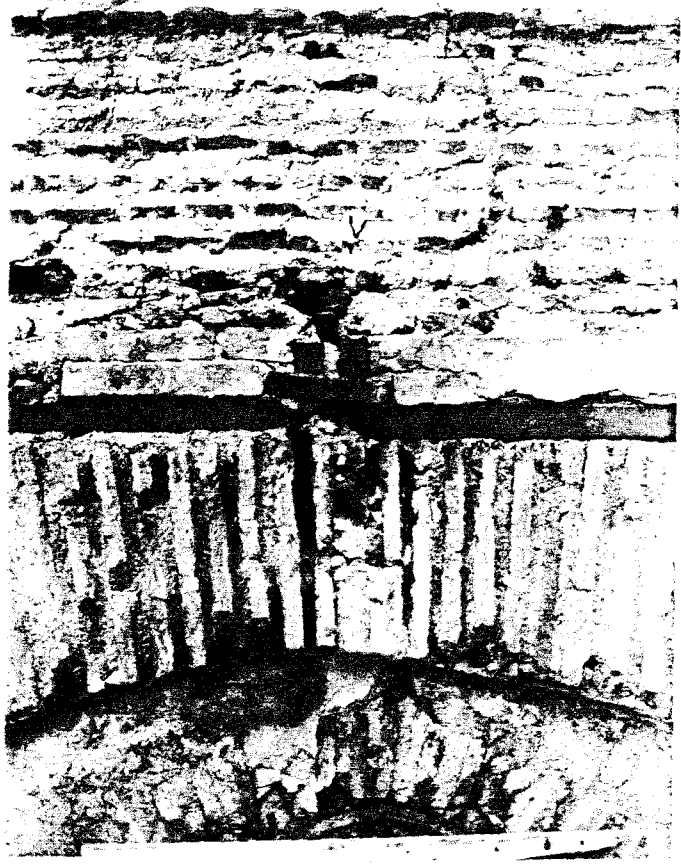
143. Son cemaat yerinin ve caminin kuzeybatı köşesine eklenen 1281 H./1864 tarihli çeşme ile üstündeki oda.

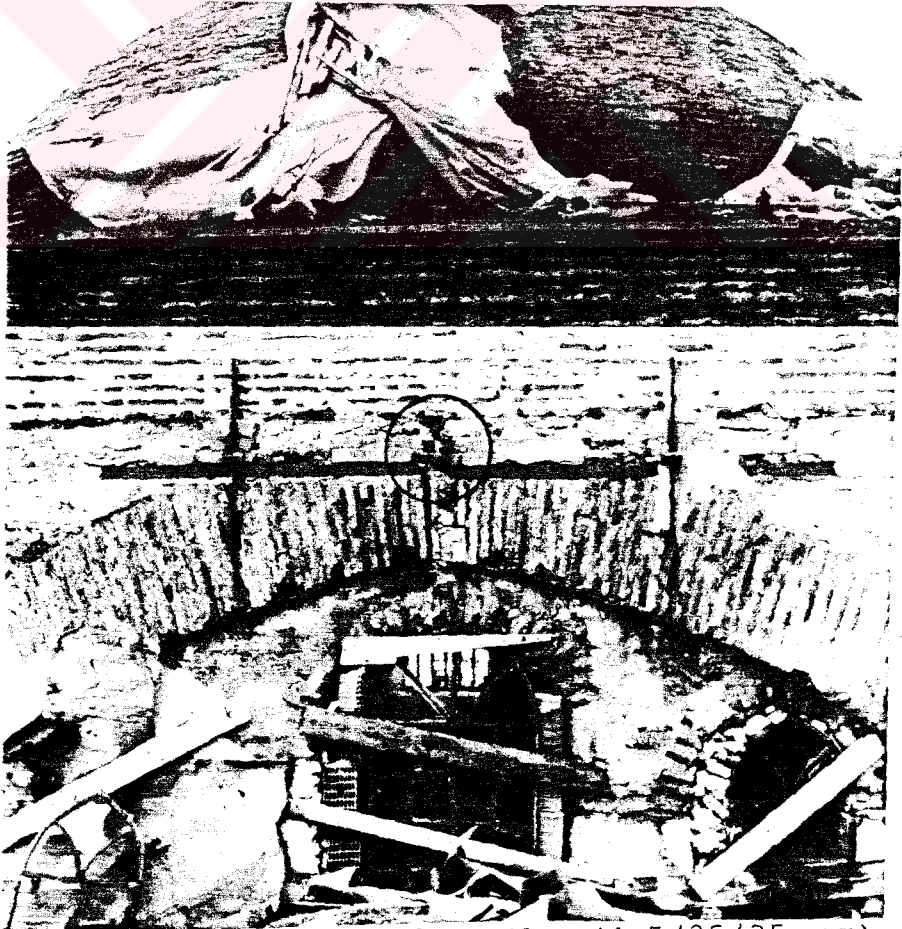
144. Son cemaat yeri cephesindeki 1.5 tuğla (3/30/30 cm) kalınlığındaki askı kemeri ve T/2t (3/30/30 cm) almasıık duvar. Aynasında moloz dolgu ve (d= 18.5 cm) odtaşı söveli pencere sistemi. Zemin hizasında çeşme,

—145. Ahi Çelebi Camisi, son cemaat yeri örtüsü üstünden
kuzey cephesi.

147. (F. 146'dan ayrıntı) Simitli mesnet ve üzerindeki 6/9/24 cm blok tuğla dolgular.

146. (F. 145'ten ayrıntı). 2 tuğla (4.5/35/35 cm) kalınlığındaki ana askı kemeri, dolgu duvarından 14 cm öne çıkmaktadır. Kemer üzerinden simit mesnetli demir onarım kuşaklama gergisi (7 x 9.5 cm²) geçmektedir.

148. Kuzey cephesinin doğu ucu.

149. Kuzey cephesinin batı ucu.

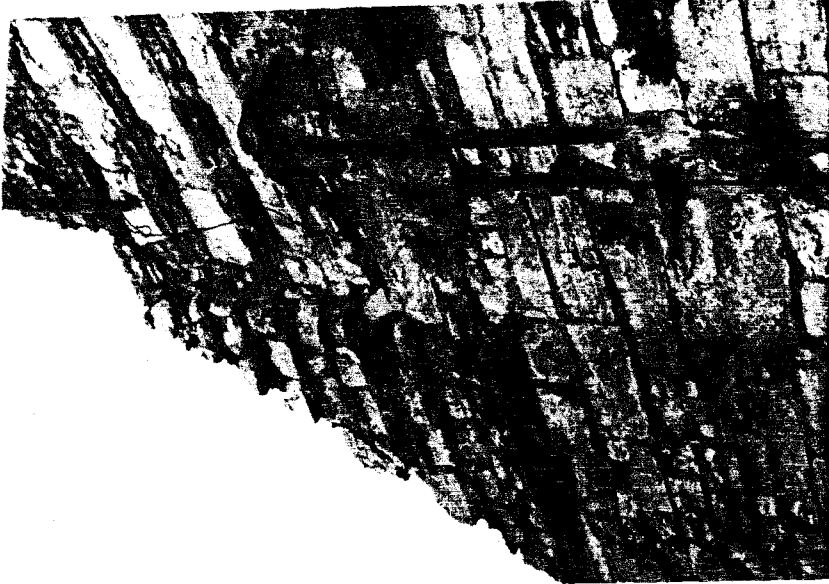

150. Kuzey cephesinin doğusuna eklenen moloz duvar payanda.

151. Kuzey cephesinin batısına eklenen moloz duvar payanda.

152. 1990 yılı onarım çalışmaları sırasında raspalanmaya başlanan güney cephesi.

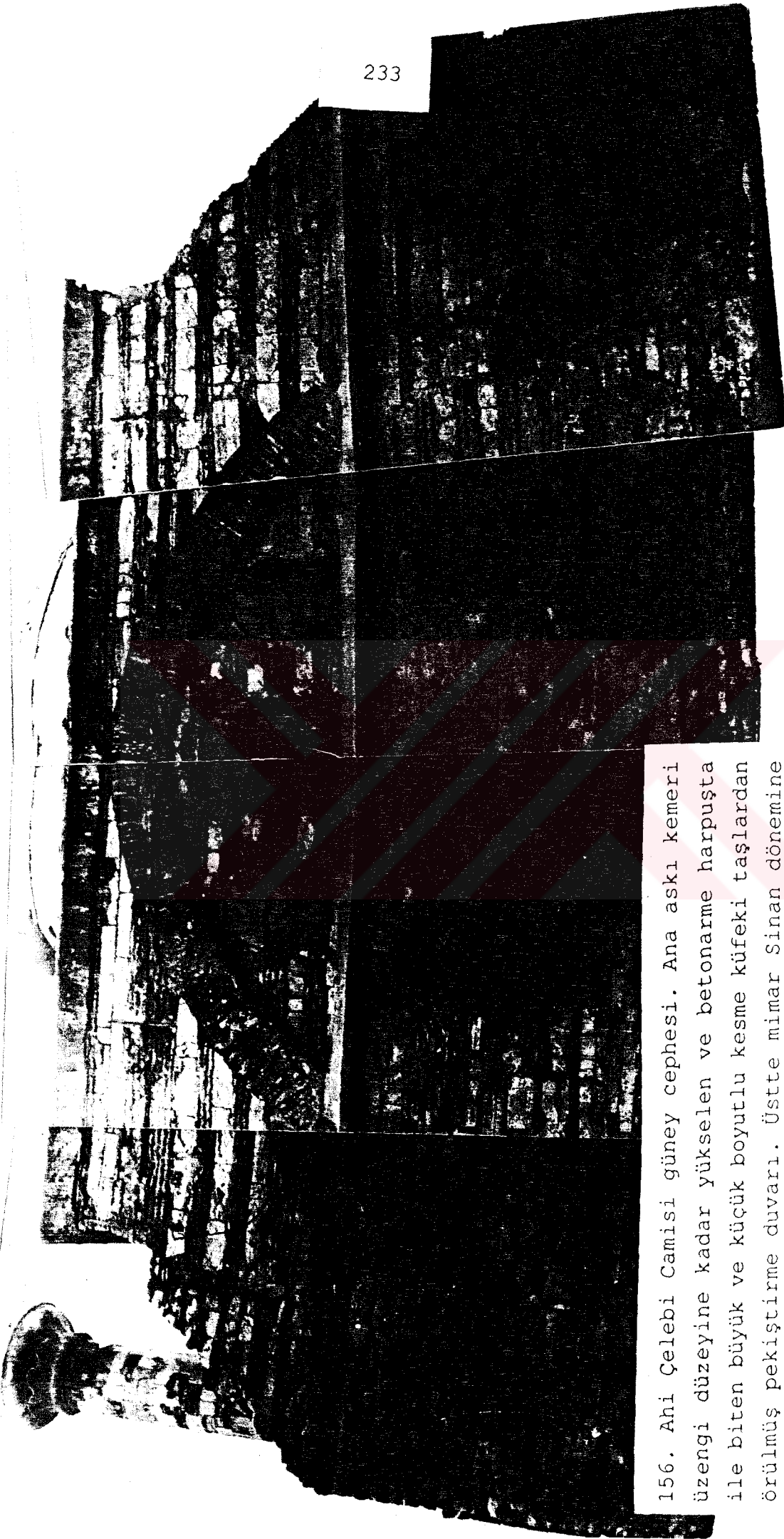

54. (F. 153'ten ayrıntı) Altta büyük ve küçük boyutlu esme küfeti taş duvar dokusu, üstte sağda, T/3t lmaşık duvar dokusu ve üstte solda, tuğla hatıllı loz duvar dokusu.

153. Güney cephesinin raspadan sonraki durumu (1990).

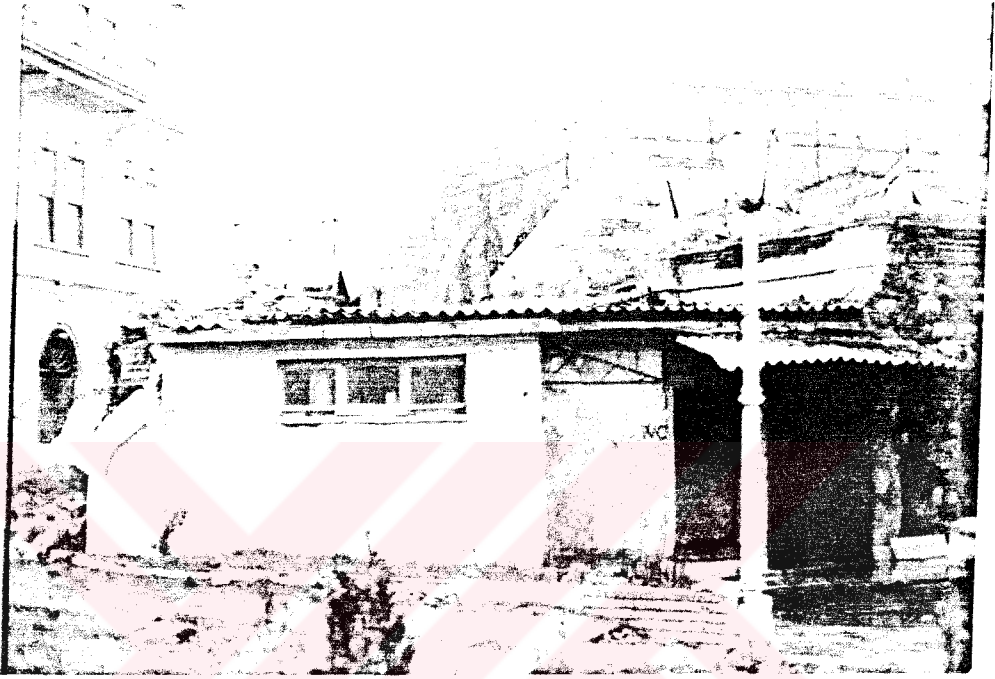

155. Kible duvarı ve payanda ilişkisi.

156. Ahi Çelebi Camisi güney cephesi. Ana askı kemeri
üzengi düzeyine kadar yükselen ve betonarme harpuşa
ile biten büyük ve küçük boyutlu kesme küfeki taşlardan
örülmüş pekiştirme duvarı. Üstte minar Sinan dönemine
ait ana askı kemeri ve T/3t almaşık duvarı, ana askı
kemerinin içinde sonradan yapıldığı anlaşılan yuvarlak
kemerli pencerelerin yer aldığı almaşık dolgu duvarı ve
en üstte XIX. yy. sonu dış bükey saçak profili.

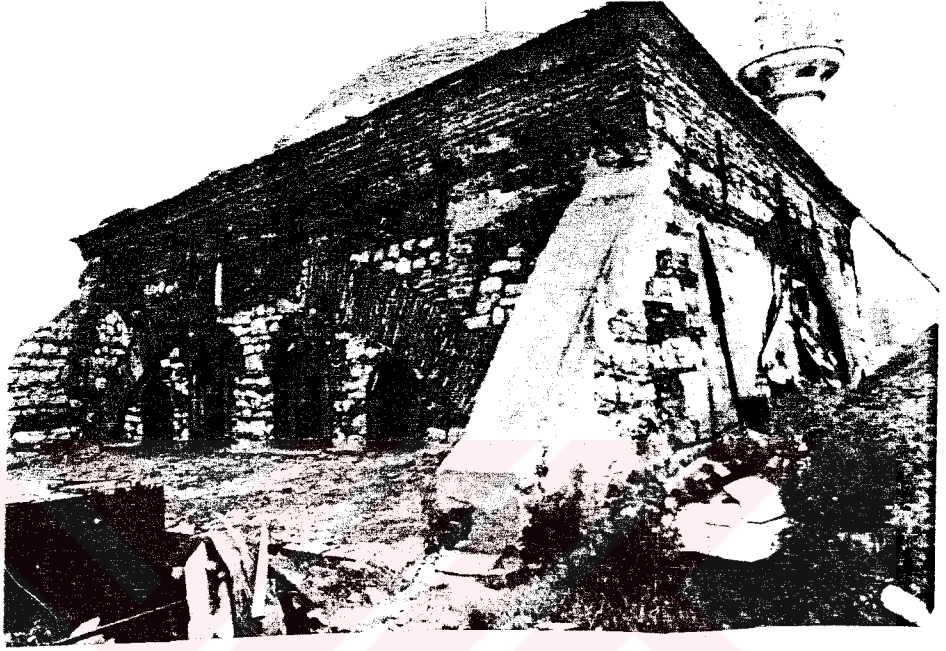

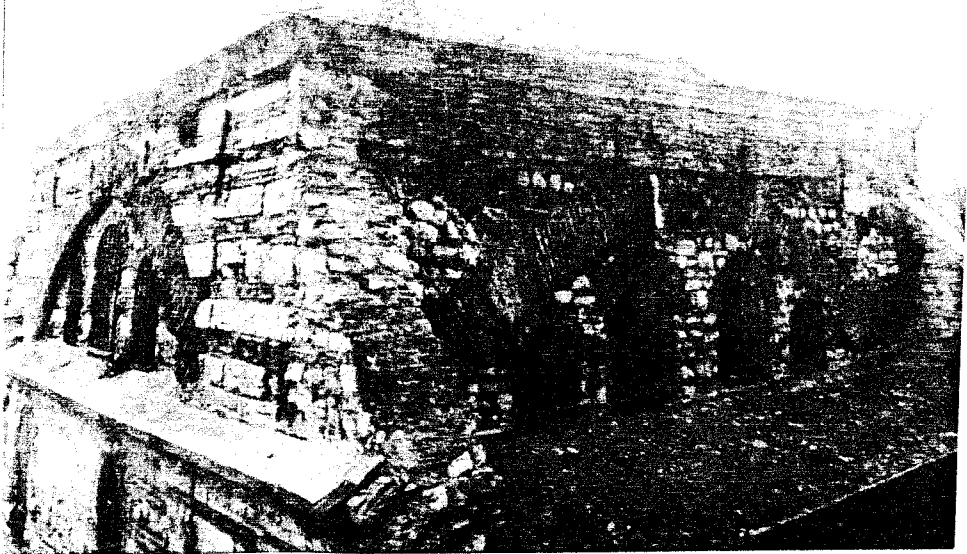
157. Son cemaat yerinin doğusuna eklenmiş abdest alma yeri ve helalar.

158. Ahi Çelebi Camisine kuzeydoğudan bakış. (1992)

159. Ahi Çelebi Camisinin kuzey, doğu ve batı cephelerinde kuşaklama gergisi üzerinde yer alan ve altındaki duvarı düzeçlemek amacıyla (4.5/35 cm) tuğladan örülen duvar dokuları.

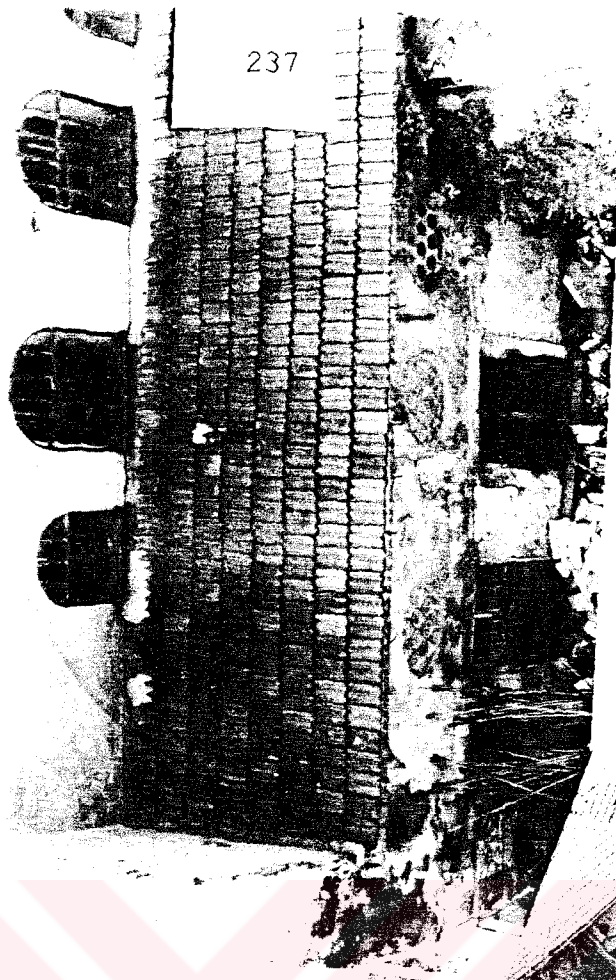

160. Alttaki Haliç yönünde eğik duvarı düzeçlemek amacıyla örülen (4.5/35 cm) devşirme tuğladan duvar dokusu güney cephesinde yoktur.

162. Ahî Çelebi Camisinin batı cephesi ve çevresi.

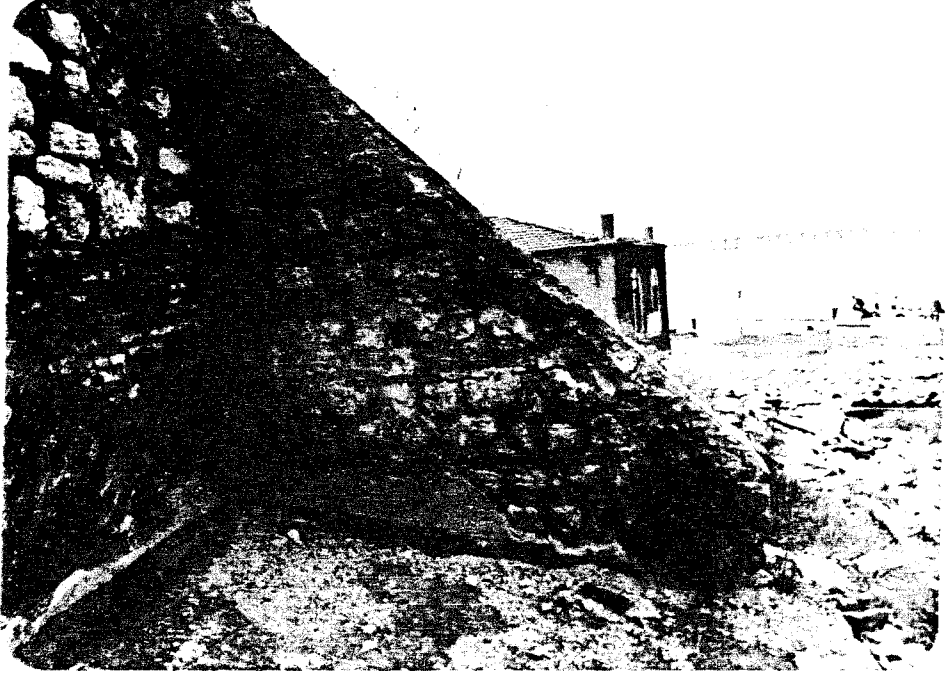

161. Kaspadan önce batı cephesi (1990).

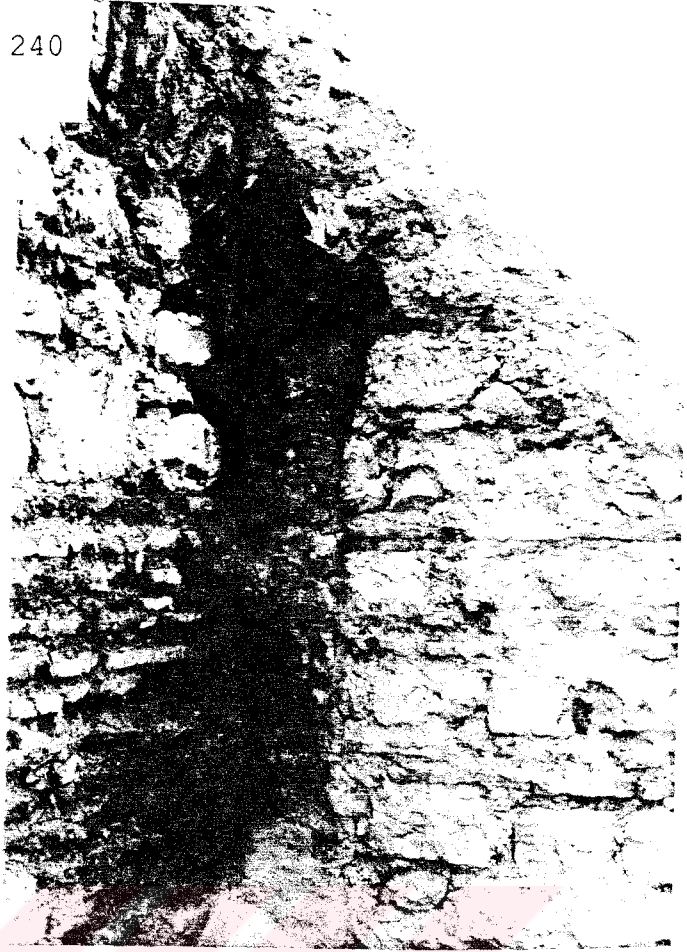
163. Ahi Çelebi Camisi batı cephesi, güney uçtaki T/2 (3/30/30 cm) duvar dokusu ile son cemaat yerinin kuze cephesindeki duvar dokusu aynı malzeme ve tekniğ sahiptir. Burada da askı kemerinin dolgu duvarında moloz taş kullanılmıştır.

164. Batı cephesinin kuzey ucuna eklenen payanda.

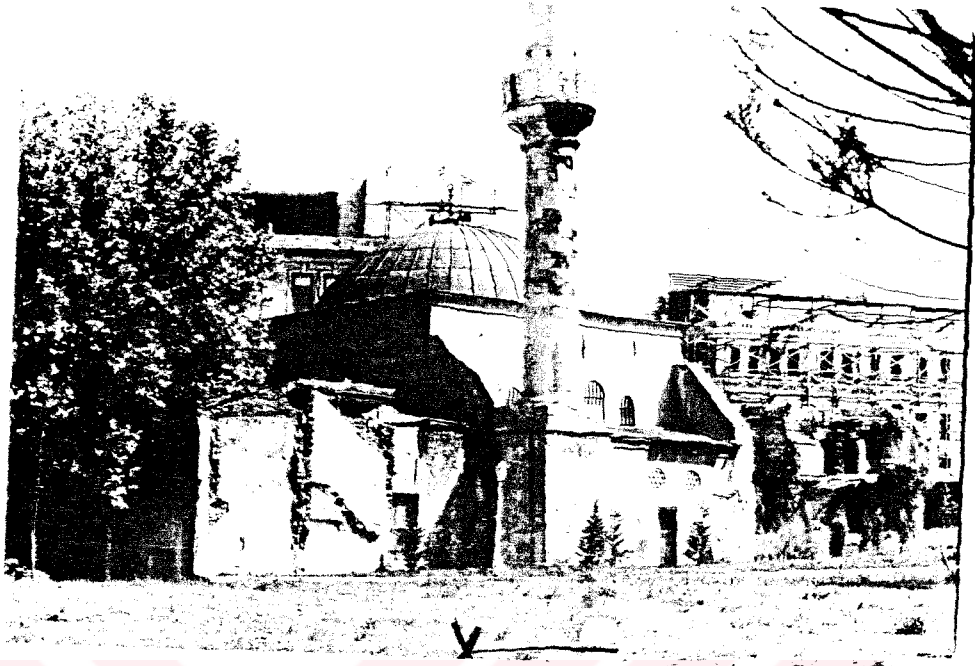
165. Batı cephesinin güney ucuna eklenen payanda.

166. (F. 164'ten ayrıntı) Beden duvarlarının bitimi ve sonradan eklenen payanda arasındaki derz.

167. (F. 165'ten ayrıntı) Beden duvarlarının bitimi ve sonradan eklenen payanda arasındaki derz.

168. Raspadan önce batı cephesi (1990).

169. Batı cephesinden ayrıntı (1992).

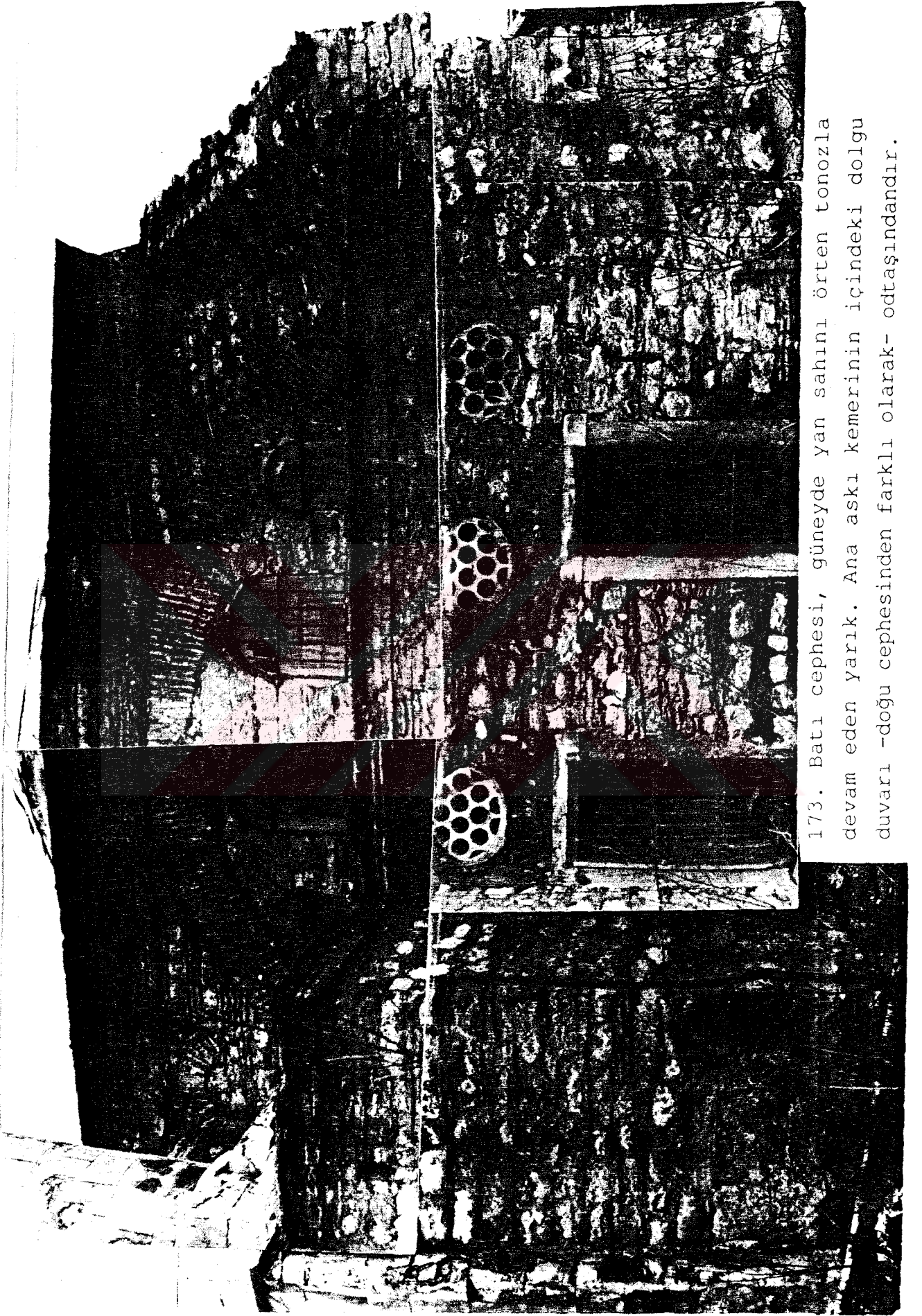

170. Caminin kuzeybatı köşesine eklenen 1281 H/1864 tarihli çeşmenin batı cephesi.

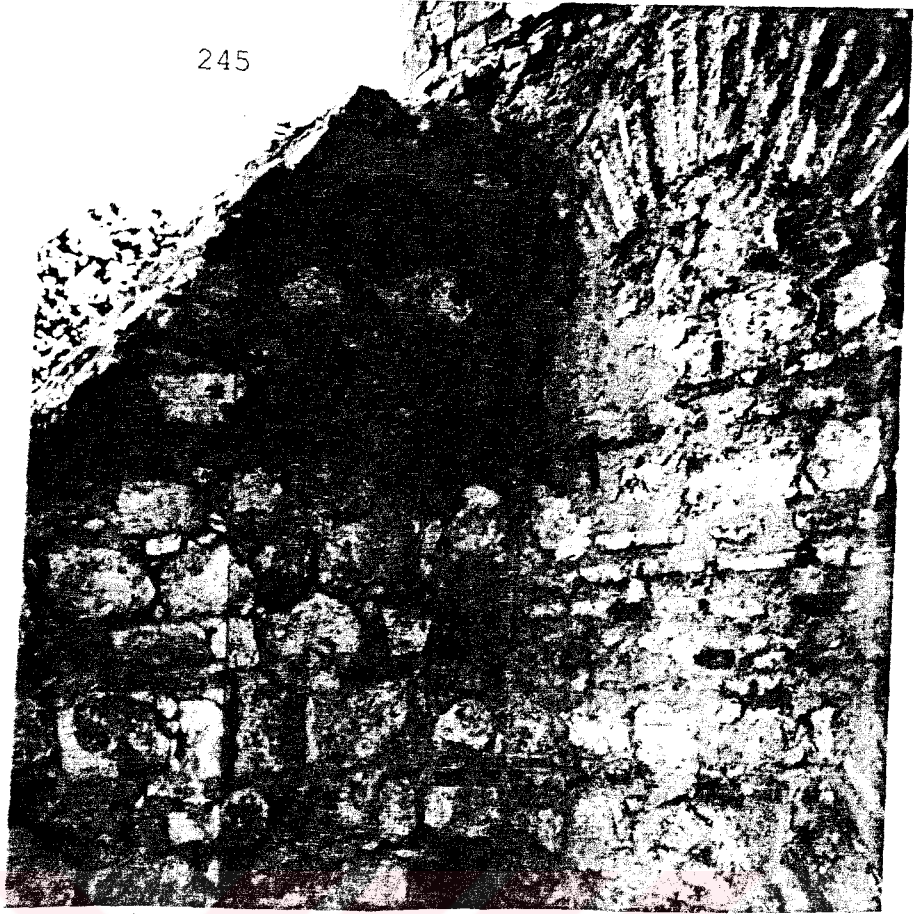
172. (F. 171'den ayrıntı) Son cemaat yerinin batı cephesinin çeşme ile ara kesitinde yer alan mimar Sinan dönemi kesme küfeki taş duvar dokusunun temiz taş yüzeyi izlenebilmektedir (bkz. F. 193).

171. Son cemaat yerinin I. ünitesinin batı cephesi. Minare ve çeşme arakesitlerinde iyi cins küfekiden kesme taş tekniğinde işlenmiş duvar dokuları vardır. Cephede yeralan küçük boyutlu kesme küfeki taş duvar dokusuna kible cephesinde de rastlanmaktadır (bkz. F.

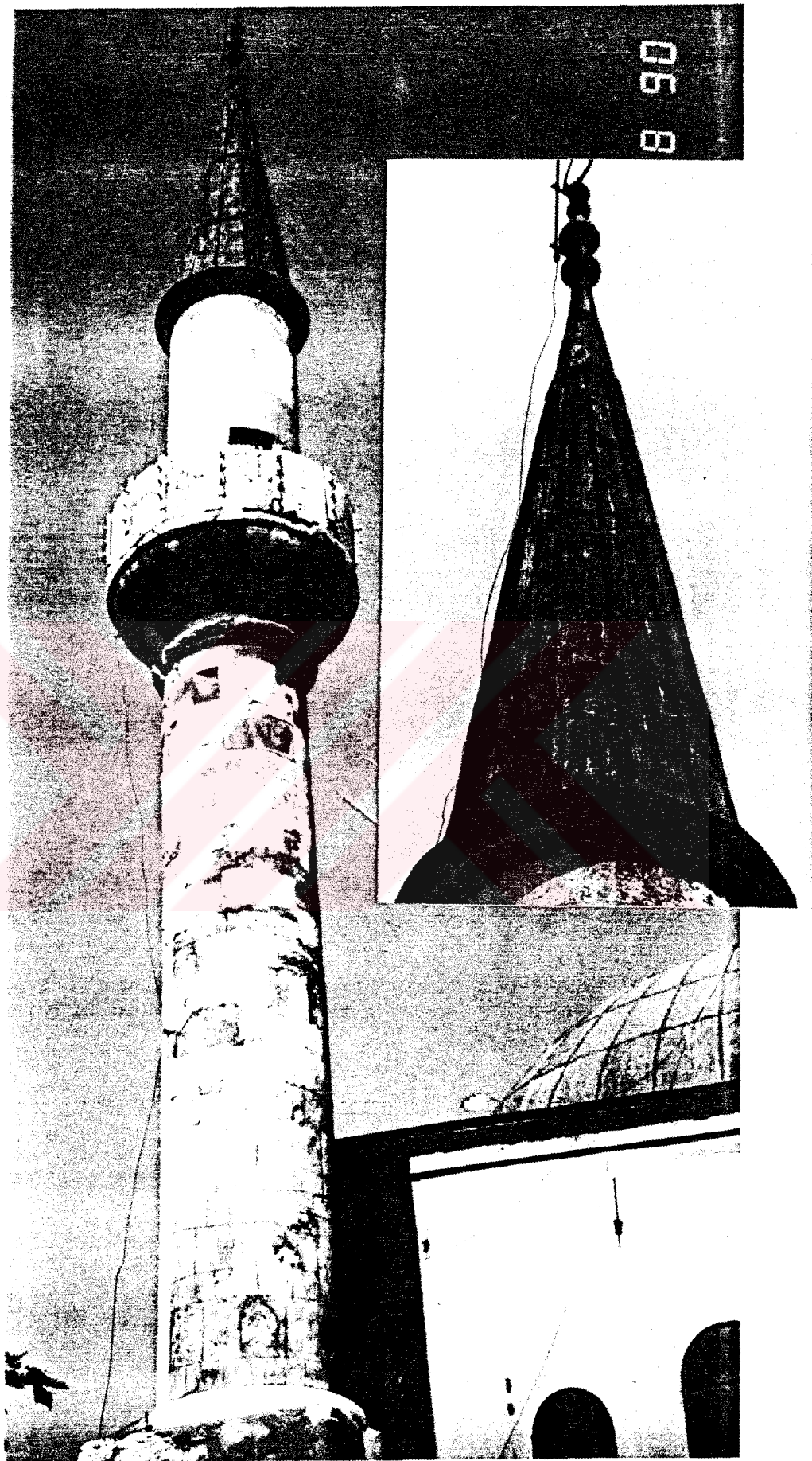
173. Batı cephesi, güneyde yan sahını örten tonozla devam eden yarık. Ana askı kemerinin içindeki dolgu duvarı -doğu cephesinden farklı olarak- otaşındandır.

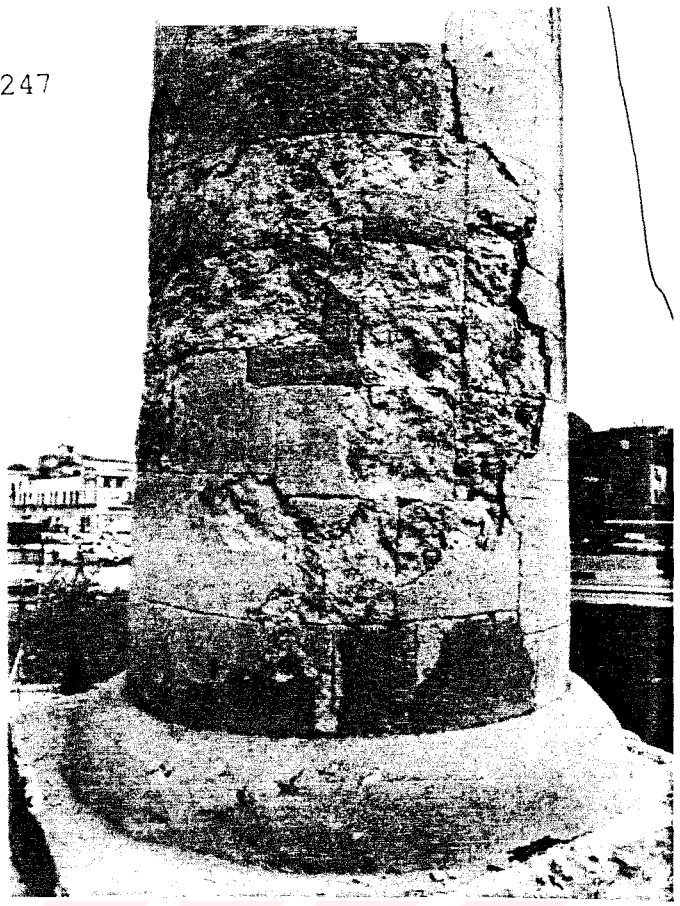
174. Batı cephesi kuzey ucuna eklenen payanda.

175. Batı cephesi güney ucuna eklenen payanda. Yapının beden duvarının bitmi ile payandanın başlangıcı arasındaki yarık. Yapı kuzeydoğuya doğru kaydığından kuzey uçtaki payandada böyle bir çatlak yoktur.

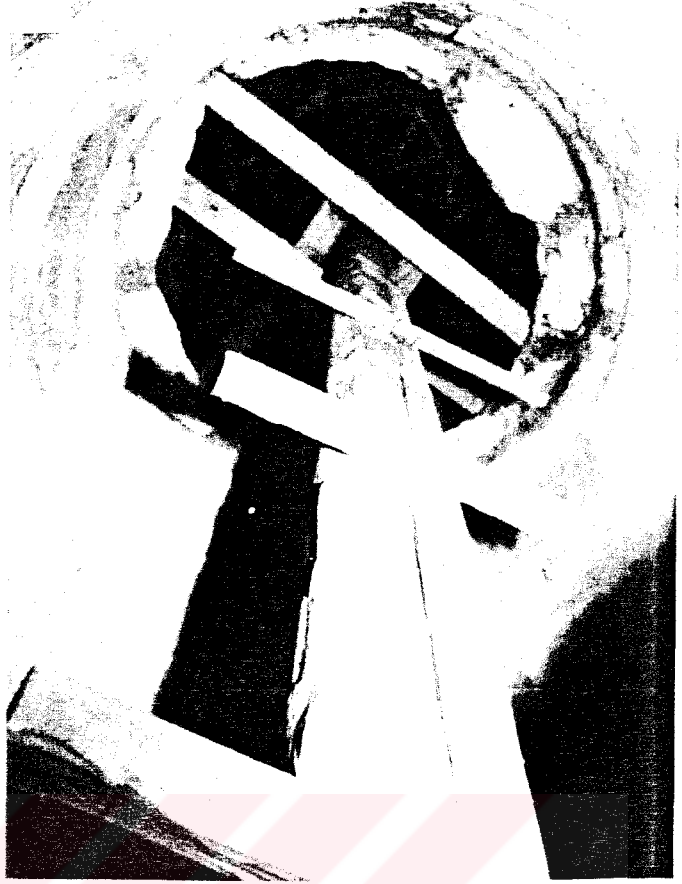
176. Minare.

178. Kenarlardan 8 cm daralarak minare sekisine oturan ve gövdeye geçişi görsel olarak yumuşatan kaval simgesi (Gövde alt bileziği). Kireçtaşından örülmüş gövde sonradan portland çimentolu harç ile sıvanarak taş gibi derzlenmiştir. Sıva altındaki taşlar bozulmuş ve kabuklanmalar oluşmuştur.

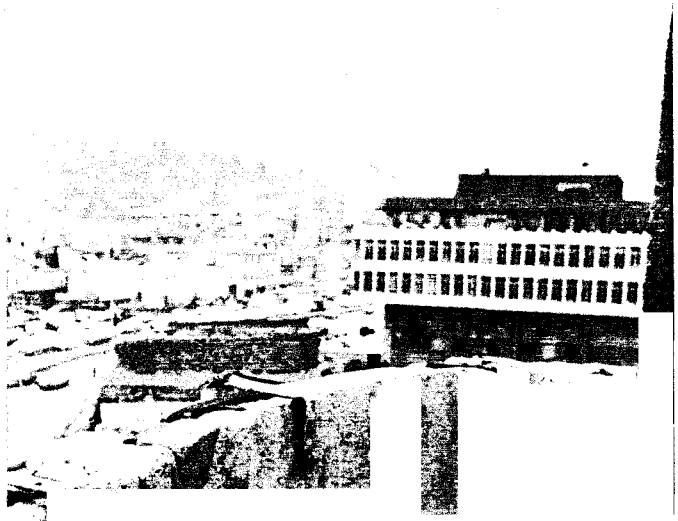

177. Minarenin kireçtaşından yapılmış kürsüsü ve üstte bir profille ayrılan yaklaşık 40 cm geri çekilen 70 cm.yüksekliğindeki minare sekisi.

179. Ahşap konstrüksiyonlu külahın petekten yükselen seren direği.

180. Şerefe korkulukları. Kireçtaşlarının üstten bağlantılarını sağlayan ve dış etkenlere açık demir kenetlerdeki paslanmalar nedeniyle yapısal bozulmalar ve çatlaklar ortaya çıkmıştır.

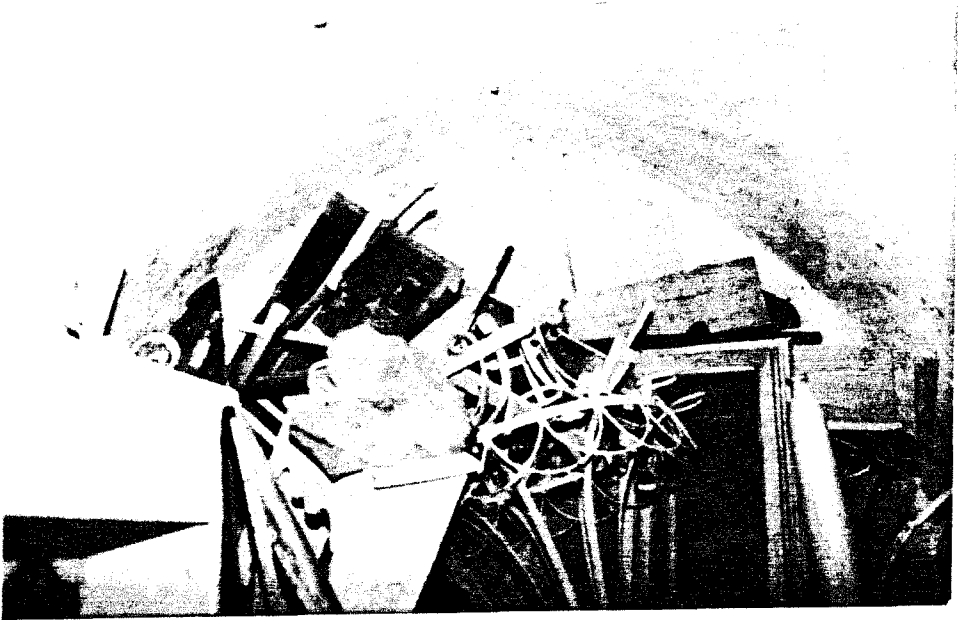

181. Marmara mermerinden yapılmış 1281 H/1864 tarihli Çeşme.

182. Depo olarak kullanılan su haznesine ve üstteki odaya çıkan merdivene geçişi sağlayan koridor.

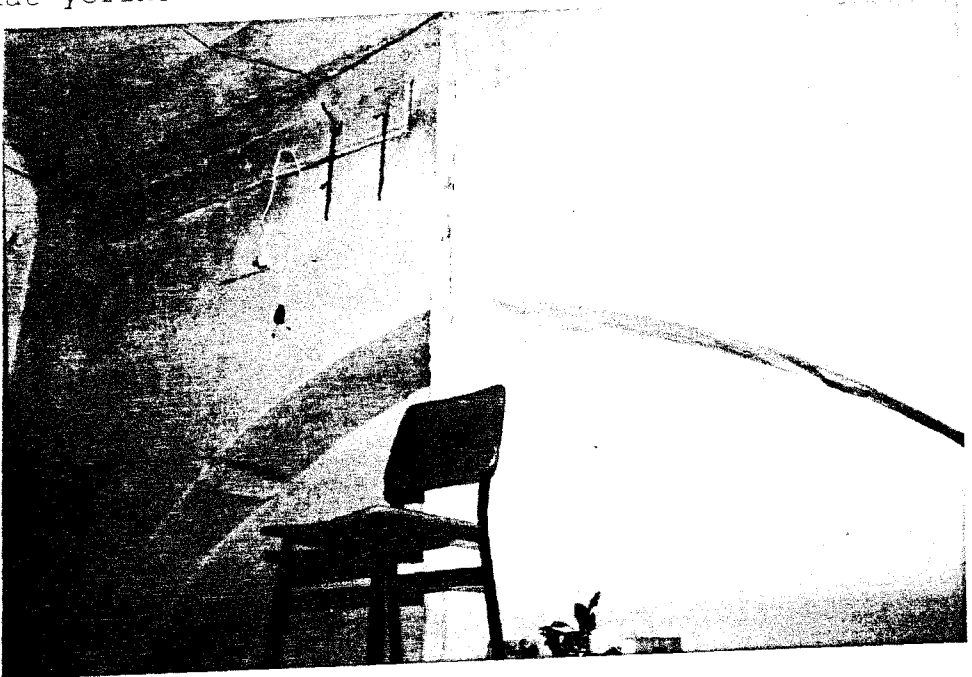

183. Su haznesi.

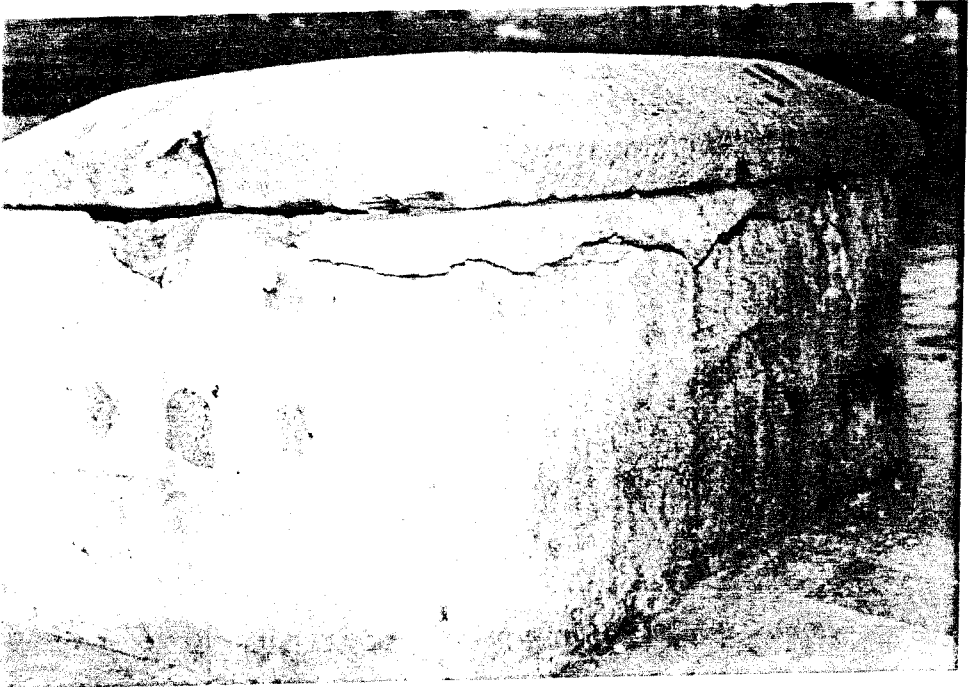
184. Çeşmenin üstüne eklenen oda.

185. Çeşmenin üstündeki odanın doğu duvarında son cemaat yerine ait askı kemeri.

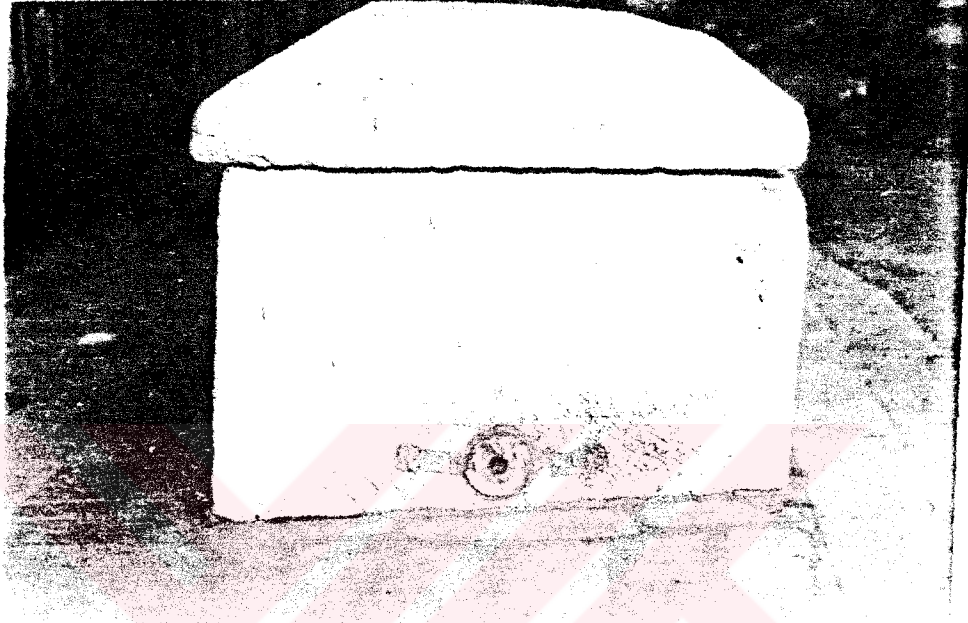

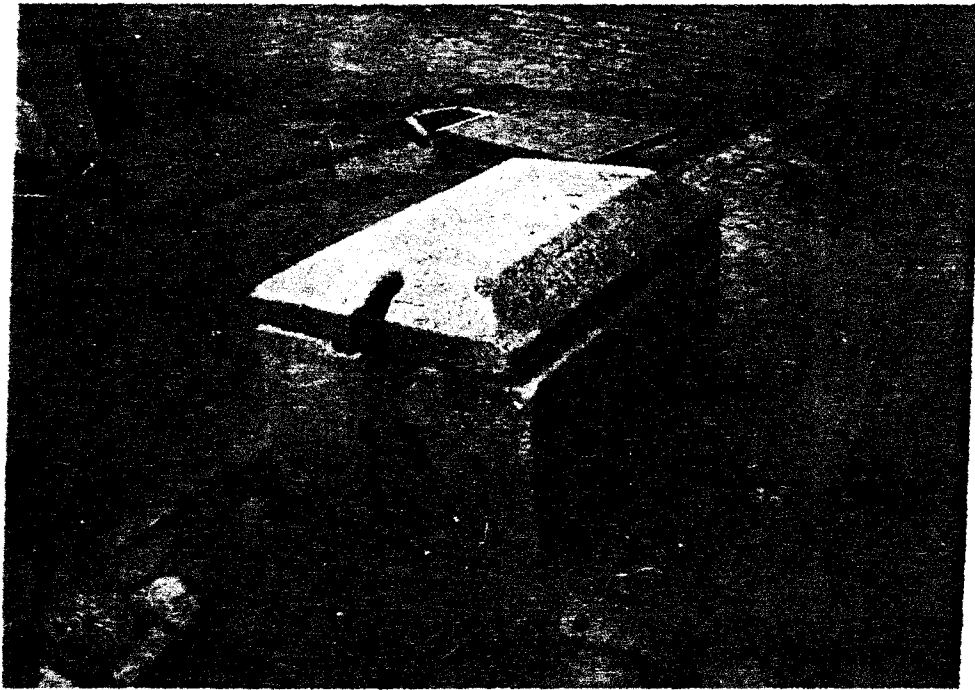
186. Şadırvan su haznesinin kuzey cephesi.

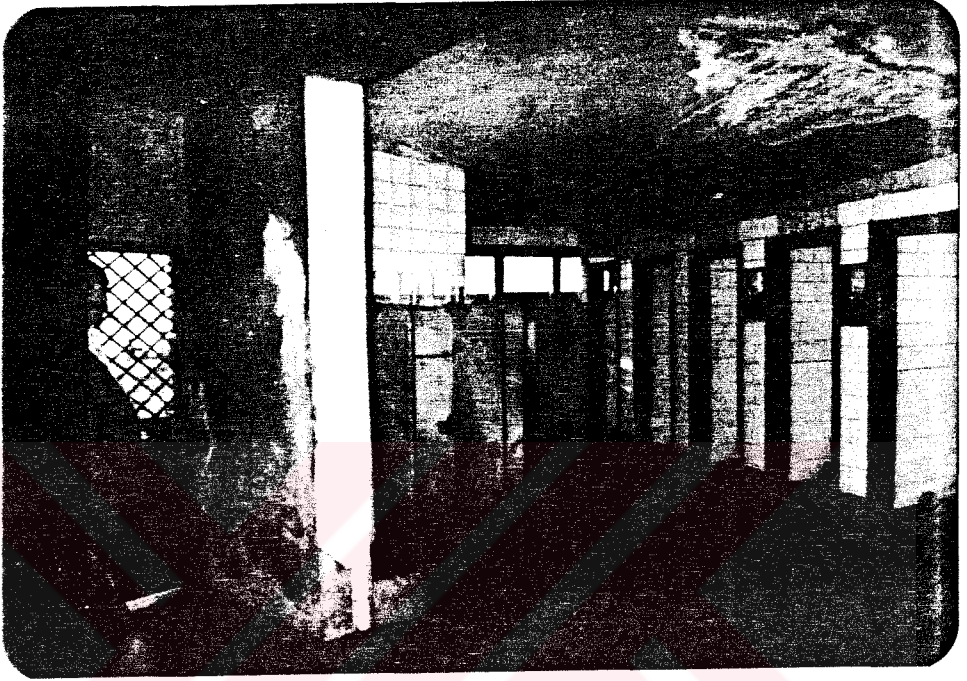
187. Şadırvan su haznesinin güney cephesi.

188. Şadırvan su haznesinin doğu cephesi.

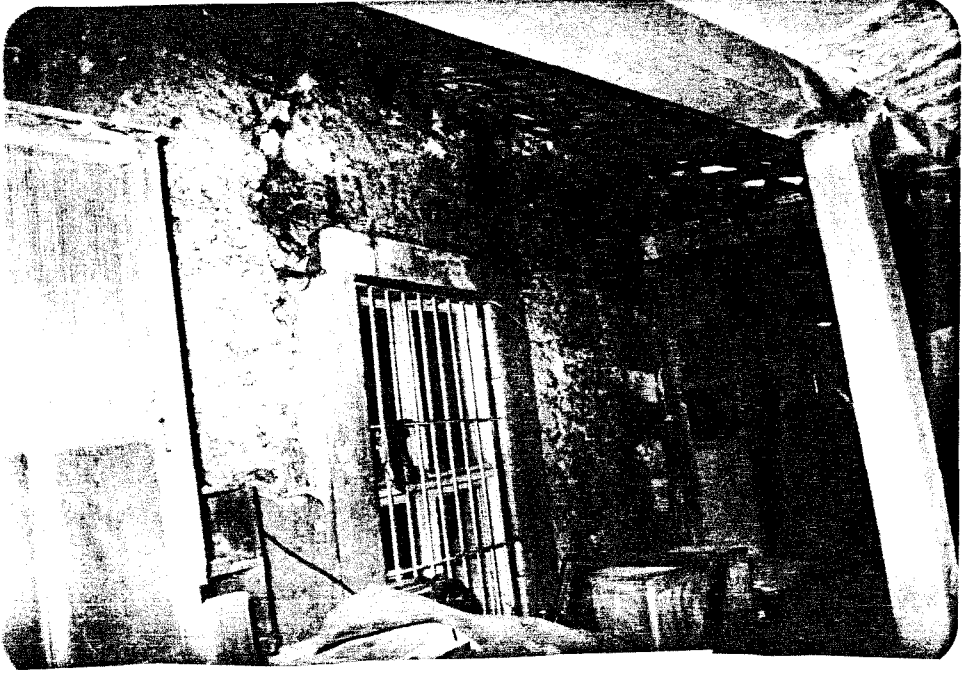
189. Şadırvan su haznesinin batı cephesi.

190. Helalar.

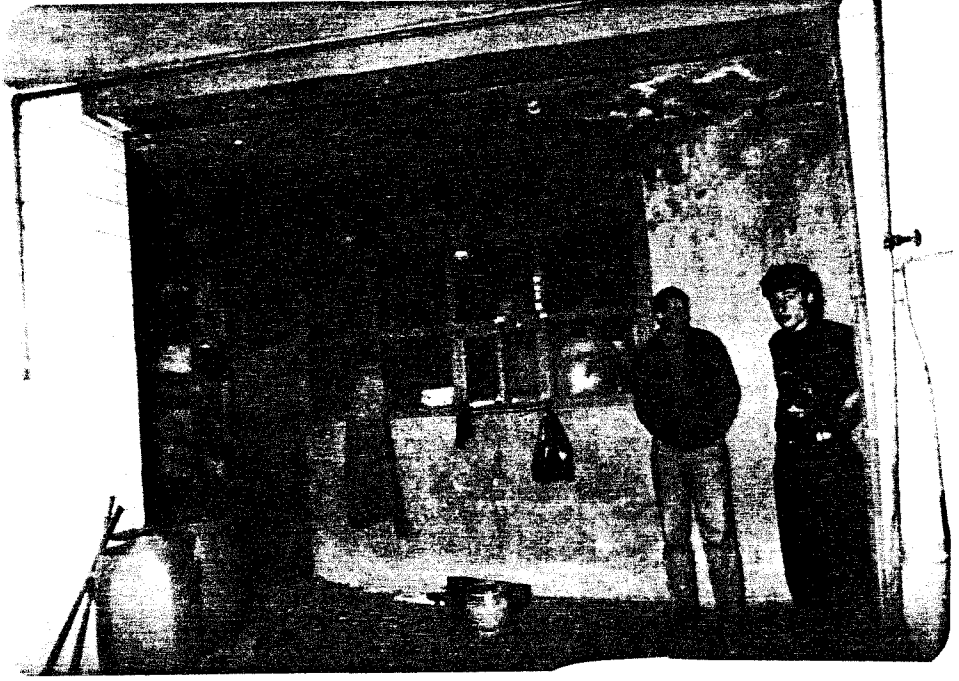
191. Abdest alma yeri.

192. Son cemaat yerinin I. ünitesinin doğu cephesindeki çatlak.

193. Son cemaat yerinin I. ünitesinin doğu cephesinin kuzey ucundaki mimar Sinan dönemi duvar dokuları. Altta kesme taş tekniğinde örülmüş yoğun küfeki duvar, üstte ise T/3t (4.5/35/35 cm) almasıık duvar yeralmaktadır.

194. Helaların girişinde yer alan camlı ahşap bölme ile ayrılan mekan.

195. Son cemaat yerinin II. ünitesinin doğu cephesindeki dolgu duvarı 50 cm. geri çekilerek askı kemerinin içi boşaltılmıştır.

196. Yerinden sökülmüş olan oval kitabe.

ÖZGEÇMİŞ

24.12.1966'da İstanbul'da doğmuştur. İlk öğrenimini Yunus Emre İlkokulu'nda, orta öğrenimini Yedikule Lisesi'nde tamamladıktan sonra 1983'te İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi'ne başlamıştır. 1987'de mezun olduktan sonra restorasyonla ilgili özel bir büroda iki sene çalıştıktan sonra 1989'da aynı üniversitenin restorasyon programında yüksek lisansa başlamıştır. Mart 1992'de aynı programda araştırma görevlisi olarak çalışmaya başlamıştır. Halen yüksek lisans tezini hazırlamaktadır.